Honoré de BALZAC

Modeste Mignon

UNEI POLONEZE[1]

Fiică a unei țări înrobite, înger prin iubire, demon prin fantezie, copilă prin credință, bătrână prin experiență, bărbat prin minte, femeie prin inimă, uriaşă prin speranță, mamă prin durere şi poetă prin visele tale; ție, care întrupezi totodată Frumusețea, această lucrare în care iubirea şi fantezia ta, credința, experiența, durerea ta, speranța şi visele tale sunt ca urzeala ce susține o țesătură mai puțin strălucitoare decât poezia păstrată în sufletul tău şi a cărei expresie, când îți animă chipul, este, pentru cine te admiră, ceea ce sunt pentru savanți slovele unei limbi dispărute.

De Balzac

Honoré de BALZAC

Modeste Mignon

UNEI POLONEZE[{1}]

Fiică a unei ţări înrobite, înger prin iubire, demon prin fantezie, copilă prin credinţă, bătrână prin experienţă, bărbat prin minte, femeie prin inimă, uriaşă prin speranţă, mamă prin durere şi poetă prin visele tale; ţie, care întrupezi totodată Frumuseţea, această lucrare în care iubirea şi fantezia ta, credinţa, experienţa, durerea ta, speranţa şi visele tale sunt ca urzeala ce susţine o ţesătură mai puţin strălucitoare decât poezia păstrată în sufletul tău şi a cărei expresie, când îţi animă chipul, este, pentru cine te admiră, ceea ce sunt pentru savanţi slovele unei limbi dispărute.

De Balzac

Modeste Mignon

La începutul lunii octombrie a anului 1829, domnul Simon-Babylas Latournelle, de profesie notar, urca dinspre Le Havre către Ingouville, braţ la braţ cu fiul său şi însoţit de nevastă, alături de care păşea ca un paj, funcţionarul principal al biroului său, un mic cocoşat, pe nume Jean Butscha. Când cele patru personaje, dintre care cel puţin două parcurgeau această cale seară de seară, ajunseră la cotul drumului ce se întoarce asupra lui însuşi asemenea celor numite de italieni cornişe, notarul privi cu atenţie să vadă de nu cumva putea fi auzit de cineva de pe vreo terasă aflată în faţa sau în spatele lor şi, din prea multă precauţie, vorbi cu jumătate de voce:

— Exupère, se adresă el fiului său, încearcă să îndeplineşti în mod inteligent mica manevră pe care am să ţi-o indic, fără să-i cauţi sensul; dar dacă totuşi îl ghiceşti, îţi poruncesc să-l arunci în acel Styx pe care orice notar sau orice om ce se consacră magistraturii trebuie să-l păstreze într-însul pentru secretele altora. După ce-ţi vei fi prezentat respectele după cum se cuvine, precum şi omagiile tale doamnei şi domnişoarei Mignon, domnului şi doamnei Dumay; domnului Gobenheim, dacă se află la castel, şi după ce se va fi restabilit liniştea, domnul Dumay te va lua într-un colţ; tot timpul cât îţi va vorbi, o vei privi cu interes (îţi permit) pe domnişoara Modeste. Bunul meu prieten te va ruga să ieşi să te plimbi şi să revii cam după un ceas, pe la nouă, cu aerul omului grăbit, încercând să imiţi respiraţia cuiva cu sufletul la gură; apoi, îi vei spune la ureche, cu vocea cât mai scăzută, dar astfel încât domnişoara Modeste totuşi să te audă: „Soseşte tânărul!”

Exupère urma să plece a doua zi la Paris ca să-şi înceapă studiile la facultatea de drept. Această plecare apropiată îl determinase pe Latournelle să-l propună pe fiul său prietenului Dumay drept complice în importanta conspiraţie pe care acest ordin ne îngăduie s-o întrezărim.

— Domnişoara Modeste să fie, oare, bănuită de vreo legătură? îşi întrebă Butscha, cu voce timidă, patroana.

— Sst! Butscha, răspunse doamna Latournelle, reluând braţul soţului ei.

Doamna Latournelle, fiică a grefierului tribunalului de primă instanţă, se considera îndeajuns de autorizată, prin originea ei, să afirme că se trage dintr-o familie de parlamentari. Pretenţia ne arată prin ea însăşi de ce această femeie, puţin cam prea colorată în obraji, încerca să-şi însuşească maiestatea tribunalului ale cărui hotărâri erau mâzgălite de dumnealui, tatăl ei. Cucoana prizează tutun, se ţine ţeapănă ca un par, pozează în femeie demnă de consideraţie şi seamănă desăvârşit cu o mumie căreia galvanismul i-ar fi redat, pentru o clipă, viaţa.

Ea încearcă să dea inflexiuni aristocratice vocii sale acre, dar nu reuşeşte, după cum nu poate să-şi ascundă lipsa de cultură. Utilitatea ei socială pare incontestabilă dacă te iei după bonetele cu flori pe care le poartă, podoabele atârnate pe tâmple şi rochiile pe care le alege. Cui ar plasa negustorii aceste produse dacă n-ar exista doamne de soiul Latournellei? Poate că tot ridicolul unei asemenea femei, în fond mărinimoasă şi pioasă, ar fi trecut aproape neobservat, dacă natura, care câteodată glumeşte dând la iveală asemenea creaturi caraghioase, n-ar fi înzestrat-o cu o statură de tambur-major pentru a pune în lumină născocirile acestui spirit provincial. Ea n-a ieşit niciodată din Le Havre, crede că Le Havre este fără cusur, cumpără totul din Le Havre, acolo îşi face toaletele; se declară normandă până în vârful unghiilor, îşi venerează tatăl şi îşi adoră soţul. Micul Latournelle cutezase să se însoare cu această fată ajunsă la vârsta antimatrimonială de treizeci şi

trei de ani şi reuşise s-o facă mama unui băiat. Cum cei şaizeci de mii de franci primiţi ca zestre de la grefier i-ar fi obţinut oriunde aiurea, căsătoria lui a fost atribuită dorinţei de a evita invazia Minotaurului, pe care mijloacele sale personale cu greu ar fi împiedicat-o dacă ar fi avut imprudenţa să-şi dea foc casei introducând în ea o femeie tânără şi frumoasă. Notarul recunoscuse pur şi simplu existenţa marilor calităţi ale domnişoarei Agnès (acesta era numele ei, Agnès) şi ştia cât de repede trece pentru soţ frumuseţea unei femei. În ceea ce îl priveşte pe tânărul acela şters căruia grefierul i-a impus numele său normand la cufundarea în cristelniţă, doamna Latournelle continua să fie atât de surprinsă de a-i fi devenit mamă la treizeci şi cinci de ani şi şapte luni, încât pentru el, dacă ar fi trebuit, şi-ar fi redobândit mamelele şi laptele, – singura hiperbolă care poate zugrăvi exageratele ei sentimente materne.

— Cât de frumos e băiatul meu… obişnuia ea să spună, fără vreun gând ascuns, micuţei sale prietene, Modeste, arătându-i-l când mergeau la biserică, cu fiul ei păşind în faţa lor.

— Vă seamănă, răspundea Modeste Mignon pe un ton de parcă ar fi spus: „Ce vreme urâtă!”

Descrierea acestui personaj cu totul accesoriu se va dovedi necesară când vom spune că doamna Latournelle era de vreo trei ani tutoarea tinerei pe care notarul şi prietenul său Dumay voiau s-o atragă într-una dintre capcanele numite *curse de şoareci* în *Fiziologia căsătoriei.*

Cât îl priveşte pe Latournelle, imaginaţi-vă un omuleţ cumsecade, viclean atât cât permite cinstea cea mai desăvârşită şi pe care orice străin l-ar socoti un pungaş dacă s-ar lua după ciudata-i fizionomie, cu care oraşul Le Havre s-a obişnuit. Vederea lui slabă îl sileşte pe onorabilul notar să poarte ochelari verzi ca să-şi ferească ochii, permanent roşii. Ambele arcade, împodobite cu un puf destul de rar, depăşesc cu puţin rama brună a ochelarilor, în felul lor dublând cercul. Dacă încă n-aţi observat pe

figura vreunui trecător efectul produs de aceste două circumferinţe suprapuse şi separate de un gol, nu vă puteţi închipui cât te intrigă o asemenea faţă, mai ales când această faţă, palidă şi scofâlcită, se termină cu o bărbiţă ca a lui Mefistofel, pe care pictorii au copiat-o după cea a pisicilor, căci aceasta este asemănarea oferită de Babylas Latournelle. Deasupra acestor îngrozitori ochelari verzi se ridică un craniu pleşuv, cu atât mai artificios cu cât peruca, în aparenţă mobilă, lasă cu indiscreţie să-i scape în toate direcţiile smocuri de păr alb şi îi taie mereu fruntea în diagonală. Când îl vezi pe acest stimabil normand, înveşmântat în negru ca o coleopteră, înfipt pe picioarele sale ca pe două ace şi ştii că este cel mai cinstit om din lume, cauţi, fără să găseşti, raţiunea acestor nepotriviri ale fizionomiei sale.

Jean Butscha, biet copil natural abandonat, de care avuseseră grijă grefierul Labrosse şi fiica sa, ajuns funcţionar principal printr-o muncă asiduă, găzduit şi hrănit de patronul său care îi dădea o leafă de nouă sute de franci, lipsit de orice semn al tinereţii, aproape un pitic, îşi făcuse din Modeste un idol; pentru ea şi-ar fi dat viaţa. Această sărmană făptură ai cărei ochi asemănători cu două guri de puşcă sunt apăsaţi de pleoapele groase, însemnată de vărsat, strivită de o claie de păr sârmos, încurcată da mâinile sale enorme, trăia sub semnul milei de la vârsta de şapte ani: oare nu-i de ajuns ca să vi-o imaginaţi întrutotul? Tăcut, recules, cu o comportare exemplară, credincios, el călătorea pe întinderile imense ale ţării numite, pe harta Tandreţei[{2}], Iubire-fără-Speranţă, stepele aride şi sublime ale Dorinţei. Modeste îl poreclise pe acest grotesc funcţionar principal „piticul misterios”.

Porecla îl făcuse pe Butscha să citească romanul lui Walter Scott şi el îi spuse Modestei:

— Vreţi, pentru când veţi fi în primejdie, un trandafir de la piticul dumneavoastră misterios?

Modeste rostogoli brusc sufletul adoratorului său înapoi, în bordeiul lui de noroi, printr-una dintre acele priviri teribile pe care tinerele le aruncă bărbaţilor ce nu le sunt pe plac. Butscha însuşi spunea despre sine că este un „funcţionar obscur”[{3}] fără să ştie că acest calambur datează încă de la apariţia *pannonceaux*-urilor[{4}]; dar asemenea patroanei sale, el nu ieşise niciodată din Le Havre.

Poate că este util, pentru cei ce nu cunosc Le Havre, să spunem câteva cuvinte despre oraş, explicând unde mergea familia Latournelle, căci funcţionarul principal îi este evident înfeudat. Ingouville este pentru Le Havre ceea ce este Montmartre pentru Paris, o colină înaltă la poalele căreia se întinde oraşul, singura deosebire fiind că oraşul şi colina sunt înconjurate de mare şi de Sena, că Le Havre se vede în mod fatal circumscris de nişte fortificaţii strâmte şi că, în sfârşit, gura fluviului, portul, bazinele prezintă un cu totul alt spectacol decât cele cincizeci de mii de clădiri ale Parisului. La picioarele colinei Montmartre, un ocean de ţigle îşi arată valurile albastre încremenite; la Ingouville, parcă vezi acoperişuri mobile agitate de vânt. Această colină, care se întinde de-a lungul fluviului de la Rouen şi până la mare lăsând un spaţiu mai mult sau mai puţin îngust între ea şi ape, dar care posedă comori de pitoresc cu oraşele, văile, vâlcelele şi pajiştile ei, a dat o imensă valoare aşezării Ingouville încă din anul 1816, când a început prosperitatea oraşului Le Havre. Această comună a devenit un Auteuil, un Ville-d’Avray, un Montmorency[{5}] al negustorilor, care şi-au ridicat vile etajate pe acest amfiteatru pentru a respira acolo aerul mării parfumat de florile somptuoaselor grădini. Aceşti îndrăzneţi speculanţi îşi alungă aici oboseala pe care le-o datorează prăvăliilor şi atmosferei caselor lor înghesuite una în alta, fără spaţiu, deseori lipsite de curte, aşa cum le sileşte să fie şi creşterea populaţiei oraşului şi linia inflexibilă a fortificaţiilor lui, şi lărgirea bazinelor lui portuare. Într-adevăr, câtă tristeţe în

inima oraşului şi câtă bucurie la Ingouville! Legea dezvoltării sociale a făcut să crească, asemenea unei ciuperci, suburbia Graville, astăzi mai considerabilă decât Le Havre şi care se întinde în josul coastei ca un şarpe. Sus, pe culme, Ingouville nu are decât o stradă; şi, ca în toate aşezările de acest fel, casele care privesc spre Sena au inevitabil un imens avantaj asupra celor situate de partea cealaltă a drumului, cărora le astupă vederea, dar care se ridică, aidoma unor spectatori, pe vârful picioarelor, pentru a privi pe deasupra acoperişurilor. Totuşi, există şi aici, ca pretutindeni, servituţi. Câteva case aflate pe culme ocupă o poziţie superioară, unde se bucură de un drept de vedere care-l obligă pe vecin să-şi menţină construcţiile la înălţimea dorită. Apoi, roca plină de capricii este brăzdată de drumuri care fac ca amfiteatrul să fie practicabil; prin aceste interstiţii, câteva proprietăţi pot zări fie oraşul, fie fluviul, fie marea. Colina se termină cu o faleză care, fără să fie perpendiculară, este destul de abruptă. Din capătul străzii ce şerpuieşte pe culme se văd văile cu câteva sate – Sainte-Adresse, două sau trei Sfântul-nu-ştiu-cum – şi barierele de stânci unde se aude mugetul oceanului. Această parte aproape pustie a Ingouvilleului contrastează puternic cu vilele frumoase care privesc spre valea Senei. Să fie teama că rafalele de vânt ar dăuna vegetaţiei? Să fie reţinerea negustorilor în faţa cheltuielilor pe care le-ar impune aceste terenuri în pantă?… Oricum ar fi, turistul de pe vapoare se miră profund când îi apare în faţa ochilor coasta golaşă şi brăzdată de râpe din vestul Ingouvilleului, un sărăntoc în zdrenţe alături de un bogătan în haine somptuoase şi parfumat.

În 1829, una dintre ultimele case dinspre mare, care astăzi se află, desigur, în centrul Ingouvilleului, se numea şi poate se mai numeşte şi acum *le chalet.* Iniţial a fost o locuinţă de portar, cu grădiniţă în faţă. Proprietarul vilei de care ţinea – casă cu parc, cu grădini, cu volieră, cu seră, cu pajişti – avusese fantezia să armonizeze această căsuţă cu

somptuozităţile locuinţei sale şi o reconstrui după modelul unui *cottage.* El separă acest *cottage* de pajiştile smălţate cu flori, de straturile, de terasa vilei sale, printr-un zid scund de-a lungul căruia plantă un gard viu care să-l ascundă. Dincolo de *cottage,* numit în continuare, în ciuda eforturilor sale, *le chalet,* se întind grădinile de zarzavat şi livezile. Acest *chalet,* fără vaci şi fără lăptărie, este împrejmuit, dinspre drum, numai de un şir de pari care au dispărut sub vegetaţia luxuriantă a unui gard viu. Casa de peste drum, supusă unei servituţi, este şi ea împrejmuită la fel cu pari şi cu un gard viu, care permit celor din *chalet* să privească spre Le Havre. Această căsuţă îl aducea la desperare pe domnul Vilquin, proprietarul vilei. Şi iată de ce. Creatorul reşedinţei unde până şi detaliile strigă: „Aici lucesc milioane!” îşi întinsese atât de mult parcul spre câmpie numai, cum spunea el, ca să nu se poticnească tot timpul de grădinarii săi. Odată terminată reconstrucţia, în *chalet* nu mai putea să locuiască decât un prieten. Domnul Mignon, proprietarul precedent, ţinea mult la casierul său şi cele de mai jos vor dovedi că Dumay nutrea aceleaşi sentimente faţă de el; aşadar, îi oferi această locuinţă. Desăvârşit cunoscător al formelor juridice, Dumay îi ceru patronului său să semneze un contract de închiriere pe doisprezece ani cu o chirie de trei sute de franci şi domnul Mignon îl semnă bucuros, spunând:

— Gândeşte-te, dragul meu Dumay, te angajezi să locuieşti doisprezece ani la mine.

În urma unor evenimente care vor fi povestite, proprietăţile domnului Mignon, odinioară cel mai bogat negustor din Le Havre, i-au fost vândute lui Vilquin, unul dintre concurenţii lui pe piaţă. În bucuria de a pune mâna pe celebra vilă Mignon, cumpărătorul uită să ceară rezilierea acelui contract. Dumay, pentru a nu împiedica vânzarea, ar fi semnat atunci tot ce ar fi cerut Vilquin; dar din momentul în care vânzarea a fost perfectată, el ţinu la contractul său ca la o răzbunare. Rămase în coasta lui

Vilquin, în inima familiei Vilquin, supraveghindu-l pe Vilquin, stingherindu-l pe Vilquin, în sfârşit un tăune pentru Vilquin. Dimineaţă de dimineaţă, când privea pe fereastră, Vilquin era cuprins de o furie violentă văzând această clădire frumoasă ca o bijuterie, acest *chalet* care costase şaizeci de mii de franci şi care strălucea în soare ca un rubin. Comparaţia este aproape întrutotul îndreptăţită! Arhitectul construise acest *cottage* din cărămizi de cel mai frumos roşu, rostuite cu alb. Ferestrele erau vopsite într-un verde aprins, iar lemnăria într-un soi de cafeniu care bătea spre galben. Acoperişul ieşea în afară cu câteva picioare. O frumoasă galerie dantelată împodobea etajul întâi şi o verandă îşi arăta cuşca de sticlă în mijlocul faţadei. Parterul cuprindea un frumos salon şi o sufragerie, separate prin tinda unei scări de lemn, a cărei linie şi ale cărei ornamente erau elegante prin simplitatea lor. Bucătăria era lipită de sufragerie, iar salonul avea alături un cabinet care servea ca dormitor domnului şi doamnei Dumay. La etajul întâi, arhitectul amenajase două camere mari, având fiecare cămăruţa ei de toaletă, cărora veranda le servea de salon; deasupra, sub acoperişul asemănător cu două cărţi de joc sprijinite una de alta, erau două camere de serviciu, luminate fiecare printr-o lucarnă rotundă, mansardate, dar destul de spaţioase. Vilquin avu meschinăria să ridice un zid pe latura dinspre livezi şi grădinile de zarzavat. În urma acestei răzbunări, cei câţiva centiari pe care contractul îi asigura *chalet*-ului semănau cu o grădiniţă din Paris. Atenansele, construite şi vopsite astfel încât să se îmbine cu *chalet*-ul, se sprijineau pe zidul proprietăţii vecine. Interiorul acestei încântătoare locuinţe era în armonie cu exteriorul. Salonul, pardosit pe toată suprafaţa lui cu parchet din lemn de tec, oferea privirilor splendorile unei picturi care imita, lacurile chinezeşti. Pe fonduri negre, mărginite cu aur, străluceau păsări multicolore, imposibile frunzişuri verzi, imaginile fantastice din desenele chinezilor. Sufrageria era în întregime îmbrăcată în lemn de esenţă

nordică, decupat şi sculptat ca în frumoasele cabane ruseşti. Zugrăveala micii anticamere, pe care o formau tinda şi casa scării, imita lemnul vechi şi includea ornamente gotice. Dormitoarele, tapetate cu ţesături persane, îţi atrăgeau atenţia prin costisitoarea lor simplitate. Cabinetul unde dormeau pe atunci casierul şi soţia lui, avea pereţii şi tavanul capitonate cu lemn, ca o cabină de pachebot. Aceste nebunii de armator explicau turbarea lui Vilquin. Sărmanul cumpărător voia ca în *cottage* să locuiască ginerele şi fiica sa. Ştiind că Dumay cunoştea acest proiect veţi înţelege mai târziu încăpăţânarea lui bretonă. În *chalet* se intra pe o portiţă de fier forjat ale cărei vârfuri de lance se înălţau cu câteva degete deasupra palisadei şi a gardului viu. Grădiniţa, de aceeaşi lărgime cu fastuoasa peluză de gazon, era plină de flori – trandafiri, dalii, cele mai frumoase şi mai rare exemplare ale florei de seră. Căci – iar aceasta constituia o altă cauză a suferinţei lui Vilquin – mica şi eleganta seră, seră de vis, „sera doamnei”, cum i se spunea, depindea de *chalet,* separând vila Vilquin de *cottage* sau, dacă vreţi, unindu-le. După activitatea lui de casier, Dumay se destindea îngrijindu-şi sera, ale cărei specii exotice erau una dintre bucuriile Modestei. Sala de biliard a vilei Vilquin, un fel de galerie, comunica odinioară cu această seră printr-o imensă volieră în formă de foişor; după construirea zidului care i-a închis vederea spre livezi, Dumay, la rându-i, a zidit uşa de comunicare.

— Zid pentru zid! spuse el.

— Dumneata şi Dumay vă zidăriţi unul pe altul! îi spuseră lui Vilquin negustorii ca să-l tachineze.

Şi zi de zi, pizmuitul speculant era primit la Bursă cu un nou calambur.

În 1827, Vilquin îi oferi lui Dumay şase mii de franci salariu şi zece mii de franci despăgubiri ca să rezilieze contractul; casierul refuză, deşi nu avea decât o mie de scuzi la Gobenheim, un fost funcţionar al patronului său.

Dumay, puteţi s-o credeţi, era un breton pe care soarta îl răsădise în Normandia. Imaginaţi-vă ura nutrită de normandul Vilquin, om cu o avere de trei milioane împotriva chiriaşilor săi din *chalet.* Adevărată crimă de lez-milioane să arăţi bogătanilor neputinţa aurului! Vilquin, pe care desperarea îl făcuse de basm în Le Havre, tocmai propusese lui Dumay o locuinţă frumoasă, cu forme depline de proprietate, dar acesta refuzase din nou. Oraşul începu să fie neliniştit de această încăpăţânare, a cărei explicaţie; pentru numeroşi oameni, se afla în următoarea frază: „Dumay este breton”. În ceea ce-l priveşte, casierul socotea că orice altă locuinţă ar fi fost prea proastă pentru doamna şi mai ales pentru domnişoara Mignon. Cei doi idoli ai săi locuiau într-un templu demn de ele şi barem profitau de această colibă somptuoasă, unde un rege detronat ar fi putut să-şi menţină o ambianţă maiestuoasă, decor care adesea le lipseşte celor ce au decăzut. Cititorul, poate, n-o să regrete că a cunoscut anticipat atât locuinţa cât şi societatea obişnuită a Modestei, căci, la vârsta ei, fiinţele şi lucrurile au asupra viitorului tot atâta influenţă cât şi caracterul, dacă nu cumva imprimă caracterului unele trăsături de neşters.

După felul în care familia Latournelle îşi făcu intrarea în *chalet,* un străin ar fi ghicit că veneau acolo seară de seară.

— Aţi şi venit, domnule! spuse notarul, zărindu-l în salon pe un tânăr bancher din Le Havre, Gobenheim, rudă cu Gobenheim-Keller, şeful marii case din Paris.

Acest tânăr cu chipul palid, unul dintre acei blonzi cu ochi negri a căror privire imobilă are un nu ştiu ce fascinant, la fel de sobru în vorbire ca şi în maniere, îmbrăcat în negru, slab ca un tuberculos, dar cu constituţie viguroasă, cultiva familia fostului său patron şi casa casierului său nu atât din afecţiune, cât din calcul: aici *whist*-ul *se* juca la doi gologani miza, iar ţinuta nu era de rigoare; nu accepta decât pahare de apă îndulcită, pentru care nu rămânea îndatorat cu nimic. Acest aparent

devotament faţă de familia Mignon crea impresia că Gobenheim ar fi un om inimos şi îl scutea să frecventeze înalta societate din Le Havre, să facă cheltuieli inutile, să tulbure economia vieţii sale casnice. Acest catecumen al viţelului de aur se culca în fiecare seară la ora zece şi jumătate şi se scula dimineaţa la ora cinci. În sfârşit, sigur pe discreţia lui Latournelle şi a lui Butscha, Gobenheim putea să discute faţă de ei afacerile spinoase, să le supună consultaţiilor gratuite ale notarului şi să reducă zvonurile din târg la adevărata lor valoare. Acest ucenic de-nghite-aur{6} (calamburul îi aparţinea lui Butscha) era făcut din acel gen de substanţe pe care chimia le numeşte absorbante. De la catastrofa suferită de casa Mignon, unde Kellerii îl plasaseră să înveţe negoţul maritim în stil mare, nimeni din *chalet* nu-l rugase să facă ceva, nici măcar un simplu comision, răspunsul lui fiind cunoscut. Acest băiat o privea pe Modeste aşa cum ar fi examinat o litografie de două parale.

— Este unul dintre pistoanele imensei maşini numite Comerţ. spunea despre el sărmanul Butscha, al cărui spirit se trăda prin mici cuvinte de duh lansate cu timiditate.

Cei trei Latournelle salutară cu cea mai respectuoasă deferenţă o doamnă bătrână, înveşmântată în catifea neagră, ce nu se ridică din fotoliul unde şedea, deoarece amândoi ochii îi ei au acoperiţi de pata galbenă produsă de cataractă. Pe doamna Mignon o vom zugrăvi într-o singură frază. Ea îţi atrăgea privirea prin figura-i augustă caracteristică mamelor de familie a căror viaţă fără reproş desfide loviturile soartei – ce totuşi a ales-o ca ţintă a săgeţilor sale – şi care formează tribul numeros al Niobelor{7}. Peruca ei blondă, bine pieptănată, bine aşezată pe cap, se potrivea cu chipu-i alb şi rece, asemănător celui al nevestelor de primari zugrăvite de Mirevelt. Aspectul extrem de îngrijit al îmbrăcăminţii sale, al botinelor de catifea, al guleraşului de dantelă, al şalului aşezat drept, totul atesta grija Modestei pentru mama ei.

Când scurtul interval de tăcere anunţat de notar se instaură în frumosul salon, Modeste, aşezată lângă mama ei şi brodând pentru ea o broboadă, deveni timp de o clipă ţinta tuturor privirilor. Această curiozitate ascunsă sub întrebările banale pe care şi le adresează unii altora toţi oamenii aflaţi într-o vizită, chiar şi cei ce se văd zilnic, ar fi trădat şi unui indiferent complotul casnic urzit împotriva tinerei fete. Gobenheim, însă, mai mult decât indiferent, nu băgă nimic de seamă; el aprinse lumânările de la masa de joc. Atitudinea lui Dumay făcu situaţia de nesuportat pentru Butscha, pentru cei trei Latournelle şi îndeosebi pentru doamna Dumay, care îşi ştia soţul în stare să tragă în amantul Modestei ca într-un câine turbat. După cină, casierul plecase la plimbare urmat de doi superbi câini din Pirinei şi îi lăsase la un fost arendaş al domnului Mignon; apoi, cu câteva clipe înainte de sosirea familiei Latournelle, îşi luase pistoalele de la căpătâiul patului şi, fără să-l vadă Modeste, le pusese pe cămin. Tânăra nu dăduse nicio atenţie tuturor acestor pregătiri cel puţin ciudate.

Deşi era bondoc, ciupit de vărsat şi vorbea aproape în şoaptă, cu aerul că se ascultă, faţa acestui breton, fost locotenent în gardă, emana atâta hotărâre, atâta sânge rece, încât de-a lungul a douăzeci de ani de armată, nimeni n-a îndrăznit să râdă de el. Ochii lui mici, de un albastru calm, semănau cu două bucăţi de oţel. Manierele sale, expresia chipului, vorba, ţinuta, totul i se potrivea cu numele scurt – Dumay. Forţa lui, de altfel bine cunoscută, îi permitea să nu se teamă de nicio agresiune. Capabil să ucidă un om cu o lovitură de pumn, el săvârşise această faptă deosebită la Bautzen, trezindu-se neînarmat faţă-n faţă cu un saxon, după ce rămăsese în urma companiei. Acum, înfăţişarea hotărâtă şi blândă a acestui om atinsese culmea tragicului: paloarea buzelor şi a feţei trăda o mare frământare ţinută în frâu de energia-i bretonă; o sudoare uşoară, pe care însă fiecare o văzu şi o presupuse rece, îi umezise fruntea. Notarul ştia că din toate acestea putea să

rezulte o dramă la curtea cu juraţi. Şi într-adevăr, casierul, în cazul Modestei Mignon, se socotea angajat într-o partidă unde erau în joc o onoare, o fidelitate şi sentimente de o importanţă superioară faţă de legăturile sociale şi rezultând dintr-unul dintre acele pacte care, în caz de nenorocire, au un singur judecător în cer. Majoritatea dramelor îşi au originea în ideile pe care ni le facem despre lucruri. Evenimentele care în se par dramatice nu sunt decât nişte subiecte pe care sufletul nostru le transformă în tragedie sau în comedie în funcţie de caracterul nostru.

Doamna Latournelle şi doamna Dumay, a căror misiune era s-o supravegheze pe Modeste, avură ceva nefiresc în comportare, un tremur în voce pe care vinovata nu le observă, într-atât părea să o absoarbă brodatul. Modeste plasa fiecare fir de bumbac cu o precizie capabilă să exaspereze şi o brodează. Faţa ei exprima toată plăcerea ce i-o dădea matul petalei care încheia o floare tocmai brodată. Piticul, aşezat între patroana sa şi Gobenheim, îşi reţinea lacrimile, întrebându-se cum să ajungă la Modeste ca să-i şoptească la ureche două cuvinte de prevenire. Alegându-şi locul în faţa doamnei Mignon, doamna Latournelle, cu diabolica-i inteligenţă de femeie cucernică, o izolase pe Modeste. Doamna Mignon, tăcută în surditatea ei, cu o paloare mai accentuată decât de obicei, arăta că are idee de încercarea la care avea să fie supusă Modeste. Poate că în ultima clipă ea condamna stratagema, deşi o socotea utilă. De aici şi tăcerea ei.

Exupère ignora total piesa în care hazardul îi rezervase rolul de a declanşa capcana. Gobenheim, ca urmare a firii sale era de o nepăsare egală cu cea vădită de Modeste. Pentru un spectator pus în temă, contrastul dintre ignoranţa completă a unora şi atenţia palpitantă a celorlalţi ar fi fost sublim. Astăzi, romancierii folosesc mai mult ca oricând aceste efecte şi sunt în dreptul lor s-o facă; pentru că natura şi-a permis dintotdeauna să fie mai inventivă decât ei. Aici, natura, cum veţi vedea, natura socială, care

este o natură în natură, îşi permitea luxul să facă istoria mai interesantă decât romanul, la fel cum torentele desenează fantezii inaccesibile pictorilor şi înfăptuiesc adevărate tururi de forţă dispunând şi şlefuind pietrele într-un fel care îi uluieşte pe sculptori şi pe arhitecţi. Se făcuse ora opt. În acest anotimp era ora ultimelor raze ale amurgului. În seara aceea cerul era fără nor, aerul călduţ mângâia pământul, florile îşi răspândeau mireasma şi puteai să auzi nisipul scârţâind sub paşii trecătorilor care se îndreptau spre casă. Marea lucea ca o oglindă. În sfârşit, vântul era atât de slab încât flacăra lumânărilor de pe masa de joc rămânea neclintită deşi ferestrele erau întredeschise. Salonul, seara aceea, locuinţa – ce cadru pentru portretul acelei tinere pe care personajele amintite o studiau cu atenţie concentrată, ca un pictor în prezenţa Margheritei Doni, una dintre gloriile palatului Pitti. Modeste, floare claustrată, ca a lui Catul, îndreptăţea, oare, toate aceste precauţii? Cunoaşteţi colivia, iată şi pasărea.

În vârstă de douăzeci de ani, zveltă, fină ca una dintre sirenele născocite de desenatorii englezi pentru *Cărţile frumuseţilor,* Modeste avea, ca şi mama ei odinioară, expresia cochetă a acelor graţii puţin înţelese în Franţa, unde o numim fandoseală, dar care la germani este poezia inimii, şi care, ajunsă la suprafaţa fiinţei, se transformă în afectare la făpturile proaste şi în maniere divine la fetele inteligente. Remarcabilă prin părul ei de un auriu stins, ea amintea de acel gen de femei numite, desigur în amintirea Evei, blonde celeste, a căror piele satinată seamănă cu o hârtie mătăsoasă aplicată pe carne, care tremură sub răceala unei priviri sau se înviorează sub soarele ei, ochiul stârnind gelozia mâinii. Sub acest păr uşor ca penele de marabu şi pieptănat cu bucle după moda englezească, fruntea, parcă trasată cu compasul într-atât îi era de pură linia, rămânea discretă, calmă până la placiditate, deşi luminata de gândire; când şi unde să mai fi întâlnit o frunte atât da netedă, atât de transparentă? Părea să aibă, ca şi o

perlă, jocuri de ape. Ochii, de un albastru bătând în cenuşiu, limpezi ca ochii unui copil, oglindeau toată maliţia şi toată inocenţa ei, în armonie cu arcul sprâncenelor abia marcat de firele parcă aşezate cu penelul, ca în desenele chinezeşti. Candoarea îi era subliniată, în jurul ochilor şi la colţurile lor, la tâmple, de tonurile sidefii cu vinişoare albastre, privilegiu al acestor tenuri delicate. Chipul, cu ovalul atât de des folosit de Rafael pentru madonele sale, se remarca prin culoarea sobră şi virginală a pometţilor, dulce ca a trandafirului de Bengal, iar genele lungi ale pleoapelor diafane aruncau pe el umbre împletite cu lumini. Gâtul, în momentul descrierii noastre aplecat, aproape fragil, de albeaţa laptelui, amintea de liniile alungite, dragi lui Leonardo da Vinci. Câţiva pistrui, asemănători musculiţelor din secolul al XVIII-lea, arătau că Modeste era totuşi o făptură terestră şi nu una dintre creaţiile visate de şcoala angelică italiană. Deşi fine, dar totodată pline, buzele ei, puţin ironice, exprimau voluptate. Talia, suplă fără să fie subţire, nu speria Maternitatea, cum se întâmplă la tinerele care îşi aşteaptă succesele de la presiunea morbidă a unui corset. Bazeaua, balenele de oţel, şiretul modelau şi nu dădeau naştere acelor linii unduioase de o eleganţă comparabilă cu a unui plop tânăr legănat de vânt. O rochie *gris-perle,* împodobită cu pasmanterii de culoarea cireşii, cu talia ridicată, punea cu delicateţe în evidenţă bustul şi acoperea umerii, încă puţin slabi, cu un voal care nu lăsa vederii decât primele rotunjimi ce unesc gâtul cu umerii.

După aspectul acestui chip vaporos şi totodată inteligent, căruia fineţea unui nas grecesc cu nări roze, cu linii ferme, îi imprima un nu-ştiu-ce pozitiv; pe care poezia ce-i stăpânea fruntea era oarecum negată de expresia voluptuoasă a gurii; pe care candoarea şi ironia cea mai fină îşi disputau planurile adânci şi variate· ale pupilelor – un observator ar fi gândit că această tânără, cu urechea-i fină şi trează la orice zgomot, cu mirosul sensibil la miresmele florii albastre a idealului, este tărâmul unei

înfruntări între întreaga poezie care însoţeşte de fiece dată răsăritul soarelui şi corvezile zilnice, între fantezie şi realitate. Modeste era o tânără curioasă şi totuşi pudică, dar conştientă de destinul ei şi totuşi plină de castitate, fecioara spaniolă mai degrabă decât cea a lui Rafael.

Ea ridică fruntea când îl auzi pe Dumay spunându-i lui Exupère: „Vino-ncoace, tinere!” Iar atunci când îi văzu discutând într-un colţ al salonului crezu că este vorba de vreun comision pentru Paris. Se uită la prietenii din jur parcă mirată de tăcerea lor şi exclamă cu aerul cel mai firesc: „Dar bine, nu jucaţi?” arătând spre masa verde pe care voinica doamnă Latournelle o numea „altarul”.

— Să jucăm! răspunse Dumay, care tocmai îl expediase pe tânărul Exupère.

— Ia loc aici, Butscha, zise doamna Latournelle, aşezând masa între primul funcţionar şi grupul format de doamna Mignon şi fiica ei.

— Şi tu, vino aici!… îi spuse Dumay soţiei sale, ordonându-i să stea lângă el.

Doamna Dumay, o americancă scundă, în vârstă de treizeci şi şase de ani, îşi şterse pe furiş lacrimile: o adora pe Modeste şi se temea de o catastrofă.

— Nu sunteţi veseli astă-seară, vorbi din nou Modeste.

— Jucăm, răspunse Gobenheim în timp ce-şi aranja cărţile.

Oricât de interesantă poate să pară această situaţie, ea va fi şi mai interesantă dacă explicăm poziţia lui Dumay faţă de Modeste. În cazul în care povestirea devine aridă din cauza conciziunii ei, ni se va ierta această uscăciune ţinând seama de dorinţa noastră de a încheia repede această scenă şi de necesitatea de a expune motivaţia care domină orice dramă.

Dumay (Anne-François-Bernard), născut la Vannes, plecase ca soldat în 1799, în armata din Italia. Tatăl său, preşedinte de tribunal revoluţionar, depusese atâta energie, remarcându-se, încât atunci când, destul de slab

avocat, pieri pe eşafod după 9 Thermidor{8}, ţinutul deveni de nelocuit pentru fiul său. După ce-şi văzu mama murind de supărare, Anne vându tot ce avea şi porni, la vârsta de douăzeci şi doi de ani, spre Italia, în momentul când armatele franceze erau înfrânte. În departamentul Var întâlni un tânăr care, din motive similare, pornise şi el în căutarea gloriei, socotind câmpul de bătălie un loc mai puţin periculos decât ţinutul Provence.

Charles Mignon, ultim vlăstar al acestei familii căreia Parisul îi datorează strada şi palatul clădite de cardinalul Mignon, avu un tată isteţ care ţinu să salveze din ghearele Revoluţiei frumosul domeniu la Bastie, din ţinutul Comtat. Ca toţi fricoşii din vremea aceea, contele de la Bastie, devenit cetăţeanul Mignon, socoti că este mai sănătos să taie capete decât să i se taie lui capul. Acest fals adept al teroarei dispăru la 9 Thermidor şi fu atunci trecut pe lista emigraţilor. Domeniul la Bastie fu vândut. Castelul dezonorat îşi văzu turnurile ascuţite rase de pe faţa pământului. În sfârşit, fiind descoperit la Orange, cetăţeanul Mignon fu masacrat împreună cu soţia şi copiii săi, cu excepţia lui Charles Mignon pe care îl trimisese să-i caute un adăpost în ţinutul Hautes-Alpes. Înspăimântat de aceste ştiri înfiorătoare, Charles aşteptă, într-o vale a muntelui Geneyre, vremuri mai puţin furtunoase. Acolo trăi până în 1799 din cei câţiva ludovici pe care tatăl său i-i pusese în mână la plecare. În sfârşit, la douăzeci şi trei de ani, fără altă avere decât frumoasa-i înfăţişare, decât acea frumuseţe meridională care, când e deplină, atinge sublimul şi al cărei prototip este Antineus, ilustrul favorit al lui Adrian, Charles hotărî să-şi rişte pe masa de joc a războiului îndrăzneala-i provensală, pe care, ca atâţia alţii, o confunda cu o vocaţie. Mergând la centrul de recrutare de la Nisa, îl întâlni pe breton. Deveniţi camarazi datorită atât soartei lor asemănătoare cât şi contrastului dintre firile lor, cei doi infanterişti băură din aceeaşi cană, în plin torent, frânseră aceeaşi bucată de pesmet şi se treziră amândoi sergenţi la

încheierea păcii care urmă bătăliei de la Marengo{9}. Când războiul reîncepu, Charles Mignon obţinu mutarea la cavalerie şi îşi pierdu atunci din vedere camaradul. Ultimul Mignon de la Bastie era, în 1812, ofiţer al Legiunii de onoare{10} şi maior într-un regiment de cavalerie, nutrind speranţa să-şi redobândească titlul de conte de la Bastie şi împăratul să-l avanseze la gradul de colonel. Făcut prizonier de ruşi, el fu trimis, ca atâţia alţii, în Siberia. Drumul îl străbătu împreună cu un sărman locotenent în care îl recunoscu pe Anne Dumay, nedecorat, brav, dar nefericit ca şi alţi un milion de pifani cu epoleţi de lână – canavaua de oameni pe care Napoleon a zugrăvit tabloul imperiului. În Siberia, pentru a-şi omorî timpul, locotenent-colonelul îl învăţă pe breton să scrie şi să socotească fiindcă educarea lui i se păruse ceva inutil părintelui Scevola. Charles întâlni la primul său tovarăş de drum o inimă rară, în care putu să-şi verse toate necazurile povestindu-i nefericirea. Provensalul întâlnise până la urmă norocul care îi pândeşte pe toţi băieţii frumoşi. În 1804, la Frankfurt pe Main, Bettina Wallenrod, fiica unică a unui bancher, se îndrăgostise de el şi el o luase de nevastă cu atât mai mult entuziasm cu cât fata, una dintre frumuseţile oraşului, era bogată, iar el era doar un simplu locotenent, fără altă avere decât viitorul extrem de problematic al militarilor din acea vreme. Bătrânul Wallenrod, un baron german decăzut (Banca este întotdeauna baroană), încântat că frumosul locotenent este unicul reprezentant al familiei Mignon de la Bastie, aprobă pasiunea blondei Bettina, pe care un pictor (era unul pe atunci la Frankfurt) o pusese să-i pozeze ca o întruchipare a Germaniei. Wallenrod – numindu-şi anticipat nepoţii conţi de la Bastie – plasă în rente de stat franceze suma necesară pentru a-i asigura fiicei sale un venit de treizeci de mii de franci. Această zestre se făcu prea puţin simţită în casa lui, ţinând seama de valoarea neînsemnată a capitalului. Imperiul, promovând o politică practicată de numeroşi debitori, plătea rar dobânzile semestriale. Ca

urmare, Charles fu destul de speriat de acest plasament, căci avea mai puţină încredere în vulturul imperial decât o avea baronul german. Fenomenul credinţei sau al admiraţiei, care nu este decât o credinţă efemeră, apare greu când există un concubinaj cu idolul. Mecanicul se teme de maşina pe care călătorul o admiră, iar ofiţerii erau oarecum fochiştii locomotivei napoleoniene, dacă nu chiar cărbunii ei. Aşa se face că baronul de Wallenrod-Tustall-Bartenstild promise să ajute menajul. Charles începu s-o iubească pe Bettina tot atât cât îl iubea ea, ceea ce e mult spus; dar când un provensal se exaltă, totul la el devine normal în materie de sentiment. Şi cum să nu adori o blondă coborâtă dintr-o pânză a lui Albrecht Dürer, cu o figură angelică şi cu o avere apreciată la Frankfurt?

Aşadar, Charles avu patru copii, dintre care mai trăiau doar două fete-în momentul când îşi vărsa necazurile în faţa inimosului breton. Fără să le cunoască, Dumay le îndrăgi pe cele două fetiţe în virtutea acelei simpatii, atât de bine prinse de Charlet{11}, care îl face pe soldat un părinte al tuturor copiilor. Cea vârstnică, numită Bettina-Carolina, era născută în 1805; cealaltă, Maria-Modeste, în 1808. Nefericitul locotenent-colonel, lipsit de veşti de la fiinţele-i dragi, reveni acasă, în 1814, după ce străbătu pe jos Rusia şi Prusia, însoţit de locotenent. Cei doi prieteni, între care diferenţa de grad nu mai conta, ajunseră la Frankfurt tocmai când Napoleon debarca la Cannes. Charles îşi găsi soţia la Frankfurt, dar în doliu: avusese durerea să-şi piardă tatăl, care o adorase şi care dorise întotdeauna s-o vadă surâzătoare, chiar şi la căpătâiul lui când era pe moarte. Bătrânul Wallenrod nu supravieţuise dezastrelor imperiului. În vârstă de şaptezeci şi doi de ani, se lansase în speculaţii cu bumbac, încrezător în geniul lui Napoleon, neştiind că geniul este tot atât de des victima evenimentelor pe cât de des este deasupra lor. Acest ultim Wallenrod, din adevăraţii Wallenrod-Tustall-Bartenstild, cumpărase, aproape tot

atâtea baloturi de bumbac câţi oameni pierduse împăratul în sublima lui campanie din Franţa.

— Eu mor în pumpac!… îi spuse fiicei sale acest tată din specia lui Goriot, străduindu-se să atenueze o durere care îl înspăimânta, – şi mor fără să tatorez frun pan nimănui…

Căci acest francez din Germania muri încercând să vorbească limba îndrăgită de fiica sa.

Bucuros să-şi salveze, din acest mare şi dublu naufragiu, soţia şi cele două fiice, Charles Mignon se înapoie la Paris, unde împăratul îl înaintă la gradul de locotenent-colonel în cuirasierii de gardă şi îl numi comandor al Legiunii de onoare. Visul colonelului, care se vedea în sfârşit general şi conte după primul triumf al lui Napoleon, se stinse în valurile de sânge de la Waterloo, Colonelul, rănit, dar nu prea grav, se retrase pe Loara şi plecă din Tours înainte de a fi concediat din armată.

În primăvara anului 1816, Charles îşi vându titlurile care îi aduseseră un venit de treizeci de mii de livre pe an, obţinu pe ele cam patru sute de mii de franci şi se decise să facă avere în America, părăsind ţara, unde şi începuse persecutarea ostaşilor lui Napoleon. Coborî de la Paris la Le Havre însoţit de Dumay, căruia, printr-o întâmplare destul de curentă în timp de război, îi salvase viaţa luându-l pe calul său în toiul învălmăşelii care urmase zilei de la Waterloo. Dumay împărtăşea părerile şi descurajarea colonelului. Charles, urmat de breton ca de un căţeluş (sărmanul ostaş idolatriza cele două fetiţe), socoti că supunerea – obicei al militarilor – cinstea, ataşamentul locotenentului ar face din el un slujitor pe cât de fidel pe atât de util: îi propuse, deci, să treacă în subordinea sa în civilie. Dumay fu încântat să se vadă adoptat de o familie în care spera că va trăi ca vâscul pe stejar. Aşteptând o ocazie ca să se îmbarce, alergând între diferite nave şi cântărind şansele oferite de destinaţia lor, colonelul auzi vorbindu-se de perspectivele strălucite pe care pacea le hărăzea oraşului Le Havre. Ascultând o discuţie între doi burghezi,

el întrevăzu un mijloc de a face avere şi deveni simultan armator, bancher, proprietar; cumpără, cu două sute de mii de franci, terenuri, case, şi expedie la New York un vas încărcat cu mătăsărie franceză cumpărată pa un preţ ieftin la Lyon. Dumay, împuternicitul său, porni cu vasul. În timp ce colonelul se instala, cu familia, în cea mai frumoasă casă de pe strada Regală şi învăţa, manifestând iniţiativa şi prodigioasa inteligenţă a provensalilor, abecedarul activităţii bancare, Dumay dobândi două averi, căci se înapoie cu o încărcătură de bumbac cumpărat pe un preţ de nimic. Această operaţie comercială dublă aduse casei Mignon un capital enorm. Colonelul achiziţionă atunci vila din Ingouville şi îl răsplăti pe Dumay dăruindu-i o casă modestă pe strada Regală. Sărmanul breton adusese de la New York, odată cu bumbacul, o femeie mică şi drăgălaşă, căreia îi plăcuse, înainte de toate, faptul că Dumay este francez. Miss Grummer poseda circa patru mii de dolari, adică douăzeci de mii de franci pe care Dumay îi plasă la colonelul său. Devenit un *alter-ego* al armatorului, Dumay învăţă în scurtă vreme contabilitatea, ştiinţa prin care se disting, după spusa lui, plutonierii majori ai comerţului. Acest ostaş naiv, pe care norocul îl ocolise timp de douăzeci de ani, se socoti omul cel mai fericit de pe pământ când se văzu în posesia unei case pe care dărnicia şefului său o completă cu un frumos mobilier, a unei dobânzi de o mie două sute de franci de pe urma fondului plasat şi a unui salariu de trei mii şase sute de franci. Nici în visele sale nu năzuise vreodată locotenentul Dumay la o astfel de situaţie; satisfacţia lui era, însă, şi mai mare simţindu-se pivotul celei mai bogate case de comerţ din Le Havre. Doamna Dumay avu nefericirea să-şi piardă toţi copiii încă de la naştere, iar necazurile ultimei faceri îi spulberară speranţa să mai aibă alţii; se ataşă, deci, de cele două domnişoare Mignon cu tot atâta dragoste ca şi Dumay, care le-ar fi preferat şi copiilor săi. Doamna Dumay, care provenea dintr-o familie de cultivatori obişnuiţi cu un trai modest, se mulţumi cu două

mii patru sute de franci pentru ea şi pentru menajul ei. Astfel, Dumay plasă an de an încă două mii şi câteva sute de franci încasa Mignon. Examinând bilanţul anual, patronul sporea contul casierului cu o gratificaţie proporţională cu serviciile aduse de el. În 1824, creditul casierului se urcase la cincizeci şi opt de mii de franci. Atunci Charles Mignon, conte de la Bastie, – titlu de care nu pomenea niciodată – îşi copleşi casierul, instalându-l în *chalet,* unde îşi duceau acum, traiul obscur Modeste împreună cu mama ei.

Starea de plâns în care se găsea doamna Mignon, când, încă frumoasă, fu părăsită de soţul ei, îşi află cauza în catastrofa produsă de absenţa lui Charles. Trei ani i-au trebuit mâhnirii ca să distrugă această blândă nemţoaică; dar era una dintre acele mâhniri care seamănă cu viermii vârâţi în inima unui fruct bun. Bilanţul acestei dureri e uşor da făcut. Doi copii morţi în cei dintâi ani, îşi găsiră un loc dublu în acest suflet care nu ştia să uite nimic. Captivitatea lui Charles în Siberia, constituia, pentru această femeia iubitoare o moarte de fiecare zi. Catastrofa bogatei casa Wallenrod şi moartea bietului bancher pe sacii săi goi, luă, în toiul îndoielilor Bettinei cu privire la soarta soţului ei, proporţiile unei lovituri supreme. Prea marea bucurie încercată, prin regăsirea soţului era cât pe-aci să omoare această floare germană. Apoi a doua cădere a Imperiului, expatrierea proiectată, fură ca nişte noi accese ale aceleiaşi febre. În cele din urmă, zece ani de prosperitate neîntreruptă, distracţiile din casa ei, prima din oraş, dineurile, balurile, serbările date de negustorul fericit, somptuozitatea vilei Mignon, stima de care se bucura Charles, afecţiunea deplină a acestui om care răspunsese cu o dragoste unică unei iubiri unice, totul o împăcase pe sărmana femeie cu viaţa. În momentul când nu mai avea îndoieli, când întrevedea că ziua ei furtunoasă s-ar putea încheia cu o seară frumoasă, o catastrofă necunoscută, înmormântată în inima acestei duble familii şi despre care vom vorbi mai încolo, a fost ca o somaţie a nenorocului. În

luna ianuarie a anului 1820, în toiul unei serbări, când întregul La Havre îl desemna pe Charles Mignon drept deputatul său, trei scrisori, sosite de la New York, Paris şi Londra, au fost ca tot atâtea lovituri de ciocan în palatul de sticlă al Prosperităţii. În zece minute, ruina se năpustise cu aripile sala de vultur asupra unei fericiri fără egal, ca gerul asupra marii armate în 1812. Într-o singură noapte, petrecută în socoteli împreună cu Dumay, Charles Mignon se hotărî. Toate valorile la un loc, fără a excepta mobilele, ajungeau pentru a plăti tot.

— Le Havre, îi spuse colonelul locotenentului, n-o să mă vadă la pământ. Dumay, iau cei şaizeci de mii de franci ai tăi cu o dobândă de şase la sută.

— Cu trei, domnule colonel.

— Atunci fără nimic, răspunse Charles Mignon pe un ton hotărât. Vei avea partea ta în noile mele afaceri. Nava „Modestul” care nu-mi mai aparţine, pleacă mâine şi căpitanul mă ia cu el. Îţi încredinţez soţia şi fiica. Nu voi scrie niciodată. Lipsa de veşti înseamnă veşti bune.

Dumay, ca un adevărat locotenent, nu-i puse colonelului nicio întrebare în privinţa proiectelor sale.

— Cred, îi spuse el lui Latournelle ca şi cum ar fi ştiut ceva, că domnul colonel are un plan precis.

A doua zi în zori îl însoţise pe patronul său până pe nava „Modestul”, care pleca spre Constantinopole. Acolo, pe puntea din spate a navei, bretonul îl întrebase pe provensal:

— Care sunt ultimele dumneavoastră ordine, domnule colonel?

— Niciun bărbat să nu se apropie de *chalet!* strigase tatăl, reţinându-şi cu greu o lacrimă. Dumay, păzeşte-mi ultima copilă aşa cum mi-ar păzi-o un buldog. Moarte oricui ar încerca să-mi pângărească a doua fiică! Să nu te temi de nimic, nici de eşafod, voi urca pe el alături de tine!

— Domnule colonel, vedeţi-vă liniştit de afaceri. Vă înţeleg. O veţi găsi pe domnişoara Mignon aşa cum mi-o încredinţaţi, sau de nu, voi fi mort! Mă ştiţi şi îi ştiţi şi pe cei

doi câini ai noştri din Pirinei. Nimeni nu va ajunge la fata dumneavoastră. Iertaţi-mi vorba lungă.

Cei doi militari se aruncară unul în braţele celuilalt ca doi oameni care învăţaseră să se aprecieze în plină Siberie. În aceeaşi zi, ziarul *„Curierul din Le Havre*” publicase, în locul articolului de fond, următorul anunţ teribil, simplu, energic şi cinstit:

> *„Casa Charles Mignon îşi suspendă plăţile. Subsemnaţii lichidatori îşi iau însă angajamentul să plătească toate creanţele pasive. De pe acum pot fi scontate terţilor deţinători poliţele la termen. Vânzarea proprietăţilor funciare acoperă integral conturile curente.*
>
> *Prezentul anunţ se dă pentru onoarea casei şi pentru α preveni orice zdruncinare a creditului, pe piaţa din Le Havre.*
>
> *Domnul Charles Mignon a plecat azi-dimineaţă cu nava «Modestul» spre Asia Mică, după ce a lăsat depline puteri pentru realizarea tuturor valorilor, inclusiv a celor imobiliare.*
>
> Dumay, *lichidator pentru conturile băncii.*
>
> Latournelle, *notar, lichidator pentru proprietăţile urbane şi rurale.*
>
> Gobenheim, *lichidator pentru valorile comerciale.”*

Averea domnului Latournelle se trăgea de pe urma bunătăţii domnului Mignon, care îi împrumutase o sută de mii de franci ea să cumpere cel mai frumos birou de notariat din Le Havre. Acest biet om, lipsit de mijloace materiale, de vreo zece ani prim-funcţionar într-un birou de notariat, şi atingând, pe-atunci, vârsta de patruzeci de ani, se şi vedea rămânând în aceeaşi situaţie pe tot restul vieţii. El fu singurul, în tot oraşul, de un devotament comparabil cu acela al lui Dumay, căci Gobenheim profită de lichidare

spre a prelua relaţiile şi afacerile domnului Mignon, ceea ce îi îngădui să salte mica sa Bancă. În timp ce la Bursă, în port, în toate casele se exprimau regrete unanime, în timp ce toate buzele rosteau panegiricul unui om fără pată, onorabil şi binefăcător, Latournelle şi Dumay, tăcuţi şi muncitori ca furnicile, vindeau, realizau, plăteau şi lichidau. Vilquin făcu pe generosul cumpărând vila, casa din oraş şi o fermă; nu-i vorbă, şi Latournelle profită de acest prim impuls, obţinând un preţ bun de la Vilquin. Lumea vru să le viziteze pe doamna şi pe domnişoara Mignon; ele, însă, dăduseră ascultare lui Charles, refugiindu-se în *chalet* chiar în dimineaţa plecării acestuia, plecare ce le fusese în primul moment ascunsă. De teamă ca durerea lor să nu-i zdruncine hotărârea, curajosul bancher îşi sărutase soţia şi fiica în timp ce ele dormeau. Trei sute de cărţi de vizită au fost depuse la uşa casei Mignon. Cincisprezece zile mai târziu. uitarea cea mai adâncă, prezisă de Charles, dezvăluia celor două femei înţelepciunea hotărârii ce le fusese impusă. Dumay se îngriji de reprezentarea legală a patronului său la New York, la Londra şi la Paris. El urmări lichidarea celor trei case bancare vinovate de această ruină, realiză între 1826 şi 1828 cinci sute de mii de franci, o optime din averea lui Charles şi, conform ordinelor primite în scris în noaptea plecării, trimise banii la New York, la începutul anului 1828, prin intermediul casei Mongenod, în contul domnului Mignon. Toate acestea fură îndeplinite milităreşte, exceptând reţinerea a treizeci de mii de franci pentru nevoile personale ale doamnei şi ale domnişoarei Mignon, reţinere pe care Charles o ordonase, dar pe care Dumay n-o făcuse. Bretonul îşi vându casa din oraş pe douăzeci de mii de franci şi îi remise doamnei Mignon, gândind că cu cât colonelul său va dispune de mai mult capital, cu atât va reveni mai repede.

— Uneori poţi să pieri dacă-ţi lipsesc treizeci de mii de franci, îi spuse el lui Latournelle, care cumpără la valoarea

ei această casă în care locuitorii *chalet*-ului găseau oricând un apartament.

Aceasta a fost, pentru celebra casă Mignon, din Le Havre, efectul crizei care a zguduit, între 1826 şi 1828, principalele centre comerciale şi care a provocat, dacă vă amintiţi de acea rafală de vânt, ruina mai multor bancheri din Paris, unul dintre ei fiind preşedintele tribunalului de comerţ. E de înţeles, aşadar, că uriaşa prăbuşire survenită după o domnie burgheză de zece ani a fost o lovitură mortală pentru Bettina Wallenrod, care se văzu încă o dată despărţită de soţ, fără să ştie nimic de soarta lui, în aparenţă la fel de periculoasă, de aventuroasă ca şi exilul în Siberia. Piatra infernală zvârlită în inima acestei mame era o piatră de mormânt din micul cimitir din Ingouville, pe care se putea citi:

BETTINA-CAROLINA MIGNON
Decedată în vârstă de douăzeci şi doi de ani
Rugaţi-vă pentru ea!
1827

Această inscripţie era pentru tânăra fată ceea ce este un epitaf pentru numeroşi morţi, tabla de materii a unei cărţi necunoscute. Cartea, al cărei rezumat înspăimântător iată-l, ne poate explica dublul jurământ făcut de către colonel şi locotenent pe când îşi luau rămas bun, unul de la altul.

Un tânăr cu înfăţişare încântătoare, pe nume Georges d’Estourny, venise la Le Havre sub pretextul banal de a vedea marea şi o văzu pe Carolina Mignon. Un aşa-zis elegant din Paris nu duce niciodată lipsă de câteva recomandaţii; aşadar, el fu invitat, prin mijlocirea unui prieten al familiei Mignon, la o serbare dată la Ingouviile. Îndrăgostindu-se foarte de Carolina şi de averea ei, el îşi întrevăzu un sfârşit fericit. În trei luni, folosi toate mijloacele de seducţie şi o răpi pe Carolina.

Când are fiice, un tată de familie nu mai trebuie să îngăduie intrarea unui tânăr în casă, fără a-l cunoaşte, după cum nu trebuie să lase la vedere cărţi sau ziare pe care nu le-a citit. Nevinovăţia fetelor e ca laptele, care se taie de la tunet, de la un parfum înveninat, de la o vreme caldă, dintr-un nimic, de la o suflare chiar.

Citind scrisoarea de adio a fiicei sale mai mari, Charles Mignon trimise imediat pe doamna Dumay la Paris. Familia invocă necesitatea unei călătorii urgente, prescrisă de medicul casei, care se făcu părtaş la o asemenea scuză necesară, fără să poată, totuşi împiedica oraşul Le Havre să comenteze această absenţă.

— Cum, o persoană tânără atât de voinică, cu tenul brun, cu părul negru, lucios… Ea şi bolnavă de piept!

— Ei, da, se zice că ar fi comis o imprudenţă.

— Ah! Ah! exclama câte-un Vilquin.

— S-a înapoiat leoarcă de transpiraţie, de la o partidă de călărie şi a băut apă de la gheaţă. De altfel, aşa spune doctorul Troussenard.

Când doamna Dumay se înapoie, nenorocirile casei Mignon erau un fapt împlinit şi nimeni nu mai dădea atenţie absenţei Carolinei, nici întoarcerii soţiei casierului.

La începutul anului 1827, ziarele se ocupară pe larg de procesul lui Georges d’Estourny, condamnat de către poliţia corecţională pentru nenumăratele sale fraude la jocul de cărţi. Tânărul corsar se exila fără să se ocupe de soarta domnişoarei Mignon, căreia lichidarea de la Le Havre îi răpise întreaga-i valoare. Într-un interval mic de timp, Carolina află şi de infama părăsire şi de ruina pe care o suferiseră părinţii ei. Revenind într-o stare de boală îngrozitoare şi mortală, ea se stinse în puţine zile la *chalet.* Moartea îi ocroti, cel puţin, reputaţia. În general, lumea a crezut în boala invocată de domnul Mignon când îi fugise fata şi în prescripţia medicală care, după cum se spunea, o îndrumase pe Carolina spre Nisa. Mama sperase până în ultima clipă să-şi salveze fiica. Bettina fusese preferata ei,

aşa cum Modeste era cea a lui Charles. În aceste două preferinţe era ceva mişcător. Bettina fusese leit portretul lui Charles, după cum Modeste era al mamei sale. Cei doi soţi îşi continuau dragostea unul pentru celălalt, iubindu-şi copilele. Carolina, fiică a Provenţei, moştenise de la tatăl ei frumosu-i păr ca pana corbului, admirat la femeile din sud, şi ochii căprui, migdalaţi, strălucitori ca o stea, şi tenul măsliniu, şi pielea aurie a unui fruct catifelat, şi piciorul cambrat, şi acea talie care face să crape rochiile spanioloaicelor. De altfel, şi tatăl şi mama erau mândri de contrastul pe care îl prezentau cele două surori.

— Un diavol şi un înger! se spunea fără maliţie, deşi era o profeţie.

După ce plânse timp de o lună în camera ei, fără să vrea să vadă pe cineva, biata nemţoaică ieşi de acolo, cu ochii bolnavi. Înainte de a-şi pierde vederea, se dusese, în pofida sfaturilor date de toţi prietenii, să contemple mormântul Carolinei. Această ultimă imagine îi rămase vie în întunericul care o cuprinse, aşa cum spectrul roşu al ultimului obiect văzut continuă să strălucească dacă închizi ochii în plină zi. După această îngrozitoare şi dublă nenorocire, Modeste, devenită fiică unică, îl făcu pe Dumay să fie nu mai devotat, ci mai temător decât până atunci. Doamna Dunlay, ţinând nebuneşte la Modeste ca orice femeie care n-a avut copii, o copleşi cu sentimentele ei materne de ocazie, fără să încalce totuşi ordinele soţului său, neîncrezător în prieteniile dintre femei. Consemnul era clar.

— Dacă vreodată un bărbat, indiferent de vârstă, indiferent de rang – spusese Dumay – îi vorbeşte Modestei, o priveşte, îi face ochi dulci, este un om mort, îi zbor creierii şi merg să mă pun la dispoziţia procurorului regelui: poate că moartea mea o va salva pe fată. Dacă nu vrei să vezi cum mi se taie capul, ţine-mi bine locul pe lângă ea atunci când sunt plecat în oraş.

De trei ani încoace, Dumay îşi verifica armele seară de seară. El părea să fi luat părtaşi la jurământ pe cei doi câini din Pirinei, două animale de o inteligenţă rară: unul dormea în casă, iar celălalt era postat într-o cuşcă de unde nu ieşea şi nu lătra, dar clipa când cei doi câini şi-ar fi înfipt dinţii în vreun nepoftit ar fi fost teribilă!

Vă puteţi acum închipui viaţa pe care o duceau la *chalet* mama şi fiica. Domnul şi doamna Latournelle, deseori însoţiţi de Gobenheim, veneau aproape în fiecare seară să ţină de urât prietenilor lor şi jucau cu ei whist. Conversaţia se învârtea în jurul afacerilor din Le Havre, a evenimentelor mărunte ale vieţii de provincie. Între orele nouă şi zece seara, musafirii plecau. Modeste se ducea s-o culce pe maică-sa: îşi făceau rugăciunea împreună, îşi repetau una alteia speranţele, vorbeau despre călătorul drag. După ce-şi săruta mama, fata se înapoia în camera ei la ora zece. A doua zi de dimineaţă, Modeste îşi trezea mama cu aceeaşi grijă, făceau aceleaşi rugăciuni, vorbeau despre aceleaşi lucruri. Spre lauda Modestei, din ziua când groaznica infirmitate i-a răpit mamei sale unul dintre simţuri, ea îi deveni o adevărată îngrijitoare şi manifestă, clipă de clipă, aceeaşi solicitudine, fără să obosească, fără ca lucrul să i se pară monoton. Ea fu sublimă ca afecţiune tot timpul, de o blândeţe rară la fetele de vârsta ei, ceea ce îi atrase bune aprecieri din partea martorilor acestei tandreţi. De aceea Modeste era în ochii familiei Latournelle, ai domnului şi ai doamnei Dumay perla pe care o cunoaşteţi. Între masa de prânz şi masa de seară, doamna Mignon şi doamna Dumay făceau, în zilele cu soare, o mică plimbare până la malul mării, însoţite de Modeste, căci biata oarbă avea nevoie de sprijinul a două braţe. Cu o lună înainte de scena în care am intercalat, ca o paranteză, aceste explicaţii, doamna Mignon ţinuse sfat cu singurii săi prieteni, doamna Latournelle, notarul şi Dumay, în timp ce doamna Dumay o distrăgea pe Modeste printr-o plimbare lungă.

— Ascultaţi-mă, prieteni – spusese oarba – fiica mea este îndrăgostită: acest lucru îl simt, îl văd… În ea s-a produs o ciudată răsturnare şi nu ştiu cum de nu v-aţi dat seama…

— Fir-ar să fie! exclamase locotenentul.

— Nu mă întrerupe, Dumay. De două luni, Modeste are o grijă de sine de parcă s-ar pregăti să meargă la o întâlnire. A devenit din cale-afară de dificilă în ce priveşte încălţămintea, vrea să-şi pună în valoare piciorul, o bombăne pe doamna Gobet, pantofăreasa. La fel se întâmplă şi cu croitoreasa. În unele zile, micuţa mea stă posomorâtă şi atentă de parcă ar aştepta pe cineva; vocea ei are intonaţii scurte ca şi cum, punându-i întrebări, ai contraria-o în starea ei de aşteptare, în calculele ei secrete; apoi, dacă cel aşteptat a venit…

— Fir-ar să fie!

— Aşază-te, Dumay, spusese bătrâna. Ei bine, atunci Modeste este veselă! Oh, pentru voi ea nu e veselă, voi nu percepeţi aceste nuanţe prea subtile pentru nişte ochi atenţi la spectacolul aparent al naturii; această veselie răzbate din intonaţiile vocii ei, din accente pe care le sesizez şi mi le explic. Modeste, în loc să stea liniştită, pe gânduri, cheltuieşte o energie nebună în mişcări dezordonate… E fericită, ce mai! Până şi în ideile pe care le exprimă, înalţă mulţumiri cerului. Ah, prieteni, mă pricep la fericire tot atât de bine ca la nenorocire… Din sărutarea pe care mi-o dă sărmana mea Modeste ghicesc ce se petrece în sufletul ei: dacă a primit ceea ce aştepta sau dacă e neliniştită. O sărutare poate avea multe nuanţe, chiar şi sărutarea unei fete inocente, căci Modeste este inocenţa însăşi, dar este ca o inocenţă învăţată. Dacă sunt oarbă, tandreţea mea este în schimb clarvăzătoare şi vă cer să-mi supravegheaţi fiica.

Dumay, devenit feroce, notarul, ca un om care vrea să afle cheia unei enigme, doamna Latournelle, ca o duenă{12} păcălită, şi doamna Dumay, care împărtăşea temerile soţului ei, începură atunci s-o spioneze pe Modeste.

Modeste nu mai fu pierdută din ochi nicio clipă. Dumay îşi petrecu nopţile sub ferestrele casei, ascunzându-se în mantia sa ca un spaniol gelos; cu toată perspicacitatea lui de militar, totuşi nu izbuti să surprindă vreun indiciu acuzator. Modeste nu avusese posibilitatea să vadă pe nimeni, nici să primească sau să dea vreun semnal, doar dacă nu cumva iubea privighetorile din parcul Vilquin sau vreun prinţ năzdrăvan. Doamna Dumay, care nu se mai culca decât după ce o vedea pe Modeste dormind, supraveghea drumurile de sus, din *chalet,* cu aceeaşi atenţie ca şi soţul ei. Sub privirile celor patru Arguşi, ireproşabila copilă, căreia până şi cele mai mărunte mişcări îi fură studiate şi analizate, fu achitată de acuzaţia de a fi avut convorbiri vinovate, astfel încât prietenii ajunseră la concluzia că doamna Mignon este nebună, obsedată.

Doamna Latournelle, care o conducea ea însăşi pe Modeste până la biserică şi de acolo acasă, fu însărcinată să spună mamei că se înşală în privinţa fiicei sale.

— Modeste, spuse doamna Latournelle, este o tânără foarte exaltată şi face o pasiune ba pentru poeziile unuia, ba pentru proza altuia. N-aţi putut să vă daţi seama de impresia pe care i-a produs-o acea simfonie a gâdelui (butadă a lui Butscha care găsea că binefăcătoarea sa avea mult spirit) intitulată *Ultima zi a unui condamnat*; mie însă mi s-a părut că-l admiră nebuneşte pe acest domn Hugo. Nu ştiu de unde îşi iau ideile oamenii ăştia (Victor Hugo, Lamartine, Byron erau „oamenii ăştia” pentru doamna Latournelle). Micuţa mi-a vorbit despre *Child Harold*[{13}], n-am vrut să mă fac de râs, am avut naivitatea să mă apuc să citesc *asta* pentru a putea să discut cu ea. Nu ştiu dacă trebuie să atribui acest efect traducerii, dar simţeam o sfârşeală în inimă, ochii îmi clipeau, n-am putut să continui. Sunt acolo comparaţii care urlă, stânci care dispar, revărsarea de lavă a războiului... În sfârşit, cum cel ce călătoreşte este un englez, trebuie să te aştepţi la bizarerii, dar asta depăşeşte ceea ce-i permis. Te crezi în Spania, şi el

te duce în nori, deasupra Alpilor, face să vorbească torenţii şi stelele: şi-apoi prea sunt multe fecioare… Te scoate din răbdări! În sfârşit, după campaniile lui Napoleon, ne-am plictisit de ghiulele incendiare şi de trâmbiţele sonore care se rostogolesc din pagină în pagină. Modeste mi-a spus că tot patosul se datoreşte traducătorului şi că trebuie citit originalul englezesc. Dar n-am să mă apuc să învăţ engleza pentru lordul Byron, dacă nu am făcut-o pentru Exupère. Prefer cu mult mai mult romanele lui Ducray-Duminil acestor romane englezeşti! Sunt prea normandă ca să mă aprind după tot ce vine din străinătate şi mai cu seamă din Anglia…

Imaginându-şi-o pe doamna Latournelle citind *Child Harold,* doamna Mignon, cu tot doliul ei veşnic, nu-şi putu reţine un zâmbet. Severa notăreasă acceptă acest zâmbet ca pe o aprobare a doctrinelor sale.

— Aşadar, scumpa mea doamnă Mignon, confundaţi fanteziile Modestei, efectele lecturilor sale, cu o dragoste. Ea are douăzeci de ani. La vârsta asta te iubeşti pe tine. Te găteşti ca să te vezi cum arăţi gătită. Eu îi puneam defunctei mele surioare o pălărie bărbătească şi ne jucam de-a domnul şi doamna… Dumneavoastră aţi avut, la Frankfurt, o tinereţe fericită; dar să fim drepte: Mignon n-are niciun fel de distracţie. Cu toată bunăvoinţa cu care îi sunt întâmpinate şi cele mai mici dorinţi, ea se ştie păzită, iar viaţa pe care o duce nu i-ar place unei tinere, care nu şi-a găsit, ca ea, o distracţie în lectură. Haida de, nu vă iubeşte decât pe dumneavoastră. Socotiţi-vă fericită că o pasionează corsarii lordului Byron, eroii romanelor lui Walter Scott, germanii dumneavoastră, conţii de Egmont, Werther, Schiller şi alţi *Err*.

— Ei bine, doamnă? spuse respectuos Dumay, speriat de tăcerea doamnei Mignon.

— Modeste nu este doar îndrăgostită, ci iubeşte pe cineva, răspunse mama cu încăpăţânare.

— Doamnă, este vorba de viaţa mea şi veţi găsi că e firesc, nu din cauza mea, dar a bietei mele soţii, a domnului colonel şi a noastră, să încerc să aflu cine se înşală, mama sau câinele de pază…

— Dumneata te înşeli, Dumay! Ah, dac-aş putea să-mi văd fiica!… spuse biata oarbă.

— Dar pe cine o fi iubind? zise doamna Latournelle. În ceea ce ne priveşte, eu răspund de Exupère al meu.

— Nu poate să fie Gobenheim, pe care, de la plecarea colonelului, abia dacă-l vedem cu totul nouă ore într-o săptămână, spuse Dumay. De altfel, acestei piese de cinci franci cu chip de om nu-i e mintea la Modeste. Unchiul său, Gobenheim-Keller, i-a spus: „Fă destulă avere ca să te însori cu o Keller”. Cu programul acesta, nu-i nicio primejdie ea el să ştie cărui sex îi aparţine Modeste. Ăştia-s toţi bărbaţii pe care-i vedem aici. Nu-l pun la socoteală pe Butscha, sărmanul cocoşat, mi-e drag, el e un fel de Dumay al dumneavoastră, doamnă, se adresă el notăresei. Butscha ştie prea bine că o privire aruncată Modestei i-ar asigura o burduşeală ca la Vannes… Nu-i nimeni care să comunice cu noi. Doamna Latournelle, care, de la… de la nenorocirea care v-a lovit, vine să o conducă pe Modeste la biserică şi înapoi, a observat-o atent zilele acestea în timpul slujbei şi n-a văzut nimic suspect în jurul ei. În sfârşit, ca să vă spun tot, de o lună încoace am greblat eu însumi aleile din jurul casei şi le-am regăsit dimineaţa fără vreo urmă de paşi…

— Greblele nu sunt nici scumpe, nici greu de mânuit, spuse fiica Germaniei.

— Şi câinii?… întrebase Dumay.

— Îndrăgostiţii ştiu să le găsească un leac, răspunse doamna Mignon.

— Ar trebui să-mi zbor creierii dacă aţi avea dreptate, căci ar însemna că m-am lăsat învins!… strigă Dumay.

— Şi de ce, Dumay?

— Eh, doamnă, n-aş putea să-l privesc în ochi pe colonel dacă nu şi-ar regăsi copila, mai ales acum, când a rămas

singura lui fiică, tot atât de pură, de virtuoasă cum era atunci când mi-a spus: „Nici teama de eşafod să nu te oprească, Dumay, dacă ar fi în joc onoarea Modestei!”

— Vă recunosc în asta pe-amândoi! spuse doamna Mignon, cu multă duioşie.

— Îmi pun chezaşă veşnica mântuire afirmând că Modeste e tot atât de pură cum era şi în leagăn, spuse doamna Dumay.

— Oh! am s-o aflu, replicase Dumay, dacă doamna contesă binevoieşte să-mi îngăduie să-ncerc un procedeu, căci bătrânii militari se pricep la strategeme.

— Îţi îngădui tot, ce ne-ar putea lumina fără să dăuneze ultimului nostru copil.

— Şi cum ai să faci Anne – întrebase doamna Dumay – ca să afli secretul unei tinere, când acest secret este atât de bine păzit?

— Ascultaţi-mă cu toţii! exclamase locotenentul, am nevoie de toată lumea.

Acest scurt rezumat, care, dezvoltat cu pricepere, ar fi oferit un amplu tablou al moravurilor (câte familii nu pot recunoaşte în el evenimente din viaţa lor!), este suficient pentru a se înţelege importanţa micilor detalii date despre oameni şi lucruri în cursul acestei seri în care bătrânul militar pornise lupta împotriva unei tinere, ca să scoată la iveală, din adâncurile inimii ei, o dragoste constatată de o mamă oarbă.

O oră se scurse într-un calm înspăimântător, întrerupt de frazele scurte ale jucătorilor de whist: „Pică! — Atu! — Cupă! Avem atuurile? — Doi de trei (sic)! — Opt! — Cine le face?” Cuvinte care marchează azi marile emoţii ale aristocraţiei europene. Modeste lucra fără să se mire de tăcerea mamei sale. Doamnei Mignon îi alunecă batista din poale şi căzu pe podea, iar Butscha se repezi să i-o dea; se văzu lângă Modeste şi, ridicându-se, îi şopti la ureche:

— Fiţi atentă!…

Modeste îl privi pe pitic cu ochii plini de mirare, iar razele lor, parcă tocite, îl umplură de o bucurie inefabilă.

— Nu iubeşte pe nimeni! îşi spuse biotul cocoşat, frecându-şi mâinile mai-mai să-şi rupă pielea de pe ele.

În această clipă, Exupère se năpusti de pe peluză, în casă, pătrunse ca o furtună în salon şi îi spuse la ureche lui Dumay:

— Vine tânărul!

Dumay se sculă, se repezi să-şi ia pistoalele şi ieşi.

— Doamne, Dumnezeule!… Şi dacă-l omoară?… strigă doamna Dumay, izbucnind în lacrimi.

— Dar ce se-ntâmplă aici? întrebă Modeste, privindu-şi prietenii cu un aer candid şi fără să arate vreo teamă.

— Păi e vorba de un tânăr care dă târcoale *chalet*-ului!… exclamă doamna Latournelle.

— Ei şi, reluă Modeste, e un motiv ca Dumay să-l ucidă?…

— *Sancta simplicitas*… spuse Butscha, care îl contemplă pe patronul său cu aceeaşi mândrie cu care Alexandru priveşte Babilonul în tabloul lui Lebrun{14}.

— Unde te duci, Modeste? o întrebă mama pe fiica ei, care se îndreptă spre uşă.

— Să-ţi pregătesc totul pentru culcare, mamă, răspunse Modeste cu o voce pură, ca sunetul unei armonici.

— Nu v-aţi scos cheltuiala! spuse piticul lui Dumay, când acesta se înapoie în casă.

— Modeste este cuminte ca Fecioara din altarul nostru! exclamă doamna Latournelle.

— Doamne, Dumnezeule, emoţii ca asta mă dau gata – spuse casierul – şi sunt totuşi destul de tare!

— Sunt gata să pierd douăzeci şi cinci de pitaci dacă înţeleg o iotă din tot ce faceţi în seara asta, spuse Gobenheim; parc-aţi fi înnebunit.

— Şi totuşi este vorba de o comoară, spuse Butscha, ridicându-se în vârful picioarelor ca să ajungă la urechea lui Gobenheim.

— Din nefericire, Dumay, am aproape certitudinea a ceea ce v-am spus, repetă mama.

— Acum este rândul dumneavoastră, doamnă, spuse Dumay pe un ton calm, să ne dovediţi că greşim.

Văzând că nu este vorba decât de onoarea Modestei, Gobenheim îşi luă pălăria, salută şi plecă, cu un câştig de cincizeci de centime, întrucât socotea că fie şi un singur alt *rubber*[{15}] devenise imposibil.

— Exupère şi tu, Butscha, lăsaţi-ne singuri, spuse doamna Latournelle. Duceţi-vă la Le Havre, o să mai ajungeţi la timp să vedeţi o piesă, vă plătesc eu biletele!

Când doamna Mignon rămase singură cu cei patru prieteni ai săi, doamna Latournelle, după ce privi spre Dumay, care, breton fiind, înţelegea încăpăţânarea mamei, şi spre soţul ei, care se juca cu cărţile, se crezu îndreptăţită să ia cuvântul.

— Dar, doamnă Mignon, ce fapt hotărâtor v-a izbit?

— Eh, scumpă prietenă, dacă aţi fi fost muziciană, aţi fi şi auzit, ca mine, limbajul Modestei când vorbeşte de dragoste.

Pianul celor două domnişoare Mignon era printre puţinele mobile pentru femei care fuseseră aduse la *chalet* din casa de la oraş. Modeste îşi alungase uneori supărările, studiind fără profesor. Muziciană înnăscută, ea cânta la pian ca să-şi înveselească mama. Cânta cu naturaleţe şi repeta ariile germane învăţate de la mama ei. Din aceste lecţii, din aceste stăruinţi rezultase un fenomen destul de obişnuit la firile care au o vocaţie şi anume că, fără să-şi dea seama, Modeste compunea, aşa cum se poate compune când nu cunoşti armonia, nişte cantinele strict melodice, în muzică melodia este ceea ce sunt imaginea şi sentimentul în poezie, o floare care poate să se deschidă spontan. De aceea au şi avut popoarele melodii naţionale înainte de inventarea armoniei. Întâi au fost florile şi apoi a apărut botanica. Astfel, Modeste, fără să fi cunoscut din meşteşugul picturii altceva decât ceea ce văzuse la sora ei,

când aceasta picta acuarele, avea să rămână ca vrăjită, ca doborâtă în faţa unui tablou de Rafael, de Tizian, de Rubens, de Murillo, de Rembrandt, de Albrecht Dürer şi de Holbein, adică în faţa frumosului ideal al fiecărei ţări. Or, mai ales de o lună încoace, Modeste se deda unor cântece de privighetoare, unor încercări a căror semnificaţie, a căror poezie atrăseseră atenţia mamei sale, destul de surprinsă să o vadă pe Modeste pasionată de compoziţie şi încercând melodii pe cuvinte necunoscute.

— Dacă bănuielile dumneavoastră nu au un alt temei, spuse Latournelle, vă deplâng susceptibilitatea.

— Când fetele din Bretania cântă, spuse Dumay din nou posomorât, iubitul se află în preajma lor.

— Am să vă fac s-o surprindeţi pe Modeste improvizând, spuse mama, şi o să vedeţi!…

— Biata copilă – spuse doamna Dumay – dar dacă ea ne-ar cunoaşte preocupările, ar fi desperată şi ne-ar spune adevărul, mai ales aflând ce înseamnă toate acestea pentru Dumay.

— Mâine, dragi prieteni, o voi întreba pe fiica mea – spuse doamna Mignon – şi poate că eu voi obţine mai mult prin tandreţe decât voi prin şiretenie…

Oare comedia *Fata prost păzită* se juca aici ca pretutindenea şi întotdeauna fără ca aceşti Bartolo{16} cinstiţi, aceşti spioni devotaţi, aceşti câini din Pirinei atât de vigilenţi, să fi putut simţi, ghici, percepe, fie pe cel iubit, fie legătura, fie fumul pe care-l scoate focul? Acesta nu era rezultatul unei înfruntări între nişte paznici şi o prizonieră, între despotismul celulei şi libertatea deţinutului, ci veşnica repetare a primei scene jucate la ridicarea cortinei Facerii: Eva în paradis. Şi-acum, cine avea dreptate, mama sau câinele de pază? Nimeni dintre persoanele apropiate de Modeste nu putea să înţeleagă această inimă de fată, căci sufletul şi faţa ei erau în armonie, puteţi s-o credeţi! Modeste trăia într-o lume tot atât de negată în zilele noastre ca aceea a lui Cristofor Columb în secolul al XVI-lea.

Din fericire ea tăcea, altfel ar fi fost socotită nebună. Să explicăm, înainte de toate, influenţa trecutului asupra Modestei.

Două evenimente au modelat pentru totdeauna sufletul tinerei fete, tot aşa cum i-au dezvoltat inteligenţa. Catastrofa care o lovise, pe Bettina, fiindu-le un avertisment, domnul şi doamna Mignon hotărâseră, înainte de dezastrul lor, să o mărite pe Modeste. Alegerea lor se oprise asupra fiului unui bancher bogat, originar din Hamburg şi stabilit în Le Havre din 1815, care de altfel le era şi obligat. Acest tânăr, pe nume Francisc Althor, *dandy*-ul oraşului, înzestrat cu frumuseţea care îi satisface pe burghezi, în genul a ceea ce englezii numesc un *mastok* (o culoare sănătoasă, vulgară, cărnos, spătos), o abandonă atât de bine în momentul dezastrului, încât nu mai revăzuse nici pe Modeste, nici pe doamna Mignon, nici pe soţii Dumay. Când Latournelle se hazardase să-i pună lui papa Iacob Althor o întrebare în această privinţă, neamţul ridicase din umeri şi-i răspunse: „Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi!” Acest răspuns, relatat Modestei pentru a-i îmbogăţi experienţa, a fost o lecţie cu atât mai bine înţeleasă cu cât Latournelle şi Dumay comentară destul de amănunţit josnica trădare. Cele două fiice ale lui Charles Mignon, răsfăţate cum erau, făceau plimbări călare, aveau la dispoziţie cai, slujitori şi se bucurau de o libertate fatală. Văzându-se cu un curtezan oficial, Modeste îl lăsase pe Francisc să-i sărute mâna, să o prindă de mijloc ca s-o ajute să încalce; acceptase de la el flori şi alte mici mărturii de tandreţe ce se obişnuiesc când un pretendent face curte; ea îi brodase o pungă, crezând în acele legături care sunt atât de puternice pentru sufletele cinstite şi doar o pânză de păianjen pentru cei de felul lui Gobenheim, Vilquin şi Althor. În primăvara care urmă instalării doamnei şi domnişoarei Mignon la *chalet,* Francisc Althor veni să cineze la Vilquin. Văzând-o pe Modeste deasupra zidului grădinii, el întoarse capul. Şase săptămâni mai târziu se însură cu domnişoara

Vilquin, vârstnica. Modeste frumoasă, tânără, de familie nobilă, află astfel că, timp de trei luni, nu fusese decât domnişoara „Milion”. Sărăcia notorie a Modestei fu aşadar o sentinelă care interzise căile de acces spre *chalet* la fel de bine ca prudenţa soţilor Dumay şi vigilenţa menajului Latournelle. Nu se vorbea despre domnişoara Mignon decât pentru a o jigni cu fraze ca: „Biata fată, ce-o să se aleagă de ea? O să se retragă la mănăstire. Ce soartă! Să fi văzut pe toată lumea la picioarele tale, să fi avut şanse de a te mărita cu fiul lui Althor şi să te trezeşti că nu te mai vrea nimeni. – Să fi dus viaţa cea mai luxoasă, draga mea, şi să cazi în mizerie!” Şi să nu credeţi că toate aceste insulte i se aduceau în ascuns şi că Modeste doar le intuia; ea le auzi nu o dată, rostite de tineri, de tinere persoane din Le Havre, venite să se plimbe la Ingouville şi care, ştiind că doamna şi domnişoara Mignon şi-au stabilit domiciliul în *chalet* vorbeau despre ele când treceau prin faţa frumoasei clădiri. Unii dintre prietenii Vilquinilor îşi exprimau mirarea că cele două femei au vrut să trăiască printre creaţiile fostei lor măriri. Din spatele obloanelor sale închise, Modeste auzi deseori insolenţe de acest gen: „Nu ştiu cum pot să locuiască acolo! spuneau câte unii tot plimbându-se în jurul grădinii, poate şi pentru a-i ajuta pe Vilquini să-şi izgonească chiriaşii. — Din ce trăiesc ele? Ce-or fi făcând acolo? — Bătrâna a orbit! — Domnişoara Mignon mai e frumoasă? Aa, nu mai are cai! Şi ce fercheşă era!…” Auzind aceste crunte prostii ale Invidiei, care se năpusteşte, băloasă şi cârcotaşă, până şi asupra trecutului, multe fete ar fi roşit până-n vârful unghiilor; altele ar fi izbucnit în plâns, câteva ar fi fost cuprinse de furie; Modeste, însă, surâdea aşa cum surâzi la teatru ascultându-i pe actori. Mândria ei nu cobora până acolo unde ajungeau aceste vorbe pornite de jos.

Celălalt eveniment fu şi mai grav decât această laşitate mercantilă. Bettina-Carolina murise în braţele Modestei, care îşi veghease sora cu devotamentul adolescenţei, cu

curiozitatea unei imaginaţii neprihănite. Cele două surori, în tăcerea nopţii, îşi făcuseră multe confidenţe. Bettina cunoştea pasiunea numai sub haina nenorocirii, ea murea pentru că iubise. Între două fete, orice bărbat, cât de scelerat ar fi el, rămâne un iubit. Din tot ce-i omenesc, numai pasiunea este cu adevărat absolută, ea nu admite niciodată că a greşit. Georges d'Estourny, cartofor, desfrânat, vinovat, rămânea în amintirea celor două fete *dandy*-ul parizian al serbărilor din Le Havre, urmărit cu privirile de toate femeile (Bettina crezuse că i-l răpeşte cochetei doamne Vilquin), în sfârşit ca iubitul fericit al Bettinei. Adoraţia, la o tânără, este mai tare decât orice oprobriu al societăţii. Bettina era convinsă că justiţia fusese înşelată: cum de putuse să condamne un tânăr de care ea fusese iubită timp de şase luni, iubită cu pasiune în refugiul misterios unde Georges o ascunsese, la Paris, pentru a-şi păstra, lui, libertatea. Aşadar, murind, Bettina îi inoculase surorii sale dragostea. Cele două fete discutaseră adesea despre această mare dramă pasională, pe care imaginaţia o făcea şi mai mare, şi moartea luase cu ea în mormânt toată puritatea Modestei, lăsând-o, dacă nu instruită, în orice caz devorată de curiozitate. Totuşi, remuşcarea îşi înfipsese prea des colţii în inima Bettinei pentru ca ea să nu-şi sfătuiască sora. Chiar şi în toiul mărturisirilor, fata nu uitase niciodată să-i predice, să-i recomande Modestei o ascultare totală faţă de familie. În ajunul morţii, ea îşi implorase sora să nu uite de acest pat scăldat în lacrimi şi să nu imite o purtare pe care atâtea suferinţe cu greu puteau s-o răscumpere. Bettina se învinui că ea atrăsese trăsnetul asupra familiei; muri desperată că tatăl ei n-o iertase. Cu toate mângâierile religiei, înduioşată de atâta căinţă, Bettina nu adormi fără să strige în clipa supremă, pe un ton sfâşietor: „Tată! Tată!"

— Nu-ţi dărui inima decât odată cu mâna, îi spusese Bettina Modestei cu o oră înainte de a muri, şi mai ales nu

accepta niciun omagiu fără încuviinţarea mamei noastre sau a tatei…

Aceste cuvinte, atât de înduioşătoare, rostite în plină agonie, avură un ecou cu atât mai puternic în mintea Modestei cu cât Bettina îi impuse jurământul cel mai solemn. Această biată fată, clarvăzătoare ca un profet, scoase de sub pernă un inel pe care, prin credincioasa ei slujnică, Françoise Cochet, pusese să se graveze, la Le Havre, în loc de orice deviză: „Gândeşte-te la Bettina! 1827”. Cu câteva clipe înainte de a-şi da ultima suflare, ea pusese acest inel în degetul Modestei, rugând-o să-l poarte până la măritiş. Cele două fete făcură, deci, un ciudat schimb de remuşcări sfâşietoare şi de tablouri naive ale anotimpului scurt căruia îi urmaseră atât de prompt gerurile fatale ale abandonului, numai că plânsetele, regretele, amintirile fură întotdeauna dominate de teama de rele.

Şi totuşi, această dramă a tinerei fete seduse care se întoarce să moară sub acoperişul unei sărăcii cu lustru, dezastrul suferit de părinţi, laşitatea ginerelui Vilquinilor, orbirea mamei din cauza durerii, toate acestea nu explică decât ceea ce Modeste lăsa să se vadă din inima ei şi cu care se puteau mulţumi soţii Dumay sau Latournelle, întrucât niciun devotament nu poate înlocui o mamă! Viaţa monotonă în acest *chalet* cochet, în mijlocul frumoaselor flori cultivate de Dumay, obişnuinţele cu regularitatea lor de orologiu, acea înţelepciune provincială, acele partide de cărţi în jurul cărora se tricota, acea tăcere întreruptă doar de vuietul mării, acea linişte monahală ascundea viaţa cea mai furtunoasă, trăirea ideilor, viaţa universului spiritual. Lumea se miră uneori de greşelile făcute de unele tinere fete; numai că atunci ele nu au alături o mamă oarbă care să bată la uşa unei inimi neprihănite, brăzdată de subteranele fanteziei. Soţii Dumay dormeau când Modeste deschidea fereastra, imaginându-şi că pe-acolo poate să intre un bărbat, bărbatul visat de ea, cavalerul aşteptat,

care s-o ia pe crupa calului, înfruntând împuşcăturile lui Dumay. Abătută, după moartea surorii sale, Modeste se cufundase în lecturi continue, mai-mai să-şi piardă mintea. Fiind educată astfel încât să vorbească două limbi, ştia germana la fel de bine ca şi franceza; apoi, împreună cu sora ei, învăţase engleza de la doamna Dumay. Modeste, prea puţin supravegheată în această privinţă de nişte oameni lipsiţi de cultură, îşi hrăni sufletul cu capodoperele moderne a trei literaturi: engleză, germană şi franceză. Lordul Byron, Goethe, Schiller, Walter Scott, Hugo, Lamartine, Crabbe, Moore, marile creaţii din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, istoria şi teatrul, romanul de la Rabelais şi până la *Manon Lescaut,* de la *Eseurile* lui Montaigne şi până la Diderot, de la *Fabliaux*-uri şi până la *Noua Heloïse*{17}, gândirea a trei ţări îngrămădi imagini confuze în această minte sublimă prin naivitatea ei nepăsătoare, prin puritatea ei rezervată, de unde izbucni strălucitoare, tainică, sinceră şi puternică, o admiraţie fără rezerve faţă de tot ce e geniu. Pentru Modeste, o carte nouă era un mare eveniment: o capodoperă o aducea într-o asemenea stare de fericire, încât ajungea s-o sperie pe doamna Latournelle, aşa cum am văzut. Dar dacă lucrarea nu-i răscolea inima, era în culmea mâhnirii. Un lirism intim clocotea în acest suflet plin de frumoasele iluzii ale tinereţii. Niciun licăr al flăcărilor acestei vieţi nu răzbătea însă la suprafaţă, ea îi scăpa atât locotenentului Dumay şi soţiei sale, cât şi soţilor Latournelle. Urechile mamei oarbe auziră însă uşoarele trosnituri ale focului. Dispreţul profund care o cuprinse pe Modeste faţă de toţi oamenii banali imprimă curând figurii ei ceva mândru, sălbatic, care îi tempera naivitatea germanică, acordându-se de altfel cu un detaliu al fizionomiei sale. Părul crescut în unghi deasupra frunţii părea că prelungeşte cuta uşoară pe care gândirea o şi săpase între sprâncene, accentuând poate puţin prea mult acea expresie de sălbăticie. Vocea încântătoarei copile, pe care înainte de plecarea sa Charles o numea „papucul lui

Solomon” datorită inteligenţei ei, dobândise cea mai preţioasă flexibilitate în urma studierii a trei limbi. Acest avantaj era sporit de un timbru al vocii totodată suav şi proaspăt care îţi răsuna şi în inimă nu numai în ureche. Dacă mama nu putea să vadă speranţa. unui destin măreţ înscrisă pe frunte, ea studie însă tranziţiile de pubertate ale sufletului în accentele acestei voci pline de dragoste. Setea de lectură fu urmată de jocul acelei stranii capacităţi, pe care o au imaginaţiile vii, de a deveni actori într-o viaţă construită ca în vis; de a-şi reprezenta cu. atâta putere lucrurile dorite încât aproape că devin realitate, în sfârşit de a se bucura în minte, de a înghiţi totul, până şi anii, de a se mărita, de a se vedea bătrână, de a asista, precum Carol Quintul, la propria înmormântare, de a juca, în sine, comedia vieţii, iar la nevoie şi pe cea a morţii. Cât o privea pe Modeste, ea interpreta comedia dragostei. Se presupunea iubită, aşa cum îşi dorea, trecând prin toate fazele.

Devenită eroina unui roman negru, iubea, fie pe călău, fie pe câte-un scelerat, sau aidoma surorii sale, pe un tânăr elegant, fără un chior în buzunar, care n-avea încurcături decât în cabinetele de instrucţie. Îşi închipuia că e curtezană şi îşi bătea joc de bărbaţi, ţinând-o într-o sărbătoare continuă, întocmai ca Ninon{18}. Ducea, rând pe rând, viaţa unei aventuriere sau a unei actriţe aplaudate, trăind toate pericolele prin care trecuse Gil Blas{19} şi izbânzile Partei, ale lui Malibran{20}, ale Florinei. Obosită de atâtea orori, revenea la existenţa reală. Se căsătorise cu un notar, mânca pâinea neagră a unei vieţi oneste, se vedea în ipostaza doamnei Latournelle. Accepta un trai penibil, suporta grijile legate de dorinţa de a-şi încropi o situaţie: după care, reîncepea să viseze: era iubită pentru frumuseţea ei; fiul unui *pair* al Franţei{21}, tânăr excentric, artist, îi înţelegea inima şi recunoştea steaua pe care geniul doamnei de Staël{22} i-o puse pe frunte. În sfârşit, tatăl ei se întorcea acasă multimilionar. Îndreptăţită prin experienţa

sa, îşi supunea iubiţii unor încercări, în care ea îşi păstra independenţa; poseda un minunat castel, servitori, trăsuri, tot ceea ce are luxul mai neobişnuit şi îşi ducea cu vorba pretendenţii până ce împlinea patruzeci de ani, vârstă la care îşi alegea soţul. Această ediţie dintr-o *Mie şi una de nopţi,* trasă într-un singur exemplar, dură aproape un an şi o făcu pe Modeste să ajungă la saturaţie numai prin gânduri.

Prea îşi ţinuse adesea viaţa în căuşul palmelor, prea îşi spusese adesea şi cu seriozitate, filosofic şi cu amărăciune: „Ei bine, şi-apoi?…” ca să nu se cufunde până la brâu în profundul dezgust în care cad oamenii de geniu grăbiţi să se smulgă de-acolo prin eforturile imense solicitate de opera căreia i se consacră. De n-ar fi avut o fire minunată, tinereţe, Modeste s-ar fi dus la mănăstire. Această saturaţie o aruncă pe tânăra încă stăpânită de fervoare catolică în iubirea binelui. Concepu caritatea ca un mod de a trăi, dar se prăbuşi într-o tristeţe sumbră, nemaigăsind hrană pentru fantezia ascunsă în inima ei, ca o insectă veninoasă în fundul unui caliciu. Şi cosea liniştită pieptare pentru copiii femeilor sărace! Şi asculta cu un aer distrat bombănelile domnului Latournelle, care reproşa domnului Dumay că i-a tăiat a treisprezecea carte sau că l-a silit să joace ultimul atu. Credinţa o împinse pe o cale ciudată. Îşi închipui că devenind ireproşabilă, din punct de vedere religios, va ajunge la un asemenea grad de sfinţenie încât Dumnezeu o va asculta şi îi va împlini dorinţele.

Ţinu în întregime postul Paştelui şi nu făptui nici cel mai mic păcat. Apoi îşi spuse că în ziua cutare, când va ieşi din biserică, va întâlni un tânăr demn de ea, pe care mama l-ar putea agrea şi care o va urmări, nebun de dragoste, în ziua pentru care îi stabilise lui Dumnezeu misiunea de a-i trimite un înger, se ţinu scai de ea un sărac destul de dezgustător; ploua cu găleata şi pe străzi nu era niciun tânăr. Se duse să se plimbe în port să-i vadă pe englezii care debarcau, dar cu toţii îşi aduceau englezoaice aproape tot atât de

frumoase ca Modeste, care nu zări niciun Child Harold rătăcit. În acea perioadă o podidea plânsul când se aşeza, ca Marius, pe ruinele fanteziei sale{23}. Într-o zi, după ce se rugase îndelung crezu că alesul multvisat este în biserică şi o sili pe doamna Latournelle să se uite în spatele fiecărui stâlp imaginându-şi că el se ascunde din delicateţe. De atunci, ea îi retrase lui Dumnezeu orice putere. Deseori, vorbea cu acest iubit imaginar, inventând întrebările şi răspunsurile şi acordându-i mult spirit.

Ambiţia excesivă a inimii sale, ascunsă în aceste romane, fu, aşadar, cauza acelei cuminţenii atât de admirate de oamenii cumsecade care o păzeau pe Modeste; ar fi putut să-i aducă sumedenie de tineri ca Francisc Althor şi Vilquin-fiul, Modeste nu s-ar fi coborât până la aceşti ţopârlani. Ea îşi dorea pur şi simplu un om de geniu, talentul i se părea prea puţin, tot aşa cum un avocat nu înseamnă nimic pentru o fată care ţinteşte la un ambasador. De altfel, dorea bogăţii numai ca să le arunce la picioarele idolului său. Fundalul de aur pe care se detaşară personajele viselor sale era mâi puţin bogat decât inima ei, plină de delicateţele femeii, căci gândul ei dominant era să-l facă fericit şi bogat pe un Tasso, pe un Milton, pe un Jean-Jacques Rousseau, pe un Murat, pe un Cristofor Columb.

Necazurile banale nu prea emoţionau acest suflet care voia să stingă rugul unor astfel de martiri adesea neluaţi în seamă în timpul vieţii. Modeste era însetată de suferinţe nemaipomenite, de mari dureri ale gândirii.

Ba alcătuia balsamuri, inventa cercetări, muzici, o mie de mijloace prin care ar fi calmat mizantropia feroce a lui Jean-Jacques. Ba se închipuia soţia lordului Byron şi aproape că ghicea dispreţul lui faţă de realitate, devenind fantastă ca poezia *Manfred,* îndoielile-i făcându-l un catolic credincios.. Modeste imputa melancolia lui Moliere tuturor femeilor din secolul al XVII-lea.

— Cum se poate, se întreba ea, să nu alerge spre fiecare bărbat genial o femeie iubitoare, bogată, frumoasă, care să-

i devină sclavă, paj misterios ca în *Lara*[{24}]*?*

După cum vedeţi, fata înţelesese bine acel *pianto* pe care poetul englez l-a cântat în persoana lui Gulnar. Avea o mare admiraţie pentru tânăra englezoaică, aceea care venise să-şi ofere mâna lui Crebillon-fiul şi cu care acesta se însurase. Povestea lui Sterne şi a Elizei Draper îi umplu viaţa şi o făcu fericită timp de câteva luni. Devenind, în închipuire, eroina unui roman asemănător, ea studie, nu o dată, rolul sublim al Elizei. Admirabila sensibilitate, atât de graţios exprimată în acea corespondenţă, îi umplu ochii de lacrimile care, aşa se spune, lipsiseră în ochii celui mai spiritual dintre scriitorii englezi.

Modeste mai trăi deci câtăva vreme din înţelegerea nu numai a operelor, ci şi a caracterului autorilor săi favoriţi. Goldsmith, Senancour, autorul lui *Obermann,* Charles Nodier, Maturin, cei mai săraci, cei mai suferinzi, erau zeii ei; ea le ghicea durerile, se iniţia în acea mizerie amestecată cu contemplări celeste, investind în ele toate comorile inimii ei; se vedea autoarea bunăstării acelor artişti, martiri ai harului lor. Această nobilă compătimire, această intuire a greutăţilor muncii, acest cult al talentului alcătuiesc una dintre cele mai rare fantezii care au împodobit vreodată un suflet de femeie. Este, înainte de toate, ca un secret între femeie şi Dumnezeu: căci nu se află aici nimic strălucitor, nimic din ceea ce măguleşte vanitatea, acel auxiliar atât de puternic al acţiunilor, în Franţa. Din cea de a treia perioadă de idei, se născu în Modeste o dorinţă violentă de, a pătrunde în inima uneia dintre aceste existenţe ieşite din comun, de a cunoaşte resorturile gândirii, nefericirile intime ale geniului, şi ceea ce vrea el, şi ceea ce este el. Astfel, la ea, izbucnirile Fanteziei, călătoriile sufletului prin vid, incursiunile în întunericul viitorului, nerăbdarea unei iubiri dornice de a se revărsa toată asupra cuiva, nobleţea ideilor sale despre viaţă, hotărârea de a suferi într-o sferă superioară în loc a se bălăci în mlaştina vieţii provinciale, cum făcuse mama ei, angajamentul faţă de sine de a nu greşi, de a respecta căminul părintesc şi de a nu-i aduce decât bucurie, tot acest univers de sentimente luă, în sfârşit, o formă. Modeste voia să fie soţia unui poet, a unui artist, a unui bărbat superior mulţimii bărbaţilor; dar ea voia să-l aleagă, să nu-i dăruiască inima ei, viaţa ei, imensa ei tandreţe, eliberată de chinurile pasiunii, decât după ce îl va fi supus unei cercetări temeinice. Începu să se bucure de acest frumos roman. Liniştea cea mai adâncă coborî în sufletul ei. Obrazul îi căpătă o culoare plăcută. Deveni frumoasa întruchipare a Germaniei, pe care aţi văzut-o, gloria *chalet*-ului, mândria doamnei Latournelle şi a soţilor Dumay. Modeste începu atunci o existenţă dublă.

Se ocupa cu umilinţă şi cu drag de toate mărunţişurile vieţii din *chalet,* servindu-se de ele ca de o frână pentru a-şi controla viaţa ideală, după modelul călugărilor, care îşi strunesc viaţa materială. Toate marile inteligenţe se dedică vreunei munci mecanice ca să-şi concentreze gândurile Spinozza şlefuia lentile de ochelari. Bayle număra olanele de pe acoperişuri, Montesquieu se ocupa cu grădinăritul. Trupul fiind astfel îmblânzit, sufletul îşi desface aripile în siguranţă. Doamna Mignon, care citea în sufletul fiicei sale, avea aşadar dreptate. Modeste iubea, ea iubea cu acea dragoste platonică atât de rară, atât de puţin înţeleasă, prima iluzie a tinerelor fete, cel mai delicat dintre toate sentimentele, dulceaţa inimii. Sorbea cu înghiţituri lungi din cupa necunoscutului, a imposibilului, a visului. Admira pasărea albastră a paradisului, care cântă undeva, departe, şi pe care nu poţi niciodată s-o ajungi cu mâna, care se lasă zărită, dar pe care n-o nimereşte plumbul nici unei puşti, ale cărei culori magice şi ale cărei pietre strălucitoare îţi iau ochii şi pe care n-o mai revezi de îndată ce – scorpie hâdă – apare realitatea, însoţită de martori şi de domnul primar. Să te bucuri de toată poezia dragostei fără. să-ţi vezi iubitul! Ce desfrâu suav! Ce himeră sălbatică şi înaripată!

Iată întâmplarea banală şi stupidă care hotărâse soarta acestei tinere.

Modeste văzu în vitrina unui librar portretul litografiat al lui Canalis. Ştiţi cât de mincinoase sunt aceste schiţe, rod al unor speculaţii hidoase în jurul persoanelor celebre, de parcă figura lor ar fi un bun public. Or, Canalis, desenat într-o poziţie destul de byronianã, oferea admiraţiei publice părul în vânt, gâtul gol, fruntea imensă pe care trebuie s-o aibă orice bard. Fruntea lui Victor Hugo va face să se radă tot atâtea cranii câţi mareşali în perspectivă au făcut să piară gloria lui Napoleon. Acel chip, sublim din necesităţi comerciale, o izbi pe Modeste. În ziua când ea cumpără acel portret, tocmai apăruse una dintre cele mai frumoase cărţi

ale lui d’Arthès. Chiar dacă aceasta ar coborî-o pe Modeste, trebuie să recunoaştem că ea a ezitat mult între ilustrul poet şi ilustrul prozator. Dar cei doi oameni celebri erau oare liberi? Modeste începu prin a-şi asigura colaborarea lui Françoise Cochet, fata luată cu sine de biata Bettina-Carolina la Le Havre, pe care doamna Mignon şi doamna Dumay o preferau oricărei alteia să le lucreze cu ziua şi care locuia la Le Havre. O luă în camera sa pe această creatură destul de pocită; ea îi jură să nu le facă nici cel mai mic necaz părinţilor săi, să nu depăşească limitele admise pentru o tânără fată; cât o priveşte pe Françoise, mai târziu, la întoarcerea tatălui său. ea îi va asigura un trai liniştit, cu condiţia să păstreze un secret deplin asupra serviciului cerut. Despre ce era vorba? Un nimic, ceva nevinovat. Modeste nu-i ceru complicei sale decât să ducă nişte scrisori la poştă şi să le ridice de acolo pe cele care vor fi adresate Françoisei Cochet. Pactul odată încheiat, Modeste scrise o scurtă scrisoare politicoasă lui Dauriat, editorul poeziilor lui Canalis, prin care ea îl întreba, în interesul marelui poet, dacă acesta este însurat; apoi, îl ruga să trimită răspunsul domnişoarei Françoise, *post-restante,* la Le Havre. Dauriat incapabil să ia această epistolă în serios, răspunse printr-o scrisoare pe care o ticlui tocmai când în cabinetul lui se aflau cinci sau şase ziarişti şi la care fiecare dintre aceştia contribui cu câte-o vorbă muşcătoare:

Domnişoară,

Canalis (barou de), Constant-Cyr-Melchior, membru al Academiei franceze, născut în 1800, la Canalis (departamentul Corrèze), înalt de cinci picioare şi patru degete, în stare foarte bună, vaccinat, cu serviciul militar satisfăcut, se bucură de o sănătate perfectă, posedă o mică moşie de la părinţi, în Corrèze şi vrea să se însoare, dar cu o femeie foarte bogată.

Blazonul lui este alcătuit din două câmpuri verticale, unul roşu cu secure aurie şi unul negru cu cochilie de argint, având deasupra o coroană de baron şi ca suporţi două zade verzi[{25}]*.*

Deviza lui, Aur şi fier, *n-a fost niciodată auriferă.*

Primul Canalis, care a plecat spre Sfântul Mormânt cu prima cruciadă, este menţionat în Cronicile din Auvergne *ca fiind înarmat doar cu o secure din lipsa totală de bani în care se afla şi care urmăreşte de atunci întregul său neam. De aici, fără îndoială, şi blazonul. Securea n-a dat decât o scoică. Acest măreţ baron, de altfel celebrat astăzi pentru că a înfrânt numeroşi necredincioşi, a murit la Ierusalim, pe drumul Ascalonului, fără aur, fără arme, gol ca un vierme, pe vremea aceea neexistând încă ambulanţe.*

Castelul lui Canalis, care aduce ca venit câteva castane, se reduce la două turnuri prăbuşite, reunite prin resturile unui zid demn de remarcat datorită unei admirabile iedere. Acest castel e impus de către fisc la 22 de franci.

Subsemnatul editor ţine să precizeze ca plăteşte zece mii de franci domnului de Canalis pentru fiecare volum de poezii, fără să-şi scoată banii.

Cântăreţul Corrèzei locuieşte pe strada Paradis-Poissoniere, la numărul 29, care este un cartier convenabil pentru un autor de rime din şcoala angelică. Rimele atrag peştişorii.

Câteva nobile doamne din foburgul Saint-Germain[{26}] *iau deseori, aşa se vorbeşte, drumul spre Paradis şi îşi protejează zeul. Regele Carol al X-lea îl stimează atât de mult pe acest mare poet, încât îl consideră capabil să devină administrator; el l-a numit recent ofiţer al Legiunii de onoare şi, ceea ce e şi mai important, consilier la Ministerul Afacerilor Externe. Funcţiile sale nu-l împiedică deloc pe marele om să încaseze o pensie de trei mii de franci din fondurile destinate încurajării artelor şi literelor. Acest succes*

financiar a abătut asupra editorilor o a opta plagă, căreia Egiptul i-a scăpat, şi anume versurile!

Ultima ediţie a operelor lui Canalis, publicată pe hârtie velină, specială, cu viniete de Bixion, Joseph Bridau[{27}], Schinner, Sommervieux[{28}] etc., tipărită de Didot[{29}], are cinci volume şi costă nouă franci transmisibili prin poştă.”

Scrisoarea aceasta căzu ca un bolovan pe o lalea. Un poet consilier, cu salariu de la un minister, cu o pensie, urmărind o decoraţie, adulat de femeile din foburgul Saint-Germain, mai semăna cu poetul murdar, vagabondând pe cheiuri, trist, visător, covârşit de muncă şi urcând în mansardă cu sufletul plin de poezie?… Totuşi, Modeste ghici că editorul invidios îşi bătuse joc şi că acum spunea: „I-am făcut-o lui Canalis! I-am făcut-o lui Nathan!” De altfel, ea reciti poeziile lui Canalis, nişte versuri pline excesiv de înşelătorie, pline de ipocrizie şi care cer un cuvânt de analiză fie şi numai pentru a explica entuziasmul ei. Canalis se deosebeşte de Lamartine, şeful şcolii angelice, printr-o linguşeală de infirmieră, printr-o blândeţe vicleană, printr-o puritate încântătoare. Dacă şeful şcolii, cu strigătele-i sublime, este un vultur, Canalis, alb şi roz, este ca un flamingo. Femeile văd în el pe prietenul care le lipseşte, un confident discret, interpretul lor, o fiinţă care le înţelege, oare poate să le explice pe ele lor înseşi. Marginile late lăsate de Dauriat în ultima ediţie fuseseră acoperite de confesiunile scrise de Modeste, care simpatiza acest suflet visător şi tandru. Canalis nu poseda darul vieţii, el nu insufla existenţă creaţiilor sale: totuşi, ştia să calmeze suferinţele vagi, ca acelea care o asaltau pe Modeste. El le vorbea tinerelor fete pe limba lor, alina durerea provocată de rănile sângerânde, potolind gemetele şi chiar hohotele de plâns. Talentul lui nu consta în discursuri frumoase ţinute bolnavilor, spre a le oferi leacul împotriva emoţiilor puternice; el se mulţumea să le spună, cu un glas armonios,

în care te încredeai: „Sunt nefericit ca şi voi, vă înţeleg prea bine; veniţi lângă mine, să plângem împreună pe malul pârâului, sub sălcii?” Şi te duceai! Şi îi ascultai poezia goală şi sonoră cum sunt cântecele eu care doicile îi adorm pe copii. Canalis, asemenea lui Nodier{30} în această privinţă, te vrăjea printr-o naivitate care în cazul prozatorului este naturală dar în cazul său căutată, prin fineţea, prin surâsul, prin florile sale cu petalele căzute, printr-o filosofie copilărească.

El mima limbajul primelor zile destul de bine pentru a te readuce pe pajiştea iluziilor. Faţă de vulturi nu există cruţare, li se pretind calităţile diamantului, o perfecţiune inalterabilă; dacă e vorba însă de Canalis, te mulţumeai cu bănuţul orfanului, îi iertai totul. Părea un copil bun, mai ales uman. Grimasele de poet angelic îi reuşeau aşa cum vor reuşi întotdeauna cele ale femeii care o face pe ingenua, pe mirata, pe tânăra, pe victima, pe îngerul rănit. Modeste, revăzându-şi impresiile, avu încredere în acest suflet, în această fizionomie tot atât de fermecătoare ca a lui Bernardin de Saint-Pierre{31}. Ea nu-l crezu pe editor. Deci, la începutul lunii august, îi scrise următoarea scrisoare acestui Dorat{32} care continuă să treacă drept una dintre stelele pleiadei moderne.

„Domnului de Canalis,

De multe ori, domnule, am vrut să vă scriu şi ghiciţi, desigur, de ce: ca să vă spun cât de mult vă îndrăgesc talentul. Da, simt nevoia să vă exprim admiraţia unei biete fete, singură în colţul ei, care nu cunoaşte altă fericire decât să vă citească poeziile. De la René{33} am trecut la dumneavoastră. Melancolia te duce la visare. Câte femei nu v-au trimis omagiul gândurilor lor secrete! Ce şansă am eu să fiu remarcată în această mulţime? Ce ar putea să aibă în plus această hârtie, pe care mi-am aşternut sufletul,

faţă de toate scrisorile parfumate care vă hărţuiesc? Eu vin cu mai midie necazuri decât oricare alta: ţin să rămân necunoscută şi vă cer o încredere deplină, ca şi cum m-aţi cunoaşte de multă vreme.

Răspundeţi-mi, fiţi bun cu mine. Nu făgăduiesc că într-o zi voi spune cine sunt, dar nu rostesc niciun categoric nu. Ce-aş putea să *adaug la această scrisoare?... Vă rog să vedeţi în ea, domnule, un mare efort şi îngăduiţi-mi să vă întind mâna, oh! o mână cu adevărat prietenească, cea a*

Plecatei dumneavoastră O. D'Este-M.

Dacă veţi avea bunăvoinţa să-mi răspundeţi, trimiteţi, vă rog, scrisoarea dumneavoastră pe adresa: Domnişoarei F. Cochet, post-restant, Le Havre."

Acum, toate tinerele fete, romantice sau nu, îşi pot imagina în ce stare de nerăbdare trăi Modeste timp de câteva zile. Atmosfera fu plină de limbi de foc. Arborii îi păreau a fi nişte penaje. Nu-şi mai simţea trupul, pur şi simplu plutea prin natură. Nici pământul nu-l mai simţea sub paşii ei. Admirând instituţia poştei, ea urmări mica sa foaie de hârtie prin spaţiu şi se simţi fericită, cum suntem fericiţi la douăzeci de ani, când facem uz, pentru prima oară, de voinţa noastră. Era stăpânită, posedată ca în Evul Mediu. Îşi imagina apartamentul, camera de lucru a poetului, îl vedea deschizând scrisoarea ei şi făcea mii şi mii de presupuneri. După ce am schiţat poezia, e necesar să desenăm şi profilul poetului Canalis era un omuleţ pirpiriu, cu o înfăţişare aristocratică, oacheş, înzestrat cu un cap cam mărunt, ca al oamenilor care au mai multă vanitate decât orgoliu. Iubea luxul, strălucirea, grandoarea. Averea era pentru dânsul o necesitate mai mare decât pentru oricare altul. Mândru de nobleţea sa, ca şi de talentul său, îşi ucisese strămoşii din cauza prea marilor pretenţii faţă de

prezent. La urma urmei, Canalis-ii nu erau nici Navarra, nici Cadignani, nici Grandlieu, nici Negrepelisse; şi cu toate acestea, natura i-a fost de mare folos în afirmarea pretenţiilor sale.

Avea nişte ochi de o strălucire orientală, aşa cum se cer poetului, o fineţe destul de plăcută în modul său de comportare, o voce puternică; aceste avantaje erau, însă, aproape anihilate de viclenia-i înnăscută. Juca teatru, cu credinţă. Dacă păşea foarte elegant, o făcea pentru că se obişnuise. Dacă folosea formule declamatorii, o făcea pentru că erau ale lui. Dacă adopta o poză dramatică, asta era o a doua lui natură. Acest gen de cusururi concordă cu o generozitate constantă, cu ceea ce trebuie să numim *paladinaj,* în contrast cu *cavalerismul.* Canalis nu era destul de credincios ca să fie Don Quijote, dar era prea mărinimos ca să nu se situeze totdeauna de partea dreptăţii. Această poezie, care tot timpul erupea ca o spuzeală, dăuna mult poetului de altfel nu lipsit de spirit, dar pe care talentul îl împiedica să şi-l dezvăluie; era dominat de reputaţia sa şi tindea să pară mai mare decât ea. Astfel, cum se întâmplă foarte adesea, omul era în dezacord total cu roadele gândirii sale. Acele strofe caline, naive, pline de tandreţe, acele versuri calme, pure ca oglinda lacurilor, acea mângâietoare poezie feminină avea ca autor un mic ambiţios, strâns în fracul său, cu înfăţişare de diplomat, aristocrat până la ostentaţie, afectat, pretenţios, însetat de avere pentru a-şi asigura renta care să-i satisfacă ambiţia, corupt de succes sub dubla lui formă: cununa de lauri şi cununa de mirt. O funcţie plătită cu opt mii de franci, o pensie de vreo trei mii de franci, cei peste două mii de franci de la Academie şi mia de scuzi din venitul patrimoniului său, ştirbită de cerinţele moşiei de la Canalis, în total vreo cincisprezece mii de franci venit fix, plus cei zece mii de franci pe care i-i aducea poezia, an de an: în total douăzeci şi cinci de mii de livre. Pentru eroul Modestei această sumă constituia pe atunci o avere cu atât mai

precară cu cât cheltuielile îi depăşeau cu aproximativ cinci sau şase mii de franci veniturile; dar caseta regelui, fondurile secrete ale ministerului acoperiseră până atunci acest deficit. El compuse, pentru încoronare, un imn care-i aduse drept recompensă un serviciu de argintărie şi refuză orice sumă spunând că pentru cei din stirpea Canalis era o datorie să-şi aducă omagiul regelui Franţei. Regele-cavaler surâse şi comandă la Odiot o ediţie costisitoare a versurilor din *Zaïre.*

„Tu versificatorule, sperat-ai, vanitos,
Să poţi fi decât regele cumva mai generos?”

Din acea epocă, bietul Canalis, după pitoreasca expresie a ziariştilor, îşi golise sacul; se simţea incapabil să inventeze o nouă formă de poezie; lira lui nu mai avea şapte corzi, ci doar una, şi atât de mult o folosise încât singura alternativă pe care i-o lăsase publicul era să se spânzure cu ea sau să tacă.

Marsay, care nu-l agrea pe Canalis, şi-a permis o glumă a cărei săgeată înveninată îl atinse pe poet în plin amor-propriu.

— Canalis, spusese el odată, îmi dă impresia că e omul cel mai curajos, semnalat de marele Frederic după luptă, acel gornist care a suflat tot timpul aceeaşi melodie din goarna lui!

Canalis dori să devină om politic şi profită, pentru început, de călătoria pe care o făcu la Madrid, cu prilejul misiunii ducelui de Chaulieu, în calitate de ataşat, dar pe lângă ducesa de Chaulieu, cum mergea vorba pe atunci prin saloane. De câte ori n-a decis o vorbă soarta unui om? Un prieten spunându-i, când împlinise patruzeci de ani, că habar n-are de botanică, fostul preşedinte ale republicii cisalpine, cel mai mare avocat al Piemontului, Golla, se ambiţionează, devine un Jussieu, cultivă flori, inovează

horticultura şi publică, în limba latină *Flora Piemontului,* la care a lucrat zece ani!

— La urma urmelor, Canning şi Chateaubriand sunt oameni politici, îşi spuse poetul sfârşit, iar de Marsay îşi va găsi maestrul în mine!

Lui Canalis i-ar fi plăcut să scrie o mare operă politică, dar se temu că se va compromite în proza franceză, ale cărei exigenţe sunt crude pentru cei ce deprind obiceiul să folosească patru alexandrini ca să exprime o idee. Dintre toţi poeţii zilelor noastre, numai trei – Hugo, Teophile Gautier şi de Vigny – au reuşit să întrunească gloria dublă, de poet şi de prozator, pe care au atins-o de asemeni Racine şi Voltaire, Moliere şi Rabelais, una dintre cele mai mari distincţii ale literaturii franceze şi care trebuie să-l semnaleze pe un poet de frunte. Deci, poetul din foburgul Saint-Germain proceda cu înţelepciune, încerce când să-şi tragă carul sub acoperişul protector al Administraţiei. Devenind consilier, el simţi nevoia să aibă un secretar, un prieten care să-l poată înlocui în numeroase împrejurări, să se ocupe de bucătăria editărilor, să aibă grijă de gloria lui în ziare şi, la nevoie, să-l ajute în politică, în sfârşit să fie unealta lui. Numeroşi oameni celebri din domeniul ştiinţelor, al artelor, al literelor, au la Paris unul sau doi trepăduşi, un căpitan din gardă sau un şambelan care trăiesc sub razele soarelui lor, un fel de aghiotanţi însărcinaţi cu misiunile delicate, care la nevoie se lasă compromişi, lucrând la piedestalul idolului, nici pe de-a-ntregul servitorii lui, nici întru totul egalii lui, zeloşi să-i facă reclamă, primii la apărarea breşelor, acoperind retragerea, ocupându-se de afaceri şi devotaţi câtă vreme le dăinuie iluziile sau până în clipa când li se împlinesc dorinţele. Câte unii recunosc că marele lor om este un pic ingrat, alţii se socotesc exploataţi, cei mai mulţi se plictisesc de această ocupaţie, puţini se mulţumesc cu acea blândă egalitate a sentimentului, singura răsplată care trebuie căutată în intimitatea unui om superior şi cu care se mulţumea Ali,

ridicat de Mahomet până la sine. Sunt mulţi cei care, înşelaţi de amorul lor propriu, se consideră la fel de capabili ca marele lor om. Devotamentul este ceva rar, mai ales fără soldă, fără speranţe, aşa cum îl concepea Modeste. Se găsesc totuşi Mennevali[{34}], la Paris mai mulţi ca oriunde, oameni care îndrăgesc o viaţă în umbră, o muncă liniştită, călugări rătăciţi în societatea noastră care nu au o mănăstire a lor. Aceşti mici curajoşi poartă în acţiunile lor, în viaţa lor intimă, poezia pe care scriitorii o exprimă. Ei sunt poeţi prin inima lor, prin meditaţiile lor în singurătate, prin tandreţea lor, aşa cum alţii sunt poeţi pe hârtie, pe câmpiile inteligenţei şi deopotrivă ale versului, ca lordul Byron, ca toţi cei ce trăiesc, vai, din cerneala lor, actuala apă a lui Hippocrene, din cauza nepăsării autorităţilor.

Atras de gloria lui Canalis, de viitorul care i se întrezărea acestei pretinse inteligenţe politice şi sfătuit de doamna d’Espard, care acţionase în interesul ducesei de Chaulieu, un tânăr consilier referendar de la Curtea de Conturi se constitui secretar benevol al poetului şi fu linguşit de acesta aşa cum un speculant îl linguşeşte pe primul său creditor. Premisele acestei camaraderii au fost destul de asemănătoare cu o prietenie. Tânărul mai făcuse un astfel de stagiu pe lângă unul dintre miniştrii căzuţi în 1827; ministrul avusese însă grijă să-l plaseze la Curtea de Conturi. Ernest de la Brière, un tânăr în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, decorat cu Legiunea de onoare, fără altă avere decât leafa postului său, era versat în afaceri şi ştia multe după cei patru ani petrecuţi în cabinetul principalului minister. Blând, amabil, cu sufletul aproape pudic şi plin de sentimente frumoase, îi repugna să fie pe primul plan. Îşi iubea ţara, dorea să-i fie de folos, dar strălucirea îl orbea. Dacă ar fi fost să aleagă, locul de secretar pe lângă un Napoleon, i-ar fi convenit mai bine decât acela de prim-ministru.

Ernest, devenit prietenul lui Canalis, îi făcu mari servicii; dar, în optsprezece luni, îşi dădu seama de nesimţirea

acestei firi, atât de poetice numai când se exprima literar. Adevărul acestui proverb popular: „Nu haina face pe om” se aplică mai ales în literatură. Foarte rar întâlnim un acord între talent şi caracter. Aptitudinile nu îl rezumă pe om. Această nepotriveală ale cărei fenomene uimesc, se datorează unui mister neexplorat, poate neexplorabil. Creierul, realizările sale de tot felul, căci în artă mâna omului continuă mintea, constituie o lume aparte, care înfloreşte sub craniu, într-o perfectă stare de independenţă faţă de sentimente, de ceea ce numim virtuţile cetăţeanului, ale tatălui de familie, ale insului particular. Această observaţie nu trebuie luată, totuşi, la modul absolut. Nimic în om nu este absolut. E sigur că desfrânatul îşi va risipi talentul în orgii, că beţivul şi-l va cheltui în chefuri, ceea ce nu înseamnă că omul virtuos poate deveni talentat printr-o igienă perfectă; dar e aproape tot atât de dovedit că Virgiliu, poetul amorului, nu a iubit-o niciodată pe Didona şi că Rousseau, cetăţeanul model, avea suficient orgoliu pentru o întreagă aristocraţie. Cu toate acestea, Michelangelo şi Rafael au dat pilda unei fericite îmbinări a geniului cu caracterul. Talentul, la bărbaţi, este deci, în raport cu morala, ceea ce este la femei frumuseţea: o făgăduială. Să admirăm cu atât mai mult pe omul a cărui inimă şi al cărui caracter, egalează în perfecţiune talentul.

Descoperind, dincolo de poet, un egoist ambiţios, cea mai rea specie dintre toate egoismele, căci există şi egoisme plăcute, Ernest se simţi ruşinat să-l părăsească. Sufletele cinstite nu-şi rup cu uşurinţă legăturile, mai ales pe acelea pe care le-au înnodat cu voia lor. Secretarul ducea, deci, trai bun cu poetul, când poşta purta scrisoarea Modestei, dar aşa cum poţi să duci trai bun, sacrificându-te întotdeauna, Ea Brière aprecia francheţea cu care i se destăinuise Canalis. De altfel, la acest om, care va fi considerat mare în timpul vieţii sale, care va fi sărbătorit cum fusese sărbătorit Marmontel, defectele erau reversul unor calităţi strălucite. Astfel, fără vanitatea, fără

pretenţiile lui, poate că n-ar fi fost înzestrat cu acea dicţie sonoră care este un instrument necesar în viaţa politică actuală. Uscăciunea lui îl ducea la corectitudine, la loialitate. Ostentaţia lui era dublată de generozitate. Rezultatele erau folositoare societăţii, motivele îl priveau pe Dumnezeu. Dar atunci când sosi scrisoarea Modestei, Ernest nu-şi mai făcea iluzii în privinţa lui Canalis. Cei doi prieteni tocmai luaseră masa şi stăteau de vorbă în biroul poetului, care ocupa pe atunci, în fundul unei curţi, un apartament la parter, ce dădea într-o grădină.

— Oh! exclamă Canalis, aveam dreptate când îi spuneam deunăzi doamnei de Chaulieu că trebuie să public un nou poem, că admiraţia e în scădere, căci iată, a trecut destulă vreme de când n-am mai primit scrisori anonime…

— O necunoscută? întrebă la Brière.

— O necunoscută! O D’Este şi încă la Le Havre. Evident că este un nume de împrumut.

Şi Canalis îi dete scrisoarea lui la Brière. Acel poem, acea exaltare ascunsă, în sfârşit inima Modestei fu întinsă nepăsător cu un gest plin de înfumurare.

— E frumos! strigă referendarul, să-ţi câştigi astfel sentimentele cele mai pudice, să constrângi o sărmană femeie să-şi lepede obiceiurile pe care educaţia, natura, lumea i le impun, să nesocotească convenţiile… Ce privilegiu dobândeşte geniul! O scrisoare cum e cea din mâna mea, scrisă de o tânără fată, o adevărată tânără fată, fără vreun gând ascuns, şi cu entuziasm…

— Ei bine? zise Canalis.

— Ei bine, chiar dacă ai fi îndurat suferinţele lui Tasso, pentru asta, trebuie să te socoţi recompensat, exclamă la Brière.

— Îţi spui aşa, dragul meu, la prima, la a doua scrisoare, spuse Canalis, dar când vine a treizecea… Când constaţi că tânără entuziastă e destul de vicleană, când, la capătul drumului strălucitor, parcurs de exaltarea poetului, ai dat de vreo bătrână englezoaică aşezată pe o piatră şi care îţi

întinde mâna! Când îngerul din scrisori se preschimbă într-o sărmană fată, de o mediocră drăgălăşenie umblând după un soţ... oh! atunci, fierbinţeala ţi se potoleşte.

— Încep să cred, spuse la Brière, surâzând, că gloria are ceva veninos, aidoma unor flori strălucitoare.

— Şi-apoi, amice, reluă Canalis, toate femeile acestea, chiar când sunt sincere, au un ideal şi rareori îl îndeplinim. Ele nu-şi spun că poetul e un om destul de vanitos, cum se spune despre mine; ele nu-şi închipuie niciodată cum poate fi un om hărţuit de un fel de agitaţie febrilă care îl face dezagreabil, nestatornic; ele îl vor totdeauna mare, totdeauna frumos; niciodată nu-şi imaginează că talentul este o boală; că Nathan trăieşte cu Florina, că d'Arthex e prea gras, că Joseph Bridau este prea slab, că Beranger merge pe jos, că zeul poate să sufere de vărsături. Un Lucien de Rubempré, poet şi băiat frumos, este un Fenix. Şi de ce s-o porneşti singur în căutarea unor complimente răutăcioase şi să te trezeşti cu duşul rece pe care-l toarnă privirea năucă a unei femei deziluzionate?

— Adevăratul poet, spuse la Brière, trebuie deci să rămână ascuns ca Dumnezeu, în centrul lumilor sale, să nu fie vizibil decât prin creaţiile sale...

— Gloria ar costa atunci prea scump, răspunse Canalis. Viaţa are părţile ei plăcute. Uite, zise el luând o ceaşcă de ceai, când o femeie nobilă şi frumoasă iubeşte un poet, ea nu se ascunde nici în lojile de sub tavan, nici în lojile de jos ca o ducesă îndrăgostită de un actor; ea se simte îndeajuns de puternică, îndeajuns de apărată de frumuseţea, de averea, de numele ei, pentru a spune ca în toate poemele epice: „Eu sunt nimfa Calipso şi Telemac mi-e drag". La mistificare recurg spiritele mărunte. De la un timp numai răspund măştilor...

— Oh, cât aş iubi o femeie ce-ar veni spre mine!... strigă la Brière, reţinându-şi o lacrimă. Ţi se poate răspunde, dragul meu Canalis, că niciodată nu se întâmplă ca o fată sărmană să se înalţe până la bărbatul celebru; ea e prea

neîncrezătoare, prea vanitoasă, prea fricoasă! Totdeauna este o stea, o…

— O prinţesă – exclamă Canalis izbucnind în râs – care coboară până la el, nu-i aşa?… Dragul meu, aşa ceva se vede o dată la o sută de ani. O asemenea dragoste este ca floarea care înfloreşte numai o dată într-un secol!… Prinţesele tinere, bogate şi frumoase sunt prea ocupate; ele, ca toate plantele rare, sunt înconjurate de un gard viu, format din gentilomi manieraţi, dar proşti, goi pe dinăuntru ca socul. Visul meu, vai! cristalul din visul meu, pe care, cu câtă râvnă (să nu mai vorbim), l-am împodobit din Corrèze şi până aici cu ghirlande de flori, zace de multă vreme în ţăndări la picioarele mele… Nu, nu, orice scrisoare anonimă cerşeşte ceva. Şi ce pretenţii! Scrie-i acestei micuţe, presupunând că este tânără şi frumoasă, şi ai să vezi! N-o să mai ai încotro. E absurd să crezi că poţi să iubeşti toate femeile. Apolo, cel din Belvedere, în orice caz, este un ofticos elegant care trebuie să se menajeze.

— Dar când o fiinţă vine la tine astfel, scuza ei trebuie să fie certitudinea că va eclipsa prin tandreţe, prin frumuseţe, pe metresa cea mai adorată – spuse Ernest – şi atunci un pic de curiozitate…

— Ah! răspunse Canalis, permite-mi, prea tinere Ernest, să, mă mulţumesc cu ducesa mea, care îmi asigură fericirea.

— Ai dreptate, prea multă dreptate, răspunse Ernest.

Cu toate acestea, tânărul secretar citi şi reciti scrisoarea Modestei, încercând să ghicească firea acesteia.

— Şi totuşi nu văd aici nici cea mai mică emfază, nu-ţi atribuie geniu, se adresează inimii tale, spuse el lui Canalis. Parfumul acesta de modestie şi contractul pe care-l propune m-ar tenta…

— Semnează-l, răspunde, mergi tu însuţi până la capătul aventurii; jalnică simbrie îţi mai dau, exclamă Canalis surâzând. Lasă, mai vorbim noi peste trei luni, dacă o să dureze trei luni…

Patru zile mai târziu, Modeste primea următoarea scrisoare, aşternută pe hârtie fină şi apărată de un plic dublu închis cu o pecete purtând blazonul lui Canalis.

„Doamnişoarei O. D'Este-M.

Domnişoară,

Admiraţia pentru lucrările frumoase, presupunând că ale mele sunt astfel, are ceva sfânt şi candid care desfide orice batjocură şi justifică în faţa oricărei judecăţi demersul pe care l-aţi făcut scriindu-mi. Înainte de toate, trebuie să vă mulţumesc pentru plăcerea pe care o produc întotdeauna astfel de mărturii, chiar dacă nu le meriţi; căci făcătorul de versuri şi poetul se cred în egală măsură îndreptăţiţi să le primească, amorul propriu fiind o substanţă prea puţin refractară la elogiu. Cea mai bună dovadă de prietenie pe care o pot aduce unei necunoscute, în schimbul acestei mângâieri care-ţi alină durerile provocate de muşcăturile criticii, nu este oare să împart cu ea prinosul experienţei mele, chiar şi cu riscând să-i spulber iluziile atât de puternice?

Domnişoară, cea mai frumoasă podoabă pentru o tânără fată sunt laurii unei vieţi sfinte, pure, ireproşabile. Sunteţi cumva singură, pe lume? Dacă da, totul este clar. Dar dacă aveţi o familie, un tată sau o mamă, gândiţi-vă la toate necazurile ce pot urma unei scrisori ca aceea adresată de dumneavoastră unui poet pe care nu-l cunoaşteţi personal. Nu toţi scriitorii sunt îngeri. Ei au defecte. Unii sunt uşuratici, nechibzuiţi, înfumuraţi, ambiţioşi, desfrânaţi; şi oricât de impunătoare ar fi inocenţa, oricât de cavaler ar fi poetul francez, la Paris puteţi întâlni destui menestreli degeneraţi, gata să vă critice afecţiunea ca s-o înşele. Scrisoarea dumneavoastră ar fi atunci interpretată altfel decât am făcut-o eu.

S-ar vedea în ea un ghid pe care nu l-aţi pus acolo şi pe care, în inocenţa dumneavoastră, nici nu l-aţi bănuit. Câţi autori, atâtea caractere. Sunt excesiv de flatat că m-aţi socotit demn să vă înţeleg; dacă aţi fi dat însă peste un talent ipocrit, peste un zeflemist ale cărui cărţi sunt melancolice, dar a cărui viaţă este un neîncetat carnaval, v-aţi fi putut găsi, la capătul sublimei dumneavoastră imprudenţe, în faţa unui om rău, vreun obişnuit al culiselor sau un erou al cafenelelor!

Sub umbrarul de clematită unde meditaţi la poeziile citate, nu simţiţi mirosul de tutun care depoetizează manuscrisele; după cum, când mergeţi la bal împodobită cu operele strălucitoare ale bijutierului, nu vă gândiţi la atelierele sordide de unde răsar, radioase, aceste flori ale muncii. Dar să trecem mai departe... Prin ce ar putea viaţa visătoare şi solitară pe care o duceţi, fără îndoială, pe malul mării, să intereseze un poet a cărui misiune este să ghicească tot pentru că trebuie să zugrăvească tot? Tinerele noastre fete sunt atât de desăvârşite încât niciuna dintre fiicele Evei nu poate să lupte cu el! Când oare s-a ridicat realitatea până la înălţimea visului? Şi-acum, ce-aţi câştiga, dumneavoastră, o tânără crescută ca să devină o cuminte mamă de familie, iniţiindu-vă în agitaţiile teribile ale vieţii poeţilor din această capitală înfiorătoare, care nu poate fi definită decât prin aceste cuvinte: Un iad pe care-l îndrăgeşti! Dacă dorinţa de a vă înviora existenţa monotonă de fată curioasă este cea care v-a pus pana în mână, oare asta n-are aparenţa unei depravări? Cum să înţeleg scrisoarea dumneavoastră? Sunteţi oare dintr-o castă persecutată şi vă căutaţi un prieten mai departe? Vă chinuie cumva urâţenia şi vă socotiţi un suflet frumos care n-are cui să se destăinuie? Concluzia este, vai, tristă: aţi făcut sau prea mult, sau prea puţin. Să ne oprim aici; sau, dacă vreţi să continuaţi, spuneţi-mi mai mult decât în

scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o. Dar dacă, domnişoară, sunteţi tânără, dacă aveţi o familie, dacă simţiţi că aveţi în inimă un parfum celest pe care să-l răspândiţi, aşa cum s-a întâmplat cu Magdalena la picioarele lui Iisus, lăsaţi-vă preţuită de un bărbat demn de dumneavoastră şi deveniţi ceea ce trebuie să fie orice tânără cumsecade: o excelentă soţie, o virtuoasă mamă de familie. Un poet este cea mai tristă cucerire pe care poate să o facă o tânără, el are prea multe vanităţi, prea multe asperităţi care pot să rănească vanităţile legitime ale unei femei şi să strivească o tandreţe lipsită de experienţa vieţii. Soţia poetului trebuie să-l iubească timp îndelungat înainte de a se mărita cu el, ea trebuie să-şi însuşească milostenia îngerilor, indulgenţa lor, virtuţile maternităţii. Aceste calităţi, domnişoară, nu sunt decât în germene la tinerele fete.

Ascultaţi tot adevărul, oare nu vi-l datorez în schimbul laudelor dumneavoastră ameţitoare? Dacă este glorios să te căsătoreşti cu un om cu renume, curând îţi dai seama că un bărbat superior este, ca bărbat, asemănător celorlalţi. El împlineşte cu atât mai puţin speranţele cu cât se aşteaptă minuni din partea lui. Cu poetul celebru se-ntâmplă atunci ca şi cu o femeie a cărei frumuseţe, prea mult lăudată, îl face pe cel ce-o vede să spună: „O credeam mai bine!”; ea nu mai corespunde portretului trasat de zeiţa Imaginaţie, căreia îi datorez biletul dumneavoastră! În sfârşit, calităţile spiritului nu se dezvoltă şi nu înfloresc decât într-o sferă invizibilă, soţia poetului nu mai simte decât neajunsurile, ea vede cum se fac bijuteriile, în loc să se împodobească cu ele. Dacă v-au fascinat scânteierile unei poziţii excepţionale, aflaţi că plăcerile ei sunt repede mistuite. Te irită să găseşti atâtea asperităţi într-o situaţie care, de la distanţă, părea netedă, un frig atât de mare pe un pisc strălucitor! Apoi, cum soţiile nu pătrund niciodată în lumea greutăţilor,

curând ele nu mai apreciază obiectul admiraţiei lor, pe care crezuseră, la prima vedere, că l-au înţeles.

Închei cu o ultimă consideraţie, în care nu trebuie să vedeţi o rugăminte deghizată, ci sfatul unui prieten. Comunicarea sufletească este posibilă numai între oameni dispuşi să nu-şi ascundă nimic. V-aţi dezvălui oare unui necunoscut aşa cum sunteţi? Nu mai analizez consecinţele acestei idei.

Vă rog să primiţi, domnişoară, omagiul pe care-l datorăm tuturor femeilor, chiar şi celor ce nu ne sunt cunoscute şi poartă o mască."

Să fi ţinut o zi întreagă această scrisoare între carnea şi corsetul tău, sub balenele lui arzătoare!... Să-ţi fi rezervat citirea ei pentru miezul nopţii, ora când totul doarme, după ce ai aşteptat această linişte solemnă cu anxietatea unei imaginaţii înflăcărate!... Să-l fi binecuvântat pe poet, să fi pitit anticipat mii de scrisori, să fi presupus totul, afară de acel strop de apă rece căzând pe formele cele mai vaporoase ale fanteziei şi dizolvându-le aşa cum acidul prusic dizolvă viaţa, aveai, într-adevăr, de ce să-ţi ascunzi faţa în pernă – aşa cum făcu Modeste deşi era singură – să stingi lumânarea şi să plângi...

Acestea se întâmplau în primele zile ale lui iulie. Modeste se ridică, străbătu camera şi deschise fereastra. Simţea nevoie de aer. Parfumul florilor urcă spre ea, cu acea prospeţime pe care o au miresmele în timpul nopţii. Marea, iluminată de lună, scânteia ca o oglindă. O privighetoare cânta într-un pom din parcul Vilquin.

„Ah, aşa arată poetul!" îşi spuse Modeste, a cărei furie se stinse.

În mintea ei se perindară cele mai amare reflecţii. Se simţi adânc mâhnită, vru să recitească scrisoarea, aprinse din nou lumânarea, studie proza ei rafinată şi în cele din urmă auzi suflarea horcăită a lumii reale.

„El are dreptate, eu greşesc, îşi spuse ea. Dar cum să-ţi închipui că sub mantia înstelată a poetului vei găsi un moşneag al lui Moliere?”

Când o femeie sau o tânără fată este prinsă în flagrant delict, o cuprinde o ură adâncă împotriva martorului, a autorului sau a obiectului greşelii ei. Tot astfel şi Modeste cea adevărată, cea firească, sălbatică, simţi o dorinţă cumplită să înfrângă acest spirit al corectitudinii şi să-l înghesuie într-o contradicţie, să-i înapoieze acea lovitură de măciucă. Această copilă atât de pură, care avea doar mintea coruptă şi de lecturile ei, şi de agonia îndelungată a surorii sale, şi de meditaţiile primejdioase ale singurătăţii, fu surprinsă când o rază de soare poposi pe obrazul ei. Trei ore tot navigase pe întinderile imense ale mării îndoielilor. Asemenea nopţi nu se uită niciodată. Modeste se duse drept la măsuţa ei chinezească, dăruită de tatăl său, şi scrise o scrisoare dictată de infernalul spirit de răzbunare care mocneşte în fundul inimii tinerilor.

Domnului de Canalis

„Domnule,

Sunteţi fără îndoială un mare poet, dar sunteţi mai mult decât atât, şi anume un bărbat cinstit. După ce aţi dat dovadă de atâta leală sinceritate faţă de o tânără ce se afla pe marginea prăpastiei, oare veţi mai avea destulă răbdare ca să răspundeţi, fără urmă de ipocrizie, fără ocolişuri, la următoarea întrebare? Aţi fi scris scrisoarea, pe care am primit-o, ca răspuns la a mea? Ideile, limbajul dumneavoastră ar mai fi fost aceleaşi dacă cineva v-ar fi şoptit la ureche: «Domnişoara O. D’Este-M. are şase milioane şi nu vrea de soţ un nătâng?»

Acceptaţi, pentru un moment, doar această presupunere. Fiţi cu mine deschis cum aţi fi cu

dumneavoastră înşivă, nu aveţi nicio teamă, sunt mai matură decât cei douăzeci de ani ai mei, nimic din ceea ce ar fi sincer nu vă poate dăuna în mintea mea. Când voi fi citit această confidenţă, dacă totuşi veţi binevoi să mi-o faceţi, veţi primi un răspuns la prima dumneavoastră scrisoare.

După ce v-am admirat talentul, adesea sublim, îngăduiţi-mi să aduc un omagiu delicateţei şi probităţii dumneavoastră, care mă silesc să rămân

Preaplecata dumneavoastră
O. D'Este-M."

Primind această scrisoare, Ernest de la Brière o porni pe bulevarde, cu sufletul agitat ca o barcă şubredă pe timp de furtună, când vântul se schimbă din clipă în clipă şi suflă din toate direcţiile. Un tânăr, ca atâţia alţii, un adevărat parizian, ar fi încheiat totul cu această frază: „E şmecheră, micuţa!" Dar la un băiat cu sufletul nobil şi frumos, apelul acesta la Adevăr avu forţa să trezească pe cei trei judecători ascunşi în cugetul oricui. Iar Onoarea, Adevărul, Dreptatea ridicându-se în picioare, îşi strigau energic părerea. „Ah, scumpe Ernest – spunea Adevărul – fără îndoială că n-ai fi făcut morală unei moştenitoare bogate! Ah, băiatule, ai fi plecat, şi încă repede, la Le Havre ca să vezi dacă tânăra este frumoasă şi ai fi fost foarte nenorocit de preferinţa acordată geniului. Şi dacă ai fi putut să-i pui piedică prietenului tău, să te faci agreat în locul lui, domnişoara D'Este ar fi fost sublimă! — Cum, spunea Dreptatea, voi, oamenii cu spirit sau cu capacităţi, dar fără bani, vă plângeţi că vedeţi fete bogate, măritate cu fiinţe pe care nu le-aţi accepta nici ca portari? Clevetiţi împotriva spiritului pozitiv al secolului, care se grăbeşte să unească banii cu bani şi niciodată pe un tânăr plin de talent, dar sărac, cu o tânără nobilă şi bogată; şi când iată una care se revoltă împotriva spiritului secolului, poetul îi răspunde cu o

lovitură de ciomag în inimă! — Bogată sau săracă, tânără sau bătrână, frumoasă sau urâtă, fata asta are dreptate, e înzestrată cu spirit, îl tăvăleşte pe poet în mocirla interesului personal – striga Onoarea; ea merită un răspuns sincer, nobil şi direct, şi în primul rând să exprimi tot ce gândeşti! Examinează-ţi conştiinţa! Sondează-ţi inima şi goneşte-i laşităţile! Ce-ar spune Alceste al lui Moliere?” Şi la Brière, plecat din bulevardul Poissoniere, păşea atât de încet, cufundat în gândurile sale, încât după o oră abia ajunsese în bulevardul Capucinilor. O porni pe cheiuri pentru a ajunge la Curtea de Conturi, care pe atunci se afla lângă Sainte-Chapelle. Dar în loc să verifice conturi, rămase sub stăpânirea nedumeririlor sale.

— Că n-are şase milioane este evident, îşi spuse el, dar nu asta-i problema…

Şase zile mai târziu, Modeste primea următoarea scrisoare.

„Domnişoarei O. D’Este-M.

Domnişoară,

Nu sunteţi o d’Este. Acest nume este împrumutat pentru ca să-l ascundă pe al dumneavoastră. Cuiva care minte în privinţa lui însuşi îi eşti oare dator cu revelaţiile care le solicitaţi? Ştiţi ce? Eu răspund rugăminţii dumneavoastră prin alta: aparţineţi unei familii ilustre? Unei familii nobile? Unei familii burgheze? Fără îndoială, morala nu se schimbă, ea este una; dar obligaţiile ei variază după sfera căreia îi aparţii. După cum soarele nu luminează în acelaşi fel toate locurile, realizând aspectele diferite pe care le admirăm, morala adaptează obligaţia socială la rang, la poziţiile deţinute în societate. Mica greşeală a soldatului constituie o crimă când e comisă de general – şi viceversa. Regulile de purtare nu sunt aceleaşi

pentru o ţărancă, la seceriş, pentru o muncitoare plătită cu un franc pe zi, pentru fiica micului prăvăliaş, pentru tânăr a burgheză, pentru copilul unei bogate case de comerţ, pentru tânăra moştenitoare a unei nobile familii, pentru o fiică a casei d'Este. Un rege nu trebuie să se aplece ca să ridice de jos o monedă de aur, iar plugarul e silit să se întoarcă din drum ca să caute zece centime pierdute, cu toate că şi unul şi altul trebuie să ţină seama de legile economiei. O d'Este, cu o avere de şase milioane poate să-şi pună o pălărie cu boruri mari şi cu pene, să taie aerul cu cravaşa, să-şi lovească peste coapse calul şi să vină, amazoană îmbrăcată în aur, urmată de lacheu, la un poet, zicându-i: «Iubesc poezia şi vreau să ispăşesc greşelile Leonorei faţă de Tasso!», pe când fiica unui negustor, dacă ar imita-o, s-ar acoperi de ridicol. Cărei clase sociale aparţineţi? Răspundeţi în mod sincer şi eu vă voi răspunde la fel la întrebarea pe care mi-aţi pus-o.

Neavând norocul să vă cunosc şi fiind de pe acum legat de dumneavoastră printr-un fel de comuniune poetică, n-aş vrea să vă aduc omagii vulgare. Şi poate că l-aţi pus în încurcătură pe un bărbat care îşi publică scrierile numai dintr-o oarecare şiretenie."

Referendarul nu era lipsit de acea abilitate pe care şi-o poate îngădui un om de omenie. Cu prima poştă, el primi răspunsul.

„Domnului de Canalis,

Sunteţi din ce în ce mai rezonabil, dragul meu poet. Tatăl meu este conte. Cel mai ilustru din neamul nostru este un cardinal de pe vremea când cardinalii erau aproape egalii regilor. Astăzi, casa noastră, aproape decăzută, se stinge cu mine; am totuşi strămoşii necesari ca să fiu primită la toate curţile şi în orice familie nobilă. În sfârşit, nu suntem mai prejos

decât cei din neamul Canalis. Daţi-mi voie să nu vă trimit blazonul nostru. Încercaţi să-mi răspundeţi tot atât de sincer ca şi mine. Aştept răspunsul dumneavoastră pentru a şti dacă voi putea să mă consider în continuare, ca acum,

Plecata dumneavoastră
O. D’Este-M.”

— Cum mai abuzează de avantajele ei, micuţa! exclamă de la Brière. O fi, însă, sinceră?

Patru ani petrecuţi ca secretar particular al unui ministru, şederea la Paris, observarea intrigilor nu puteau să nu lase urme; chiar şi sufletul cel mai curat este întotdeauna mai mult sau mai puţin îmbătat de atmosfera ameţitoare a acestui oraş împărătesc. Fericit că nu e Canalis, tânărul referendar îşi reţinu un loc în diligenţa de Le Havre, după ce ticlui o scrisoare în care, invocând importanţa confesiunii cerute şi treburile ministrului său, anunţa un răspuns la o dată precisă. El se îngriji să obţină de la directorul general al poştelor un bilet care îi recomanda directorului din Le Havre să manifeste bunăvoinţă şi discreţie. Ernest putu astfel să o vadă pe Françoise Cochet venind la oficiul poştal şi o urmări fără afectare. Remorcat de ea, ajunse pe culmea Ingouvilleului şi o zări la fereastra *chalet*-ului pe Modeste Mignon.

— Ei bine, Françoise? întrebă tânără fată.

La care lucrătoarea răspunse:

— Da, domnişoară, am una.

Izbit de frumuseţea acestei blonde celeste, Ernest porni înapoi şi-l întrebă pe un trecător cum îl cheamă pe proprietarul splendidei reşedinţe.

— Asta? răspunse trecătorul, arătând proprietatea.

— Da, prietene.

— Oh, e a domnului Vilquin, cel mai bogat armator din Le Havre, un om care nu-şi cunoaşte averea.

— Nu-mi amintesc de niciun cardinal Vilquin în istorie, îşi spunea referendarul coborând spre Le Havre pentru a se înapoia la Paris.

Fireşte, el îl chestionă pe directorul poştei despre familia Vilquin: află că familia Vilquin avea o avere imensă, că domnul Vilquin avea un fiu şi două fiice, dintre care una măritată cu domnul Althor-fiul. Prudenţa îl împiedică pe la Brière să pară că are ceva cu familia Vilquin; directorul îl şi privea cu un aer ironic.

— În afară de familie, stă cineva la ei acum? mai întrebă el.

— Acum se află acolo familia d'Hérouville. Se vorbeşte de căsătoria tânărului duce cu domnişoara Vilquin cea mică.

— Sub Valois, a existat un faimos cardinal d'Horouville, îşi spuse la Brière, iar sub Henric al IV-lea, teribilul mareşal care a fost făcut duce.

Ernest porni înapoi după ce o privi destul de mult pe Modeste pentru a visa la ea, pentru a gândi că, bogată sau săracă, dacă are un suflet frumos, ar face cu dragă inimă din ea doamna de la Brière şi hotărî să continue corespondenţa.

Încercaţi numai să rămâneţi necunoscute, biete femei din Franţa, să ţeseţi cel mai mic roman, înconjurate de o civilizaţie care notează în pieţele publice plecarea şi sosirea trăsurilor, care îţi numără scrisorile, care ţi le timbrează de două ori, o dată când sunt aruncate la cutie şi a doua oară la distribuirea lor, care numerotează casele, care înregistrează pe rolul fiscului şi etajele, după ce le-a verificat deschiderile, care în curând îşi va avea întreg teritoriul, până la ultimele sale parcele şi cu cele mai mici aliniamente ale sale, reprezentat pe foile vaste ale cadastrului, treabă de uriaş, ordonată de un uriaş!

Încercaţi numai să vă sustrageţi, fete imprudente, nu privirilor poliţiei, ci acelei flecăreli continue care, până în ultimul târguşor, scrutează acţiunile cele mai indiferente, numără felurile de desert la masa prefectului şi vede cojile

de pepene la uşa micului rentier, care încearcă să audă clinchetul aurului în clipa când mâna Economiei îl adaugă averii şi care, seară de seară, la gura sobei, evaluează averile din canton, din oraş, din departament! Modeste scăpase, printr-o banală confuzie, celui mai inocent dintre spionaje, pe care însă de pe acum Ernest şi-l reproşa. Dar care parizian ar accepta să se lase păcălit de o mică provincială? Să nu te laşi păcălit de nimeni, această maximă îngrozitoare este dizolvantul tuturor sentimentelor nobile ale omului.

Furtuna de sentimente contrarii care bântuie sufletul tânărului este uşor de ghicit din scrisoarea pe care o scrise el şi în care fiece lovitură de bici primită de conştiinţă şi-a lăsat urmele.

Iată, aşadar, ce citi Modeste cu câteva zile mai târziu, stând la fereastră, într-o frumoasă zi de vară.

„Domnişoarei O. D'Este-M.

Domnişoară,

Fără nicio ipocrizie, da, dacă aş fi fost sigur că aveţi o avere imensă, aş fi procedat cu totul altfel. De ce?, Am căutat motivul şi iată-l. Există în noi un sentiment înnăscut, dezvoltat de altfel peste măsură de către societate, care ne face să căutăm fericirea, s-o vrem. Majoritatea oamenilor confundă fericirea cu mijloacele ei, iar averea este, în ochii lor, principalul element al fericirii. Aş fi încercat deci să vă plac, antrenat de sentimentul social care, în toate timpurile, a făcut din bogăţie o religie. Cel puţin aşa cred. Nu trebuie să te aştepţi să găseşti la un bărbat încă tânăr acea înţelepciune care pune în locul senzaţiei bunul simţ; iar în faţa unei prăzi, instinctul bestial ascuns în inima omului îl împinge înainte. În locul unei lecţii aţi fi primit, deci, din partea mea, complimente, linguşeli.

M-aş mai fi stimat pe mine însumi? Mă îndoiesc. În acest caz, domnişoară, succesul te absolvă de păcat; cât priveşte, însă fericirea... asta-i altceva. M-aş fi îndoit de soţia mea dacă aş fi obţinut-o astfel? Fără îndoială că da... Soţul dumneavoastră, oricât de mare l-aţi vedea, până la urmă v-ar reproşa că l-aţi înjosit; dumneavoastră înşivă veţi ajunge, poate, mai devreme sau mai târziu, să-l dispreţuiţi. Nodul gordian pe care-l constituie o căsnicie din interes, omul de rând îl taie cu sabia tiraniei. Omul puternic iartă. Poetul se lamentează. Acesta este, domnişoară, răspunsul probităţii mele.

Şi-acum, ascultaţi-mă cu atenţie. Aţi dobândit o victorie, aceea de a mă face să reflectez profund asupra dumneavoastră, pe care nu vă cunoşteam îndeajuns, asupra mea, pe care mă cunoşteam puţin. Aţi avut talentul să răscoliţi multe gânduri urâte care zac în străfundul tuturor inimilor; la mine însă a ţâşnit la suprafaţă ceva generos şi vă aduc binecuvântările mele cele mai fierbinţi, aşa cum binecuvântăm pe mare farul care ne-a arătat stâncile ce ne puteau aduce pieirea. Iată confesiunea mea, căci nici pentru toate comorile, pământului n-aş vrea să pierd stima dumneavoastră şi cea pe care mi-o port mie însumi.

Am vrut să ştiu cine sunteţi. Tocmai m-am întors de la Le Havre, unde am văzut-o pe Françoise Cochet, am urmărit-o până la Ingouville şi v-am văzut în magnifica dumneavoastră vilă. Sunteţi frumoasă ca femeia visurilor unui poet; nu ştiu însă dacă sunteţi domnişoara Vilquin ascunsă în domnişoara d'Hérouville, sau domnişoara d'Hérouville ascunsă în domnişoara Vilquin. Deşi cinstită, această spionare m-a făcut să roşesc şi mi-am oprit cercetările: Mi-aţi stârnit curiozitatea, nu fiţi supărată pe mine că m-am purtat ca o femeie: dar nu este acesta dreptul poetului? Şi-acum, după ce mi-am deschis inima, după ce v-am lăsat să citiţi în ea, puteţi crede în sinceritatea

a ceea ce am să adaug. Oricât de rapidă a fost privirea pe care am aruncat-o asupra dumneavoastră, ea a fost suficientă ca să-mi modifice judecata. Sunteţi deopotrivă un poet şi o poezie, înainte de a fi femeie. Da, aveţi în dumneavoastră ceva mai preţios decât frumuseţea, sunteţi frumosul ideal al artei, fantezia... Demersul făcut, condamnabil la fetele hărăzite unui destin comun, devine altceva la o fată cu caracterul pe care vi-l atribui. În marele număr de fiinţe aruncate de hazardul vieţii sociale pe pământ pentru a forma o generaţie există şi excepţii. Dacă scrisoarea dumneavoastră este concluzia unor lungi reverii poetice despre soarta pe care legea o rezervă femeilor; dacă aţi vrut, antrenată de vocaţia unui spirit superior şi instruit, să cunoaşteţi viaţa intimă a unui om căruia îi acordaţi hazardul geniului, pentru a vă crea o prietenie ieşită din comun, cu un suflet asemănător cu al dumneavoastră, susţrăgându-vă tuturor condiţiilor sexului dumneavoastră, sunteţi, fără îndoială, o excepţie! Legea care serveşte la aprecierea faptelor mulţimii este aşadar prea strimtă pentru a putea caracteriza hotărârea dumneavoastră. Numai că atunci este întru totul valabil ceea ce am spus în prima mea scrisoare: aţi făcut fie prea mult, fie ivea puţin. Primiţi încă o dată mulţumiri pentru serviciul pe care mi l-aţi făcut obligându-mă să-mi cercetez inima; căci m-aţi scos din greşeala, destul de obişnuită în Franţa, de a socoti căsătoria drept un mijloc de a face avere. Când eram în culmea frământărilor, o voce sfântă mi s-a adresat. Mi-am jurat solemn să fac singur avere, pentru ca alegându-mi soţia să nu fiu împins de lăcomie. În sfârşit, am blamat, am reprimat curiozitatea necuviincioasă pe care mi-aţi stârnit-o. Nu aveţi şase milioane. Este imposibil, la Le Havre, ca o tânără cu o asemenea avere să rămână necunoscută; v-ar trăda acea haită de familii de pairi *pe care o văd la Paris vânând moştenitoare şi care l-a aruncat pe*

intendentul general al grajdurilor la Vilquinii dumneavoastră. Astfel, părerile pe care vi le exprim au fost concepute, independent de orice roman, ca o regulă absolută. Dovediţi-mi acum că sufletul dumneavoastră este dintre cele cărora li se iartă abaterea de la legea comună şi atunci, în sinea dumneavoastră, veţi găsi justificată această a doua scrisoare a mea, ca şi pe prima. Sortită vieţii burgheze, trebuie să daţi ascultare legii de fier care menţine societatea. Femeie superioară, vă admir; dar dacă vreţi să ascultaţi de instinctul pe care trebuie să-l înfrânaţi, vă deplâng; aşa o cere starea socială. Admirabila morală a epopeii domestice intitulate Clarisse Harlowe[{35}] *este că dragostea legitimă şi cinstită a victimei o duce la pieire, deoarece se naşte, se dezvoltă şi continuă în pofida familiei. Familia, oricât de stupidă şi de crudă ar fi, are dreptate faţă de Lovelace. Familia este societatea. Credeţi-mă, pentru o fată, ca şi pentru o femeie, gloria va însemna întotdeauna închiderea în sfera convenienţelor a celor mai arzătoare capricii. Dacă aş avea o fată sortită să devină doamna de Staël, i-aş dori să moară la vârsta de cincisprezece ani. V-o puteţi imagina pe fiica dumneavoastră expusă pe podiumul gloriei, fandosindu-se pentru a obţine sufragiile mulţimii şi să nu vă chinuie mii de regrete? Oricât de sus ar ridica-o pe o femeie poezia secretă a visurilor sale, ea trebuie să-şi sacrifice superioritatea pe altarul familiei. Elanurile şi geniul, aspiraţiile ei spre bine, spre sublim, toată poezia tinerei fete aparţin celui pe care-l acceptă ca* soţ, *copiilor pe care-i va avea. Ghicesc la dumneavoastră o dorinţă secretă de a lărgi cercul strimt al vieţii la care este condamnată orice soţie şi de a pune pasiune, dragoste în căsnicie. Da, este un vis frumos, nu imposibil, dar greu de împlinit; numai că el s-a împlinit spre deznădejdea sufletelor – iertaţi-mi acest cuvânt devenit ridicol – desperecheate!*

Dacă vă căutaţi un fel de prietenie platonică, ea vă va face să desperaţi în privinţa viitorului. Dacă scrisoarea dumneavoastră a fost un joc, nu-l mai continuaţi. Aşadar, micul roman a luat sfârşit, nu-i aşa? Totuşi, el n-a trecut fără să dea unele roade: probitatea mea s-a consolidat, iar dumneavoastră aţi dobândit o certitudine asupra vieţii sociale. Aruncaţi-vă privirile spre viaţa reală şi practicaţi virtuţile sexului dumneavoastră cu entuziasmul trecător pe care vi l-a trezit literatura. Adio, domnişoară. După ce v-am văzut, pe dumneavoastră sau pe cea care o cred că sunteţi, am găsit întru totul firească scrisoarea pe care aţi scris-o: o floare atât de frumoasă trebuia să se întoarcă spre soarele poeziei. Iubiţi, deci, poezia aşa cum iubiţi probabil florile, muzica, măreţia mării, frumuseţile naturii, ca pe o podoabă a sufletului; gândiţi-vă însă la tot ce am avut onoarea să vă spun despre poeţi. Feriţi-vă să vă măritaţi cu un prost, căutaţi cu grijă soţul pe care vi l-a hărăzit Dumnezeu. Credeţi-mă, există mulţi oameni de spirit capabili să vă aprecieze, să vă facă fericită. Dacă eram bogat şi dacă eraţi săracă, într-o zi v-aş fi pus la picioare averea şi inima mea, căci cred că sufletul vă e plin de bogăţii, de loialitate, în sfârşit v-aş fi încredinţat viaţa şi onoarea mea cu un sentiment de linişte deplină, încă o dată, adio, fiică blondă a blondei Eve.”

Citirea acestei scrisori, înghiţită ca o gură de apă în plin deşert, îi luă Modestei o piatră de pe inimă; apoi constată greşelile comise în conceperea planului ei şi le îndreptă pe loc făcând pentru Françoise plicuri pe care scrise propria ei adresă de la Ingeuville şi recomandându-i să nu mai vină la *chalet.* De-acum înainte, Françoise, înapoiată acasă la ea, va pune fiecare scrisoare sosită de la Paris într-unul dintre aceste plicuri şi o va arunca pe ascuns în cutia poştală din Le Havre. Modeste se hotărî ca pe viitor să-l întâmpine ea însăşi pe factor, aşteptându-l în pragul *chalet*-ului la ora

când trece. Cât priveşte sentimentele pe care i le trezi acest răspuns, în care inima nobilului şi sărmanului la Brière bătea sub masca strălucitoare a lui Canalis, ele se înmulţiră ca valurile care vin să moară unul câte unul pe ţărm, în timp ce cu ochii aţintiţi spre largul oceanului, ea se lăsa în voia bucuriei de a fi prins cu harponul, în marea pariziană, ca să spunem aşa, un suflet angelic, de a fi intuit că la oamenii de elită inima poate fi uneori în armonie cu talentul şi de a fi fost atât de bine servită de vocea magică a presentimentului. Un interes puternic avea să-i însufleţească viaţa. Împrejmuirea acestei frumoase locuinţe, zăbrelele coliviei erau sfărâmate! Gândirea ei îşi luă zborul cu aripile larg desfăcute.

„O, tată, îşi spuse ea privind în depărtare, fă-ne bogaţi!”

Răspunsul pe care-l citi cu cinci zile mai târziu Ernest de la Brière va fi de altfel mai grăitor decât orice glosă.

„Domnului de Canalis,

Amicul meu, îngăduiţi-mi să vă numesc astfel, m-aţi încântat şi n-aş vrea să fiţi altfel de cum vă arătaţi în această întâi scrisoare... oh! să nu fie şi ultima. Cine altul decât un poet ar fi putut ierta, cu atâta bunăvoinţă, o tânără fată ghicindu-i gândurile?

Vreau să vă vorbesc cu sinceritatea care v-a făcut să scrieţi primele rânduri ale scrisorii dumneavoastră. Din fericire, nu mă cunoaşteţi. Pot să v-o spun cu satisfacţie, nu sunt nici acea groaznică domnişoară Vilquin, nici foarte nobila şi foarte uscată domnişoară d’Hérouville, care pluteşte între treizeci şi cincizeci de ani, fără a se hotărî pentru o vârstă tolerabilă.

Cardinalul d’Hérouville a înflorit în istoria Bisericii înaintea cardinalului pe care îl socotesc singurul mare personaj al familiei noastre, pentru că nu consider celebrităţi nişte locotenenţi-generali sau nişte prelaţi autori ai unor volumaşe de versuri prea lungi. Apoi eu

nu locuiesc în splendida vilă a Vilquinilor; în vinele mele, slavă Domnului, nu curge nici a zecea milioana parte dintr-o picătură de sânge care şi-a pierdut căldura în casele de comerţ.

Ţin în acelaşi timp şi de Germania şi de Franţa de miazăzi, în gândirea mea stăruie reveria tudescă, iar în sânge sprinteneala provensală. Sunt nobilă şi după tată, şi după mamă. După mamă, am rude în toate paginile Almanahului Gotha. În sfârşit, mi-am luat toate măsurile pentru ca să nu fie în puterea nici unui om, nici măcar în puterea autorităţilor, de a mă demasca. Voi rămâne necunoscută, în ce priveşte nurii mei, cum spun normanzii, fiţi pe pace, sunt cel puţin tot atât de frumoasă ca acea creatură mică (fericită fără s-o ştie) asupra căreia s-au oprit privirile dumneavoastră şi nu cred că sunt o sărăntoacă, deşi în plimbările mele nu sunt însoţită de zece fii de pairi ai Franţei. *Am şi văzut cum mi se joacă vodevilul abject al moştenitoarei adorate pentru milioanele ei. În sfârşit, nu încercaţi în niciun fel să ajungeţi până la mine. Din nefericire, deşi sunt liberă, sunt păzită, de mine însămi în primul rând şi de nişte oameni viteji care n-ar ezita să vă înfigă un cuţit în inimă dacă aţi încerca să pătrundeţi în refugiul meu. Nu spun aceasta pentru a vă stârni curajul sau curiozitatea, nu cred că am nevoie de vreunul dintre aceste sentimente pentru a vă interesa, pentru a vă ataşa de mine.*

Răspund acum la ediţia a doua, considerabil adăugită, a primei dumneavoastră scrisori.

Să vă fac o mărturisire: Văzând că sunteţi atât de neîncrezător şi că mă luaţi drept o Corină[{36}]*, ale cărei improvizaţii m-au plictisit foarte mult, mi-am spus că de multe ori, stârnindu-vă curiozitatea, a zecea muză v-a atras în alcovul ei şi v-a oferit să gustaţi din fructele Parnasului ei de întreţinută... Oh, fiţi pe deplin liniştit, amicul meu: e adevărat că iubesc poezia, dar n-am «poezioare» în buzunar, iar ciorapii mei sunt şi vor*

rămâne întotdeauna albi[{37}]*. Nu vă voi plictisi câtuşi de puţin cu «improvizaţii» într-unul sau două volume. În sfârşit, dacă vă voi spune vreodată: «Veniţi!», nu veţi găsi deloc, asta o ştiţi acum, o fată bătrână, săracă şi urâtă... O, amicul meu, dacă aţi şti cât de mult regret că aţi venit la Le Havre... În felul acesta, aţi schimbat ceea ce numiţi romanul meu... Nu, singur Dumnezeu poate cântări în mâinile sale puternice tezaurul pe care l-am rezervat unui om atât de mare atât de încrezător, atât de perspicace încât să pornească de la el, pe temeiul scrisorilor mele sincere, după ce a pătruns, pas cu pas, în spaţiul inimii mele şi să vină la prima noastră întâlnire, cu simplitatea unui copil. Visam existenţă acestei candori la un om de geniu. Tezaurul l-aţi distrus. Vă iert, trăiţi la Paris şi – cum spuneţi – există şi omul în poet. Mă veţi considera, oare, din această cauză, drept o fetiţă care cultivă ogorul fermecat al iluziilor? Să nu ne amuzăm, aruncând cu pietre în vitraliile sparte ale unui castel de multă vreme căzut în ruină. Om ele spirit, cum de n-aţi ghicit că lecţia din prima, pedanta dumneavoastră scrisoare, domnişoara D'Este şi-a ţinut-o ea singură? Nu, scumpul meu poet, prima mea scrisoare n-a fost pietricica piciului care se plimbă de-a lungul drumurilor cu intenţia de a face farse şi se amuză să sperie câte-un proprietar care-şi citeşte lista impozitelor, la adăpostul ramurilor pomilor săi; nu, prima mea scrisoare a fost undiţa aruncată cu grijă din vârful unei stânci de pe malul mării, cu speranţa într-o pradă miraculoasă.*

Tot ceea ce spuneţi frumos despre familie are aprobarea mea. Bărbatului care îmi va plăcea, de care mă voi socoti demnă, îi voi dărui inima şi viaţa mea, cu încuviinţarea părinţilor mei; nu vreau nici să-i mâhnesc, nici să-i pun în faţa unui fapt împlinit; am certitudinea că mă ascultă şi, de altfel, nu au prejudecăţi. În sfârşit, ştiu să ţin piept iluziilor

fanteziei mele. Mi-am construit cu propriile mele mâini o fortăreaţă şi am lăsat să fie întărită de devotamentul fără margini al celor care veghează asupra mea ca asupra unei comori, nu pentru că n-aş fi capabilă să mă apăr pe teren deschis; căci, trebuie s-o ştiţi, hazardul m-a îmbrăcat cu o armură bine călită, pe care stă săpat cuvântul DISPREŢ. Am cea mai adâncă oroare de tot ce miroase a calcul, de tot ce nu este pe. de-a-ntregul nobil, pur, dezinteresat. Am cultul frumosului, al idealului, fără să fiu romanţioasă, dar după ce am fost astfel, numai cu mine însămi, în visele mele. Tocmai de aceea am recunoscut adevărul lucrurilor, exacte până la vulgaritate, pe care mi le-aţi scris despre viaţa socială.

Pentru moment, nu suntem şi nu putem fi decât doi prieteni. De ce să cauţi un prieten într-un necunoscut? veţi spune dumneavoastră. Nu vă cunosc personal, dar inima, spiritul vi le cunosc, ele îmi plac şi sufletul mi-e plin de sentimentele fără margini cărora numai un bărbat de geniu poate să le fie confident. N-aş vrea ca poemul din inima mea să fie zadarnic, el va străluci pentru dumneavoastră aşa cum ar fi strălucit numai pentru Dumnezeu. Ce lucru preţios să ai un bun camarad căruia să poţi să-i spui toiul! Veţi refuza oare florile inedite ale tinerei fete care vor zbura spre dumneavoastră ca frumoasele musculiţe spre razele soarelui? Sunt sigură că n-aţi întâlnit încă niciodată acest noroc al spiritului: confidenţele unei tinere fete! Ascultaţi-i ciripitul, acceptaţi cântecele pe care până acum nu şi le-a cântat decât sieşi, iar mai târziu, dacă sufletele noastre sunt cu adevărat apropiate, dacă experienţa va dovedi că şi caracterele noastre se potrivesc, un servitor bătrân, cu părul alb, vă va aştepta pe marginea unui drum pentru a vă conduce într-o casă ţărănească, într-o vilă, într-un castel, într-un palat, încă nu ştiu de ce gen va fi pavilionul galben şi brun al căsătoriei (culorile Austriei), nici dacă acest

deznodământ este posibil; recunoaşteţi însă că este poetic şi că domnişoara d'Este nu e o fiinţă dificilă! Nu vă lasă ea libertatea? Vine ea, îmboldită de gelozie, să arunce o privire în saloanele Parisului? Vă impune ea obligaţiile unei influenţe totale, lanţurile pe care paladinii şi le puneau odinioară de bună voie de braţ? Ea vă cere o alianţă efectiv morală şi secretă. Haideţi, veniţi spre inima mea când veţi fi nefericit, rănit, obosit. Şi atunci spuneţi-mi totul, nu-mi ascundeţi nimic, voi avea elixiruri pentru toate durerile dumneavoastră. Am douăzeci de ani, dar judecata mea are cincizeci şi, din nefericire, am cunoscut într-un alter ego *al meu ororile şi deliciile pasiunii. Ştiu câte laşităţi şi infamii poate conţine inima omenească şi totuşi sunt cea mai cinstită dintre toate tinerele fete. Nu, nu-mi fac iluzii, dar am în schimb ceva mai bun: am încredere.*

Oricare ar fi soţul pe care-l voi avea, dacă l-am ales, acest bărbat va putea dormi liniştit, va putea să plece în India, la înapoiere mă va găsi terminând broderia începută la plecarea lui, fără ca ochii mei să fi întâmpinat privirea cuiva, fără ca urechea mea să fi ascultat vorba vreunui bărbat. Şi în fiecare punct va recunoaşte un vers dintr-un poem al cărui erou va fi el. Chiar dacă mă voi fi lăsat înşelată de o înfăţişare frumoasă, dar mincinoasă, bărbatul acela va avea toate florile gândurilor mele, toate cochetăriile tandreţei mele, sacrificiile tăcute ale unei resemnări mândre şi nu cerşite. Da, mi-am jurat să nu-mi însoţesc bărbatul în afara casei când nu o va dori: voi fi divinitatea căminului său. Aceasta este religia mea. Dar de ce să nu-l pun la încercare şi să nu-l aleg pe bărbatul căruia îi voi fi ca viaţa pentru trup? Ce este o femeie care-l contrariază pe cel pe care-l iubeşte? Este boală în loc de viaţă. Prin viaţă înţeleg acea sănătate fericită care te face să te bucuri de fiece clipă.

Dar să revenim la scrisoarea dumneavoastră, care îmi va fi întotdeauna preţioasă. Da, nu glumesc, ea cuprinde ceea ce doream, este expresia unor sentimente prozaice tot atât de necesare, familiei ca şi aerul pentru plămâni şi fără de care fericirea nu este posibilă. A acţiona ca un bărbat, a gândi ca un poet, a iubi aşa cum iubesc femeile, iată ce doream prietenului meu şi ce nu mai este acum o himeră.

Adio, amicul meu. Pentru moment sunt săracă. Este unul dintre motivele pentru care ţin la masca mea, la incognito-ul meu, la fortăreaţa mea inexpugnabilă. V-am citit ultimele versuri în revistă, şi cu câte delicii, după ce m-am iniţiat în măreţia austeră şi secretă a sufletului dumneavoastră!

Aţi fi tare nefericit ştiind că o tânără fată se roagă cu fervoare lui Dumnezeu pentru dumneavoastră, că îi sunteţi unicul gând şi că nu aveţi alţi rivali decât un tată şi o mamă? Există vreun motiv să respingeţi nişte pagini pline de dumneavoastră, scrise pentru dumneavoastră, care nu vor fi citite de altcineva? Procedaţi la fel faţă de mine. Sunt încă atât de puţin femeie, încât confidenţele dumneavoastră, cu condiţia să fie depline şi adevărate, vor fi de ajuns să o facă fericită pe

a dumneavoastră
O. D'Este-M."

— Doamne! Oare m-am şi îndrăgostit? exclamă tânărul referendar, dându-şi seama că rămăsese cu scrisoarea în mână timp de o oră, după ce o citise. Ce să fac? Ea crede că scrie marelui nostru poet! Să continui această înşelăciune? Este vorba de o femeie de patruzeci de ani sau de o tânără de douăzeci de ani?

Ernest rămase fascinat de prăpastia necunoscutului. Necunoscutul este infinitul obscur, şi nimic nu este mai atrăgător. Din această întindere sumbră se ridică focuri

care o săgetează din când în când şi care colorează fantezii a la Martynn. În viaţa unui om ocupat, cum era Canalis, o astfel de aventură are soarta unei albăstrele pe care torentul o striveşte de stânci; dar în viaţa unui referendar care aşteaptă revenirea la putere a unui sistem al cărui reprezentant este protectorul său şi care, din discreţie, îi creştea pe Canalis cu biberonul pentru tribună, acea frumoasă fată, în care imaginaţia lui persista s-o vadă pe tânără blondă, era inevitabil să-i pătrundă în inimă şi să provoace acolo miile de distrugeri cauzate de romanele care intră într-o existenţă burgheză ca un lup într-o ogradă. Aşadar, Ernest se gândi mult la necunoscuta din Le Havre şi răspunse cu următoarea scrisoare, scrisoare studiată, scrisoare pretenţioasă, dar în care ciuda începea să dezvăluie pasiunea.

„Domnişoarei O. D’Este-M.

Domnişoară, este oare foarte loial să pătrundeţi în inima unui tânăr cu gândul ascuns de a-l abandona dacă nu corespunde dorinţelor dumneavoastră, lăsându-i eterne regrete, arătându-i pentru câteva clipe o imagine a perfecţiunii, fie ea şi mimată, sau măcar un început de fericire? Am fost tare neprevăzător cerându-vă acea scrisoare în care începeţi să depănaţi firul elegant al ideilor dumneavoastră. Un bărbat poate prea bine să facă o pasiune pentru o necunoscută care ştie să îmbine atâta îndrăzneală cu atâta originalitate, atâta fantezie cu atâta sentiment. Cine n-ar dori să vă cunoască după ce a citit acea primă confidenţă? Trebuie să depun eforturi cu adevărat mari ca să-mi păstrez raţiunea, gândind la dumneavoastră, deoarece aţi făcut tot ce poate tulbura inima şi mintea unui bărbat. De aceea şi profit de restul de sânge rece pe care-l mai am în acest moment pentru a vă face umile imputări·. Credeţi,

aşadar, domnişoară, că nişte scrisori mai mult sau mai puţin adevărate în raport cu viaţa aşa cum e ea, mai mult sau mai puţin ipocrite, vor înlocui, oare, vreodată, imaginea noastră aşa cum am arăta în viaţa cotidiană? Omul are o dublă personalitate. Există viaţa invizibilă, aceea a inimii, căreia nişte scrisori îi pot fi de ajuns, şi viaţa mecanică, aceea căreia i se acordă – vai! – mai multă importanţă decât puteţi crede la vârsta pe care o aveţi. Aceste două existenţe trebuie să coincidă cu idealul pe care îl nutriţi; ceea ce, în treacăt fie spus, se întâmplă foarte rar. Omagiul curat, spontan, dezinteresat al unui suflet însingurat, instruit şi cast, este una dintre acele flori cereşti ale cărei culori şi al cărui parfum te consolează de toate amărăciunile, de toate rănile, de toate trădările pe care le presupune viaţa literară pariziană; şi vă mulţumesc cu elan; dar după această poetică înşiruire a durerilor mele în schimbul perlelor bunăvoinţei pe care mi-aţi arătat-o, ce aţi mai putea aştepta? N-am nici geniul, nici splendida situaţie a lordului Byron; şi, mai ales, n-am aureola damnaţiunii sale prefăcute şi a falsei sale nefericiri sociale; dar ce aţi fi aşteptat din partea lui într-o împrejurare asemănătoare? Prietenia lui, nu-i aşa? Ei bine, el, care nu trebuia să aibă decât orgoliu, era devorat de vanităţi care rănesc, sunt bolnăvicioase şi descurajează sentimentul prieteniei, fiu, de o mie de ori mai mic decât el, n-aş putea avea trăsături urâte de caracter care fac viaţa neplăcuta, iar, din prietenie, povara cea mai dificilă? În schimbul reveriilor dumneavoastră, ce veţi primi? Necazurile unei vieţi care nu va fi în întregime a dumneavoastră. Această îndoială e fără sens. Iată de ce. Proiectatul dumneavoastră poem nu-i decât un plagiat. O tânără fată din Germania, care nu era ca dumneavoastră, pe jumătate nemţoaică, ci în întregime, în beţia celor douăzeci de ani ai săi, l-a adorat pe Goethe; a făcut din el prietenul ei, credinţa ei, Dumnezeul ei, deşi îl ştia

însurat. Doamna Goethe, ca o perfectă nemţoaică, ca soţie de poet, a acceptat acest cult cu o bunăvoinţă foarte vicleană şi care n-a lecuit-o pe Bettina. Ce s-a întâmplat? Această fiinţă a sfârşit prin a se mărita cu un oarecare neamţ pântecos. Între noi fie zis, să recunoaştem că o tânără fată care s-ar fi făcut sluga geniului, care ar fi ajuns egala lui prin înţelegere, care l-ar fi adorat cu sfinţenie până la moartea lui, aşa cum a făcut-o una dintre acele divine figuri zugrăvite de către pictori pe obloanele capelelor lor, şi care după ce Germania îl va fi pierdut pe Goethe, s-ar fi retras în cine ştie ce singurătate, pentru a nu vedea pe nimeni, aşa cum a făcut-o amica lordului Bolingbroke, să recunoaştem că această tânără fată s-ar fi încrustat în gloria poetului. Şi dacă acesta e sublimul, ce ziceţi de contrariul lui?

Nefiind nici lordul Byron, nici Goethe, doi uriaşi ai poeziei şi ai egoismului, ci, pur şi simplu, autorul câtorva poezii preţuite, cu nu voi pretinde onorurile unui cult. Sunt foarte puţin martir. Sunt totodată inimos şi ambiţios, pentru că trebuie să-mi fac o situaţie şi sunt încă tânăr. Vedeţi-mă aşa cum sunt. Bunătatea regelui, protecţia miniştrilor săi, îmi asigură o existenţă onorabilă. Am toate aparenţele unui om foarte obişnuit. Frecventez seratele din Paris absolut la fel ca primul venit, ca un neghiob, dar într-o trăsură ale cărei, roţi nu calcă pe un teren asigurat de venituri înscrise în registrul fiscului. Dacă nu sunt bogat, n-am deci nici relieful pe care-l dau mansarda, munca neînţeleasă, gloria în mizerie a unor oameni care valorează mai mult decât mine, ca d'Arthez[{38}], *de exemplu. Ce deznodământ prozaic căutaţi în fanteziile fermecătoare ale tânărului dumneavoastră entuziasm? Să ne oprim aici. Dacă am avut fericirea să vă par o raritate pe pământ, aţi fost pentru mine ceva luminos şi măreţ, ca stelele care se aprind şi dispar. Fie ca nimic să nu murdărească acest episod din viaţa*

noastră. Continuând astfel, s-ar putea să vă iubesc, să fiu cuprins de una dintre acele pasiuni care înfrâng obstacolele, care aprind în inimă văpăi a căror violenţă iscă îndoieli în privinţa duratei lor; şi, presupunând că aş avea succes la dumneavoastră, vom termina în modul cel mai vulgar: o căsătorie, un menaj, copii... Oh! Belise şi Henriette Chrysale{39} împreună, e oare cu putinţă?... Adio deci!”

„Domnului de Canalis

Amicul meu, scrisoarea dumneavoastră pe cât m-a bucurat pe-atât m-a mâhnit. Poate că în curând citirea scrisorilor noastre ne va aduce numai bucurii. Înţelegeţi-mă bine. Ne adresăm lui Dumnezeu, Îi cerem o mulţime de lucruri, dar El rămâne mut. Eu vreau să găsesc la dumneavoastră răspunsurile pe care Dumnezeu nu mi le dă. Prietenia dintre domnişoara de Gournay şi Montaigne{40} nu se poate repeta? Nu cunoaşteţi menajul lui Simonde de Sismondi, la Geneva cel mai mişcător cămin cunoscut şi despre care mi s-a vorbit, ceva în genul marchizului şi marchizei de Pescaire{41}, fericiţi chiar şi la bătrâneţe? Doamne! E oare imposibil să existe, ca într-o simfonie, două harfe care, la distanţă, îşi răspund una alteia, vibrează şi produc o delicioasă melodie? Bărbatul, singur în omenire, este totodată harfa, muzicianul şi ascultătorul. Mă vedeţi oare neliniştită în felul femeilor obişnuite? Oare nu ştiu că ieşiţi în lume, că vedeţi acolo cele mai frumoase şi cele mai spirituale femei din Paris? Oare nu pot presupune că una dintre acele sirene catadicseşte să vă înlănţuie cu solzii ei reci şi că v-a dat un răspuns care mă întristează prin consideraţiile lui prozaice? Există, amicul meu, ceva mai frumos decât aceste flori ale cochetăriei pariziene, există o floare care creşte pe piscurile numite «oameni de geniu», mândria omenirii pe care o fecundează

revărsând asupră-i norii ce mintea lor îi soarbe din ceruri; această floare vreau s-o cultiv şi s-o fac să înflorească, deoarece par fumurile ei sălbatice şi blânde nu ne vor lipsi niciodată, ele sunt veşnice. Faceţi-mi cinstea să nu credeţi că în mine ar fi ceva vulgar. Dacă aş fi fost Bettina, căci ştiu la cine aţi făcut aluzie, n-aş fi fost niciodată doamna d'Arnim; iar dacă aş fi fost una dintre femeile lordului Byron, m-aş afla acum într-o mănăstire. M-aţi lovit în punctul meu sensibil. Nu mă cunoaşteţi, dar mă veţi cunoaşte. Simt în mine ceva sublim despre care se poate vorbi fără vanitate. Dumnezeu mi-a răsădit în suflet rădăcina acelei plante hibride născute în vârful munţilor despre care am vorbit şi pe care nu vreau s-o pun într-un ghiveci de flori, la fereastră, ca s-o văd ofilindu-se. Nu, acest caliciu minunat, unic, cu miresme îmbătătoare, nu va fi târât în vulgarităţile vieţii; el vă aparţine, este al dumneavoastră fără ca vreo privire să-l pângărească, al dumneavoastră pe veci! Da, dragul meu, vă aparţin toate gândurile mele, – chiar şi cele mai secrete, cele mai nebuneşti; vă aparţine, fără nicio şovăială, inima unei tinere fete, vă aparţine o nemărginită afecţiune. Dacă persoana dumneavoastră nu mi se va potrivi, nu mă voi mărita niciodată. Pot trăi viaţa inimii, a spiritului, a sentimentelor dumneavoastră; ele îmi plac şi voi rămâne totdeauna ceea ce vă sunt: o prietenă. Daţi dovadă de o frumoasă ţinută morală şi asta îmi ajunge. Aceasta îmi va fi viaţa. Nu îndepărtaţi o tânără şi frumoasă slujitoare care nu dă înapoi, îngrozită, la ideea de a deveni într-o zi bătrâna guvernantă a poetului, de a fi câte puţin mama lui, menajera lui, cugetul lui, comoara lui. Această fată devotată, atât de necesară tuturor laturilor existenţei este întruchiparea Prieteniei pure şi dezinteresate, căreia îi mărturisim totul, care ascultă uneori, clătinând din cap, a dojană şi care veghează torcând la lumina lămpii, pentru a fi

prezentă când poetul se întoarce acasă leoarcă de ploaie sau bombănind. Iată-mi soarta, dacă nu-mi va fi dat s-o am pe aceea de soţie fericită şi devotată pe veci: eu zâmbesc atât uneia cât şi celeilalte. Şi credeţi cumva că Franţa va fi păgubită dacă domnişoara d'Este nu-i va da doi sau trei copii, dacă nu va fi o oarecare doamnă Vilquin? În ce mă priveşte, nu voi fi niciodată o fată bătrână. Voi fi mamă prin binefaceri şi prin colaborarea mea secretă cu existenţa unui om mare căruia îi voi consacra toate gândurile şi toate eforturile mele pe lumea asta. Am o profundă oroare de vulgaritate. Dacă sunt liberă, bogată, dacă mă ştiu tânără şi frumoasă, nu voi aparţine niciodată vreunui nătărău sub pretextul că fiul unui pair *al Franţei, vreunui neguţător care se poale ruina de pe o zi pe alta, vreunui bărbat chipeş care ar fi femeia, în menaj, nici vreunui bărbat care m-ar face să roşesc de douăzeci de ori pe zi fiindcă îi aparţin. Fiţi întru totul liniştit în această privinţă. Tatăl meu mă adoră prea mult pentru a-mi contraria dorinţele. Dacă îi plac poetului meu, dacă el îmi place, edificiul strălucitor al dragostei noastre va fi clădit la o asemenea înălţime încât va fi cu totul inaccesibil nefericirii: sunt un vulturaş, şi aţi vedea acest lucru din privirea mea. Nu voi repeta ceea ce v-am mai spus, ci o fac cu mai puţine cuvinte mărturisindu-vă că aş fi femeia cea mai fericită de a fi ţinută ca o prizonieră, din dragoste, aşa cum sunt ţinută acum prin voinţa părintească. Eh, amicul meu, să socotim ca un roman adevărat ceea ce ni se întâmplă prin vrerea mea.*

O tânără fată, cu o imaginaţie aprinsă, închisă într-un foişor, moare de dorinţa de a alerga prin parcul în care îi pătrunde numai privirea; găseşte un mijloc de a-şi desfereca gratiile, sare pe fereastră, escaladează zidul parcului şi se duce să zburde la vecin. Ei bine, acea tânără fată este sufletul meu, iar parcul vecinului este talentul de care daţi dovadă. Oare nu este firesc?

S-a văzut vreodată vecin să se plângă că gardul i-a fost stricat de nişte picioare frumoase? Atâta pentru poet. Sublimul moralist din comedia lui Moliere vrea motive? Iată-le. Dragul meu Géronte[42], *de obicei căsătoriile se fac în pofida bunului simţ. O familie ia informaţii despre un tânăr. Dacă Leandrul recomandat de o vecină sau pescuit la un bal nu a furat, dacă nu are tare vizibile, dacă are averea dorită, dacă a absolvit un colegiu sau o şcoală de drept, corespunzând astfel ideii vulgare despre educaţie, şi dacă are ţinută, i se permite să vină să vadă o tânără persoană, strânsă în corset încă de dimineaţă, căreia mama îi ordonă să fie foarte atentă la ce vorbeşte şi îi recomandă ca nimic din sufletul, din inima ei să nu-i apară pe faţă, unde să-şi întipărească un zâmbet de dansatoare care îşi încheie pirueta, înarmată cu instrucţiunile cele mai ferme privind pericolul de a-şi arăta adevăratul caracter, şi căreia i se recomandă să nu pară de o cultură îngrijorătoare. Părinţii, după ce au căzut de acord asupra problemelor materiale, au bunăvoinţa să-i invite pe pretendenţi să se cunoască, în momentele destul de rare când sunt singuri, când stau de vorbă, când se plimbă fără pic de libertate, deoarece, se şi ştiu legaţi unul de altul. Un bărbat îşi costumează atunci atât sufletul cât şi trupul, iar tânără fată, în ceea ce o priveşte, face la fel. Această jalnică comedie, ce cuprinde de-a valma buchete de flori, podoabe, spectacole, se cheamă «a face curte logodnicei». Iată ce m-a revoltat şi de ce vreau ca o căsătorie legală să urmeze unei îndelungate căsnicii a sufletelor. În întreaga ei viaţă, numai în acest moment îi sunt necesare unei tinere fete reflecţia, clarviziunea, experienţa. Am dreptul, voinţa, puterea, permisiunea să mă nenorocesc cu mâna mea, şi fac uz de această posibilitate, aşa cum a făcut şi mama mea, care, călăuzită de instinct, s-a măritat cu cel mai generos, cel mai devotat, cel mai drăgăstos bărbat, îndrăgit*

într-o seară pentru frumuseţea lui. Vă ştiu liber, poet şi frumos. Fiţi sigur că n-aş fi ales drept confident pe unul dintre confraţii dumneavoastră întru Apolo. Dacă mama mea a fost sedusă de frumuseţe, care este, poate, geniul formei, eu de ce n-aş fi atrasă şi de spirit şi de formă? Voi fi oare mai edificată studiindu-vă prin corespondenţă decât începând prin experienţa câtorva luni de curte? Aceasta e întrebarea, ar spune Hamlet. Dar procedeul meu, dragă Chrysale, are cel puţin avantajul de a nu compromite persoana noastră. Ştiu că dragostea îşi are iluziile ei şi că orice iluzie este trecătoare. Acesta e motivul atâtor despărţiri între îndrăgostiţi care se credeau uniţi pe viaţă.

Adevărata încercare este suferinţa şi fericirea. Abia după ce au trecut prin această dublă încercare a vieţii, dezvăluindu-şi astfel defectele şi calităţile şi cunoscându-şi unul altuia caracterul, două fiinţe pol să păşească mână în mână până la mormânt; dar, dragul meu Argante, cine vă spune că mica dramă care a început între noi nu are viitor? În orice caz, n-am avut oare plăcerea corespondenţei noastre?

Vă aştept ordinele, monseniore, şi sunt,
din toată inima, a dumneavoastră

O. d'Este-M.

Domnişoarei O. d'Este-M.

Ştiţi ce, sunteţi un demon şi vă iubesc! Oare aceasta aţi vrut, făptură ieşită din comun? Poate vreţi doar să vă alungaţi lâncezeala provincială prin spectacolul prostiilor de care e capabil un poet? Ar fi o faptă într-adevăr răutăcioasă. Din cele două scrisori ale dumneavoastră se degajă efectiv suficientă şiretenie pentru a trezi această îndoială în mintea unui

parizian. Nu mai sunt însă stăpân pe mine, viaţa şi viitorul meu depind de răspunsul pe care mi-l veţi da. Spuneţi-mi dacă certitudinea unei afecţiuni nemărginite, dăruite în pofida convenţiilor sociale, v-ar mişca? În sfârşit, dacă îmi îngăduiţi să vă caut... Îmi sunt rezervate destule incertitudini şi nelinişti până voi şti dacă persoana mea vă place. Dacă îmi răspundeţi favorabil, îmi schimb viaţa şi spun adio unui mare număr de necazuri pe care avem nebunia să le numim fericire. Fericirea, draga mea necunoscută, este ceea ce visaţi dumneavoastră: o deplină contopire a sentimentelor, o perfectă potrivire sufletească, o puternică amprentă a frumosului ideal (ceea ce Dumnezeu ne îngăduie să avem aici, pe pământ) asupra acţiunilor vulgare ale vieţii, căreia trebuie să-i dăm ce-i al ei, în sfârşit statornicia inimii, mai de preţuit decât ceea ce numim fidelitate. Mai poate fi vorba de un sacrificiu când în joc e un bine suprem, visul poeţilor, visul tinerelor fete, poemul pe care orice inteligenţă deosebită, la începutul vieţii şi atunci când gândirea îşi încearcă aripile, l-a mângâiat din priviri şi l-a sorbit din ochi pentru a-l vedea sfărâmându-se de o piedică pe cât de dură pe atât de vulgară, căci pentru aproape toţi oamenii călcâiul Realităţii striveşte imediat acest mugur misterios care nu înfloreşte aproape niciodată? Tocmai de aceea încă nu voi vorbi despre mine, nici despre trecutul meu, nici despre caracterul meu, nici despre o afecţiune, filială din partea mea, pe care aţi şi alterat-o, şi al cărei efect asupra vieţii mele explică cuvântul sacrificiu. M-aţi şi făcut să uit multe, ca să nu spun că m-aţi făcut să devin ingrat: vă este de ajuns? Oh, vorbiţi, spuneţi un cuvânt şi vă voi iubi până când mi se vor închide ochii, aşa cum marchizul de Pescara şi-a iubit soţia, ca Romeo pe Julieta lui. Viaţa noastră, cel puţin pentru mine, va fi acea fericire senină pe care Dante o numeşte elementul Paradisului *său, poem cu mult*

superior Infernului. *Ce ciudat, nu de mine, ci de dumneavoastră mă îndoiesc în lungile meditaţii în care mi-a plăcut, ca şi dumneavoastră poale, să străbat drumul himeric al unei existenţe visate. Da, draga mea, simt că pot să iubesc astfel, să păşesc spre mormânt cu o dulce încetineală şi mereu cu zâmbetul pe buze, dând braţul unei femei iubite, fără să-i tulbur vreodată seninătatea sufletului. Da, am curajul să-mi imaginez bătrâneţea noastră, să ne vedem cu părul alb, ca venerabilul istoric al Italiei, însufleţiţi de aceeaşi afecţiune, dar transformaţi cu fiecare anotimp. Iată, nu mai pot să fiu doar prietenul dumneavoastră. Deşi Chrysale, Oronte şi Argante retrăiesc, spuneţi, în mine, încă nu sunt destul de bătrân pentru a bea dintr-o cupă întinsă de mâinile fermecătoare ale unei femei voalate fără să simt o dorinţă atroce de a-i sfâşia dominoul, masca, şi de a-i vedea chipul. Sau nu-mi mai scrieţi, sau daţi-mi speranţă să vă zăresc, sau abandonez partida. Oare trebuie să vă spun adio? Îmi permiteţi să semnez*

Prietenul dumneavoastră?”

„Domnului de Canalis,

Câtă linguşeală! Cu câtă repeziciune s-a transformat gravul Anselme în frumosul Leandru! Cui trebuie să-i atribui o asemenea schimbare? Oare acelor gânduri negre pe care le-am aşternut pe albul hârtiei, acelor idei care sunt faţă de florile sufletului, meu ceea ce este un trandafir desenat cu creionul negru faţă de trandafirii din grădină? Sau amintirii tinerei fete luată drept mine şi care este faţă de persoana mea ceea ce este camerista faţă de stăpâna ei? Ne-am inversat roiurile? Eu sunt Raţiunea? Sunteţi Fantezia? Să lăsăm gluma la o parte. Scrisoarea

dumneavoastră mi-a îmbătat sufletul, l-a făcut să cunoască primele bucurii pe care nu le datorez sentimentelor de familie. Ce sunt, cum a spus un poet, legăturile de sânge, care au atâta greutate pentru sufletele obişnuite, în comparaţie cu cele pe care mi le făureşte cerul în simpatiile misterioase? Daţi-mi voie să vă mulţumesc... Nu, pentru asemenea lucruri nu se mulţumeşte... Fiţi binecuvântat pentru fericirea pe care mi-aţi dat-o; fie să trăiţi bucuria pe care mi-aţi răspândit-o în suflet. Mi-aţi explicat unele nedreptăţi aparente ale vieţii sociale. Gloria are în ea ceva strălucitor, bărbătesc, care nu i se potriveşte decât bărbatului şi Dumnezeu ne-a interzis să purtăm această aureolă, lăsându-ne în schimb iubirea, tandreţea pentru a răcori frunţile încinse de lumina ei cruntă. Mi-am simţit misiunea, sau, mai degrabă, mi-aţi confirmat-o.

Uneori, amicul meu, m-am trezit dimineaţa cu un calm sufletesc inimaginabil. Un fel de pace, tandră şi divină, mă făcea să mă gândesc la cer. Primul meu gând era ca o binecuvântare. Numeam aceste dimineţi: «micile mele treziri din Germania»[{43}], *în opoziţie cu apusurile mele de soare din sud, pline de acţiuni eroice, de bătălii, de serbări romane şi de poeme înflăcărate. Ei bine, după ce am citit acea scrisoare în care vădeaţi o nerăbdare febrilă, am simţit în inimă răcoarea uneia din acele deşteptări cereşti când iubeam aerul, natura şi mă simţeam sortită să mor pentru o fiinţă iubită. Una dintre poeziile dumneavoastră:* Cântecul unei tinere fete, *zugrăveşte aceste clipe delicioase când te simţi cuprins de o bucurie calmă, când simţi nevoia să te rogi, şi ea este poezia mea favorită. Vreţi să aduni toate măgulirile mele într-una singură? Vă cred demn să fiţi eu!...*

Scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o, deşi scurtă, mi-a permis să citesc în inima dumneavoastră. Da, v-am ghicit reacţiile furtunoase, curiozitatea stârnită,

proiectele, toate vreascurile puse (ele cine?) pe rugurile inimii. Totuşi, încă nu ştiu destul despre dumneavoastră pentru a vă satisface rugămintea. Ştiţi, dragul meu, misterul îmi îngăduie acel abandon care lasă să se vadă până în adâncul sufletului. Odată văzută, adio cunoaştere reciprocă. Vreţi un pact? Primul încheiat între noi v-a fost dezavantajos?

Aţi câştigat prin el stima mea. Şi e mare lucru, prietene, o admiraţie dublă de stimă. Descrieţi-mi întâi, în puţine cuvinte, viaţa pe care o duceţi, apoi povestiţi-mi cum trăiţi la Paris, zi de zi, fără nicio mistificare, ca şi cum, aţi vorbi cu o veche prietenă; ei bine, după asta voi avea grijă ca prietenia noastră să facă un pas înainte. Vă voi vedea, amicul meu, v-o promit. Şi asta e mult... Toate acestea, dragul meu, nu înseamnă nicio legătură, nicio aventură, vă previn, nu pot duce la nicio galanterie, cum spuneţi între voi, bărbaţii. E vorba de viaţa mea, şi ceea ce îmi stârneşte uneori groaznice remuşcări pentru gândurile pe care le las să zboare în stoluri spre dumneavoastră, e vorba totodată de viaţa tatălui şi mamei mele, pe care-i ador, cărora alegerea mea trebuie să le placă şi care trebuie să-şi găsească în prietenul meu un adevărat fiu.

În ce măsură spiritul dumneavoastră superb, căruia Dumnezeu îi dă aripile îngerilor fără a-i da întotdeauna şi perfecţiunea lor, poate să se plece în faţa familiei, în faţa măruntelor ei mizerii?... Cât nu m-am gândit la asta! O, dacă mi-am spus în sinea mea, înainte de a veni spre dumneavoastră; «Să mergem...», nu înseamnă că pe drum nu mi-a bătut inima, şi nu mi-am ascuns nici ariditatea drumului, nici greutăţile muntelui pe care urma să-l urc. Am meditat îndelung la toate. Oare nu ştiu că oamenii eminenţi, cum sunteţi dumneavoastră, au cunoscut dragostea pe care au inspirat-o, ca şi pe aceea pe care au simţit-o, că au trăit mai mult de un roman şi că dumneavoastră, mai ales, nutrind acele himere pentru care femeile plătesc preţuri nebuneşti, v-aţi ales cu mai multe deznodăminte decât capitole de început? Şi totuşi mi-am spus: «Să mergem!» pentru că am studiat mai mult decât credeţi geografia acelor piscuri ale Omenirii pe care le-aţi găsit glaciale. Nu mi-aţi spus despre Byron şi Goethe că erau doi coloşi ai egoismului şi ai poeziei? Eh, amicul meu, aţi comis astfel greşeala pe care o fac oamenii superficiali; poate, însă, că la dumneavoastră a fost generozitate, falsă modestie sau dorinţa de a scăpa de mine. li este îngăduit vulgului, dar nu dumneavoastră, să luaţi rezultatul strădaniilor drept o manifestare a personalităţii. Nici lordul Byron, nici Goethe, nici Walter Scott, nici Cuvier, nici inventatorul nu-şi aparţin, ei sunt sclavii ideii lor; iar această forţă misterioasă este mai geloasă decât o femeie, ea îi absoarbe, îi face să trăiască şi îi ucide în folosul ei. Manifestările vizibile ale acestei existenţe ascunse se aseamănă, prin rezultatul lor, cu egoismul; dar cum să îndrăzneşti să spui că un om care s-a vândut plăcerii, instruirii sau măreţiei epocii sale este un egoist? O mamă capătă oare personalitate când jertfeşte totul copilului său?... Ei bine, detractorii geniului nu văd fecunda lui maternitate, asta-i tot. Viaţa poetului este

în asemenea măsură un sacrificiu neîntrerupt, încât el are nevoie de o organizare excepţională pentru a se putea bucura de plăcerile unei vieţi obişnuite; de altfel, câte necazuri nu dau peste el când, după exemplul lui Moliere, vrea să trăiască viaţa sentimentelor, exprimându-le în forma lor culminantă: căci pentru mine, suprapus vieţii sale particulare, comicul lui Moliere este oribil. Generozitatea geniului mi se pare cvasidivină, iar eu v-am situat în această familie nobilă a pretinşilor egoişti. A, dacă aş fi întâlnit uscăciunea, calculul, ambiţia acolo unde admir tot ce este mai scump sufletului meu, nici nu vă daţi seama ce durere m-ar fi cuprins! Am cunoscut decepţia încă în pragul vârstei de şaisprezece ani! Ce-aş fi devenit aflând, la douăzeci de ani, că gloria este mincinoasă, văzând că cel ce, în operele sale, exprimă atâtea sentimente ascunse în inima mea, nu înţelege această inimă când ea i se dezvăluie numai lui? O, amicul meu, ştiţi ce s-ar fi întâmplat cu mine? Veţi pătrunde în ascunzişul sufletului meu. Ei bine, i-aş fi spus tatălui meu: «Aduceţi-mi ginerele care vă va fi pe plac, renunţ la orice dorinţă, măritaţi-mă pentru voi!» Şi să fi fost acel bărbat, notar, bancher, avar, prost, un provincial plicticos ca η zi ploioasă, vulgar ca un alegător la colegiul de jos, să fi fost fabricant sau vreun brav militar lipsit de spirit, el ar fi avut în mine slujitoarea cea mai resemnată şi cea mai grijulie. Numai că, îngrozitoare sinucidere de fiecare clipă, sufletul meu nu s-ar fi deschis niciodată la lumina dătătoare de viaţă a unui soare iubit, niciun murmur n-ar fi dezvăluit nici tatălui meu, nici mamei mele, nici copiilor mei, sinuciderea făptuită de fiinţa care, în această clipă, zgâlţâie zăbrelele închisorii mele, care aruncă fulgere prin ochii mei, care zboară cu aripile larg desfăcute spre dumneavoastră, care se aşază ca o Polymnie în colţul în care lucraţi, respirând aerul, examinând totul cu o blinda curiozitate în priviri.

Uneori, pe câmp, unde m-ar fi dus soţul meu, văzând o dimineaţă splendidă, aş fi vărsat, pe ascuns, câteva lacrimi într-adevăr amare. În sfârşit, aş fi avut în suflet şi într-un colţ al comodei mele o comoară, cum au toate fetele decepţionate în dragoste, biete suflete poetice, atrase în suplicii de nişte zâmbete!... Eu, însă, cred în dumneavoastră, amicul meu. Această credinţă îndreaptă gândurile cele mai fantastice ale ambiţiei mele secrete, iar câteodată – vedeţi până unde merge sinceritatea mea – aş vrea să fi ajuns la jumătatea romanului pe care abia îl începem, atâta tărie simt în sentimentele mele, atâta forţă a iubirii în inimă, atâta constanţă în raţiune, atâta eroism pentru obligaţia pe care mi-o asum, dacă dragostea se poale transforma vreodată în obligaţie!

Dacă v-ar fi dat să mă urmaţi în minunatul refugiu unde ne văd trăind fericiţi, dacă mi-aţi cunoaşte proiectele, v-ar scăpa o frază teribilă cuprinzând şi cuvântul nebunie, iar eu aş fi poate crunt pedepsită pentru că am trimis atâta poezie unui poet. Da, vreau să fiu un izvor, inepuizabil ca o ţară frumoasă, tot timpul celor douăzeci de ani pe care ni-i acordă natura ca să strălucim. Vreau să înlătur plictiseala prin cochetărie şi căutări. Voi fi curajoasă pentru prietenul meu, aşa cum sunt femeile pentru societate. Vreau să dau fericirii mereu altă faţă, să dau tandreţei o notă spirituală, să pun ceva picant în fidelitate. Ambiţioasă, vreau să ucid rivalele în trecut, să înlătur necazurile exterioare prin blândeţea soţiei, prin mândra ei abnegaţie şi să am toată viaţa grijile cuibului, pe care păsările le au doar timp de câteva zile. Această zestre imensă trebuie să fie oferită unui om superior înainte de a cădea în mocirla tranzacţiilor vulgare. Mai găsiţi acum că prima scrisoare a fost o greşeală? Suflul unei voinţe misterioase m-a aruncat spre dumneavoastră, după cum o furtună poartă o tufă de trandafir până în inima unei sălcii maiestuoase. Iar în scrisoarea pe care

o ţin aici, pe inimă, aţi exclamat: «E vrerea Domnului!», aşa cum a făcut-o strămoşul dumneavoastră când a plecat în cruciadă.

Oare n-o să spuneţi: «Cât e de vorbăreaţă?» Toţi din jurul meu spun: «Cât e de tăcută, domnişoara!»

O. d'Este-M"

Persoanelor prin a căror bunăvoinţă aceste scrisori au ajuns la dispoziţia *Comediei umane,* li s-au părut foarte originale; dar admiraţia lor pentru acest duel între două spirite încrucişând pana, în timp ce feţele lor sunt mascate de cel mai strict incognito, s-ar putea să nu fie împărtăşită. Din o sută de spectatori, pe optzeci i-ar plictisi acest asalt. Respectul datorat, în orice ţară cu o guvernare constituţională, majorităţii, fie ea doar presupusă, a determinat suprimarea a unsprezece alte scrisori pe care şi le-au trimis Ernest şi Modeste în cursul lunii septembrie; dacă o majoritate măgulitoare le cere, să sperăm că ea va asigura şi mijloacele ca să le includem cândva aici.

Solicitate de un spirit tot atât de agresiv pe cât părea de gingaşă inima, sentimentele realmente eroice ale bietului secretar se dezlănţuiră în aceste scrisori pe care închipuirea fiecăruia le va vedea poate mai frumoase decât sunt, ghicind acea înţelegere între două suflete libere. Aşa încât, Ernest nu mai trăia decât prin aceste dulci bilete, aşa cum un avar nu mai trăieşte decât prin biletele de bancă; în timp ce la Modeste, o dragoste profundă lua locul plăcerii de a aduce agitaţie într-o viaţă glorioasă, de a fi, cu toată depărtarea, raţiunea însăşi a acelei vieţi, inima lui Ernest completa gloria lui Canalis. Din păcate, deseori este nevoie de doi oameni pentru a forma un iubit perfect, aşa cum în literatură nu creezi un tip decât folosind trăsăturile individuale ale câtorva caractere asemănătoare. De câte ori n-a spus o femeie într-un salon, după o convorbire intimă:

„Acesta ar fi idealul sufletului meu, dar simt că-l iubesc pe acela, care nu este decât visul simţurilor!”

Ultima scrisoare scrisă de Modeste – şi pe care iat-o – ne îngăduie să zărim insula fazanilor spre care meandrele acestei corespondenţe îi purtase pe cei doi îndrăgostiţi.

„Domnului de Canalis

Să fiţi duminică la Le Havre; intraţi în biserică, daţi-i ocol, după liturghia de la ora unu, o dată sau de două ori, ieşiţi fără a spune nimănui nimic, fără a întreba ceva pe indiferent cine, dar s-aveţi un trandafir alb la butonieră. Întoarceţi-vă apoi la Paris, veţi găsi acolo un răspuns. Acest răspuns nu va fi ceea ce credeţi, căci, v-am spus-o, viitorul nu-mi aparţine încă... Dar n-aş fi cu adevărat o nebună să vă spun da, fără să vă fi văzut? Când vă voi fi văzut, voi putea spune nu, fără să vă jignesc, fiind sigură că rămân necunoscută.”

Această scrisoare a fost trimisă în ajunul luptei inutile care urma să aibă loc între Modeste şi Dumay. Fericita Modeste aştepta, deci, cu o nerăbdare bolnăvicioasă duminica, atunci când ochii vor dezminţi sau vor da dreptate spiritului, inimii, una dintre clipele cele mai solemne din viaţa unei femei şi pe care trei luni de comunicări de la suflet la suflet o îmbrăcau cu tot fabulosul ce şi-l poate dori fata cea mai exaltată.

Toată lumea, exceptând mama, luase toropeala acestei aşteptări drept calmul nevinovăţiei. Oricât de puternice ar fi legile familiei şi interdicţiile religioase, există numeroase Julie d’Estanges; numeroase Clarisse, cu sufletul plin ca o cupă care se revarsă sub un impuls divin. Oare nu era sublimă Modeste făcând o sforţare uriaşă ca să-şi reprime tinereţea exuberantă, ca să rămână ascunsă? Trebuie să spunem că amintirea surorii sale era mai puternică decât orice interdicţii sociale; ea îşi călise voinţa pentru a nu-şi

nesocoti nici tatăl, nici familia. Dar ce furtună în suflet! Şi cum să n-o fi ghicit o mamă?

A doua zi, Modeste şi doamna Dumay o conduseră, la ora prânzului, pe doamna Mignon la soare, pe bancă, în mijlocul florilor. Oarba îşi întoarse faţa palidă şi zbârcită în direcţia oceanului, inspiră mireasma mării şi luă mâna Modestei, care rămase lângă ea. Când să-i pună întrebări fiicei, mama oscila între iertare şi dojană, deoarece recunoscuse dragostea, iar Modeste i se părea, ca şi falsului Canalis, o excepţie.

— Numai de s-ar întoarce tatăl tău la timp! Dacă mai întârzie, din tot ce iubeşte nu te va mai găsi decât pe tine! Tocmai de aceea, Modeste, promite-mi din nou să nu-l părăseşti niciodată, spuse ea cu tandreţe maternă.

Modeste duse mâinile mamei sale la buze şi le sărută, uşor, răspunzând:,

— Mai trebuie să ţi-o repet?

— Ah, copila mea, ţi-o cer pentru că eu însămi mi-am părăsit tatăl ca să-mi urmez soţul! Iar tatăl meu era totuşi singur, nu avea alt copil în afară de mine… Ceea ce-ţi cer este să te măriţi după vrerea tatălui tău, să-i păstrezi un loc în inimă, să nu-l jertfeşti fericirii tale, să-l menţii în mijlociii familiei. Înainte de a-mi pierde vederea, i-am scris care sunt dorinţele mele şi le va împlini; îi cer să nu-şi împartă averea, nu pentru că nu aş avea încredere în tine, dar poţi fi vreodată sigur de un ginere? Eu, fiica mea, am fost înţeleaptă? Un semn cu ochiul mi-a hotărât viaţa. Frumuseţea, această firmă atât de înşelătoare, mie mi-a spus adevărul; dar, chiar de-ar fi la fel pentru tine, biet copil, jură-mi că dacă, aşa cum s-a întâmplat cu mama ta, te vor atrage aparenţele, îi vei lăsa tatălui tău grija. de a se informa despre moravurile, inima şi viaţa dusă până atunci de cel pe care îl vei fi ales, dacă din întâmplare îţi vei alege un bărbat.

— Nu mă voi mărita niciodată decât cu consimţământul tatălui meu, răspunse Modeste.

Mama păstră cea mai adâncă tăcere după primirea acestui răspuns şi faţa ei aproape încremenită vădea că meditează în felul orbilor, cântărind într-însa tonul fiicei sale.

— Pentru că, vezi tu, copila mea, spuse în sfârşit doamna Mignon după o lungă tăcere, dacă greşeala Carolinei mă ucide cu încetul, tatăl tău n-ar supravieţui unei greşeli comise de tine; îl cunosc, îşi va zbura creierii.

Modeste făcu câţiva paşi pentru a se depărta de mama ei şi reveni după o clipă.

— De ce ai plecat de lângă mine? întrebă doamna Mignon.

— M-ai făcut să plâng, mamă, răspunse Modeste.

— Ei bine, îngeraşul meu, sărută-mă. Nu iubeşti pe nimeni aici?… Nu ai pe cineva care-ţi acordă atenţie? întrebă ea, ţinând-o pe genunchi, inimă lângă inimă.

— Nu, mamă dragă, răspunse mica iezuită.

— Poţi să mi-o juri?

— O, desigur! exclamă Modeste.

Doamna Mignon nu mai spuse nimic, mai avea îndoieli.

— În sfârşit, dacă ţi-ai alege un soţ, tatăl tău ar afla?

— Am promis-o şi surorii mele, şi ţie, mamă. Ce greşeală vrei să fac când aud tot timpul: „Gândeşte-te la Bettina!” Biata mea soră!

În momentul când, după cuvintele „biata mea soră!” rostite de Modeste, se stabili un armistiţiu al tăcerii între fiică şi mamă, din ai cărei ochi stinşi curgeau lacrimi pe care Modeste nu le putu opri, nici punându-se în genunchi lângă doamna Mignon şi spunându-i: „Iartă-mă, iartă-mă, mamă!”, admirabilul Dumay urca panta spre Ingouville cu pas susţinut, lucru neobişnuit în viaţa casierului.

Trei scrisori aduseseră ruina, o scrisoare readucea bogăţia. În aceeaşi dimineaţă, Dumay primise, printr-un căpitan venit din mările Chinei, prima ştire de la patronul său, singurul lui prieten.

„Domnului Dumay, fost casier al casei Mignon

Dragul meu Dumay, exceptând neprevăzutul navigaţiei, voi urma îndeaproape corabia prin mijlocirea căreia îţi scriu; n-am vrut să părăsesc nava mea, cu care m-am obişnuit. Îţi spusesem: «Lipsa de ştiri înseamnă ştiri bune!» Dar de la primul cuvânt al acestei scrisori te vei bucura, căci primul cuvânt este: «Am pe puţin şapte milioane!» O bună parte din ei îi aduc sub formă de indigo, o treime în valori bine cotate la Londra şi Paris, iar o altă treime în aur curat. Banii trimişi de tine m-au ajutat să ating cifra pe care mi-o fixasem, voiam două milioane pentru fiica mea şi bunăstarea pentru mine. Am făcut negoţ de opiu cu ridicata pentru firme din Canton de zece ori mai bogate decât mine. Nici nu vă imaginaţi, în Europa, ce reprezintă bogaţii negustori chinezi. Mă duceam din Asia Mică, unde îmi procuram opiu la preţ scăzut, la Canton, unde livram cantităţile mele companiilor care îl comercializează. Ultima mea expediţie a avut loc în insulele Malaeziei, unde am putut să schimb venitul din opiu pe indigoul meu de primă calitate. De aceea, poate, voi avea cinci sau şase sute de mii de franci în plus, căci socotesc indigoul numai la cât l-am plătit. M-am simţit tot timpul bine, n-am avut nici cea mai uşoară boală. Iată ce înseamnă să munceşti pentru familia ta! Încă din al doilea an, am putut să devin proprietarul vasului Mignon, *un bric frumos de şapte sute de tone, construit din lemn de tec, căptuşit cu aramă şi ale cărui amenajări au fost făcute pentru mine. Acesta constituie şi el o aliere. Viaţa pe mare, activitatea dorită pentru comerţul meu, eforturile mele ca să devin un fel de căpitan de cursă lungă m-au menţinut într-o stare de sănătate excelentă. Dar vorbindu-ţi despre toate acestea, nu-ţi vorbesc despre copila şi despre scumpa mea soţie! Eşti bogat, Dumay. Partea ta, separat de averea mea, urcă la cinci sute*

şaizeci de inii de franci, pe care ţi-i trimit printr-un mandat care nu-ţi va fi achitat decât ţie de către casa Mongenod de la New York, prevenită de pe acum. Câteva luni încă şi vă voi revedea pe toţi, sper, bine sănătoşi. Şi-acum, dragul meu Dumay, dacă îţi scriu numai ţie, este pentru că vreau să păstrez secretul asupra averii mele şi pentru că vreau să-ţi las grija de a-i pregăti pe îngerii mei pentru bucuria reîntoarcerii. M-am săturat de negoţ şi vreau să plec din Le Havre. Intenţia mea este de a răscumpăra domeniul şi castelul de La Bastie, de a institui un majorat cu o rentă de cel puţin o sută de mii de franci şi de a cere regelui favoarea ca ginerele meu să-mi poarte numele şi titlul. Or, tu cunoşti, bietul meu Dumay, nenorocirea care ni s-a tras din strălucirea fatală a opulenţei. Prin ea am pierdut onoarea uneia dintre fiicele mele. Am condus înapoi în Java pe cel mai nefericit tată: un biet negustor olandez, cu o avere de nouă milioane, căruia ambele fiice i-au fost răpite de nişte mizerabili, şi am plâns împreună ca doi copii. Aşadar, nu vreau să se ştie de averea mea. Tocmai de aceea nu voi debarca la Le Havre, ci la Marsilia. Secundul meu este un provensal, un fost servitor al familiei mele, pe care l-am ajutat să-şi facă o mică avere. Castagnould va primi instrucţiuni pentru a răscumpăra La Bastie şi voi vinde indigoul prin mijlocirea casei Mongenod. Îmi voi depune fondurile la Banca Franţei şi mă voi întoarce la voi atribuindu-mi o avere aparentă de numai un milion, în mărfuri. Se va presupune că zestrea Modestei este doar de două sute de mii de franci. Principala mea preocupare va fi să-mi aleg un ginere demn să-mi preia numele, stemele, titlurile. Nu m-am îndoit de line, dragul meu, nicio clipă. M-am gândit că buna şi admirabila mea soţie, soţia ta şi cu tine aţi ridicat un zid în jurul fiicei mele şi că voi putea pune o sărutare plină de speranţe pe fruntea îngerului care mi-a rămas. După ce am luptat în război şi am făcut negoţ,

vom face agricultură, iar tu vei fi administratorul nostru. Îţi convine? Astfel, vechiul meu prieten, iată-te liber să-ţi hotărăşti comportarea faţă de familia mea, să vorbeşti despre succesele mele sau să le ţii sub tăcere. Am încredere în prudenţa ta; vei spune ceea ce vei socoti că e bine. În patru ani, câte schimbări de caracter nu se pot produce? Las totul pe seama ta. Adio, dragul meu Dumay. Spune-le alor mei că nu i-am uitat şi că-i sărut din inimă zi de zi, seara şi dimineaţa. Al doilea mandat, de asemenea personal, de patruzeci de mii de franci este pentru familia mea până una alta.

Patronul şi prietenul tău, Charles Mignon.

— Tatăl tău se întoarce, spuse doamna Mignon fiicei sale.

— De unde ştii asta, mamă? întrebă Modeste.

— Numai asemenea veste putea să-l facă pe Dumay să alerge.

Modeste, adâncită în gândurile ei, nu-l văzuse şi nu-l auzise pe Dumay.

— Victorie! strigă locotenentul încă de la poartă. Doamnă, colonelul n-a fost niciodată bolnav şi se întoarce… se întoarce pe *Mignon,* o frumoasă navă a lui, care trebuie să valoreze, împreună cu încărcătura ei, despre care-mi scrie, opt sau nouă sute de mii de franci; el vă recomandă însă cea mai mare discreţie, fiindcă poartă încă în inimă rana lăsată de nenorocirea micuţei noastre răposate.

— Şi-a făcut în ea un loc de mormânt, spuse doamna Mignon.

— Şi atribuie această nenorocire, ceea ce mi se pare probabil, cupidităţii pe care o stârnesc marile averi la tineri… Să ne bucurăm între noi, să nu spunem nimic nimănui, nici lui Latournelle, dacă se poate. Domnişoară, spuse el Modestei, la ureche, scrieţi-i tatălui dumneavoastră o scrisoare, care să-i parvină înainte de sosirea lui la Le Havre, întrucât el este nevoit să treacă prin Paris. Scrieţi-i

pe larg, aveţi tot timpul, voi lua scrisoarea luni, căci luni sigur voi pleca la Paris…

Modeste se temu că Dumay şi Canalis se vor întâlni şi vru să urce în camera ei ca să scrie şi să amine întâlnirea.

— Domnişoară, reluă Dumay cu toată umilinţa, barându-i trecerea, spuneţi-mi că tatăl dumneavoastră îşi regăseşte fiica fără alt sentiment în inimă decât acela pe care l-a avut la plecarea sa pentru el şi pentru mama dumneavoastră.

— I-am jurat surorii şi mamei mele, mi-am jurat mie însămi să fiu consolarea, fericirea şi gloria tatălui meu şi aşa va fi! răspunse Modeste, aruncându-i lui Dumay o privire mândră şi dispreţuitoare. Nu-mi tulburaţi, prin bănuieli jignitoare bucuria de a-l şti pe tatăl meu curând în mijlocul nostru. Inima unei tinere fete nu poate fi împiedicată să palpite, doar n-o să-mi cereţi să fiu o mumie? spuse ea. Persoana mea este a familiei mele, dar inima mea îmi aparţine. Dacă iubesc, tatăl meu şi mama mea vor afla acest lucru. Sunteţi mulţumit, domnule?

— Mulţumesc, domnişoară, răspunse Dumay, mi-aţi redat viaţa; aţi fi putut totuşi să continuaţi să-mi spuneţi *Dumay,* chiar dacă mi-aţi dat o palmă!

— Jură-mi, spuse mama, că n-ai schimbat nicio vorbă şi nicio privire cu vreun tânăr.

— Jur, mamă, spuse Modeste zâmbind şi privindu-l pe Dumay care o examina şi zâmbea ca o fetişcană ce face o şotie.

— Ar însemna să fie tare prefăcută! exclamă Dumay după ce Modeste se întoarse în casă.

— Fiica mea Modeste poate să aibă cusururi, răspunse mama, dar e incapabilă să mintă.

— Ei bine, să fim deci liniştiţi, reluă locotenentul, şi să gândim că nefericirea şi-a încheiat socotelile cu noi.

— Voia Domnului! replică doamna Mignon. Dumneavoastră îl veţi vedea; eu nu voi putea decât să-l aud… E destulă durere în bucuria mea!

În acel moment, Modeste, deşi fericită că tatăl ei se întoarce, era necăjită ca Perrette când îşi văzu ouăle sparte. Ea sperase într-o avere mai mare decât cea anunţată de Dumay. Devenită ambiţioasă pentru poetul ei, dorea cel puţin jumătate din cele şase milioane despre care vorbise în cea de a doua scrisoare a ei. Pradă dublei sale bucurii şi contrariată de mica supărare pe care i-o cauza relativa ei sărăcie, se aşează la pian, acel confident al atâtor fete care îi mărturisesc patimile şi dorinţele lor, exprimându-le prin nuanţele interpretării. Dumay vorbea cu soţia lui plimbându-se pe sub ferestre, îi încredinţa secretul averii lor şi o întreba care-i sunt dorinţele şi intenţiile.

Doamna Dumay, ca şi soţul ei, nu avea altă familie decât familia Mignon. Cei doi soţi hotărâră să trăiască în Provenţa dacă contele de la Bastie va pleca în Provenţa şi să-şi lase averea aceluia dintre copiii Modestei care va avea nevoie de ea.

— Auziţi-o pe Modeste! le spuse doamna Mignon. Numai o fată îndrăgostită poate să compună asemenea melodii fără să fi studiat muzica…

Casele pot să ardă, averile să se prăbuşească, taţii să se întoarcă din călătorie, imperiile să se destrame, holera să decimeze oraşul, dragostea unei tinere fete îşi continuă zborul ca natura mersul, ca îngrozitorul acid pe care l-a descoperit chimia şi care poate să găurească globul dacă nu-l absoarbe ceva în centru.

Iată romanţa inspirată Modestei de situaţia ei, pe stanţele pe care trebuie să le citim, chiar dacă sunt tipărite în volumul al doilea al ediţiei amintite de Doriat; căci, pentru a-şi adapta muzica la ele, tânără artistă le-a nesocotit cezurile, făcând unele modificări care ar putea să-i mire pe admiratorii stilului corect, deseori prea savant, al acestui poet:

CHANT D’UNE JEUNE FILLE

Mon coeur, lève-toi! Déjà l’alouette
Secoue en chantant son aile au soleil;
Ne dors plus, mon coeur, car la violette
Elève à Dieu l’encens de son réveil.

Chaque fleur vivante et bien reposée,
Ouvrant tour à tour les yeux pour se voir,
A dans son calice un jieu de rosée
Perle d’un jour qui lui sert de miroir.

On sent dans l’air pur que l’ange des roses
A passe la nuit a benir les fleurs;
On voit que pour lui toutes sont écloses.
Il vient d’en haut raviver leurs couleurs.

Ainsi, léve-toi, puisque l’alouette
Secoue en chantant son aile au soleil;
Rien ne dort plus, mon coeur! La violette
Elève à Dieu l’encens de son réveil.[{44}]

Şi iată, pentru că progresul tipografiei o permite, muzica Modestei, căreia o expresie delicioasă îi transmitea farmecul admirat la marii cântăreţi şi pe care nicio tipografie, ieroglifică sau fonetică, n-ar putea să-l redea vreodată.
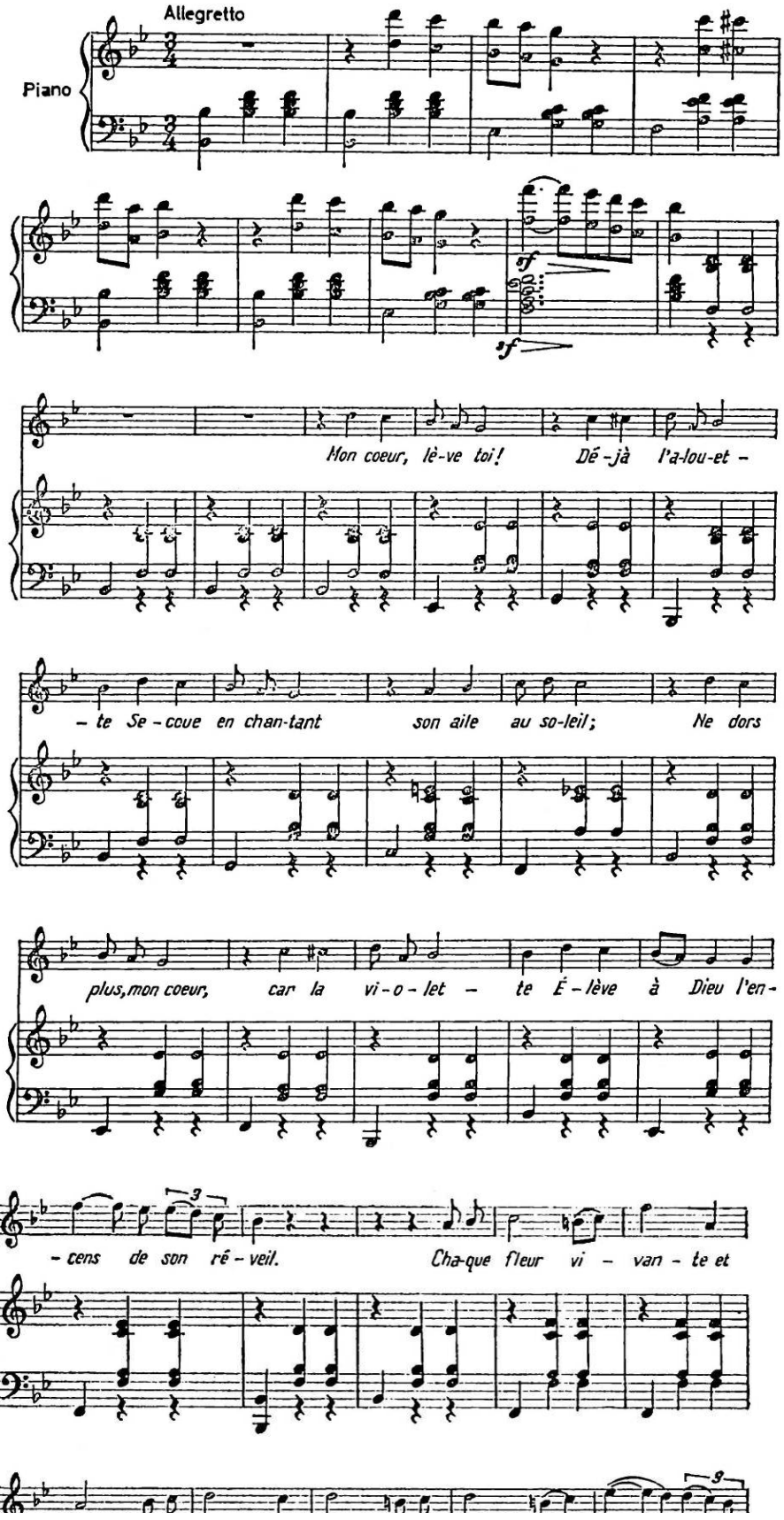
Allegretto
Piano
sf
sf
Mon coeur, lè-ve toi! Dé-jà l'a-lou-et -
- te Se-coue en chan-tant son aile au so-leil; Ne dors
plus, mon coeur, car la vi-o-let - te É-lève à Dieu l'en-
3
- cens de son ré-veil. Cha-que fleur vi - van - te et
3
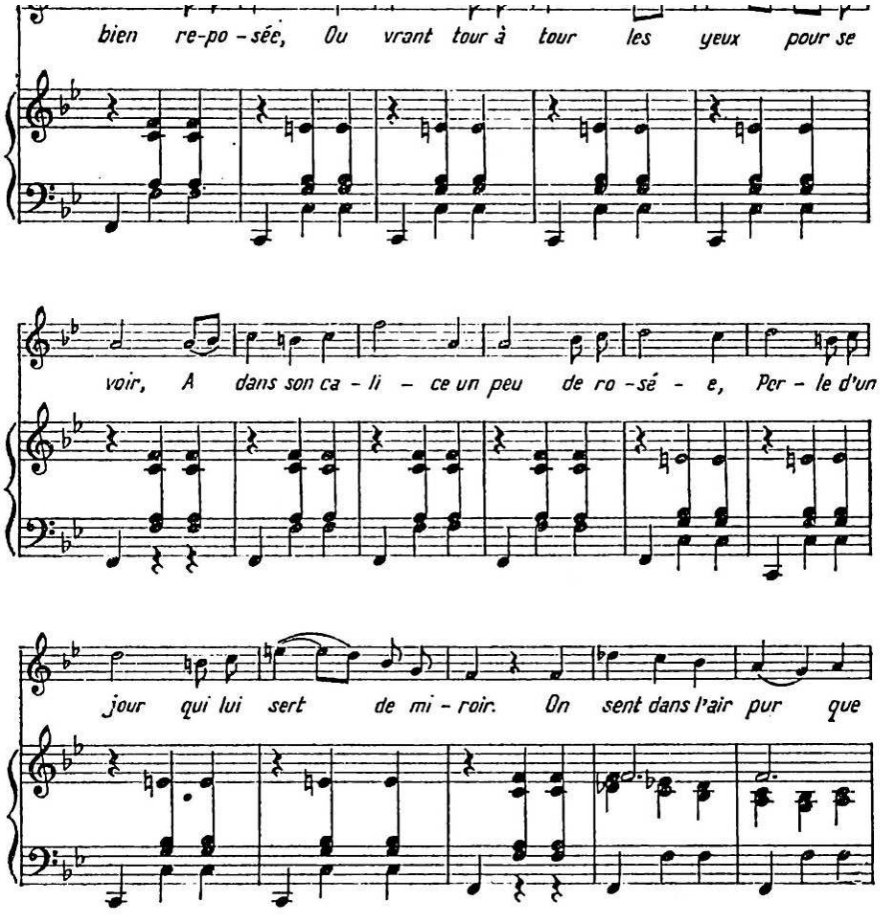
bien re-po-sée, Ou vrant tour à tour les yeux pour se
voir, A dans son ca-li-ce un peu de ro-sé-e, Per-le d'un
jour qui lui sert de mi-roir. On sent dans l'air pur que
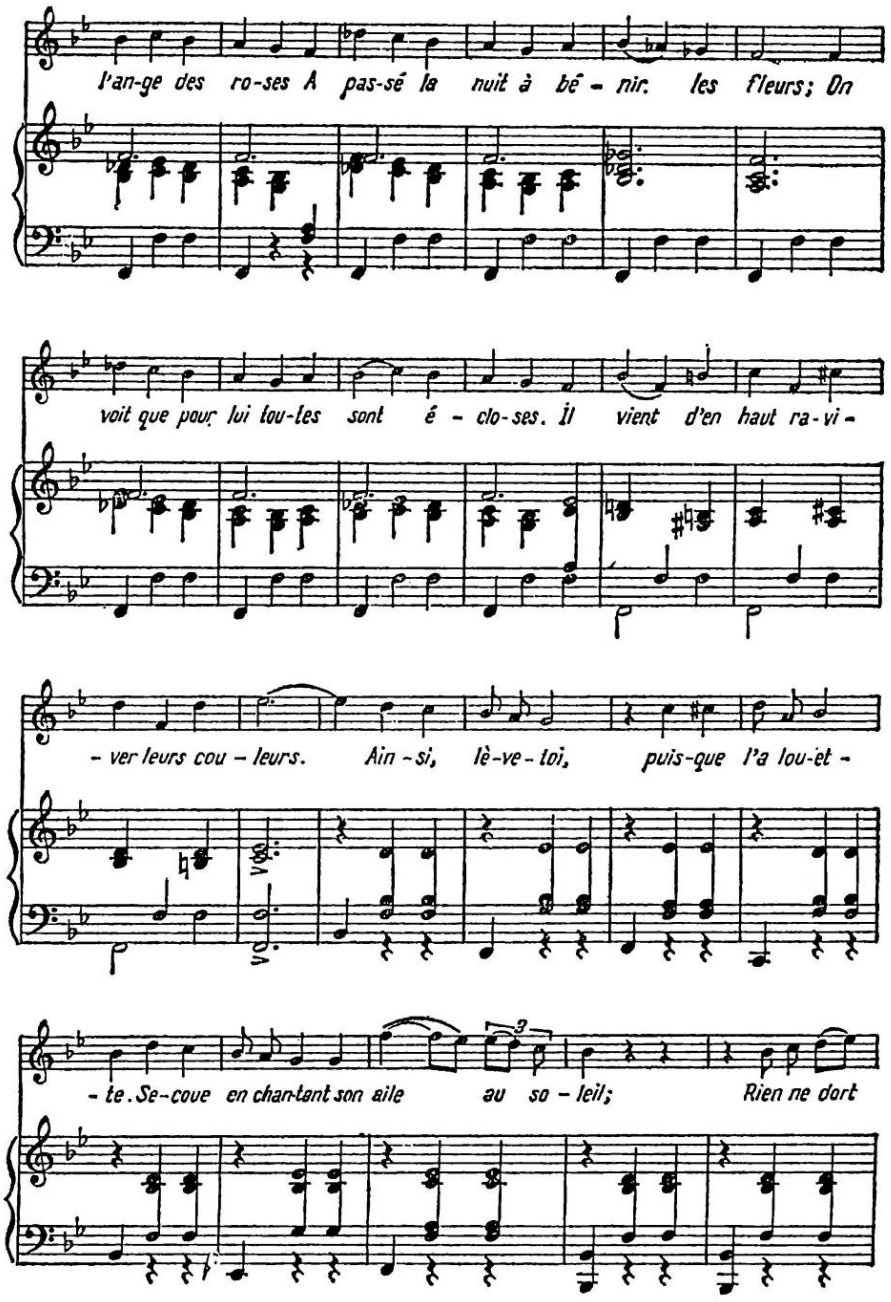
l'an-ge des ro-ses A pas-sé la nuit à bé - nir. les fleurs; On
voit que pour lui tou-tes sont é - clo-ses. Il vient d'en haut ra-vi -
- ver leurs cou - leurs. Ain - si, lè-ve - toi, puis-que l'a lou-et -
- te. Se-coue en chan-tant son aile au so - leil; Rien ne dort
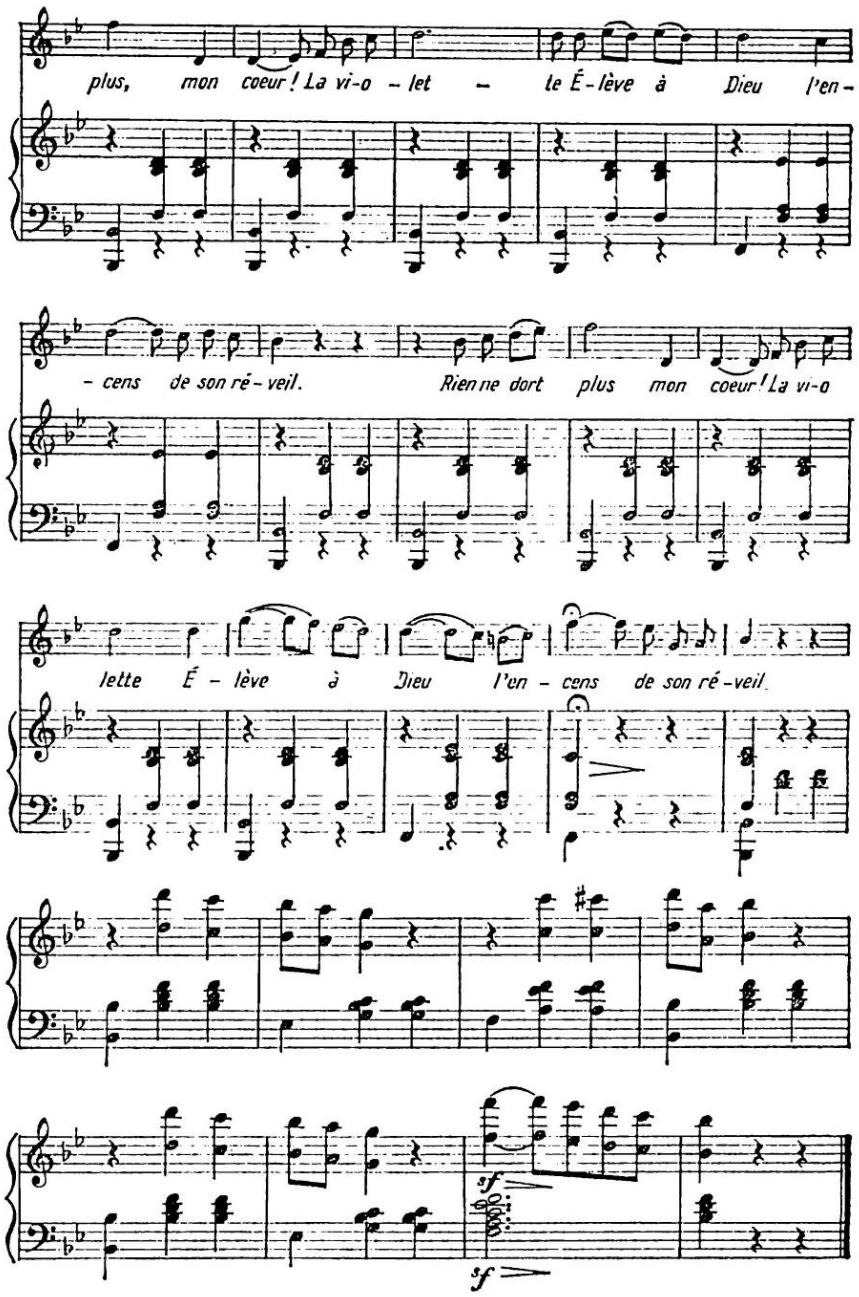
— E frumos, spuse doamna Dumay; Modeste este muziciană, asta-i tot…

— E posedată, exclamă casierul, căruia bănuiala mamei îi pătrunse în inimă, cutremurându-l.

— E îndrăgostită, repetă doamna Mignon.

Reuşind, prin dovada netăgăduită adusă de această melodie, să-i transmită certitudinea în privinţa dragostei ascunse a Modestei, doamna Mignon îi tulbură casierului

bucuria stârnită de întoarcerea şi de succesele patronului său. Bietul breton coborî în Le Havre ca să-şi reia ocupaţia la Gobenheim; apoi, înainte de a se înapoia pentru cină, trecu pe la Latournelle ca să le împărtăşească temerile sale şi să le ceară sprijin şi ajutor.

— Da, dragul meu prieten, spuse Dumay, în prag, despărţindu-se de notar, sunt de aceeaşi părere cu doamna: fata e îndrăgostită, asta e sigur, iar în rest, dracu ştie! Iată-mă dezonorat.

— Nu fii dezolat, Dumay, răspunse micul notar, laolaltă vom fi tot atât de tari ca această micuţă şi, la un moment dat, orice fată îndrăgostită comite o imprudenţă care o trădează. Dar despre asta vom vorbi deseară.

Astfel, toate persoanele devotate familiei Mignon se văzură pradă aceleiaşi nelinişti care îi muncea în ajun, înainte de experienţa pe care bătrânul ostaş o crezuse decisivă. Inutilitatea atâtor eforturi îl supără atât de tare pe Dumay, încât nu vru să plece după averea lui, la Paris, înainte de a fi dezlegat această enigmă. Aceşti oameni inimoşi, pentru care sentimentele erau mai de preţ decât interesele, gândeau în acea clipă că, fără totala inocenţă a fiicei sale, colonelul putea să moară şi el de durere după Bettina, moartă, şi după soţia sa, oarbă. Disperarea lui Dumay făcu o asemenea impresie Latournellilor, încât ei uitară de plecarea lui Exupère, pe care în cursul dimineţii îl îmbarcaseră pentru Paris. În cursul cinei, la care fură numai ei trei, domnul, doamna Latournelle şi Butscha, întoarseră problema pe toate feţele, examinând toate supoziţiile posibile.

— Dacă Modeste ar iubi pe cineva din Le Havre, s-ar fi speriat ieri, spuse doamna Latournelle; iubitul ei este deci din altă parte.

— Azi-de-dimineaţă, spuse notarul, i-a jurat mamei sale de faţă cu Dumay că nu a schimbat nicio privire şi nicio vorbă cu nimeni…

— O fi iubind în felul meu? spuse Butscha.

— Şi cum iubeşti tu, bietul meu băiat? întrebă doamna Latournelle.

— Doamnă, răspunse micul cocoşat, iubesc în sinea mea, de la distanţă, cât ar fi de-aici până la stele…

— Şi cum faci, prostuţule? spuse doamna Latournelle zâmbind.

— Ah, doamnă, răspunse Butscha, ceea ce credeţi că este o cocoaşă e învelitoarea aripilor mele!

— Deci asta e explicaţia pecetei tale! exclamă notarul.

Pecetea lui Butscha era o stea având dedesubt cuvintele: *„Fulgens, sequor”* (strălucitoare-o, te voi urma), deviza casei de Chastillonest.

— O fată frumoasă poate fi tot atât de neîncrezătoare ca şi cea mai urâtă, spuse Butscha de parcă şi-ar fi vorbit sieşi. Modeste este destul de inteligentă să se teamă că e iubită numai pentru frumuseţea ei!

Cocoşaţii sunt făpturi minunate, de altfel pe de-a-ntregul datorate societăţii; căci pe planul naturii, fiinţele slabe şi anormale trebuie să piară. Faptul că au coloana vertebrală curbată sau răsucită le dă acestor oameni, în aparenţă respingători, un fel de privire în care fluidul nervos se adună în măsură mai mare decât la ceilalţi, şi aceasta în chiar centrul în care se elaborează, în care acţionează şi din care ţâşneşte asemenea unei lumini pentru a însufleţi fiinţa interioară. În seara aceea, Gobenheim nu veni, Butscha fu partenerul domnului Dumay contra domnului şi doamnei Latournelle. În răstimpul cât Modeste lipsi, pe la ora nouă, ca să pregătească patul mamei sale, doamna Mignon şi prietenii săi putură să discute cu inima deschisă. Bietul copist, însă, abătut din cauza convingerii care pusese stăpânire şi pe el, părea tot atât de străin de acele dezbateri pe cât fusese Gobenheim cu o seară mai înainte.

— Ei bine, dar ce ai, Butscha? exclamă doamna Latournelle mirată. S-ar spune că ţi-ai pierdut toată familia…

O lacrimă ţâşni din ochii băiatului abandonat de un marinar suedez şi a cărui mamă murise de durere la spital.

— Nu vă am decât pe dumneavoastră pe lume, răspunse el cu tulburare în glas, iar compătimirea faţă de mine este prea sfântă ca s-o pierd vreodată, căci n-am să fiu nicicând nevrednic de bunătatea pe care mi-o arătaţi.

Acest răspuns făcu să vibreze o coardă la fel de sensibilă la martorii scenei, coarda delicateţei.

— Cu toţii vă iubim, domnule Butscha, spuse doamna Mignon cu o voce emoţionantă.

— Am şase sute de mii de franci! spuse bravul Dumay. Vei fi notar în Le Havre şi succesorul lui Latournelle.

Americanca strânse mâna bietului cocoşat.

— Aveţi şase sute de mii de franci!… exclamă Latournelle, ridicându-şi privirea şi aţintind-o asupra lui Dumay de îndată ce el rostise aceste cuvinte. Şi le lăsaţi pe doamne să stea aici!… Şi Modeste nu are un cal frumos! Şi n-are profesori de muzică, de pictură, de…

— Ei! îi are abia de câteva ceasuri!… exclamă americanca.

— Sst! făcu doamna Mignon.

— Deci aţi primit veşti de la domnul Mignon? spuse notarul.

— Se întoarce, spuse doamna Mignon, dar secretul să rămână între noi… Când soţul meu va afla că Butscha ne-a ţinut companie, că ne-a arătat prietenia cea mai vie şi mai dezinteresată atunci când toată lumea ne întorcea spatele… Aşa că, amicul meu, spunea ea încercând să-şi îndrepte faţa către. Butscha, poţi să tratezi încă de pe acum cu Latournelle…

— Dar are vârsta cerută, are douăzeci şi cinci de ani şi jumătate, spuse Latournelle. Iar pentru mine, băiatul meu, a-ţi uşura achiziţionarea biroului meu de notariat înseamnă a-mi plăti o datorie.

Butscha, care săruta mâna doamnei Mignon, udând-o cu lacrimi, avea faţa plânsă când Modeste deschise uşa

salonului…

— Cine l-a supărat pe piticul meu misterios?… întrebă ea.

— Ei, domnişoară Modeste, oare noi, copiii pe care i-a legănat nefericirea, plângem vreodată de supărare? Tocmai mi s-a arătat atâta dragoste câtă am în inima mea pentru toţi acei care îmi place să-i socotesc ca rude. Voi fi notar, voi putea să mă îmbogăţesc. Ah, ah, săracul Butscha va fi poate într-o zi bogatul Butscha! Habar n-aveţi câtă îndrăzneală are acest amărât! exclamă el.

Cocoşatul se lovi violent cu pumnul în pieptu-i scobit şi se instală în faţa căminului după ce îi aruncase Modestei o privire care se strecură ca un licăr pe sub pleoapele lui grele şi coborâte. În acest incident neprevăzut, el întrezărise posibilitatea de a afla ce este în inima stăpânei sale. Timp de o clipă, Dumay crezu că Butscha avusese îndrăzneala să se adreseze Modestei şi schimbă repede o privire cu prietenii săi, pe care ei o înţeleseră bine şi care îi făcu să-l contemple pe Butscha cu un fel de spaimă împletită cu curiozitate.

— Am şi eu visele mele! reluă Butscha, ai cărui ochi nu o părăseau pe Modeste.

Tânără fată îşi coborî pleoapele, mişcare prin ea însăşi întru totul revelatoare pentru copist.

— Dumneavoastră vă plac romanele. Îngăduiţi-mi, fericit cum sunt, să vă încredinţez secretul meu şi îmi veţi spune dacă încheierea romanului, pe care l-am imaginat pentru viaţa mea, este posibil; altfel, la ce bun averea? Pentru mine, aurul înseamnă fericire mai mult decât pentru oricare altul, căci pentru mine fericirea va fi să îmbogăţesc o fiinţă iubită! Dumneavoastră, care ştiţi atâtea, domnişoară, spuneţi-mi dacă te poţi face iubit, independent de înfăţişarea ta, frumoasă sau urâtă, numai pentru sufletul tău…

Modeste îşi ridică ochii spre Butscha. În ei era o întrebare tristă, şi în acel moment Modeste împărtăşi

bănuielile lui Dumay.

— Când voi fi bogat, voi căuta o fată frumoasă şi săracă, o abandonată ca şi mine, care să fi suferit mult şi să fie nefericită; îi voi scrie, o voi consola, voi fi geniul ei bun; ea va citi în inima mea. În sufletul meu, îi voi da ambele mele bogăţii dintr-odată, şi aurul meu, oferit cu multă delicateţe şi gândirea mea, împodobită cu toate splendorile pe care hazardul naşterii le-a refuzat înfăţişării mele groteşti! Voi rămâne ascuns ca o cauză căutată de savanţi. Poate că Dumnezeu nu este frumos… Fireşte, copila aceea, devenind curioasă, va voi să mă vadă; îi voi spune însă că sunt urât ca un monstru, mă voi zugrăvi în culorile cele mai urâte…

La aceste cuvinte, Modeste îi privi fix pe Butscha; nici dacă i-ar fi spus „Ce ştiţi de dragostea mea?” n-ar fi fost mai limpede.

— Dacă voi avea fericirea să fiu iubit pentru poezia din inima mea… dacă, într-o zi, acestei femei i se va părea că sunt doar puţin pocit, recunoaşteţi că voi fi fericit ca cel mai frumos bărbat, ca un bărbat genial iubit de o fiinţă celestă ca dumneavoastră…

Roşeaţa care coloră obrajii Modestei îi dezvălui cocoşatului aproape toată taina tinerei fete.

— Ei bine, s-o îmbogăţeşti pe cea pe care o iubeşti şi să-i placi moralmente, abstracţie făcând de înfăţişare, să fie oare acesta mijlocul de a fi iubit? Acesta-i visul bietului cocoşat, visul de ieri. Căci astăzi adorabila dumneavoastră mamă mi-a oferit cheia viitoarei mele averi, promiţându-mi să-mi înlesnească cumpărarea unui birou de notariat. Dar înainte de a deveni un Gobenheim, mai e de ştiut dacă această transformare îngrozitoare este utilă. Ce credeţi, domnişoară?…

Modeste era atât de surprinsă, încât nu-şi dădu seama că Butscha i se adresează. Îndrăgostitul întinsese cursa lui mai bine decât soldatul, astfel încât, înmărmurită, biata fată rămase fără glas.

— Bietul Butscha, spuse foarte încet doamna Latournelle soţului ei, a înnebunit?…

— Vreţi să înfăptuiţi povestea cu *Frumoasa şi Fiara,* răspunse în sfârşit Modeste, dar uitaţi că Fiara se schimbă în Făt-Frumos.

— Credeţi? spuse piticul. Eu mi-am închipuit întotdeauna că această schimbare indica sufletul devenit, vizibil şi eclipsând fizicul prin lumina lui puternică. Dacă n-am să fiu iubit, am să rămân ascuns, asta-i tot! Dumneavoastră şi toată familia, doamnă, spuse el patroanei sale, în loc să aveţi un pitic la dispoziţie, veţi avea o viaţă şi o avere.

Butscha îşi reluă locul şi, simulând calmul cel mai perfect, spuse celor trei jucători:

— Cine face cărţile?

În sinea lui, însă, îşi spunea eu durere:

— Vrea să fie iubită pentru ea însăşi, corespondează cu vreo falsă celebritate; până unde o fi ajuns?

— Mamă dragă, e zece fără un sfert, spuse Modeste mamei sale.

Doamna Mignon îşi luă la revedere de la prieteni şi merse să se culce.

Cei ce vor să se iubească în taină pot fi spionaţi de câinii din Pirinei, de mame, de tot felul de Dumay şi de Latournelle, şi tot nu sunt în primejdie; dar un îndrăgostit? Înseamnă diamant contra diamant, foc contra foc, inteligenţă contra inteligenţă, o ecuaţie perfectă şi ai cărei termeni se întrepătrund. Duminică dimineaţa, Butscha i-o luă înainte patroanei sale care venea totdeauna s-o ia pe Modeste la biserică şi începu să patruleze prin faţa *chaletului* în aşteptarea factorului poştal.

— Aveţi vreo scrisoare azi pentru domnişoara Modeste? îi spuse el umilului slujbaş al statului când îi văzu apropiindu-se.

— Nu, domnule, nu…

— De câtăva vreme, guvernul are în noi un client grozav! exclamă copistul.

— Păi, da! răspunse factorul.

Modeste văzu şi auzi acest mic dialog din camera ei, unde se posta întotdeauna la acea oră ca să-l pândească pe factor.

Ea coborî, ieşi în grădiniţă, unde strigă cu o voce schimbată:

— Domnule Butscha…

— Iartă-mă, domnişoară, spuse cocoşatul ajungând la portiţa pe care Modeste o deschise singură.

— Puteţi să-mi spuneţi dacă printre meritele dumneavoastră, ce vă dau dreptul la afecţiunea unei femei, includeţi şi ruşinosul spionaj la care vă dedaţi? îl întrebă tânăra fată, încercând să-şi strivească sclavul sub privirea ei, printr-o atitudine de regină.

— Da, domnişoară! răspunse el cu mândrie. Ah, nu credeam, reluă el cu voce joasă, că viermii pot îi de folos stelelor!… dar este aşa. Aţi fi preferat să vă descopere mama dumneavoastră, domnul Dumay, doamna Latournelle şi nu o fiinţă, aproape proscrisă, care vi se oferă ca una dintre florile pe care le tăiaţi pentru a vă servi de ele o clipă? Cu toţii ştiu că iubiţi; dar eu sunt singurul care ştie cum. Luaţi-mă aşa cum aţi lua un câine vigilent, am să vă ascult, am să vă păzesc, n-am să latru niciodată şi n-am să vă judec de fel. Nu vă cer nimic, decât să-mi îngăduiţi să fiu şi eu bun la ceva. Tatăl dumneavoastră v-a pus un Dumay în menajerie; luaţi-vă un Butscha şi o să vedeţi!… Un biet Butscha care nu vrea nimic, nici măcar un os!

— Ei bine, accept, spuse Modeste, care dorea să scape de un paznic atât de inteligent. Duceţi-vă de îndată, din hotel în hotel, la Graville, la Le Havre, pentru a afla dacă n-a sosit din Anglia un domn Arthur…

— Ascultaţi, domnişoară, spuse Butscha respectuos, întrerupând-o pe Modeste, am să merg pur şi simplu să mă plimb pe malul mării, şi va fi de ajuns, pentru că tot ce vreţi este să nu fiu astăzi la biserică.

Modeste îl privi pe pitic cu o mirare prostească zugrăvită pe faţă.

— Ascultaţi, domnişoară! V-aţi înfăşurat obrajii cu un fular, aveţi un voal dublu la pălărie: toate astea ca să vedeţi fără a fi văzută.

— De unde vă vine atâta putere de înţelegere? exclamă Modeste, roşind.

— Ei, domnişoară, nu aveţi corset! Vă ascundeţi talia sub câteva fuste, vă ascundeţi mâinile în nişte mănuşi vechi şi frumoasele dumneavoastră picioare în nişte botine groaznice, v-aţi îmbrăcat urât ca să…

— Ajunge! spuse ea. Şi cum voi fi sigură că am fost ascultată?

— Patronul meu trebuie să meargă la Saint-Adresse şi asta îl supără; bun cum este, n-a vrut să-mi răpească duminica. Ei bine, am să-i propun să merg eu.

— Duceţi-vă şi veţi avea toată încrederea mea…

— Sunteţi sigură că nu aveţi nevoie de mine la Le Havre?

— Da. Ascultaţi, spuse ea arătând spre cerul fără nor. Vedeţi cumva urma păsării care a trecut adineauri? Ei bine, faptele mele, curate cum e şi aerul curat, nu lasă mai multe urme. Liniştiţi-l pe Dumay, liniştiţi-i pe Latournelli, liniştiţi-o pe mama. Şi să ştiţi că, înainte de întoarcerea tatălui meu, mâna aceasta – spuse ea arătându-i o mână frumoasă, delicată, cu degetele răsfirate printre care răzbătea lumina zilei – nu va fi acordată nimănui, ea nu va fi nici măcar înfiorată de un sărut dat de ceea ce se numeşte un iubit.

— Şi de ce vreţi să nu fiu astăzi la biserică?

— Îmi puneţi întrebări, după ce v-am făcut onoarea să vă spun şi să vă cer unele lucruri…

Butscha salută fără să răspundă şi alergă la patronul său, încântat să intre în serviciul unei asemenea stăpâne.

O oră mai târziu, domnul şi doamna Latournelle veniră să o ia pe Modeste, care se plânse de o groaznică durere de dinţi.

— N-am avut curajul să mă-mbrac, spuse ea.

— Atunci, rămâi acasă, spuse buna notăreasă.

— O, nu, vreau să mă rog pentru fericita întoarcere a tatălui meu, răspunse Modeste, şi m-am gândit că, înfofolită astfel, îmi va face mai mult bine decât rău să ies.

Şi domnişoara Mignon merse singură, alături de Latournelle. Ea refuză să dea braţul tutorelui ei, de teamă să nu-i pună întrebări în privinţa tremurului lăuntric care o stăpânea la ideea că peste puţin îl va vedea pe marele ei poet. Nu urma ca o singură privire să-i hotărască viitorul?

Există oare în viaţa omului moment mai fermecător decât cel al primei întâlniri pe care şi-a dat-o? Reînvie oare vreodată simţămintele ascunse în fundul inimii şi. care atunci îşi deschid larg aripile? Mai pot fi regăsite plăcerile nespuse pe care le-ai gustat alegându-ţi, cum a făcut Ernest de la Brière, şi cel mai bun brici, şi cele mai frumoase cămăşi, şi gulerele ireproşabile, şi hainele cele mai îngrijite? Ajungi să divinizezi tot ce este legat de această clipă supremă. Compui atunci, numai pentru tine, poezii secrete, care preţuiesc tot atât cât cele ale femeii; iar în ziua când ele sunt ghicite, totul s-a sfârşit! Oare aceste lucruri nu sunt ca şi floarea fructelor sălbatice, aspră şi suavă totodată, pierdută în adâncul pădurilor, bucuria soarelui, sau, cum spune Canalis în *Cântecul tinerei fete,* bucuria plantei căreia îngerul florilor i-a îngăduit să se vadă? Aceasta tinde să ne aducă aminte că, asemenea multor fiinţe sărace pentru care viaţa începe prin muncă şi prin grija pentru o situaţie, modestul la Brière încă nu fusese iubit. Sosit seara, în ajun, se culcase imediat, ca o cochetă, pentru a alunga oboseala drumului, iar acum, după ce făcuse baie, se îmbrăcase aşa cum gândea că-l avantajează.

Aici îşi găseşte, poate, locul un portret al lui, fie chiar şi pentru a justifica ultima scrisoare pe care avea să i-o scrie Modestei.

Născut într-o familie bună din Toulouse, înrudită de departe cu cea a ministrului care îl luase sub protecţia sa,

Ernest avea acea purtare ireproşabilă care vădeşte o educaţie primită încă din leagăn, dar practica afacerilor îi imprimase, fără efort, o notă gravă, căci pedanteria constituie primejdia oricărei gravităţi premature. De statură mijlocie, el se impunea prin faţa delicată şi blajină, de un ton cald, deşi lipsită de culoare, dar pe care şi-o punea în valoare printr-o mustaţă mică şi o muscă a la Mazarin. Fără acest semn de virilitate, ar fi semănat cu o tânără fată deghizată în bărbat, atât de mult tăietura obrazului şi a buzelor erau ale unei fiinţe răsfăţate, atât de mult am fi gata să atribuim unei femei dinţii săi de un email transparent şi de o perfecţie aproape nenaturală. Adăugaţi la aceste calităţi feminine o vorbă blajină ca şi obrazul, blajină ca şi ochii săi albaştri, cu pleoape orientale, şi veţi înţelege foarte bine de ce ministrul îl poreclise pe tânărul său secretar particular „domnişoara de la Brière”. Fruntea boltită, pură, frumos încadrată de părul negru abundent, părea visătoare şi nu dezminţea expresia figurii, care era cu totul melancolică. Proeminenţa arcadei ochiului, măcar că foarte elegant tăiată, umbrea privirea şi mai adăuga la această melancolie tristeţea fizică, pentru a ne exprima astfel, pe care o realizează pleoapele când coboară prea mult pe ochi. Acea îndoială de sine pe care noi o traducem prin cuvântul modestie, însufleţea aşadar şi trăsăturile şi persoana. Poate că acest ansamblu va fi înţeles cum se cuvine dacă vom preciza că logica desenului ar cere un oval mai prelung al capului, o distanţă mai mare între bărbia care se termina brusc şi fruntea micşorată oarecum de felul în care se pieptăna. Deşi la Brière era pe atunci subţire, făcea parte din acel gen de oameni care, formându-se târziu, capătă la treizeci de ani proporţii neaşteptate.

Acest tânăr ar fi reprezentat foarte bine, pentru cei familiarizaţi cu istoria Franţei, figura regală şi de neimaginat a lui Ludovic al XIII-lea, de o modestie melancolică fără o cauză cunoscută, palid sub coroană, îndrăgind oboseala vânătorii şi urând munca, timid cu

metresa lui până, într-atât încât nu se atingea de ea, indiferent până la a lăsa să i se taie capul celui mai bun prieten al său. Un Hamlet conformist, sau o boală incurabilă. Dar viermele care îl rodea pe Ludovic al XIII-lea, îl făcea să fie palid şi îi luă puterea, era la Ernest simpla neîncredere în sine, timiditatea bărbatului căruia încă nicio femeie nu-i spusese: „Cât te iubesc!”, şi mai ales devotamentul lui cu care n-avea ce face. După ce, la căderea unui guvern, auzise răsunând clopotul de înmormântare a unei monarhii, bietul băiat întâlnise în Canalis o stâncă ascunsă sub un muşchi elegant, astfel încât căuta o forţă pe care s-o iubească; iar acea nelinişte a căţeluşului în căutare de stăpân îi dădea aerul unui rege. Aceşti nori, aceste sentimente, această expresie de suferinţă zugrăvite pe faţă-i o făceau mult mai frumoasă decât o credea referendarul, destul de mâhnit să se audă categorisit de femei drept o frumuseţe sumbră, gen ieşit din modă într-o vreme când fiecare ar fi vrut ca numai el să deţină trâmbiţele Judecăţii de Apoi.

Neîncrezătorul Ernest îşi recăuta aşadar prestigiul prin îmbrăcămintea atunci la modă. Pentru această întrevedere, unde totul depindea de prima impresie, el îmbrăcă un pantalon negru şi cizme lustruite cu grijă, o jiletcă de culoarea sulfului de sub care se vedea o cămaşă de o deosebită fineţe încheiată cu butoni de opal, o cravată neagră, o mică redingotă de culoare albastru-deschis ornată cu rozeta decoraţiei, redingotă care părea lipită de spate şi de talie printr-un procedeu nou. Purtând frumoase mănuşi de piele de căprioară de culoarea bronzului florentin, ţinea în mâna stângă un mic baston şi pălăria cu un gest a la Ludovic al XIV-lea, lăsându-şi astfel la vedere, cum cerea vremea, părul rânduit cu artă şi pe care lumina arunca luciri mătăsoase. Instalat încă de la începutul slujbei sub porticul intrării, el examină biserica, privindu-i pe toţi credincioşii, dar îndeosebi credincioasele, care-şi muiau degetele în apa sfinţită.

O voce interioară îi strigă Modestei: „Iată-l!”, când ajunse la biserică. Acea redingotă şi acea înfăţişare vădit pariziene, acea rozetă, acele mănuşi, acel baston, parfumul părului, nimic nu era din Le Havre. De aceea, când la Brière se întoarse ca s-o examineze pe masiva şi ţanţoşa notăreasă, pe micul notar şi „pachetul” (expresie consacrată printre femei) sub care se ascundea Modeste, biata copilă, deşi întrutotul pregătită, primi o puternică lovitură în inimă văzând această figură poetică, pe care lumina zilei cădea din plin. Nu putea să se înşele: un mic trandafir alb acoperea rozeta. Ernest va recunoaşte oare pe necunoscuta lui aşa cum e ea împopoţonată cu o pălărie veche garnisită cu un văl dublu?… Modeste se temu atât de mult de puterea de pătrundere a dragostei, încât adoptă un mers de bătrână.

— Nevastă, spuse micul Latournelle mergând spre ea, domnul acesta nu-i din Le Havre.

— Vin atâţia străini! răspunse notăreasa.

— Dar vin oare vreodată străinii, spuse notarul, să vadă biserica noastră, care nu-i mai veche de două secole?

Ernest rămase tot timpul liturghiei la uşă, fără a reuşi să zărească, printre femeile de-acolo, niciuna care să-i împlinească speranţele.

Modeste nu-şi putu stăpâni surescitarea decât spre sfârşitul slujbei. Încercă bucurii pe care numai ea le-ar fi putut descrie. Auzi, în sfârşit, răsunând pe lespezi pasul unui om din lumea bună; căci, odată liturghia terminată, Ernest făcu ocolul bisericii, unde nu se mai aflau decât *dilletanti*[{45}] credinţei, care deveniră obiectul unei savante şi perspicace analize.

Ernest remarcă tremurul excesiv al cărţii de rugăciuni din mâna persoanei voalate, când trecu pe lângă ea; şi cum ea era singura care îşi ascundea chipul, i se treziră bănuieli confirmate de persoana Modestei, pe care o studie cu atenţia iscoditoare a îndrăgostitului. Când doamna Latournelle părăsi biserica, el ieşi, o urmări de la o distanţă

cuviincioasă şi o văzu înapoindu-se împreună cu Modeste în strada Regală, unde domnişoara Mignon obişnuia să aştepte ora vecerniei.

După ce măsură cu privirea casa împodobită cu firme, Ernest întrebă un trecător de numele notarului. Acesta îl numi cu orgoliu, pe domnul Latournelle, primul notar al oraşului Le Havre…

Când iubitul ei străbătu strada Regală încercând să vadă ce se petrece înăuntrul casei. Modeste se plânse că se simte atât de rău, încât nu mai merse la vecernie, iar doamna Latournelle îi ţinu companie. Astfel, bietul Ernest nu se alese cu nimic din toate eforturile sale. Nu îndrăzni să meargă să se plimbe la Ingouville, îşi făcu o obligaţie de onoare în a o asculta, şi se înapoie la Paris după ce, aşteptând plecarea diligenţei, scrise o scrisoare expediată din Le Havre, pe care Françoise Cochet avea s-o primească a doua zi.

Duminicile, domnul şi doamna Latournelle obişnuiau să cineze la *chalet,* unde o conduceau pe Modeste după vecernie. Astfel că, de îndată ce tânăra bolnavă se simţi mai bine, ei urcară înapoi la Ingouville însoţiţi de Butscha. Modeste, fericită, îşi puse o toaletă încântătoare. Când coborî pentru cină, uitase de deghizarea de dimineaţă, de pretinsa durere de dinţi şi fredona:

„Nu mai dormi, inima mea, căci violeta
Înalţă spre Dumnezeu lauda trezirii ei.”

Butscha simţi un uşor fior văzând-o pe Modeste, într-atât i se păru de schimbată, căci părea purtată de aripile Amorului, avea aerul unei silfide şi în obraji coloritul divin al bucuriei.

— Dar de cine sunt versurile pe care ai compus o muzică atât de frumoasă? o întrebă doamna Mignon pe fiica ei.

— De Canalis, mamă, răspunse ea, înroşindu-se brusc din vârful frunţii şi până la rădăcina gâtului.

— Canalis! exclamă piticul, căruia tonul Modestei şi roşeaţa ei îi dezvăluiră singurul aspect al tainei pe care încă nu-l ştia. El, marele poet, să facă romanţe?

— Sunt, spuse ea, doar nişte versuri pe care mi-am îngăduit să potrivesc câteva fragmente din vechi arii germane.

— Nu, nu, reluă doamna Mignon, muzica asta este compusă de tine, fiica mea!

Modeste, simţind că roşeşte tot mai tare, ieşi în mica grădină, luându-l pe Butscha cu ea.

— Puteţi să-mi faceţi un mare serviciu, îi spuse ea cu voce joasă. Dumay face pe discretul faţă de mama şi faţă de mine în privinţa averii cu care se întoarce tatăl meu şi aş vrea să ştiu cum stau lucrurile. Dumay nu i-a trimis, la timpul său, tatei cinci sute şi nu ştiu câte mii de franci? Tata nu e un om care să lipsească patru ani doar pentru a-şi dubla capitalul. Or, se întoarce pe o navă care-i aparţine, iar partea pe care i-a dat-o lui Dumay se ridică la aproape şase sute de mii de franci.

— Nu merită osteneala de a-l întreba pe Dumay, spuse Butscha. Când a plecat, tatăl dumneavoastră, după cum ştiţi, pierduse patru milioane, pe care fără îndoială le-a recâştigat; lui Dumay trebuie să-i fi dat însă zece la sută din beneficiile sale, iar după averea pe care o mărturiseşte demnul breton, noi, patronul meu şi cu mine, presupunem că averea colonelului se ridică la şase sau şapte milioane…

— O, tată! spuse Modeste, ducându-şi mâinile la piept şi ridicând ochii spre cer, îmi dai pentru a doua oară viaţă!…

— Ah, domnişoară, spuse Butscha, iubiţi un poet! Genul acesta de om este, mai mult sau mai puţin un Narcis! Oare va fi în stare să vă iubească cu adevărat? Un ticluitor de fraze ocupat să potrivească cuvinte e tare plicticos. Un poet, domnişoară, nu e poezia, după cum sămânţa nu e floarea.

— Butscha, n-am văzut în viaţa mea om mai frumos!

— Frumuseţea, domnişoară, este un văl care adeseori ascunde numeroase imperfecţiuni…

— E inima cea mai angelică…

— Să dea Dumnezeu să aveţi dreptate, spuse piticul, unindu-şi palmele a rugă, şi să fiţi fericită! Acest om va avea, ca şi dumneavoastră, un servitor în Jean Butscha. N-am să mai fiu, deci, notar, ci mă voi apuca de studiu, de ştiinţe…

— Dar de ce?

— Ei, domnişoară, pentru a vă creşte copiii, dacă aveţi bunăvoinţa să-mi îngăduiţi să le fiu preceptor… Ah, dacă aţi vrea să acceptaţi un sfat! Ştiţi ce, daţi-mi mână liberă: voi şti să aflu viaţa şi moravurile acestui om, să descopăr dacă e bun, dacă e nervos, dacă e blând, dacă vă va purta respectul pe care-l meritaţi, dacă e în stare să iubească în mod sincer, punându-vă mai presus de orice, chiar şi de talentul lui…

— Dar ce importanţă are, de vreme ce-l iubesc? spuse ea cu naivitate.

— Da, e adevărat! exclamă cocoşatul.

În aceeaşi clipă, doamna Mignon spunea prietenilor ei:

— Fiica mea l-a văzut azi-dimineaţă pe cel pe care-l iubeşte!

— Să fie oare jiletca aceea de culoarea sulfului care te-a intrigat atât de mult, Latournelle? exclamă notăreasa. Tânărul acela avea un trandafir alb la butonieră…

— A, spuse mama, semnul de recunoaştere.

— Avea, reluă notăreasa, rozeta de ofiţer al Legiunii de onoare. E un om încântător! Dar ne înşelăm! Modeste nu şi-a ridicat vălul, era înveşmântată ca o sărăntoacă şi…

— Şi, spuse notarul, zicea că nu se simte bine, dar acum şi-a scos boarfele de pe ea şi e sănătoasă tun…

— De neînţeles! exclamă Dumay.

— Din nefericire totul e acum clar ca lumina. zilei, spuse notarul.

— Copila mea, se adresă doamna Mignon Modestei, care se înapoiase în casă urmată de Butscha, n-ai văzut cumva azi-dimineaţă la biserică un tinerel bine îmbrăcat, care avea un trandafir alb la butonieră, decorat…

— L-am văzut, spuse repede Butscha, dându-şi seama, după atenţia fiecăruia, de cursa în care putea să cadă Modeste, e Grindot, faimosul arhitect cu care primăria este în tratative pentru restaurarea bisericii, a sosit din Paris, azi-dimineaţă; când plecam la Saint-Adresse l-am văzut examinând exteriorul clădirii.

— A, este un arhitect… Mă cam intrigase, spuse Modeste. căreia piticul îi dăduse astfel timpul să-şi revină…

Dumay se uită strâmb la Butscha, iar Modeste, acum prevenită, îşi compuse o figură de nepătruns. Neîncrederea lui Dumay fu stârnită la culme şi el îşi propuse să meargă a doua zi la primărie ca să afle dacă arhitectul aşteptat apăruse într-adevăr la Le Havre. Butscha, la rându-i, foarte îngrijorat de viitorul Modestei, hotărî să plece la Paris şi să-l spioneze pe Canalis.

Gobenheim veni să joace whist şi comprimă·, prin prezenţa lui, toate sentimentele în clocot. Modeste aştepta cu nerăbdare ora când mama ei avea să meargă la culcare; voia să scrie, nu scria niciodată decât noaptea, şi iată scrisoarea pe care i-o dictă dragostea atunci când ea socoti că toată lumea doarme:

„Domnului de Canalis

Ah, prietenul meu iubit! Ce nimicuri cumplite sunt portretele dumneavoastră expuse în vitrinele negustorilor de gravuri! Şi eu care mă socoteam fericită cu acea oribilă litografie! Mi-e ruşine că iubesc un bărbat atât de frumos. Nu, nu-mi pot imagina că pariziencele pot fi atât de stupide încât să nu fi văzut că sunteţi întruchiparea visului lor. Dumneavoastră părăsit! Lipsit de dragoste!… Nu mai cred un cuvânt

din cele ce mi-aţi scris despre viaţa dumneavoastră obscură, petrecută în muncă, despre devotamentul faţă de un idol căutat zadarnic până azi. Aţi fost iubit prea mult, domnule; fruntea dumneavoastră palidă şi suavă ca floarea de magnolie, o spune îndeajuns. Ce se va întâmpla cu mine, acum?... Ah, de ce m-aţi trezit la viaţă! Am crezut pentru o clipă că apăsătorul meu înveliş mă părăseşte! Sufletul meu a sfărâmat cristalul care-l ţinea prizonier şi mi s-a revărsat prin vine! în sfârşit, tăcerea îngheţată a lucrătorilor a încetat dintr-odată pentru mine. Vechea biserică mi s-a părut luminoasă; bolţile ei, strălucind de aur şi de azur ca o catedrală italiană, au sclipit deasupra capului meu. Melodiile armonioase pe care îngerii le cântă martirilor, făcându-i să-şi uite suferinţele au acompaniat orga! Pietrele oribile ale pavajului din Le Havre mi s-au părut un câmp presărat cu flori. Văzând marea, am recunoscut în ea o veche prietenă al cărei limbaj, plin de simpatie faţă de mine, nu-l cunoşteam destul. Am înţeles că trandafirii din grădina şi din sera mea mă adoră de multă vreme şi mă îndeamnă în şoaptă să iubesc; ei au zâmbit când m-am întors de la biserică şi am auzit numele dumneavoastră. Melchior, murmurat de clopotele florilor. Da, iată-mă vie, datorită ţie! poate mai frumos decât regele şi decât înţepatul lord Byron, al cărui chip este la fel de tulbure ca şi climatul englez. Atinsă doar de una dintre privirile tale orientale, care mi-a străpuns vălul negru, mi-ai turnat sângele tău în inimă, am simţit că ard din cap până-n picioare! Ah, nu aşa simţim viaţa când ne naştem. O lovitură dată ţie m-ar atinge în aceeaşi clipă, iar existenţa mea nu se mai explică decât prin gândurile tale. Ştiu la ce slujeşte divina armonie a muzicii, ea a fost inventată de îngeri pentru exprimarea dragostei. A avea geniu şi a fi frumos, dragul meu Melchior, e prea mult! La naştere, omul ar trebui să aleagă. Dar când mă gândesc la comorile de

tandreţe şi de afecţiune pe care mi le-ai dăruit, mai ales de o lună încoace, mă întreb dacă nu visez! Nu, îmi ascunzi un mister! Ce femeie ţi-ar ceda fără să moară? Ah, gelozia mi-a pătruns în inimă odată cu o dragoste în care nu credeam! Puteam să-mi imaginez un asemenea foc? Ce fantezie nouă şi de necrezut! Te-aş vrea urât, acum! Ce nebunii am mai făcut ajungând acasă! Daliile galbene mi-au amintit de jiletca ta frumoasă, toţi trandafirii albi mi-au devenit prieteni şi *i-am salutat cu o privire care-ţi aparţinea în întregime. Culoarea mănuşilor care se mulau pe mâinile gentilomului, totul, până şi zgomotul paşilor pe lespezi. Totul mi se înfăţişează în amintire cu atâta fidelitate, încât şi peste şaizeci de ani îmi voi aduce aminte chiar şi de cele mai mici amănunte ale acestei sărbători, cum ar fi culoarea deosebită a aerului, lumina soarelui reflectată pe un stâlp, voi auzi rugăciunea pe care ai rostit-o, voi respira mireasma tămâii din altar şi voi crede vă simt deasupra capetelor noastre mâinile preotului care, dând ultima binecuvântare, ne-a binecuvântat pe amândoi în clipă când treceai pe lângă mine! Bunul abate Marcellin ne-a şi cununat! Plăcerea supraomenească de a trăi în acest nou univers de simţiri neaşteptate nu poate fi egalată decât de bucuria de a-ţi vorbi despre ea, de a retrimite toată fericirea mea celui care mi-o revarsă în suflet cu dărnicia soarelui. Aşa că jos cu vălul, dragul meu! Ştii ce? Înapoiază-te îndată. Îmi scot cu plăcere masca.*

Ai auzit, desigur, vorbindu-se de casa Mignon din Le Havre? Ei bine, eu sunt, în urma unei ireparabile întâmplări nefericite, unica moştenitoare. N-ai de ce să ne dispreţuieşti, suntem descendenţii unuia dintre vitejii de odinioară, originar din Auvergne! Armele casei Mignon de le Bastie nu le vor dezonora pe cele ale casei Canalis. Blazonul nostru, roşu, împărţit în două pe diagonală de o bandă neagră, cu patru

monezi[{46}] *de aur pe ea, şi având în fiecare câmp o cruce de aur patriarhală, este încununat de o pălărie de cardinal şi are ciucurii drept suporţi. Iubitule, voi fi credincioasă devizei noastre:* Una fides, unus Dominus! *O singură credinţă şi un singur stăpân.*

Poate că, amicul meu, vei găsi o doză de sarcasm în numele meu după toate câte am făcut şi după cele ce-ţi mărturisesc aici. Mă numesc Modeste. Aşadar nu te-am înşelat niciodată semnând O. D'Este-M. Şi nici nu te-am înşelat vorbindu-ţi de averea mea; ea va atinge, cred, cifra care te-a făcut să fii atât de virtuos. Şi tocmai ştiind prea bine că pentru tine averea e un considerent fără importanţă, îţi vorbesc despre ea cu simplitate. Trebuie totuşi să-ţi spun cât sunt de fericită că pot da fericirii noastre libertatea de acţiune pe care o asigură averea, că pot spune: «Haidem!» când ne va veni fantezia să vedem o ţară, să zburăm cu o caleaşcă bună, aşezaţi unul lângă altul, lipsiţi de grija banilor; în sfârşit, fericită că-ţi pot da dreptul să-i spui regelui: «Am averea pe care o pretindeţi pair-*ilor voştri!...» Astfel, Modeste Mignon îţi va fi de folos cu ceva şi banii ei vor căpăta cea mai nobilă destinaţie. În ceea ce o priveşte pe subsemnata, ai văzut-o o dată, la fereastra ei, în rochie de casă... Da, blonda fiică a Evei cea blondă era necunoscuta aceea; dar cât de puţin seamănă Modeste de astăzi cu cea de atunci! Una era într-un linţoliu, iar cealaltă a primit de la tine suflul vieţii. Dragostea curată şi permisă, dragostea la care tatăl meu, în sfârşit întors din călătorie şi bogat, va consimţi, m-a scos cu mâna ei, totodată copilărească şi puternică, din mormântul în care dormeam! M-ai trezit cum trezeşte soarele florile. Privirea iubitei tale nu mai este privirea acelei micuţe Modeste, atât de îndrăzneaţă, oh, nu! Ea este ruşinată, întrevede fericirea şi se voalează sub pleoapele caste.* Astăzi *mi-e teamă că nu-mi merit soarta! Regele s-a înfăţişat în splendoarea lui, stăpânul meu nu mai are decât o.*

supusă care îi cere iertare pentru marea-i îndrăzneală, ca jucătorul cu zarurile măsluite după ce-l escrocase pe cavalerul de Grammont. Haide, poete drag, voi fi Mignon a ta; dar o Mignon mai fericită decât cea a lui Goethe, căci mă vei lăsa în patria mea, nu-i aşa? În inima ta. În clipa când aştern pe hârtie această dorinţă de logodnică, o privighetoare din parcul Vilquin îmi răspunde pentru tine. O, spune-mi repede că privighetoarea, picurându-şi nota ei atât de pură, atât de clară, atât de plină, care mi-a umplut inima de bucurie şi de dragoste, ca o Bună-Vestire, n-a minţit!

Tatăl meu va trece prin Paris, venind din Marsilia; casa Mongenod îi va şti adresa; du-te să-l vezi, iubitul meu Melchior, spune-i că mă iubeşti, dar nu încerca să-i spui cât te iubesc, asta să rămână pentru totdeauna un secret între noi şi Dumnezeu! Mama, fiica lui Wallenrod Tustall-Bartenstild, îmi va da dreptate mângâindu-mă, se va bucura din tot sufletul de poemul nostru secret, atât de fantezist, de omenesc şi de divin totodată! Ai mărturisirea fiicei, obţine consimţământul contelui de la Bastie, tatăl celei ce este

A ta
Modeste

P. S. *Mai ales nu veni la Le Havre fără să fi obţinut aprobarea tatălui meu, iar dacă mă iubeşti, vei şti să-l găseşti cu prilejul trecerii sale prin Paris.”*

— Dar ce faceţi la ora asta, domnişoară Modeste? întrebă Dumay.

— Îi scriu tatălui meu, răspunse ea bătrânului ostaş, n-aţi spus că plecaţi mâine?

Dumay n-avu ce să mai spună, se duse să se culce din nou, iar Modeste se apucă să scrie o scrisoare lungă tatălui ei.

A doua zi, Françoise Cochet, speriată la vederea timbrului din Le Havre, veni la *chalet* să-i predea tinerei sale stăpâne scrisoarea următoare, luând-o totodată pe cea scrisă de Modeste.

„Domnişoarei O. D’Este-M.

Inima mi-a spus că dumneavoastră sunteţi femeia voalată şi deghizată cu atâta grijă, aşezată între domnul şi doamna Latournelle, care n-au decât un copil, un fiu. Ah, scumpa mea iubită, dacă aţi fi de o condiţie modestă, fără strălucire, fără rude ilustre, fără avere chiar, nici nu ştiţi cât aş fi de bucuros! Ar trebui să mă cunoaşteţi acum, de ce nu mi-aţi spune adevărul? Nu sunt poet decât prin dragoste, prin inimă, prin dumneavoastră. Oh, de câtă putere a sentimentelor am nevoie ca să rămân aici, în hotelul «Normandia», şi să nu urc la Ingouville, pe care-l văd pe fereastră! Oare mă veţi iubi cum vă iubesc eu? Să pleci din Le Havre la Paris cu această incertitudine nu înseamnă, oare, să fii pedepsit pentru dragoste ca şi când ai fi comis o crimă? Am ascultat orbeşte. O, să primesc imediat o scrisoare, căci dacă aţi fost misterioasă, v-am plătit misterul cu un mister şi trebuie să arunc masca, să vă spun ce fel de poet sunt şi să abandonez gloria care mi-a fost împrumutată.

Această scrisoare îi stârni o puternică nelinişte Modestei, dar ea nu putu să reintre în posesia scrisorii sale – pe care Françoise o şi pusese la cutie – când, recitind ultimele rânduri, se întrebă care să fie semnificaţia lor; urcă însă în camera ei şi scrise un răspuns în care cerea lămuriri.

Cât timp avură loc aceste mici întâmplări, altele la fel de mici se petreceau la Le Havre şi ele aveau s-o facă pe Modeste să uite această nelinişte. Dumay, coborând devreme în oraş, află de îndată că nici gând să fi sosit acolo

vreun arhitect, în urmă cu două zile. Înfuriat de minciuna lui Butscha, care dezvăluia o complicitate căreia îi căuta o explicaţie, el alergă de la primărie la Latournelli.

— Dar unde e domnul Butscha al vostru? îl întrebă pe prietenul său, notarul, negăsindu-l pe copist la birou.

— Butscha, dragul meu, e în drum spre Paris, cu toată viteza. A întâlnit, azi-de-dimineaţă, tare devreme, în port, un marinar care i-a spus că tatăl lui, marinarul acela suedez, este bogat. Tatăl lui Butscha cică ar fi fost în India, ar fi slujit la un prinţ, la Maraţi, iar acum e la Paris…

— Poveşti! Infamie! Farsă! Aaa, dar dau eu de cocoşatul ăla blestemat, am să plec special pentru asta la Paris! exclamă Dumay. Butscha ne prosteşte! Ştie ceva despre Modeste şi nu ne-a spus nimic. Dacă e cumva amestecat… atunci n-apucă el să ajungă notar, am să-l trimit înapoi în noroiul de unde-a ieşit, am să-l…

— Dar bine, prietene, să nu spânzurăm niciodată pe cineva fără judecată, replică Latournelle, speriat de ieşirea lui Dumay.

După ce explică pe ce i se întemeiau bănuielile, Dumay o rugă pe doamna Latournelle să-i ţină companie Modestei la *chalet* în timpul absenţei sale.

— Îl veţi găsi pe colonel la Paris, spuse notarul. În ziarul *„Comerţul”,* azi-dimineaţă, la *„Mişcarea Porturilor”,* este… Iată, vedeţi, spuse el arătându-i ziarul: *„Vasul* Bettina-Mignon, *căpitan Mignon, intrat port din 6 octombrie”,* iar azi suntem în 17; Le Havre a aflat abia acum de sosirea patronului…

Dumay îl rugă pe Gobenheim ca, de acum înainte, să se lipsească de serviciile lui; urcă apoi la *chalet,* unde intră tocmai când Modeste sigila scrisoarea către tatăl ei şi cea către Canalis. Exceptând adresa, cele două scrisori erau absolut identice ca plic şi ca volum. Modeste crezu că pusese pe cea a tatălui ei peste cea a lui Melchior şi făcuse tocmai invers. Această eroare, atât de comună în mărunţişurile vieţii prilejui aflarea tainei sale de către

mama ei şi de către Dumay. Locotenentul îi vorbea înfierbântat doamnei Mignon în salon, încredinţându-i noile temeri generate de duplicitatea Modestei şi de complicitatea lui Butscha.

— Lăsaţi, doamnă, strigă el, e un şarpe pe care l-am încălzit la sân; n-au suflet, stârpiturile astea!

Modeste îşi puse în buzunarul şorţului scrisoarea adresată tatălui ei, crezând că o pune pe cea destinată iubitului, şi coborând cu cea către Canalis în mână, îl auzi pe Dumay vorbind de plecarea lui imediată la Paris.

— Dar ce-aveţi împotriva piticului meu misterios şi de ce strigaţi? spuse Modeste, ivindu-se în uşa salonului.

— Butscha, domnişoară, a plecat la Paris azi-dimineaţă şi ştiţi, desigur, de ce!... Probabil ca să comploteze cu tinerelul acela cu jiletca galbenă, aşa-zisul arhitect care, din nefericire pentru mincinosul de cocoşat, încă n-a sosit.

Modeste se înspăimântă; ea ghici că piticul plecase la Paris ca să facă o anchetă cu privire la Canalis, păli şi se aşeză.

— Îl ajung eu din urmă! Îl găsesc eu! spuse Dumay. Asta-i desigur scrisoarea pentru tatăl dumneavoastră? spuse el întinzând mâna; o voi trimite la Mongenod, numai să nu ne încrucişăm pe drum colonelul meu şi cu mine!...

Modeste îi dădu scrisoarea. Micul Dumay, care citea fără ochelari, privi maşinal adresa.

— *„Domnul baron de Canalis, strada Paradis-Poissoniere nr. 29!...”* exclamă Dumay. Ce-nseamnă asta?...

— A, fiica mea, acesta-i bărbatul pe care-l iubeşti! exclamă doamna Mignon; de el sunt versurile pe care ţi-ai compus muzica...

— Şi-al lui e portretul pe care-l aveţi sus, înrămat, spuse Dumay.

— Înapoiaţi-mi scrisoarea, domnule Dumay spuse Modeste, ridicându-se ca o leoaică în apărarea puilor ei.

— Iat-o, domnişoară, răspunse locotenentul.

Modeste vârî scrisoarea în sân şi o întinse lui Dumay pe cea destinată tatălui ei.

— Vă ştiu de ce sunteţi capabil, Dumay, spuse ea; dar, dacă faceţi un singur pas spre domnul Canalis, fac şi eu unul afară din casă şi nu mă mai întorc niciodată!

— O s-o ucideţi pe mama dumneavoastră, domnişoară! răspunse Dumay, care ieşi să-şi cheme soţia.

Biata mamă, lovită în inimă de fraza fatală a Modestei, leşinase.

— Rămâi cu bine, nevastă, spuse bretonul sărutând-o pe micuţa americană. Salveaz-o pe mamă, eu am s-o salvez pe fiică.

Le lăsă pe Modeste şi pe doamna Dumay lângă doamna Mignon, se pregăti în câteva clipe pentru plecare şi cobori în Le Havre. O oră mai târziu călătorea într-o trăsură de poştă cu viteza pe care numai pasiunea sau speculaţia o dau roţilor.

Readusă în simţiri prin îngrijirile date de Modeste, doamna Mignon urcă în camera ei, sprijinindu-se de braţul fiicei sale, căreia, ca unică dojană, îi spuse, când fură singure:

— Copilă nefericită, ce-ai făcut? De ce să te ascunzi de mine? Oare sunt chiar aşa de aspră?…

— Ei, fireşte că aveam să-ţi spun totul, răspunse plângând tânăra fată.

Ea îi povesti totul mamei sale, îi citi scrisorile şi răspunsurile, desfăcu, în inima bunei nemţoaice, petală cu petală trandafirul poemului său, petrecându-şi astfel jumătate din zi. Când destăinuirea luă sfârşit, când zări o umbră de zâmbet pe buzele prea îngăduitoarei oarbe, i se aruncă în braţe.

— O, mamă – spuse ea printre hohote – dumneata, a cărei inimă, numai aur şi poezie, este ca un vas ales menit să conţină dragostea curată, unică şi divină care-ţi umple toată viaţa!… Dumneata, pe care vreau să te imit iubindu-mi numai soţul, trebuie să înţelegi cât de amare sunt

lacrimile pe care le vărs acum, udându-ţi mâinile… Fluturele acesta cu aripi pestriţe, sufletul acesta frumos crescut cu grijă maternă de fiica dumitale, dragostea mea, dragostea mea sfântă, taina aceasta însufleţită, vie, încape pe mâini vulgare care îi vor sfâşia aripile şi vălurile sub tristul pretext de a mă lumina, de a afla dacă geniul este corect ca un bancher, dacă Melchior al meu este capabil să adune rente, dacă are o pasiune la care ar trebui să renunţe, dacă nu este vinovat în ochii burghezilor de vreun episod din tinereţe. care este acum pentru dragostea noastră ceea ce este un nor pentru soare… Ce vor face? Uite-mi mâna, am febră! Mă vor omorî!…

Modeste, cuprinsă de un tremur, fu nevoită să stea la pat, neliniştind la culme pe mama ei, pe doamna Latournelle şi pe doamna Dumay, care o vegheară cât dură călătoria locotenentului la Paris, unde logica evenimentelor transportă drama pentru o clipă.

Oamenii într-adevăr modeşti, cum era Ernest de la Brière, dar îndeosebi cei care, cunoscându-şi valoarea, nu sunt nici iubiţi, nici apreciaţi, vor înţelege bucuriile fără margini în care se cufundă referendarul citind scrisoarea Modestei. După ce îl găsise inteligent şi cu un suflet mare, tânără, naiva lui iubită îl găsea frumos. Această linguşire este linguşirea supremă. Aşa se şi face că bietul referendar strigă cu încântarea unui autor aplaudat:

— În sfârşit, sunt iubit!

Dacă o femeie, curtezană sau tânără fată, a lăsat să-i scape această frază: „Eşti frumos!”, fie ea şi mincinoasă, şi un bărbat îşi deschide craniul gros la otrava subtilă a acestui cuvânt, va fi ataşat, prin legături eterne, de acea mincinoasă încântătoare, de acea femeie sinceră sau amăgitoare; ea devine atunci universul lui, el e însetat de această atestare, nu se va sătura nicicând de ea, chiar de-ar fi prinţ!

Ernest se plimbă ţanţoş prin cameră, se privi în oglindă din trei sferturi, din profil, din faţă, încercă să-şi găsească

cususuri, dar o voce diabolic de persuasivă îi spuse: „Modeste are dreptate!” Şi reluă scrisoarea, o reciti, o văzu pe blonda lui celestă, îi vorbi! Apoi, în plin extaz, îl izbi o idee cumplită: „Mă crede Canalis şi ea e milionară!” Toată fericirea lui se prăbuşi, aşa cum se prăbuşeşte un somnambul care, ajuns pe creasta unui acoperiş, aude o voce, înaintează, şi se zdrobeşte de caldarâm.

— Fără aureola gloriei aş fi urât! strigă el. În ce situaţie groaznică m-am băgat!

Hotărî pe loc să meargă să mărturisească totul tatălui Modestei dacă acesta era la Paris şi să-i aducă lui Canalis la cunoştinţă deznodământul serios al glumei lor pariziene. Pentru acest tânăr delicat, averea fu un motiv determinant. El nu vru mai ales să fie bănuit că a pus în slujba escrocării unei zestre înflăcărarea acelei corespondenţe atât de sincere din partea lui. Îi dădură lacrimile în timp ce porni spre bancherul Mongenod, a cărui avere şi ale cărui alianţe şi relaţii se datorau în parte ministrului, protectorul său.

În momentul când la Brière îl consulta pe şeful casei Mongenod şi lua toate informaţiile cerute de strania lui situaţie, la Canalis avea loc o scenă pe care plecarea bruscă a fostului locotenent o lăsa să se întrevadă.

Ca un adevărat ostaş din şcoala imperiului, Dumay, al cărui sânge breton clocotise tot timpul călătoriei, îşi imagina persoana unui poet ca a unui caraghios fără importanţă, un farsor, locuind într-o mansardă, îmbrăcat cu haine de postav negru, albite pe la cusături, ale cărui ghete uneori au şi tălpi, a cărui lenjerie e anonimă, care-şi şterge nasul cu degetele şi care, în sfârşit, are întotdeauna aerul de a fi căzut din lună când nu mâzgăleşte hârtia ca Butscha. Dar fierberea din creier şi din inimă primi un duş rece când intră în frumoasa clădire locuită de poet, când văzu în curte un valet spălând o trăsură, când zări, într-o magnifică sufragerie, un alt valet, îmbrăcat ca un bancher, şi care îi răspunse, privindu-l de sus, că domnul baron nu poate fi văzut.

— Domnul baron, spuse el în încheiere, are astăzi şedinţă la Consiliul de Stat.

— Sunt aici, spuse Dumay, chiar la domnul Canalis, autorul de poezii?…

— Domnul baron de Canalis, răspunse valetul, este într-adevăr marele poet despre care vorbiţi; dar el este totodată referent la Consiliul de Stat şi ataşat în Ministerul Afacerilor Externe.

Dumay, care venise să pălmuiască un poetaş, după expresia lui dispreţuitoare, dădu de un înalt funcţionar de stat. Salonul în care aşteptă, remarcabil prin măreţie, oferi meditaţiilor sale decoraţia crucii prinsă pe haina neagră a lui Canalis lăsată de valet pe un scaun. Curând, ochii lui fură atraşi de strălucirea unei cupe de argint aurit, pe care îl izbiră cuvintele: *Dăruit de Madame.* Apoi, ochii lui întâlniră, aşezată pe un soclu, la vedere, o vază de porţelan de Sevres, pe care erau gravate cuvintele: *Dăruită de Madame*[{47}], soţia *Delfinului.* Aceste avertismente îl făcură pe Dumay să-şi recapete cumpătul, în timp ce valetul îşi întreba stăpânul dacă vrea să primească un necunoscut venit special de la Le Havre ca să-l vadă, un anume Dumay.

— Cum arată? spuse Canalis.

— Un om bine îmbrăcat şi decorat.

La un semn de aprobare, valetul ieşi şi se întoarse, anunţând:

— Domnul Dumay.

Când se auzi anunţat, când fu în faţa lui Canalis, în mijlocul unui cabinet pe cât de bogat, pe atât de elegant, cu picioarele pe un covor tot atât de frumos ca cel mai frumos din casa Mignon şi întâlni privirea scrobită a poetului care se juca cu ciucurii cordonului somptuosului său halat, Dumay se pierdu cu totul, astfel încât trebui ca marele om să i se adreseze.

— Cărui fapt îi datorez onoarea vizitei dumneavoastră, domnule?

— Domnule… spuse Dumay, care rămase în picioare.

— Dacă aveţi nevoie de mai mult timp – îl întrerupse Canalis – v-aş ruga să luaţi loc.

Şi Canalis se cufundă în fotoliul său a la Voltaire, îşi puse un picior peste altul, îl ridică pe cel de deasupra şi, legănându-şi-l, îl privi fix pe Dumay, care se simţi, după expresia lui soldăţească, pe de-a-ntregul „mecanizat”.

— Vă ascult, domnule, spuse poetul; clipele îmi sunt preţioase, mă aşteaptă ministrul…

— Domnule, reluă Dumay, voi fi scurt. Aţi sedus, nu ştiu cum, pe o tânără domnişoară din Le Havre, frumoasă şi bogată, ultima, singura speranţă a două familii nobile şi vin să vă întreb care vă sunt intenţiile…

Canalis, c-are de trei luni se ocupa de probleme importante, care ţinea să fie făcut comandor al Legiunii de onoare şi să devină ambasador pe lângă o Curte din Germania, uitase cu totul de scrisoarea din Le Havre.

— Eu? exclamă el.

— Dumneavoastră, repetă Dumay.

— Domnule, răspunse Canalis zâmbind, înţeleg ce vreţi să spuneţi ca şi când mi-aţi vorbi în limba ebraică… Eu să seduc o tânără fată?… Eu, pe cine? Un surâs splendid se ivi pe buzele lui Canalis. — Haida, de, domnule! Nu sunt chiar atât de copilăros încât să mă amuz furând un mic fruct sălbatic, când dispun de livezi frumoase şi bogate în care cresc cele mai frumoase piersici din lume. Întregul Paris ştie încotro se îndreaptă afecţiunea mea. Că există, la Le Havre, o tânără cuprinsă de oarecare admiraţie, de care nu sunt demn, pentru versurile pe care le-am făcut, scumpul meu domn, aceasta nu m-ar mira! Nimic mai obişnuit! Iată! Uitaţi-vă! Priviţi această lădiţă frumoasă de lemn de abanos, încrustată cu sidef şi cu garnitură de dantelărie din fier… Această lădiţă provine de la Papa Leon al X-lea; ea mi-a fost dăruită de ducesa de Chaulieu, care o avea de la regele Spaniei; eu i-am dat altă destinaţie: să conţină toate scrisorile pe care le primesc de pretutindeni din Europa, de la femei sau tinere necunoscute… O, am cel mai adânc

respect faţă de aceste buchete de flori smulse din suflet şi trimise într-un moment de exaltare cu adevărat demn de stimă. Da, pentru mine avântul unei inimi este ceva nobil şi sublim! Alţii, zeflemiştii, fac sul din aceste scrisori ca să-şi aprindă ţigările sau le oferă soţiilor care îşi fac din ele bigudiuri de păr; eu, însă, care sunt burlac am prea multă delicateţe pentru a nu păstra aceste ofrande atât de naive, atât de dezinteresate, într-un fel. de tabernacol; în sfârşit, le strâng cu un fel de veneraţie şi înainte de moarte voi pune să fie arse sub ochii mei. Cu atât mai rău pentru cei care mă vor socoti ridicol. Ce să fac? Sunt din fire recunoscător, iar aceste mărturii m-ajută să suport criticile, plictiselile vieţii literare. Când primesc în spate împuşcătura unui duşman ascuns în paginile unei gazete, privesc această casetă şi îmi spun: „Se află, ici şi colo, unele suflete ale căror răni le-am vindecat, ameliorat sau pansat…”

Această poezie, recitată cu talentul unui mare actor, îl împietri pe micul casier, ai cărui ochi se măriră şi a cărui uluire îl amuză pe marele poet.

— Pe dumneavoastră – zise acest păun, umflându-se – şi ţinând seama ele poziţia pe care o aveţi şi o apreciez, vă invit să deschideţi acest tezaur; puteţi să o căutaţi pe tânără dumneavoastră; dar îmi cunosc admiratoarele, am memoria numelor şi faceţi o greşeală care…

— Iată deci ce se-ntâmplă în hăul Parisului cu o biată copilă!… exclamă Dumay – dragostea părinţilor ei, bucuria prietenilor, speranţa tuturor, alintată de toţi, mândria unei case şi căreia şase persoane îi fac din inimile şi din averea lor un zid de apărare împotriva oricărei nefericiri…

Dumay reluă după o pauză:

— Ştiţi, domnule, sunteţi un mare poet, iar eu nu sunt decât un biet ostaş… Timp de cincisprezece ani, cât mi-am servit ţara, chiar şi în ultimele rânduri, am simţit nu o dată în obraz suflul unei ghiulele, am străbătut Siberia în care am stat prizonier, am suportat totul; în sfârşit, am văzut pierind nenumăraţi camarazi… Ei bine, m-aţi făcut să fiu

cutremurat de un fior de groază, ceea ce n-am simţit niciodată!

Dumay crezu că l-a emoţionat pe poet, dar îl flatase, lucru aproape imposibil, căci ambiţiosul nici nu-şi mai amintea de prima sticluţă cu balsam pe care Elogiul o spărsese în capul lui.

— Ei, viteazul meu – spuse solemn poetul punând o mână pe umărul lui Dumay şi găsind nostim că a făcut să tremure un soldat al împăratului – această tânără fată e totul pentru dumneavoastră… Dar în societate, ce-i ea?… Nimic. În clipa asta mandarinul cel mai util Chinei dă ochii peste cap şi aruncă imperiul în doliu; vă mâhneşte mult acest lucru? Englezii ucid în India mii de oameni tot atât de valoroşi ca noi, iar acum, când vă vorbesc, este arsă pe rug femeia cea mai răpitoare. Şi totuşi, n-aţi băut o ceaşcă de cafea la dejun?… Chiar în clipa asta, poţi găsi în Paris numeroase mame de familie care zac pe paie şi aduc pe lume copii fără să aibă măcar, scutece în care să-i învelească!… Şi iată un ceai delicios, într-o ceaşcă de cinci ludovici, iar eu scriu versuri ca să le fac pe parizience să spună: „Fermecător! Fermecător! Divin! Delicios! Îţi merg la inimă!” Natura socială, ca şi natura însăşi, este o mare uitucă! Vă veţi mira, peste zece ani, de demersul dumneavoastră! Sunteţi într-un oraş unde lumea moare, se căsătoreşte, se idolatrizează în cursul unei întâlniri, unde tânăra fată se sufocă, unde oameni de geniu, cu bagajul lor de teme pline de binefaceri pentru omenire, se prăbuşesc unii alături de alţii, deseori sub acelaşi acoperiş, ignorându-se! Iar dumneavoastră veniţi şi ne cereţi să leşinăm de durere la această întrebare banală: „O tânără fată din Le Havre este sau nu este…” Ooo… dar sunteţi…

— Şi vă mai pretindeţi poet! exclamă Dumay; chiar nu simţiţi nimic din ceea ce zugrăviţi?

— Ei, dacă am trăi supărările sau bucuriile pe care le cântăm, în câteva luni am fi uzaţi ca nişte ghete vechi!… spuse poetul zâmbind. Ştiţi, nu trebuia să fi venit din Le

Havre la Paris, şi încă la Canalis, degeaba. Soldat! – Canalis avu glasul şi gestul unui erou din Homer – învăţaţi aceasta de la poet: „Orice sentiment profund este pentru fiecare om un poem atât de individual încât nu-l interesează nici pe cel mai bun prieten al lui. Este o comoară care-ţi aparţine numai ţie, este…”

— Iertaţi-mă că vă întrerup, spuse Dumay, care-l contempla pe Canalis cu oroare; aţi fost la Le Havre?…

— Am stat acolo o zi şi o noapte, în primăvara anului 1824, în drum spre Londra.

— Sunteţi un om de onoare, reluă Dumay, puteţi să vă daţi cuvântul că n-o cunoaşteţi pe domnişoara Modeste Mignon?…

— Aud pentru prima oară acest nume, răspunse Canalis.

— Ah, domnule, exclamă Dumay, în ce intrigă întunecată sunt pe cale să pătrund… Pot să contez pe ajutorul dumneavoastră în cercetările mele? Căci sunt sigur că s-a abuzat de numele dumneavoastră! Ieri trebuia să primiţi o scrisoare din Le Havre!

— N-am primit nimic! Fiţi sigur, domnule, spuse Canalis, că voi face tot ce depinde de mine ca să vă fiu de folos…

Dumay se retrase cu inima cuprinsă de nelinişte, crezând că dezgustătorul Butscha se îmbrăcase în pielea acestui mare poet ca s-o seducă pe Modeste; în timp ce, dimpotrivă, Butscha, spiritual şi fin ca un prinţ care se răzbună, mai abil decât un spion, scotocea viaţa şi faptele lui Canalis, sustrăgându-se datorită staturii lui mărunte tuturor privirilor, c-a o insectă care-şi face drum sub scoarţa unui copac.

Abia ieşise bretonul, că la Brière intră în cabinetul prietenului său. Fireşte, Canalis îi vorbi despre vizita acelui om din Le Havre…

— Ah! spuse Ernest, Modeste Mignon! Vin tocmai în legătură cu această aventură.

— Ei aş! exclamă Canalis, am învins deci prin procură?

— Eh! da, ăsta-i nodul dramei. Amice, sunt iubit de cea mai fermecătoare fată din lume, frumoasă încât poate străluci printre cele mai frumoase din Paris, egalând-o, prin inimă şi poezie, pe Clarisse Harlowe; m-a văzut, i-am plăcut şi mă crede marele Canalis!… Asta nu-i totul. Modeste Mignon este de obârşie înaltă, iar Mongenod tocmai mi-a spus că tatăl ei, contele de la Bastie, trebuie să aibă o avere de vreo şase milioane… Acest tată a sosit de trei zile în Franţa şi i-am cerut o întrevedere la ora două, prin Mongenod, care i-a trimis un bileţel, scriindu-i că e vorba de fericirea fiicei lui… Îţi dai seama că înainte de a mă duce să-l întâlnesc pe tată, trebuia să-ţi mărturisesc totul.

— Între florile care s-au deschis la soarele gloriei, spuse cu emfază Canalis, este una magnifică, purtând, ca portocalul, fructele sale de aur printre miile de miresme ale spiritului şi ale frumuseţii reunite! Un arbust elegant, o tandreţe adevărată, o adevărată fericire şi ea îmi scapă!… Canalis privi covorul, ca să nu i se poată citi în ochi. — Cum – continuă el după o pauză în care îşi regăsi sângele rece – cum să ghiceşti, dincolo de parfumurile îmbătătoare ale acestor frumoase hârtii, dincolo de aceste fraze ameţitoare, inima adevărată, pe tânără fată, pe tânăra femeie care îşi îmbracă dragostea în haina laudei şi care ne iubeşte pentru noi înşine, care ne aduce fericirea?… Ar trebui să fii un înger sau un demon şi nu sunt decât un consilier ambiţios… Ah, amice! Gloria face din noi o ţintă spre care se îndreaptă mii de săgeţi! Unul dintre noi şi-a datorat căsătoria cu o fată bogată. unei piese hidraulice, iar eu, mai mângâietor, mai cu experienţă la femei decât el, voi fi ratat-o pe a mea… căci o iubeşti pe biata fată? spuse el privindu-l pe la Brière.

— Oh! făcu la Brière.

— Ei bine, spuse poetul luându-l pe prietenul său de braţ şi sprijinindu-se de el, fii fericit, Ernest! Nu cred c-am fost ingrat cu tine! Iată-te răsplătit din plin pentru devotamentul tău, căci voi face totul pentru fericirea ta.

Canalis turba, dar nu putea să se poarte altfel şi atunci încerca să tragă un folos de pe urma nefericirii sale făcându-şi din ea un piedestal. O lacrimă muie ochii tânărului referendar, care se aruncă în braţele lui Canalis şi-l sărută.

— Ah, Canalis, cum nu te-am cunoscut!

— Ce vrei!… Pentru a face înconjurul lumii e nevoie de timp! răspunse poetul cu ironia lui plină de emfază.

— Te gândeşti, spuse la Brière, la averea aceea imensă?…

— Eh, prietene, nu va fi pe mâini bune?… exclamă Canalis însoţindu-şi efuziunea de un gest încântător.

— Melchior, spuse la Brière, suntem legaţi pe viaţă…

El strânse mâinile poetului şi îl părăsi brusc, grăbindu-se să-l vadă pe domnul Mignon.

În acea clipă, contele de la Bastie era copleşit de toate durerile care-l aşteptaseră ca pe o pradă. Dumay tocmai îi povestise teribila încurcătură cu dragostea Modestei.

— Lasă-mă singur, îi spuse credinciosului său prieten.

După ce locotenentul închise uşa, nefericitul tată se trânti pe un divan şi rămase acolo, cu capul în mâini, plângând cu acele lacrimi rare, sărace, care se rostogolesc între pleoapele oamenilor de cincizeci şi şase de ani, fără să iasă, pe care le umezesc, care se usucă şi care apar din nou, o ultimă rouă a toamnei omeneşti.

— Să ai copii pe care-i iubeşti, să ai o soţie pe care o adori, înseamnă să-ţi dai singur câteva inimi şi să le întinzi apoi pumnalelor! exclamă el, ridicându-se cu un salt de tigru şi începând să se plimbe prin cameră. Să fii tată, înseamnă să te predai, legat de mâini şi de picioare, nenorocirii. Dacă-l întâlnesc pe-acel d’Estourny, îl omor! — Să mai ai fete!… Una îşi găseşte un escroc, iar cealaltă, Modeste a mea, pe cine? Pe un laş care o înşală sub armura de poleială a unui poet. Măcar de era Canalis! N-ar fi fost mare nenorocire. Dar acest Scapin îndrăgostit! Cu mâinile mele am să-l sugrum… îşi spuse el, făcând involuntar un

gest de o energie atroce... Dar după aceea? se întrebă el, dacă fiica mea moare de supărare?

Privi maşinal pe fereastra Hotelului Prinţilor şi apoi se duse să se aşeze pe divanul său, unde rămase nemişcat. Oboseala celor şase călătorii în India, grijile speculaţiilor, primejdiile care-l ameninţaseră şi pe care le înlăturase, necazurile, argintaseră părul lui Charles Mignon. Frumosul lui chip de militar, cu un contur atât de pur, se bronzase sub soarele Malaeziei, al Chinei şi al Asiei Mici, căpătase un aspect impunător pe care, în acel moment, durerea îl făcea sublim.

— Şi Mongenod care îmi spune să am încredere în tânărul care va veni să-mi vorbească despre fiica mea...

Tocmai atunci Ernest de la Brière fu anunţat de unul dintre slujitorii pe care contele de la Bastie şi-i ataşase în timpul celor pateu ani şi pe care-i alesese dintre subordonaţii săi.

— Veniţi domnule, din partea prietenului meu Mongenod? îl întrebă el.

— Da, răspunse Ernest, care privi cu timiditate acea figură întunecată ca a lui Othello. Mă numesc Ernest de la Brière şi sunt, domnule, înrudit cu familia ultimului prim ministru căruia i-am fost secretar particular în timpul ministeriatului său. La căderea sa, Excelenţa Sa m-a numit la Curtea de Conturi, unde sunt referendar clasa întâi şi unde pot deveni consilier.

— Şi ce legătură pot avea toate acestea cu domnişoara de la Bastie? întrebă Charles Mignon.

— Domnule, o iubesc şi am fericirea nesperată de a fi iubit de ea... Ascultaţi-mă, domnule, spuse Ernest, oprind o pornire teribilă a tatălui iritat: trebuie să vă fac cea mai ciudată mărturisire, cea mai ruşinoasă pentru un om de onoare. Cea mai groaznică pedeapsă pentru comportarea mea, firească poate, nu este că trebuie să v-o dezvălui... Mă tem mai mult de fiică decât de tată...

Ernest povesti cu naivitate şi cu nobleţea pe care o dă sinceritatea, prologul acestei mici drame, fără să omită cele douăzeci şi ceva de scrisori primite, pe care le adusese cu el, şi nici întrevederea abia avută cu Canalis. Când tatăl termină lectura acestor scrisori, bietul îndrăgostit, palid şi rugător, tremură sub privirile de foc pe care i le arunca provensalul..

— Domnule, spuse Charles, în toate acestea nu există decât o singură eroare, dar ea e capitală. Fiica mea nu are şase milioane, ea are cel mult două sute de mii de franci zestre şi speranţe foarte îndoielnice.

— Ah! domnule, spuse Ernest, ridicându-se, repezindu-se la Charles Mignon şi strângându-l în braţe, mi-aţi ridicat de pe suflet, o povară care mă strivea! Poate că nimic nu se va mai opune fericirii mele!… Am protectori, voi fi consilier la Curtea de Conturi. Chiar de-ar avea numai zece mii de franci, chiar de-ar trebui să-i recunosc o zestre inexistentă, domnişoara Modeste tot îmi va fie soţie. Şi o s-o fac fericită, cum aţi făcut-o pe soţia dumneavoastră; veţi avea în mine un fiu adevărat… – da, domnule, tatăl meu nu mai trăieşte – iată ce-mi doresc din toată inima.

Charles Mignon se dădu înapoi cu trei paşi, îl fixă pe la Brière cu o privire care pătrunse în ochii tânărului ca un pumnal în teacă, nu scoase o vorbă, întâlnind candoarea cea mai deplină, adevărul curat pe acea figură deschisă, în acei ochi fermecători.

— Să fi obosit destinul – îşi spuse el în şoaptă – şi să găsesc în acest băiat perla ginerilor?

Foarte agitat, începu să se plimbe prin cameră.

— Domnule, spuse în sfârşit, Charles Mignon, datoraţi cea mai deplină supunere hotărârii pe care aţi venit să o cereţi; altfel ar însemna că jucaţi în acest moment teatru.

— Oh! domnule…

— Ascultaţi-mă, spuse tatăl ţintuindu-l în loc cu privirea. Nu voi fi nici aspru, nici dur, nici nedrept. Veţi suporta atât neplăcerile cât şi avantajele poziţiei false pe care singur aţi

creat-o. Fiica mea crede că iubeşte un mare poet al zilelor noastre a cărui glorie a sedus-o înainte de orice. Ei bine, eu, tatăl ei, nu trebuie oare s-o pun în situaţia de a alege între Celebritatea care a fost un far pentru ea şi biata Realitate pe care i-o aruncă întâmplarea printr-una dintre glumele ce şi le îngăduie atât de des? Nu trebuie să aleagă oare între Canalis şi dumneavoastră? Contez pe onoarea dumneavoastră să păstraţi secretul asupra celor ce v-am spus despre situaţia afacerilor mele. Veţi veni, împreună cu baronul de Canalis, să petreceţi această a doua jumătate a lunii octombrie la Le Havre. Casa mea vă va fi deschisă amândurora, iar fiica mea va avea tot timpul să vă studieze. Gândiţi-vă că trebuie să-l faceţi pe rivalul dumneavoastră să creadă tot ce se va născoci despre milioanele contelui de la Bastie. Mâine voi fi la Le Havre şi vă aştept acolo la trei zile după sosirea mea. Adio, domnule…

Bietul la Brière se înapoie, cu un pas tărăgănat, la Canalis. Între timp, singur cu sine, poetul putu să se lase în voia torentului de gânduri pe care le face să ţâşnească această a doua pornire atât de lăudată de prinţul de Talleyrand. Prima pornire este chemarea naturii, iar a doua cea a societăţii.

— O fată cu o avere de şase milioane! Iar ochii mei n-au văzut aurul acesta strălucind în întuneric! Cu o avere atât de impunătoare aş fi *pair* al Franţei, conte, ambasador. Am răspuns unor burgheze, unor proaste, unor intrigante care voiau un autograf! Şi m-am plictisit de aceste intrigi de bal mascat tocmai în ziua când Dumnezeu îmi trimitea un suflet ales, un înger cu aripi de aur… Ei şi! Am să compun un poem sublim şi norocul acesta va renaşte! Dar ştii că-i fericit nătângul ăsta de la Brière care s-a împăunat cu razele mele? Ce impostură! Eu sunt modelul, iar el va fi statuia! Am interpretat, noi doi, fabula cu Bertrand şi Ratonul[{48}]! Şase milioane şi un înger, o Mignon de la Bastie! Un înger aristocrat iubind poezia şi poetul… Şi eu

care fac pe omul tare, care depun eforturi herculeene pentru a-l uimi prin forţa morală pe-acel campion al forţei fizice, pe-acel brav soldat inimos, prietenul tinerei fete, căreia îi va spune că am un suflet de piatră! Fac pe Napoleon, când ar fi trebuit să mă arăt ca un serafim!… Dacă voi avea poate, în sfârşit, un prieten, îl voi plăti scump. Dar prietenia, ce lucru frumos! Şase milioane, iată preţul unui prieten; nici nu poţi să ai mulţi la preţul ăsta…

Tocmai pe-această ultimă exclamaţie intră la Brière în cabinetul prietenului său. Era trist.

— Dar bine, ce ai? îi spuse Canalis.

— Tatăl cere ca fiica sa să aibă posibilitatea să aleagă între cei doi Canalis…

— Bietul băiat, strigă poetul, izbucnind în râs. Da’ ştiu că-i spiritual tatăl ăsta…

— Mi-am dat cuvântul de onoare că te voi aduce la Le Havre, spuse pe un ton jalnic la Brière.

— Dragul meu copil, răspunse Canalis, de vreme ce-i vorba de onoarea ta, poţi să contezi pe mine… Am să cer un concediu de o lună…

— Ah, Modeste este atât de frumoasă! exclamă la Brière cu desperare – şi-ai să mă înlături uşor! Chiar mă miram văzând fericirea aruncându-şi ochii asupra mea şi îmi spuneam: „Se înşală!”

— Ei aş! Vom vedea! spuse Canalis cu o veselie dureroasă.

Seara, după cină, Charles Mignon şi casierul său zburau, în schimbul unui bacşiş de trei franci daţi surugiului, de la Paris la Le Havre. Tatăl îşi liniştise cu totul câinele de pază în privinţa dragostelor Modestei, ridicându-i consemnul şi asigurându-l în privinţa lui Butscha.

— Toate-s în regulă, bătrâne Dumay, spuse Charles, care luase informaţii de la Mongenod atât despre Canalis, cât şi despre la Brière. O să avem două personaje în acelaşi rol! exclamă el cu veselie.

Totuşi, el recomandă vechiului său camarad o discreţie absolută în privinţa comediei care urma să se joace la *chalet,* cea mai blândă dintre răzbunări sau, dacă vreţi, dintre lecţiile date de un tată fiicei sale. Drumul de la Paris şi până la Le Havre prilejui celor doi prieteni, o lungă discuţie care îl puse pe colonel la curent chiar şi cu cele mai mici incidente survenite în viaţa familiei sale în decursul celor patru ani, iar Charles îi comunică lui Dumay că Desplein{49}, marele chirurg, urma să vină, până la sfârşitul lunii, să examineze cataracta contesei, pentru a hotărî dacă era cu putinţă să i se redea vederea.

Cu o clipă înainte de ora când se lua dejunul la *chalet* plesnetele de bici ale unui surugiu ce se aştepta la un bacşiş gras înştiinţară familiile celor doi soldaţi de întoarcerea lor... Numai bucuria unui tată care se înapoiază după o absenţă atât de îndelungată putea să dea naştere unor asemenea manifestări: aşa se şi face că femeile se repeziră, toate, la portiţă. Sunt atâţia taţi, atâţia copii, şi poate că mai mulţi taţi decât copii, care să înţeleagă beţia unei astfel de sărbători, încât literatura n-a fost niciodată nevoită s-o zugrăvească, din fericire! căci cele mai frumoase cuvinte, poezia, sunt mai prejos de aceste emoţii. Poate că însăşi emoţiile plăcute sunt prea puţin literare. În ziua aceea nu au rostit niciun cuvânt care să tulbure bucuria familiei Mignon. Între tată, mamă, şi fiică se stabili un armistiţiu în privinţa iubirii misterioase de la care se trăgea paloarea Modestei. Colonelul, cu admirabila delicateţe care-i caracterizează pe adevăraţii militari, rămase tot timpul lângă soţia sa, a cărei mână nu o părăsi şi în acelaşi timp o privea pe Modeste, admirându-i frumuseţea gingaşă, elegantă, poetică. Oare nu după aceste mici amănunte se recunosc oamenii inimoşi? Modeste, care se temea să nu tulbure bucuria melancolică a tatălui şi a mamei sale, venea din când în când să sărute fruntea călătorului şi sărutându-l prea mult părea că vrea să-l sărute pentru doi.

— Oh, micuţă scumpă, te-nţeleg! spuse colonelul strângându-i mâna într-un moment când ea îl asalta cu mângâieri.

— Sst! îi răspunse Modeste la ureche, arătând spre mama ei.

Tăcerea, un pic şireată a lui Dumay o nelinişti pe Modeste în privinţa rezultatelor călătoriei acestuia la Paris şi fata se uita uneori la locotenent pe furiş, fără a reuşi să-i străpungă masca impenetrabilă. Colonelul voia, ca un tată prudent, să studieze caracterul unicei sale fiice, şi mai ales, să-şi consulte soţia înainte de a avea o discuţie de care depindea fericirea întregii sale familii.

— Mâine, copila mea dragă – spuse el seara – scoală-te devreme şi, dacă-i vreme frumoasă, o să mergem să ne plimbăm pe malul mării… Trebuie să discutăm despre poemele dumneavoastră, domnişoară de la Bastie.

Aceste spuse, însoţite de un surâs părintesc care reapăru ca un ecou pe buzele lui Dumay, fu tot ce putu să afle Modeste; fu însă îndeajuns pentru a-i stârni în asemenea măsură curiozitatea, încât, tot pierzându-se în presupuneri, nu adormi decât târziu. Aşa se şi face că a doua zi de dimineaţă ea era gata îmbrăcată înaintea colonelului.

— Ştii totul, bunul meu tată, spuse ea îndată ce se văzu în drum spre mare.

— Ştiu totul şi în plus destule lucruri pe care tu nu le ştii, răspunse el.

După această replică, tatăl şi fiica făcură câţiva paşi în tăcere.

— Explică-mi, copila mea, cum a fost cu putinţă ca o fiică adorată de mama ei să facă un demers atât de hotărâtor ca acela de a-i scrie unui necunoscut fără să o consulte?

— Ei, tată, pentru că mama n-ar fi îngăduit-o.

— Crezi tu, fiica mea, că e un procedeu rezonabil? Dacă te-ai instruit singură, cum de nu ţi-a spus raţiunea sau inteligenţa – în lipsa pudorii – că a proceda aşa însemna să

te arunci pe capul unui om? Fiica mea, singura, unica mea copilă e lipsită de mândrie, de delicateţe? Oh, Modeste, l-ai făcut pe tatăl tău să petreacă două ore infernale la Paris; căci, în sfârşit, sub raport moral ai avut aceeaşi comportare ca Bettina, fără să ai scuza de a fi fost sedusă; tu ai cochetat la rece, iar această cochetare înseamnă o dragoste raţională, viciul cel mai îngrozitor al franţuzoaicei.

— Eu, lipsită de mândrie?… spuse Modeste plângând. Dar nici nu m-a văzut încă!

— El îţi ştie numele…

— Nu i l-am spus decât în momentul când ochii au dat dreptate celor trei luni de corespondenţă în timpul cărora sufletele noastre şi-au vorbit!

— Da, dragul meu înger rătăcit, ai pus oarecare judecată într-o nebunie care-ţi compromitea şi fericirea şi familia…

— Ei! la urma urmelor, tăticule, fericirea te absolvă de păcatul acestei îndrăzneli, spuse ea pe un ton de fiinţă necăjită.

— Aa! e numai îndrăzneală? exclamă tatăl.

— O îndrăzneală pe care şi mama mea şi-a permis-o, replică ea cu aprindere.

— Copilă răzvrătită! Mama ta, după ce m-a văzut la un bal, i-a spus seara tatălui ei, care o adora, că ea crede că ar fi fericită cu mine… Fii sinceră, Modeste, este oare vreo asemănare între o dragoste, ce-i drept fulgerătoare, dar născută sub ochii unui tată, şi acţiunea nebunească de a scrie unui necunoscut?

— Un necunoscut?… Spune, tăticule, unul dintre cei mai mari poeţi ai noştri, al cărui caracter şi a cărui viaţă sunt expuse privirii tuturor, bârfelilor, calomniei, un om aureolat de glorie şi pentru care eu, scumpul meu tată, am rămas în ipostaza de personaj dramatic şi literar, o fiică a lui Shakespeare, până în clipa când am vrut să ştiu dacă omul este tot atât de frumos pe cât îi este sufletul…

— Doamne! biata mea copilă, tu faci poezie în legătură cu căsătoria! Dar dacă fetele au fost ţinute totdeauna în

familie ca într-o mănăstire, dacă Dumnezeu, legea socială le pun sub opreliştea severă a consimţământului patern, apoi asta s-a făcut tocmai pentru a le feri de toate relele acestor poezii care vă farmecă, vă iau privirea şi pe care atunci nu le puteţi aprecia la adevărata lor valoare. Poezia este una dintre plăcerile vieţii, ea nu înseamnă viaţa toată.

— Tată, procesul mai este pe rol în faţa tribunalului faptelor, căci se duce o luptă neîncetată între inimile noastre şi familie.

— Vai de copilul care şi-ar găsi fericirea în această împotrivire… spuse cu gravitate colonelul. În 1813, l-am văzut pe unul dintre camarazii mei, marchizul d'Aiglemont{50}, însurându-se cu verişoara sa împotriva tatălui ei, şi acest menaj a plătit scump încăpăţânarea pe care o tânără fată o confunda cu dragostea… În această privinţă familia e suverană…

— Logodnicul meu mi-a spus toate acestea, răspunse ea. Pentru un timp, a devenit un Orgon{51} şi a avut curajul să-mi denigreze breasla poeţilor.

— V-am citit scrisorile, spuse Charles Mignon lăsând să-i scape un zâmbet şiret care o nelinişti pe Modeste; dar în legătură cu aceasta trebuie să-ţi atrag atenţia că ultima scrisoare abia dacă ar fi putut fi îngăduită unei fete seduse, unei Julie D'Estanges{52}! Doamne, cât rău ne fac romanele!…

— De n-ar fi scrise, scumpul meu tată, le-am trăi noi înşine; e mai bine să le citim… În zilele noastre sunt mai puţine aventuri decât sub Ludovic al XIV-lea şi sub Ludovic al XV-lea, când se publicau mai puţine romane… De altfel, de vreme ce ai citit scrisorile, trebuie să-ţi fi dat seama că ţi-am găsit de ginere pe fiul cel mai respectuos, sufletul cel mai angelic, cinstea cea mai strictă, şi că noi: doi ne iubim cel puţin tot atât cât vă iubiţi, dumneata cu mama… fii bine, recunosc că nu s-a petrecut totul chiar conform etichetei; dacă vrei, am făcut o greşeală…

— V-am citit scrisorile, repetă tatăl, întrerupându-şi fiica, astfel că ştiu cum te-ai justificat în propriii tăi ochi pentru un demers pe care şi l-ar putea permite o femeie ce cunoaşte viaţa şi ar fi antrenată de o pasiune, dar care pentru o tânără de douăzeci de ani constituie o greşeală gravă…

— O greşeală pentru nişte burghezi, pentru nişte Golbenheimi limitaţi, care măsoară viaţa cu echerul… Să nu ieşim din lumea artistică şi poetică, tată… Noi, tinerele fete, avem de ales între două sisteme: să-i dăm de înţeles unui bărbat, prin gesturi afectate, că-l iubim, sau să i ne adresăm deschis Această din urmă atitudine nu este, oare, cu adevărat măreaţă, cu adevărat nobilă? Noi, tinerele franţuzoaice, suntem livrate de familiile noastre ca mărfuri, la termen, peste trei luni, uneori „la finele lunii”, ca domnişoara Vilquin; în Anglia însă, în Elveţia, în Germania fetele se mărită cam după sistemul urmat de mine… Ce-mi poţi răspunde? Nu sunt şi eu puţin nemţoaică?

— Copil ce eşti! exclamă colonelul privindu-şi fiica, superioritatea Franţei se trage tocmai din bunul ei simţ, din logica pe care frumoasa ei limbă o impune spiritului: ea este raţiunea omenirii! Anglia şi Germania sunt romaneşti sub acest aspect al obiceiurilor lor. Şi totuşi, marile lor familii urmează legile noastre. Oare nu vreţi să-nţelegeţi odată că părinţii voştri, care cunosc bine viaţa, sunt răspunzători de sufletul şi fericirea voastră, că ei trebuie să vă ferească de pericolele lumii? Doamne! spuse el, greşeala e a lor? Este a noastră? Trebuie să-i ţii pe copil sub un jug de fier? Trebuie să fim pedepsiţi pentru acea tandreţe care ne îndeamnă să-i facem fericiţi şi care, din nefericire, îi cuibăreşte în chiar inima noastră?…

Auzind această invocare rostită cu vocea înecată în lacrimi, Modeste îşi privi tatăl cu coada ochiului.

— Este oare o greşeală pentru o tânără fată cu inima liberă să-şi aleagă drept soţ nu doar un băiat, frumos, ci pe

deasupra un om de geniu, nobil şi cu o situaţie frumoasă? Un gentilom blând ca mine? spuse ea.

— Îl iubeşti?… întrebă tatăl.

— Ştii tată, spuse ea lăsându-şi capul pe pieptul colonelului, dacă nu vrei să mă vezi murind…

— Ajunge! spuse bătrânul soldat; pasiunea ta, după cum văd, este de nezdruncinat!

— De nezdruncinat.

— Nimic nu te poate schimba?

— Nimic pe lume!

— Nu te-aştepţi la nimic neprevăzut, la nicio trădare, reluă bătrânul soldat; îl iubeşti *oricum,* din cauza farmecului său personal, şi chiar de-ar fi un d'Estourny tot l-ai iubi?…

— Oh, tată!… Nu-ţi cunoşti fiica. Oare aş putea să iubesc un laş, un om fără credinţă, fără onoare, un nemernic?…

— Şi dacă ai fost înşelată?…

— De băiatul acela fermecător şi candid, aproape melancolic?… Glumeşti, sau nu l-ai văzut.

— În sfârşit, din fericire dragostea ta nu mai e absolută, aşa cum spuneai. Te fac să vezi unele împrejurări care ţi-ar modifica poemul… Ei bine, înţelegi că şi taţii sunt buni la ceva?

— Vrei să-i dai o lecţie copilului tău, tată. Asta aduce a *Morala în acţiune*[{53}].

— Biată rătăcită! reluă aspru tatăl, lecţia nu ţi-o dau eu, eu n-am niciun amestec, decât poate să-ţi atenuez lovitura…

— Ajunge tată, nu te juca cu viaţa mea… spuse Modeste pălind.

— Haide, fiica mea, adună-ţi tot curajul. Tu te-ai jucat cu viaţa şi viaţa se joacă acum cu tine.

Modeste îşi privi tatăl năucită.

— Deci, dacă tânărul pe care-l iubeşti, pe care l-ai văzut în biserica din Le Havre, cu patru zile în urmă, ar fi un mizerabil…

— Dar nu-i aşa! spuse ea. Capul acela brun şi palid, figura aceea nobilă şi plină de poezie…

— Este o minciună! spuse colonelul, întrerupându-şi fiica. El e domnul de Canalis aşa cum sunt eu pescarul acela care-şi ridică pânza ca să pornească la drum…

— Ştii ce ucizi în mine?… spuse Modeste.

— Linişteşte-te, copila mea; dacă întâmplarea a inclus pedeapsa în însăşi greşeala ta, răul nu e ireparabil. Băiatul pe care l-ai văzut, cu care ţi-ai schimbat inima prin corespondenţă, este un băiat loial, a venit să-mi mărturisească încurcătura în care se află; te iubeşte şi nu l-aş respinge ca ginere.

— Dacă nu-i Canalis, cine-i?… spuse Modeste cu o voce profund schimbată.

— Secretarul!… îl cheamă Ernest de la Brière. Nu e nobil; dar este unul dintre acei bărbaţi obişnuiţi, cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură, care plac părinţilor. De altfel, ce importanţă are? L-ai văzut, nimic nu-ţi poate schimba sentimentele, tu l-ai ales, îi cunoşti sufletul, care este tot atât de frumos pe cât e el de chipeş!…

Contele de la Bastie fu întrerupt de un suspin al Modestei. Sărmana fată, palidă, cu privirea pierdută în largul mării, ţeapănă ca o moartă, fusese izbită ca de un foc de pistol, de aceste cuvinte: „Este unul dintre acei bărbaţi obişnuiţi, cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură, care plac părinţilor”.

— Înşelată!… spuse ea în cele din urmă.

— Ca biata ta soră, dar mai puţin grav.

— Să ne-ntoarcem, tată! spuse Modeste ridicându-se de pe moviliţa pe care se aşezaseră amândoi. Uite, tată, îţi jur în faţa lui Dumnezeu să-ţi împlinesc vrerea, oricare ar fi ea, în povestea măritişului meu.

— Deci nu mai iubeşti?… întrebă caustic tatăl.

— Iubeam un om adevărat, cu fruntea neîntinată de minciună, cinstit aşa cum eşti dumneata, incapabil să se

deghizeze ca un actor, să-şi pună pe obraz fardul gloriei altcuiva…

— Spuneai că nimic nu te poate schimba? întrebă pe un ton ironic colonelul.

— Oh! Nu-ţi bate joc de mine!… spuse ea, unindu-şi mâinile a rugăciune şi privindu-şi tatăl cu o cruntă nelinişte; nu-ţi dai seama că îmi chinui inima şi cele mai dragi convingeri cu glumele dumitale…

— Doamne păzeşte! Ţi-am spus curatul adevăr.

— Eşti foarte bun, tată, răspunse ea după o pauză şi cu un fel de solemnitate în voce.

— Şi el posedă scrisorile tale, reluă Charles Mignon. Ca să vezi!… Dacă aceste mângâieri nebune ale sufletului tău ar fi căzut în mâinile acelor poeţi care, după Dumay, îşi aprind cu ele ţigările…

— Oh! mergi prea departe…

— Canalis i-a spus-o…

— L-a văzut pe Canalis?…

— Da, răspunse colonelul.

Continuară să meargă, tăcând amândoi.

— Iată, aşadar, reluă Modeste după câţiva paşi, de ce acest domn îmi spunea atâtea lucruri rele despre poezie şi despre poeţi, de ce acest mărunt secretar vorbea de… Dar, spuse ea, întrerupându-şi gândul, virtuţile sale, calităţile sale, frumoasele lui sentimente nu sunt ele oare o haină epistolară? Cel ce-şi însuşeşte gloria şi numele altcuiva poate prea bine…

— Să spargă lacăte, să fure Tezaurul, să ucidă la drumul mare! exclamă Charles Mignon, surâzând. Aşa sunteţi voi, tinerele fete, cu sentimentele voastre intransigente şi cu ignoranţa voastră în ale vieţii! Un bărbat în stare să înşele o femeie trebuie neapărat să coboare de pe eşafod, sau să urce pe el!

Această zeflemea puse capăt efervescenţei Modestei – şi tăcerea se înstăpâni din nou între ei.

— Copila mea, reluă colonelul, în societate, ca şi în natură, de altfel, bărbaţii caută să pună stăpânire pe inimile voastre; voi însă trebuie să vă apăraţi. Tu ai inversat rolurile. Totul e fals când te situezi pe o poziţie falsă. Vina e, deci, în primul rând a ta. Nu, bărbatul care încearcă să placă unei femei nu e un monstru şi suntem în dreptul nostru să pornim atacul cu toate consecinţele lui, excluzând crima sau actele de laşitate. Un bărbat poate avea încă virtuţi, chiar după ce a înşelat o femeie, ceea ce înseamnă pur şi simplu că el n-a găsit la ea comorile pe care le căuta; pe când doar o regină, o actriţă sau o femeie atât de sus situată încât să fie pentru bărbat ca o regină, poate să facă primul pas spre el, fără a se înjosi prea mult. Dar o tânără fată!... Ea dezminte atunci tot ce Dumnezeu a făcut să înflorească mai sfânt, mai frumos, mai măreţ într-însa, cu oricâtă graţie, oricâtă poezie, oricâte precauţii făptuieşte ea acea greşeală.

— Să-l cauţi pe stăpân şi să dai de slugă... Să fi rejucat *Jocul dragostei şi-al întâmplării*[{54}] de una singură! spuse ea pe un ton plin de amărăciune. Oh! n-am să-mi revin niciodată...

— Nesocotito... Domnul Ernest de la Brière, după opinia mea, este un personaj cel puţin de talia domnului baron de Canalis; a fost secretarul particular al unui prim-ministru; este consilier verificator la Curtea de Conturi, e inimos, te adoră, dar nu compune versuri... Nu, admit, nu e poet, dar poate avea o inimă plină de poezie. În sfârşit, sărmana mea copilă, zise el întâmpinând un gest de dezgust al Modestei, îl vei vedea şi pe unul şi pe celălalt, pe falsul şi pe adevăratul Canalis...

— Oh, papa!...

— Mi-ai jurat să mă asculţi în tot ce priveşte povestea măritişului tău? Ei bine, vei putea să alegi dintre ei pe cel care îţi va plăcea ca soţ. Ai început printr-un poem, vei sfârşi printr-o pastorală, încercând să surprinzi adevăratul

caracter al acestor domni, în câteva escapade câmpeneşti, la vânătoare sau la pescuit!

Modeste îşi lăsă capul în piept, revenind la *chalet* împreună cu tatăl ei, ascultându-l şi răspunzându-i prin monosilabe.

De pe piscul unde crezuse că va ajunge în zbor până la cuibul unui vultur, ea se vedea căzută în mocirlă şi umilită. Pentru a folosi expresiile poetice ale unui autor al zilelor noastre, după ce îşi simţise talpa piciorului prea gingaşă pentru a păşi pe cioburile de sticlă ale Realităţii, Fantezia, care în acest piept plăpând aduna la un loc tot ce e femeiesc, de la visările presărate cu violete ale tinerei fete ruşinoase şi până la dorinţele nesăbuite ale curtezanei, o adusese în mijlocul grădinilor sale fermecate, unde, surpriză amară! – în loc de floarea ei sublimă, ea vedea ieşind din pământ picioarele păroase şi răsucite ale negrei mătrăgune". De pe înălţimile mistice unde o ridicase dragostea, Modeste se afla acum pe drumul neted, plat, mărginit de şanţuri şi arături, în sfârşit pe drumul pavat al Vulgarităţii! Care fată cu suflet fierbinte nu s-ar fi zdrobit într-o asemenea cădere? La picioarele cui îşi semănase ea cuvintele?

Modeste care se întorsese la *chalet* semăna cu cea care plecase de acolo cu două ceasuri mai devreme tot atât cât seamănă actriţa de pe stradă cu eroina de pe o scenă. Ea căzu într-o amorţeală penibilă la vedere. Soarele era obscur, natura se voala, florile nu-i mai spuneau nimic. Ca toate fetele cu o fire exaltată, ea băuse câteva înghiţituri în plus din paharul dezmeticirii. Se împotrivi realităţii, nevrând încă să-şi pună gâtul sub jugul familiei şi al societăţii, găsindu-l greu, aspru, apăsător! Nu ascultă nici măcar consolările tatălui şi ale mamei, găsind nu ştiu ce voluptate sălbatică în a se lăsa în voia suferinţelor sufleteşti.

— Bietul Butscha, spuse ea într-o seară, are deci dreptate!

Această replică ne arată drumul străbătut de ea într-un scurt răstimp pe întinderile aride ale Realului, condusă de o tristeţe mohorâtă. Tristeţea pe care o naşte spulberarea tuturor speranţelor noastre este o boală. Adeseori ea duce la moarte. N-ar fi o preocupare minoră pentru fiziologia actuală să cerceteze pe ce căi, prin ce mijloace o idee ajunge să producă aceeaşi dezorganizare ca şi o otravă: cum desperarea îţi taie pofta de mâncare, distruge pilorul şi modifică toate condiţiile vitalităţii celei mai puternice. Aşa se întâmplă şi cu Modeste. Vreme de trei zile, ea oferi spectacolul unei melancolii morbide, nu mai cântă, nu mai putea fi făcută să zâmbească. Părinţii şi prietenii ei se speriară. Charles Mignon, neliniştit, văzând că cei doi prieteni nu mai soseau, se gândea să plece să-i aducă. În a patra zi, însă, domnul Latournelle avu veşti despre ei. Iată cum:

Canalis, aţâţat la culme de o zestre atât de bogată, nu voise să neglijeze nimic pentru a-l învinge pe la Brière, fără ca la Brière să-i poată imputa că ar fi nesocotit legile prieteniei: Poetul se gândise că nimic nu coboară mai mult pe un iubit în ochii unei tinere fete decât să i-l prezinţi într-o poziţie de subaltern şi îi propuse, în modul cel mai simplu, lui la Brière, să stea laolaltă şi să ia pentru o lună, la Ingouville, o căsuţă de ţară unde să locuiască amândoi sub pretextul unei sănătăţi zdruncinate. De îndată ce la Brière, în prima clipă considerând absolut firească această propunere, consimţi, Canalis luă asupra-şi toate cheltuielile prietenului său şi făcu singur pregătirile de plecare. Ei îşi trimise valetul la Le Havre şi îi recomandă să se adreseze domnului Latournelle pentru închirierea unei case de ţară la Ingouville, socotind că notarul va flecări în familia Mignon. Ernest şi Canalis, cum se poate bănui, discutaseră despre toate împrejurările acestei aventuri, iar prolixul la Brière îi dăduse mii de amănunte rivalului său. Valetul, în curent cu intenţiile stăpânului, i le satisfăcu de minune. El trâmbiţă sosirea la Le Havre a marelui poet, căruia medicii

îi prescriseseră câteva băi el e mare pentru a-şi reface forţele epuizate de eforturile duble, pe tărâmul politicii şi pe cel literar. Acest mare personaj dorea o casă cu atâtea şi atâtea încăperi, căci îşi aducea secretarul, un bucătar, doi servitori, nemaipunându-l la socoteală pe domnul Germain Bonnet, valetul său. Caleaşca aleasă de poet şi închiriată pe o lună era destul de frumoasă şi putea servi la câteva plimbări. De aceea Germain căută să închirieze în împrejurimile oraşului doi cai bine dresaţi, domnului baron şi secretarului său plăcându-le să şi călărească. În faţa lui Latournelle, Germain, vizitând casele de ţară, puse un puternic accent pe secretar, refuzând două locuinţe sub motiv că acolo domnul de la Brière n-ar fi convenabil găzduit.

— Domnul baron, spunea el, şi-a făcut din secretar cel mai bun prieten al său. Ah, ce mai observaţie aş înghiţi dacă domnul de la Brière n-ar fi tratat ca domnul baron însuşi! Şi, la urma urmelor, domnul de la Brière este referendar la Curtea de Conturi.

Germain nu se arătă niciodată îmbrăcat altfel decât în negru, cu mănuşi curate, cu cizme – întocmai ca un stăpân. Închipuiţi-vă ce efect produse el şi ce idee îşi făcu lumea după acest eşantion despre marele poet. Valetul unui om de spirit ajunse să aibă spirit, căci spiritul stăpânului său se extinse asupra lui. Germain nu-şi şarjă rolul, se comportă simplu, fu bonom, aşa cum îi recomandase Canalis. Bietul la Brière nici nu-şi închipuia răul pe care i-l făcea Germain şi deprecierea la care consimţise; căci din sferele de jos ajunseră până la Modeste câteva ecouri ale rumoarei publice. Aşadar, Canalis avea să-şi aducă prietenul în suita sa, în trăsura sa, iar Ernest prin însuşi caracterul său nu fu în stare să înţeleagă falsitatea poziţiei sale pentru a o înlătura la timp. Întârzierea de care era furios Charles Mignon fusese cauzată de pictarea armelor lui Canalis pe panourile caleştii şi de comenzile la croitor, căci poetul acordase atenţie întregului univers al amănuntelor dintre

care şi cel mai mic era în măsură să exercite o influenţă asupra unei tinere fete.

— Fiţi liniştit, spuse Latournelle lui Charles Mignon într-a cincea zi, cameristul domnului Canalis a terminat treaba azi-dimineaţă; el a închiriat pavilionul doamnei Amaury, la Sanvic, cu mobilă cu tot, pentru şapte sute de franci. Aşadar, acei domni vor fi aici duminică. De asemenea, am primit scrisoarea asta de la Butscha… Ascultaţi, nu-i lungă: *„Dragul meu patron, nu mă pot întoarce mai devreme de duminică. Până atunci trebuie să obţin unele informaţii extrem de importante privitoare la fericirea unei persoane căreia îi purtaţi interes”.*

Vestea sosirii acestor două personaje nu uşură tristeţea Modestei: sentimentul prăbuşirii, confuzia o mai stăpâneau şi ea nu era atât de cochetă pe cât o credea tatăl ei. Există o încântătoare cochetărie permisă, cea a sufletului, care poate fi numită politeţea dragostei; Charles Mignon, însă certându-şi fiica, nu făcuse deosebire între dorinţa de a place şi dragostea raţională, între setea de a iubi şi calcul. Ca un veritabil colonel din vremea imperiului, văzuse în această corespondenţă, citită în grabă, o fată care se aruncă de gâtul unui poet; dar în scrisorile suprimate, pentru a evita lungimile, un cunoscător ar fi admirat reţinerea pudică şi plină de graţie pe care Modeste, printr-o trecere destul de firească la o femeie, o substituise tonului agresiv şi uşuratic din primele sale scrisori. Într-o privinţă însă tatăl îi spusese cruntul adevăr. Ultima scrisoare în care Modeste, stăpânită de o triplă dragoste, se exprimase ca şi cum căsătoria ar fi fost hotărâtă, această scrisoare o făcea să se ruşineze. Tocmai de aceea socotea că tatăl ei dă dovadă de duritate, de cruzime silind-o să-l primească pe un bărbat nedemn de ea, spre care sufletul ei zburase aproape despuiat. Ea îl chestionase pe Dumay despre întrevederea sa cu poetul, îl făcuse, cu subtilitate, să-i povestească până şi cele mai mici amănunte şi nu-l găsea pe Canalis chiar aşa de barbar cum îl prezenta locotenentul.

Ea surâdea la ideea acelei casete papale care conţinea scrisorile a o *mie şi trei femei* ale acestui Don Juan. În câteva rânduri fu tentată să-i spună tatălui ei: „Nu sunt singura care-i scrie, iar elita femeilor trimite frunze pentru cununa de lauri a poetului!”

În săptămâna aceea caracterul Modestei cunoscu o transformare. Catastrofa – şi ea fu mare pentru o fire atât de poetică – trezi perspicacitatea şi maliţia acestei tinere fete, în care pretendenţii ei aveau să-ntâlnească un adversar teribil. Şi-ntr-adevăr, când inima unei tinere persoane se răceşte, mintea îi devine sănătoasă; ea observă atunci totul cu o anumită repeziciune în judecată, cu un ton de glumă pe care Shakespeare l-a zugrăvit admirabil în personajul său Beatrix din *Mult zgomot pentru nimic.* Modeste fu cuprinsă de o puternică scârbă faţă de bărbaţi, dintre care şi cei mai distinşi îi înşelau speranţele. În dragoste, ceea ce femeia consideră drept scârbă nu înseamnă decât a vedea just. Dar pe planul sentimentelor, mai ales, tânără fată nu are niciodată dreptate. Dacă nu admiră, ea dispreţuieşte. Or, după ce trecuse prin chinuri sufleteşti de nedescris, Modeste ajunsese în mod necesar să îmbrace acea armură pe care spusese că a gravat cuvântul Dispreţ; începând din acel moment, ea putea să asiste ca o persoană neutră la ceea ce numea vodevilul pretendenţilor, deşi ei îi revenea rolul tinerei amoreze. Ceea ce îşi propusese îndeosebi era să-l umilească pe domnul de la Brière.

— Modeste este salvată, spuse zâmbind doamna Mignon soţului său. Vrea să se răzbune pe falsul Canalis încercând să-l iubească pe adevăratul.

Acesta fusese, într-adevăr, planul Modestei. Dar era de o asemenea vulgaritate, încât mama ei, căreia îi mărturisise necazurile, o sfătuise să nu-i arate domnului de la Brière decât cea mai copleşitoare bunătate.

— Iată doi băieţi, spuse doamna Latournelle sâmbătă seara, care habar n-au câţi spioni vor fi pe urmele lor, căci

vom fi opt care să-i examinăm,

— Cum doi, buna mea prietenă? exclamă micul Latournelle. Vor fi trei. Gobenheim încă n-a sosit, aşa că pot să vorbesc.

Modeste îşi ridică privirea şi toată lumea, imitând-o, se uita la notar.

— Un al treilea îndrăgostit, cu adevărat, intră în luptă…

— Ei, asta-i!… spuse Charles Mignon.

— Şi, reluă pompos notarul, nu-i vorba de nimeni altul decât de Senioria Sa domnul duce d'Hérouville, marchiz de Saint-Sever, duce de Nivron, conte de Bayeux, viconte d'Essigny, mare comis şi pair al Franţei, Cavaler al ordinelor Pintenului şi Lânii de aur, Grande de Spania, fiul ultimului guvernator al Normandiei. A văzut-o pe domnişoara Mignon în timpul vizitei lui la Vilquini şi regreta atunci – aşa spune notarul său sosit ieri din Bayeux – că nu-i destul de bogată pentru el, al cărui tată, la înapoierea în Franţa, nu şi-a regăsit decât castelul din Herouville, locuit de o soră. Tânărul duce are treizeci şi trei de ani. Am misiunea expresă de a vă face propuneri, domnule conte, spuse notarul întorcându-se respectuos către colonel.

— Întrebaţi-o pe Modeste, răspunse tatăl, dacă mai vrea încă o pasăre în voliera ei; căci în ceea ce mă priveşte, eu consimt ca acest domn, mare comis, să-i acorde atenţia sa.

În ciuda grijii manifestate de Charles Mignon ca să nu vadă pe nimeni, să rămână la *chalet,* să nu iasă niciodată fără Modeste, Gobenheim, pe care ar îi fost greu să nu-l mai primească la *chalet,* vorbise despre averea lui Dumay, căci Dumay, acest al doilea tată pentru Modeste, îi spusese lui Gobenheim plecând de la el:

— Am să fiu intendentul domnului colonel şi toată averea mea, mai puţin ce va păstra soţia mea, va fi pentru copiii micuţei mele Modeste…

În Le Havre, toată lumea repetase aşadar întrebarea elementară pe care mai înainte şi-o pusese Latournelle.

— Nu înseamnă oare că domnul Charles Mignon are o avere colosală dacă partea lui Dumay este de şase sute de mii de franci şi dacă el va fi intendentul lui?

— Domnul Mignon a sosit pe o navă ce-i aparţine, încărcată cu indigo, se spunea la Bursă. Încărcătura asta valorează ea singură, fără să mai punem la socoteală nava, mai mult decât averea pe care şi-o recunoaşte.

Colonelul nu vru să-şi concedieze slujitorii, aleşi cu atâta grijă în cursul călătoriilor sale, şi fu nevoit să închirieze pe şase luni o casă în partea de jos a Ingouvilleului, căci avea un camerist, un bucătar şi un vizitiu, toţi negri, o mulatră şi doi mulatri pe a căror fidelitate se putea bizui. Vizitiul căuta cai de călărie pentru domnişoara, pentru stăpânul său, şi cai pentru caleaşca cu care se întorseseră colonelul şi locotenentul. Trăsura aceea, cumpărată la Paris, era de ultimă modă şi avea zugrăvite pe ea armele familiei la Bastie, iar deasupra lor o coroană de conte. Aceste obiecte, adevărate nimicuri în ochii unui om care timp de patru ani trăise în mijlocul luxului deşănţat din India, al neguţătorilor chinezi şi al englezilor din Canton, fură comentate de comercianţii din Le Havre, de locuitorii din Graville şi din Ingouville. În decurs de cinci zile rumoarea cuprinse întreaga Normandie, ca o dâră de pulbere ce ia foc.

— Domnul Mignon s-a înapoiat din China cu milioane, se spunea la Rouen, şi se pare că pe drum a devenit conte.

— Păi era conte de la Bastie înainte de Revoluţie, răspunse un interlocutor.

— Vasăzică îi spunem *domnul conte* unui liberal care timp de douăzeci şi cinci de ani s-a numit Charles Mignon! Unde o să ajungem?

Aşadar, cu toată tăcerea părinţilor şi a prietenilor ei, Modeste ajunse să treacă drept cea mai bogată moştenitoare din Normandia şi toţi îi descoperiră atunci numai merite. Mătuşa şi sora domnului duce d’Hérouville confirmară în public, în salonul lor, la Bayeux, dreptul domnului Charles Mignon la titlul şi la armele de conte,

datorate cardinalului Mignon, ai cărui ciucuri şi a cărui pălărie fură incluse, din recunoştinţă, în blazonul lui Mignon. Ele o zăriseră, de la Vilquini, pe domnişoara de la Bastie, iar solicitudinea lor pentru capul familiei sărăcite se trezi de îndată.

— Dacă domnişoara de la Bastie e tot atât de bogată pe cât e de frumoasă, spusese mătuşa tânărului duce, ar fi cea mai frumoasă partidă din provincie. Şi asta, măcar e nobilă!

Ultima remarcă fu rostită la adresa Vilquin-ilor, cu care nu se putuse ajunge la o înţelegere, după umilirea suferită de a se fi dus la ei.

Iată dar micile evenimente care aveau să introducă încă un personaj în acea scenă casnică, potrivnică legilor lui Aristotel şi Horaţiu; dar portretul şi biografia acestui personaj, venit atât de târziu, nu vor provoca lungimi, ţinând, seama de lipsa lui de importanţă. Domnul duce nu va ocupa aici mai mult loc decât în istorie. Senioria sa, domnul d’Hérouville, rod al toamnei matrimoniala a ultimului guvernator al Normandiei, s-a născut în emigraţie, în 1796, la Viena. Revenit în ţară odată cu regele, în 1814, bătrânul mareşal, tatăl ducelui actual, murise în 1819 fără să-l fi putut căsători pe fiul său, deşi era duce de Nivron. Nu-i lăsă decât imensul castel Herouville, parcul, câteva anexe şi o fermă răscumpărată destul de greu, însemnând una peste alta o rentă de cincisprezece mii de franci. Ludovic al XVIII-lea îi dădu fiului funcţia de mare comis, iar sub Carol al X-lea acesta obţinu pensia de douăsprezece mii de franci acordată *pair*-ilor săraci. Dar ce reprezenta leafa de mare comis şi o rentă de douăzeci şi şapte de mii de franci pentru această familie? La Paris, tânărul duce avea, ce-i drept, trăsurile regelui, locuinţa sa în strada Saint-Thomas du Louvre, la intendenţa generală a grajdurilor regale; numai că leafa îi acoperea cheltuielile din timpul iernii, iar renta de douăzeci şi şapte de mii de franci pe cele din timpul verii, în Normandia. Dacă acest mare senior era încă burlac, vina nu era atât a lui, cât a mătuşii sale, care nu

cunoştea fabulele lui La Fontaine. Domnişoara d’Hérouville formulă pretenţii enorme, în dezacord cu spiritul secolului, căci numele mari, dar fără avere nu puteau să găsească moştenitoare bogate în marea nobilime franceză, de pe atunci împovărată de nevoia de a-şi îmbogăţi fiii, ruinaţi de împărţirea egală a bunurilor. Pentru a-l însura avantajos pe tânărul duce d’Hérouville ar fi trebuit să li se facă curte marilor case bancare, dar trufaşa fiică a d’Herouvillilor le jigni pe toate cu expresii şfichiuitoare. În timpul primilor ani ai Restauraţiei, între 1817 şi 1825, tot umblând după milioane, domnişoara d’Hérouville o refuzase pe domnişoara Mongenod, fiica bancherului, cu care se mulţumi domnul de Fontaine. În sfârşit, după un şir de ocazii frumoase, pierdute din vina ei, ea găsea acum că averea familiei de Nucingen fusese adunată prin mijloace prea infame ca să justifice ambiţia doamnei de Nucingen de a face din fiica ei o ducesă. Regele, în dorinţa de a reda familiei d’Hérouville vechea ei splendoare, aproape că aranjase această căsătorie şi o taxă în mod public pe domnişoara d’Hérouville de nebună. Mătuşa îşi acoperi astfel nepotul de ridicol, iar ducele se preta la ridicol. Şi, într-adevăr, când înaltele trăsături umane dispar, rămân în urma lor fărâmituri, „răzături”, cum ar spune Rabelais, iar nobilimea franceză ne arată în acest secol mult prea multe resturi. Fără îndoială că nici clerul şi nici nobilimea n-au motiv să se plângă de lunga mea istorie a moravurilor. Aceste două mari şi magnifice necesităţi sociale sunt bine reprezentate în ea; dar ar însemna să renunţ la frumosul titlu de istoric dacă n-aş fi imparţial, dacă n-aş arăta aici degenarea rasei, aşa cum în altă parte veţi găsi figura emigrantului întruchipat de contele de Mortsauf (vedeţi *Crinul din vale) şi* toate trăsăturile nobile ale nobilimii în marchizul d’Espard (vedeţi *Interdicţia*[55]*).* Cum se poate ca rasa unor oameni voinici şi curajoşi, cum e familia acestor mândri d’Hérouville, care l-au dat pe faimosul mareşal al regelui, cardinali Bisericii, comandanţi de oşti ai casei de

Valois, vitejii lui Ludovic al XIV-lea, să sfârşească într-o făptură firavă şi mai scundă decât Butscha? Este o întrebare pe care poţi să ţi-o pui în numeroase saloane din Paris când auzi anunţându-se unul dintre marile nume ale Franţei şi vezi intrând un om scund, slăbuţ, plăpând, care pare că abia respiră, sau nişte îmbătrâniţi înainte de vreme, sau vreo făptură bizară la care observatorul caută cu greu o trăsătură în care să regăsească semnele unei foste măreţii. Petrecerile din vremea domniei lui Ludovic al XIV-lea, orgiile acelei perioade egoiste şi funeste au produs acea generaţie gălbejită la care numai manierele supravieţuiesc marilor calităţi dispărute. Formele, iată singura moştenire pe care o păstrează mobilii. De aceea, cu unele excepţii, abandonul în care a pierit Ludovic al XVI-lea poate fi explicat prin sărăcia resturilor rămase în urma domniei doamnei de Pompadour. Blond, palid şi firav, marele comis, bărbat tânăr şi cu ochi albaştri, nu era lipsit de o anumită demnitate în gândire: talia lui scundă şi greşelile mătuşii sale, care-l făcuseră să-i curteze zadarnic pe Vilquini, îi dădeau însă o timiditate excesivă. Familia d’Hérouville fusese şi înainte în primejdie să piară din cauza unui avorton (vedeţi *Copilul blestemat*, STUDII FILOSOFICE). Marele mareşal, căci astfel îi spunea familia celui pe care Ludovic al XII-lea îl făcuse duce, se însurase la optzeci şi patru de ani şi, fireşte, familia a continuat să existe. Tânărului duce totuşi îi plăceau femeile; numai că le situa prea sus, le respecta prea mult, le adora şi nu se simţea în largul său decât cu cele cărora nu li se arată respect. Această trăsătură îl determinase să ducă o viaţă oarecum dublă. Pentru adoraţiile la care se deda în saloanele sau, dacă vreţi, în budoarele din foburgul Saint-Germain, el îşi lua revanşa cu femeile uşoare. Aceste moravuri şi talia sa scundă, faţa lui suferindă, ochii lui albaştri cu priviri extaziate adăugaseră la ridicolul ce-i acoperea, de altfel întru totul pe nedrept, persoana, căci era plin de delicateţe şi de spirit. Inteligenţa lui fără sclipiri

nu se manifesta însă decât atunci când se simţea în largul său. Aşa se şi face că Fanny Beaupre[{56}], actriţa care trecea a fi, contra unui preţ plătit în aur, drept cea mai bună prietenă a sa, spunea despre el:

— E o sticlă de vin bun, dar atât de bine înfundată încât îţi rupi tirbuşoanele!

Frumoasa ducesă de Maufrigneuse, pe care marele comis nu putea decât s-o adore, îl strivi sub o remarcă, din nefericire repetată ca toate vorbele de duh răutăcioase.

— Mie, spunea ea, îmi face impresia unei bijuterii cu o lucrătură fină, pe care mai degrabă o arăţi decât o porţi şi pe care o păstrezi în vată.

Până şi denumirea funcţiei de mare comis, prin contrastul pe care-l sugera, îl făcu să râdă pe bunul Carol al X-lea, deşi ducele d'Hérouville era un excelent călăreţ. Oamenii sunt ca şi cărţile, uneori apreciaţi prea târziu. Modeste îl zărise pe ducele d'Hérouville în timpul şederii sale infructuoase la Vilquini; văzându-l trecând, toate aceste reflecţii îi veniseră aproape involuntar în minte. Dar în situaţia în care se afla acum, ea înţelese cât de importantă era cererea în căsătorie din partea ducelui d'Hérouville, ca să nu fie la cheremul nici unui Canalis.

— Nu văd, îi spuse ea lui Latournelle, de ce ducele d'Hérouville n-ar fi admis, în ciuda strâmtorării noastre, reluă ea privindu-şi tatăl cu maliţie, trec drept o moştenitoare. Voi termina prin a publica un program... N-aţi văzut cum s-au schimbat privirile lui Gobenheim de o săptămână încoace? E dezolat că nu poate să-şi treacă partidele de whist în contul unei adorări tăcute a persoanei mele.

— Sst! inimioara mea, spuse doamna Latournelle, iată-l.

— Moş Althor e desperat, spuse Gobenheim domnului Mignon, intrând.

— Dar de ce? întrebă contele de la Bastie.

— Se spune că lui Vilquin îi merge prost, iar Bursa vă atribuie o avere de câteva milioane...

— Nu se cunosc, replică foarte sec Charles Mignon, care îmi sunt obligaţiile în India, şi n-am de gând să-i comunic publicului situaţia afacerilor mele. Dumay, şopti el la urechea prietenului său, dacă Vilquin e în jenă financiară, am putea redobândi domeniul meu, plătindu-i peşin preţul pe care l-a dat el.

Acestea fură pregătirile, datorate hazardului, în toiul cărora Canalis şi la Brière sosiră, duminică dimineaţa, precedaţi de un curier, la pavilionul doamnei Amaury. Se află că ducele d'Hérouville, sora şi mătuşa sa urmau să sosească marţi, sub pretextul sănătăţii, la o casă închiriată în Graville. Această coincidenţă făcu să se spună la Bursă că, mulţumită domnişoarei Mignon, în Ingouville chiriile aveau să crească.

— Dacă lucrurile continuă aşa, va transforma Ingouville-ul într-un spital, spuse domnişoara Vilquin cea mică, în desperarea ei de a nu fi ducesă.

Eterna comedie a *Moştenitoarei,* care urma să se joace la *chalet,* ar putea fi numită, desigur, ţinând seama de dispoziţia în care se afla Modeste şi după cum glumise chiar ea – *Programul unei tinere fete,* căci era ferm hotărâtă, după ce-şi pierduse iluziile, să nu-şi acorde mâna decât bărbatului ale cărui calităţi o vor mulţumi întru totul.

A doua zi după sosirea lor, cei doi rivali încă prieteni, se pregătiră să-şi facă intrarea, seara, la *chalet*. Întreaga duminică, şi dimineaţa de luni le-au petrecut cu despachetarea, cu luarea în stăpânire a pavilionului doamnei Amaury şi cu aranjamentele pe care le presupune o şedere de o lună. De altfel, autorizat de situaţia lui de ucenic al unui ministru să-şi îngăduie destule şmecherii, poetul calcula totul. Astfel, el ţinu să tragă folos din zarva pe care urma s-o stârnească sosirea sa la Le Havre şi care va avea unele ecouri la *chalet*. În calitatea sa de om obosit, Canalis rămase acasă. La Brière se duse în două rânduri să se plimbe prin faţa *chalet*-ului, căci iubea cu un fel de

desperare; era profund terorizat de ideea că a displăcut, iar viitorul i se părea acoperit de nori grei.

Cei doi prieteni coborâră să cineze luni, amândoi înveşmântaţi ca pentru prima vizită, cea mai importantă dintre toate. La Brière era îmbrăcat ca în faimoasa duminică, la biserică; se socotea însă satelitul unui astru şi se lăsa în voia pericolelor legate de situaţia sa. Canalis, în ce-l privea, nu uitase nici haina neagră, nici decoraţiile, nici eleganţa de salon, însuşită la perfecţie în relaţiile sale cu ducesa de Chaulieu, protectoarea sa, şi cu lumea cea mai bună din foburgul Saint-Germain. Canalis ţinuse seama de toate amănuntele pentru a arăta ca un *dandy,* pe când bietul la Brière avea să se prezinte în ţinuta indiferentă a omului care şi-a pierdut speranţa.

Servind masa celor doi stăpâni ai săi, Germain nu putu să-şi reţină zâmbetul stârnit de acest contrast. Când aduse felul al doilea, el intră cu un aer destul de diplomatic sau, mai bine zis, neliniştit.

— Domnul baron, spuse el lui Canalis cu glas scăzut, ştie oare că domnul mare comis soseşte la Graville ca să se trateze de aceeaşi boală de care suferă domnul de la Brière şi domnul baron?

— Micul duce d’Hérouville? exclamă Canalis.

— Da domnule.

— Să vină oare pentru domnişoara de la Bastie? întrebă la Brière roşind.

— Pentru domnişoara Mignon! răspunse Germain.

— Am fost traşi pe sfoară! exclamă Canalis privindu-l pe la Brière.

— Ah! replică cu aprindere Ernest, iată primul *noi* pe care-l rosteşti de la plecarea noastră. Până acum spuneai *eu!*

— Mă cunoşti, doar, răspunse Melchior, lăsând să-i scape un hohot de râs. Noi nu suntem în stare să luptăm împotriva unei şarje de cavalerie a coroanei. Împotriva titlului de duce şi de *pair,* nici împotriva mlaştinilor pe care

Consiliul de Stat le-a atribuit tocmai acum, în baza raportului meu, casei d’Hérouville.

— Senioria Sa, spuse la Brière cu maliţie, dar pe un ton de seriozitate, îţi oferă un premiu de consolare în persoana surorii sale.

În clipa aceea se anunţă domnul conte de la Bastie; cei doi tineri se ridicară în picioare, iar la Brière se grăbi să-i iasă în întâmpinare ca să i-l prezinte pe Canalis.

— Trebuia să vă întorc vizita pe care mi-aţi făcut-o la Paris, se adresă Charles Mignon, către tânărul referendar, şi ştiam că, venind aici, voi avea nespusa plăcere de a-l întâlni pe unul dintre marii noştri poeţi contemporani.

— Mare?… Domnule, răspunse poetul, surâzând, nimic nu mai poate fi mare într-un secol căruia domnia lui Napoleon îi serveşte de prefaţă. În primul rând, noi suntem un întreg trib de aşa-zişi mari poeţi. În al doilea rând, talentele de mâna a doua simulează atât de bine geniul, încât au făcut cu neputinţă afirmarea marilor valori.

— Acesta să fie, oare, motivul care v-a făcut să vă avântaţi în viaţa politică? întrebă contele de la Bastie.

— Aceeaşi situaţie şi aici, spuse poetul. Nu vor mai exista mari oameni de stat; vor exista, pur şi simplu, oameni care vor avea mai mare sau mai mică legătură cu evenimentele. Iată, domnule, sub regimul pe care ni l-a dat Carta Constituţională, care ne percepe impozitele curente ca pe-un impozit pentru înarmare, singurul lucru solid este ceea ce aţi fost să căutaţi în China: averea!

Satisfăcut de propria-i persoană şi mulţumit de impresia pe care: i-o făcea viitorului tată-socru, Melchior se întoarse către Germain:

— Vei servi cafeaua în salon, spuse el, invitându-l pe comerciant să părăsească sufrageria.

— Vă mulţumesc, domnule conte, spuse atunci la Brière, că m-aţi scăpat astfel din încurcătura în care mă aflam, neştiind cum să vi-l recomand pe amicul meu. Pe lângă faptul că aveţi mult suflet, sunteţi şi isteţ…

— Ei aş! Isteţimea tuturor provensalilor, spuse Charles Mignon.

— Ah, sunteţi din Provenţa?… exclamă Canalis.

— Iertaţi-l pe amicul meu, spuse la Brière, el n-a studiat, ca mine, istoria familiei de la Bastie.

La această observaţie „amicală”, Canalis aruncă spre Ernest o privire stăruitoare.

— Dacă sănătatea vă îngăduie, se adresă provensalul către marele poet, aş solicita onoarea de a vă primi în seara asta sub acoperişul meu; va fi o zi demnă de reţinut, cum spun anticii, *albo notanda lapillo.* Deşi suntem destul de stingheriţi să primim o glorie atât de mare într-o casă atât de mică, veţi satisface nerăbdarea fiicei mele, a cărei admiraţie pentru dumneavoastră merge până acolo încât să vă pună versurile pe muzică.

— Posedaţi mai mult decât gloria, spuse Canalis, posedaţi frumuseţea, după cele spuse de Ernest.

— Oh, e o fată bună pe care o veţi găsi foarte provincială, spuse Charles.

— O provincială după care umblă, zice-se, ducele d’Hérouville, exclamă Canalis pe un ton sec.

— Oh, reluă domnul Mignon, cu bonomia perfidă a meridionalului, îi las fiicei mele toată libertatea. Ducii, prinţii, simplii particulari, totul mi-e indiferent, chiar un om de geniu. Nu vreau să-mi iau niciun angajament şi băiatul pe care Modeste a mea îl va alege, va fi ginerele meu, sau mai degrabă fiul meu, spuse el, privindu-l pe la Brière. Ce vreţi, doamna de la Bastie este nemţoaică, ea nu admite eticheta noastră, iar eu mă las condus de cele două femei din casa mea. Prefer să şed în trăsură decât pe capră. Putem vorbi despre aceste lucruri serioase râzând, pentru că încă nu l-am văzut pe ducele d’Hérouville şi eu nu cred în căsătoriile făcute prin procură după cum nici în pretendenţii impuşi de părinţi.

— Aceasta e o declaraţie totodată descurajantă şi încurajatoare pentru doi tineri care vor să caute piatra

filosofală a fericirii în căsătorie, spuse Canalis.

— Nu credeţi util, necesar şi politic a stipula perfecta libertate a părinţilor, a fiicei şi a pretendenţilor? întrebă Charles Mignon.

Canalis, la o privire a lui la Brière, păstră tăcerea, convorbirea deveni banală şi după ce dădură de câteva ori ocol grădinii, tatăl se retrase, contând pe vizita celor doi prieteni.

— Ne-a concediat, exclamă Canalis, tu ai înţeles-o ca şi mine. De altfel, în locul său, n-aş oscila între marele comis şi noi doi, oricât de atrăgători am fi.

— Eu nu cred asta, răspunse la Brière. Eu cred că acest brav soldat a venit ca să-şi satisfacă nerăbdarea de a te vedea şi să ne asigure de neutralitatea sa, deschizându-şi totodată casa pentru noi. Modeste, înamorată de gloria ta şi înşelată de mine se află, pur şi simplu, între Poezie şi Realitate. Ghinionul meu este că Realitatea sunt eu.

— Germain, se adresă Canalis valetului care le servise cafeaua, spune să-nhame caii la trăsură. Într-o jumătate de ceas plecăm, ne vom plimba înainte de a merge la *chalet.*

Cei doi tineri erau în egală măsură nerăbdători să o vadă pe Modeste, dar la Brière se temea de această întâlnire pe când Canalis se ducea la ea cu o încredere plină de înfumurare. Căldura pe care Ernest o arătase tatălui şi linguşeala prin care mângâiase orgoliul nobiliar al negustorului atrăgând atenţia asupra stângăciei lui Canalis, îl determină pe poet să joace un anumit rol. Melchior hotărî ca, punându-şi în evidenţă calităţile, să facă totodată pe indiferentul, să pară că o dispreţuieşte pe Modeste şi să stârnească astfel amorul-propriu al tinerei fete.

Elev al frumoasei ducese de Chaulieu, el se arăta astfel demn de reputaţia sa de bun cunoscător al femeilor, ceea ce nu este cazul pentru cei ce sunt fericitele victime ale unei pasiuni unice. Pe când sărmanul Ernest, retras în colţul trăsurii, zdrobit de temerile pe care le naşte adevărata dragoste şi presimţind furia, dispreţul, toate fulgerele unei

tinere rănite şi ofensate, păstra o tăcere sumbră, Canalis se pregătea tot în tăcere, aidoma unui actor pe punctul de a debuta într-un rol important dintr-o piesă nouă. Sigur, niciunul, nici celălalt, nu păreau fericiţi. În ce-l privea pe Canalis, era vorba, de altfel, de interese decisive. Pentru el, simpla intenţie de căsătorie presupunea ruperea amiciţiei serioase care îl lega de aproape zece ani de ducesa de Chaulieu. Cu toate că-şi mascase călătoria sub banalul pretext al oboselii, în care femeile nu cred niciodată, chiar şi atunci când e reală, conştiinţa îl chinuia puţin; dar cuvântul conştiinţă îi sună atât de fals lui la Brière, încât, atunci când poetul îi încredinţă îndoielile sale, el ridică din umeri.

— Conştiinţa ta, amice, îmi pare că se reduce, pur şi simplu, la teama că, pierzând afecţiunea doamnei de Chaulieu, vei fi lipsit de plăcerile vanităţii precum şi de unele foloase foarte reale; căci dacă reuşeşti cu Modeste, vei renunţa fără regret la slabele zvâcniri ale unei pasiuni aproape moarte de opt ani încoace. Spune că te temi să nu pierzi favoarea protectoarei tale, dacă află motivul prezenţei tale aici şi te voi crede fără rezerve. Dar să renunţi la ducesă şi apoi să nu reuşeşti la *chalet* este un joc peste puterile tale. Iar tu iei efectul acestei alternative drept remuşcare.

— Nu te pricepi deloc la sentimente, spuse Canalis, iritat ca un om căruia îi spui adevărul când el îţi cerea un compliment.

— E ceea ce ar trebui să răspundă un bigam în faţa a doisprezece juraţi, replică râzând la Brière.

Aceste vorbe făcură din nou o impresie dezagreabilă asupra lui Canalis; îl găsi pe la Brière prea spiritual şi prea liber în comportare pentru calitatea sa de secretar.

Sosirea unei caleşti splendide, conduse de un vizitiu în livreaua lui Canalis, făcu cu atât mai multă senzaţie la *chalet* cu cât cei doi pretendenţi erau aşteptaţi şi cu cât

toate persoanele acestei istorii, exceptându-i pe duce şi pe Butscha, se aflau acolo.

— Care-i poetul? îl întrebă doamna Latournelle pe Dumay stând la fereastră, unde venise să se posteze auzind uruitul trăsurii.

— Cel care păşeşte înainte, ca un tambur-major, răspunse casierul.

— Ah! spuse notăreasa examinându-l pe Melchior, care se fandosea ca un om ce se ştie privit.

Deşi prea severă, aprecierea făcută de Dumay – şi dacă a existat vreodată un om simplu el era acela – era oarecum îndreptăţită. Din vina marii doamne care îl măgulea excesiv şi îl răsfăţa aşa cum îşi vor măguli şi îşi vor răsfăţa întotdeauna adoratorii femeile mai în vârstă decât ei, Canalis era atunci, pe plan moral, un fel de Narcis. La o anumită vârstă o femeie care vrea să-şi ataşeze pentru totdeauna un bărbat, începe prin a-i diviniza cusururile, pentru a face imposibilă orice rivalitate; căci o rivală nu înţelege la prima vedere această linguşeală deosebit de fină cu care un bărbat se obişnuieşte destul de uşor. Înfumuraţii, când nu sunt înfumuraţi din naştere, sunt produsul acestei activităţi feminine. Canalis, luat de tânăr de frumoasa ducesă de Chaulieu, îşi justifica afectările zicându-şi că ele erau pe placul acelei femei al cărui gust era lege. Cu toate că e vorba de nuanţe excesiv de fine, nu e imposibil să le indicăm. Astfel, Melchior avea un talent de a citi, foarte admirat, pe care nişte elogii prea complezente îl aduseseră pe calea unei exagerări în care nici poetul, nici actorul nu cunosc limită şi care făcu să se spună despre el (tot de către de Marsay) că nu îşi declamă, ci îşi muge versurile, într-atât lungea sunetele din plăcerea de a se asculta. În argoul culiselor, Canalis „le cam lungea”. El îşi permitea să arunce ocheade interogative publicului, să adopte poze de satisfacţie şi să folosească procedee de joc numite de actori „artificii”, expresie pitorească aşa cum e tot ce creează lumea artei. Canalis avu de altfel imitatori şi

deveni şeful şcolii genului. Această emfază de melopee pusese o uşoară amprentă pe conversaţia lui; el folosea un ton declamator, aşa cum s-a văzut în convorbirea sa cu Dumay. De îndată ce mintea îi deveni ultracochetă, lucrul acesta se resimţi şi în maniere. De aceea Canalis ajunse să-şi scandeze mersul, să inventeze atitudini, să se examineze, în treacăt, în toate oglinzile şi să-şi potrivească discursurile cu poza pe care o lua. Era atât de preocupat de impresia pe care o produce, încât în repetate rânduri un zeflemist, fixându-i cu privirea pieptănătura, cizmele sau pulpanele redingotei îl luase peste picior. După zece ani, aceste graţii, care la început avuseseră drept paşaport o tinereţe înfloritoare, păreau cu atât mai bătrâneşti cu cât Melchior arăta a om trecut. Viaţa mondenă este pentru bărbaţi la fel de obositoare ca şi pentru femei şi poate că cei douăzeci de ani pe care ducesa îi avea în plus faţă de Canalis îl apăsau mai mult decât pe ea, deoarece lumea o vedea mereu frumoasă, nefardată, fără riduri şi fără inimă. Din nefericire, nici bărbaţii şi nici femeile nu au un prieten care să-i prevină în momentul când parfumul modestiei lor se râncezeşte, sau când mângâierea din privirea lor este ca o tradiţie de teatru, când expresia feţei lor se schimbă în grimasă şi când artificiile minţii lasă să se vadă carcasele lor ruginite. Numai geniul ştie să se reînnoiască întocmai ca şarpele. Iar în materie de graţie, ca în toate, numai inima nu îmbătrâneşte. Oamenii inimoşi sunt simpli. Or, Canalis, ştiţi asta, avea o inimă uscată. El abuza de frumuseţea privirii sale, dându-i, când nu era cazul, fixitatea pe care meditaţia o imprimă ochilor. În sfârşit, pentru el elogiile alcătuiau un negoţ în care voia să câştige prea mult. Maniera lui de a face complimente, fermecătoare pentru oamenii superficiali, putea să pară insultătoare pentru oamenii delicaţi prin banalitatea ei, prin aplombul unei linguşeli în care ghiceai un dedesubt. Într-adevăr, Melchior minţea ca un curtezan. Când ducele de Chaulieu, nevoit să

urce la tribună în calitatea lui de ministru al afacerilor externe, avu prea puţin succes, el îi spusese fără ruşine:

— Excelenţa Voastră a fost sublimă!

Câţi oameni nu s-ar fi dezbrăcat, în locul lui Canalis, de afectările lor în urma insuccesului administrat în doze mici! Aceste defecte, destul de minore în saloanele aurite din foburgul Saint-Germain, unde fiecare aducea cota sa parte de ridicol şi unde acest fel de înfumurare, de scorţoşeală, de încordare, dacă vreţi, avea drept cadru un lux excesiv, toalete somptuoase, contrastau puternic în fundul provinciei, al cărei ridicol ţine de un gen opus. De altfel, Canalis, totodată încordat şi manierat, nu se putea metamorfoza, întrucât el avusese timpul să se răcească în forma în care-l turnase ducesa. În plus, era foarte parizian sau, dacă vreţi, foarte francez. Parizianul se mira că nu-i pretutindeni totul ca la Paris, iar francezul – totul ca în Franţa. Bunul gust coastă în a te conforma manierelor străinilor, fără a pierde, totuşi, prea mult din caracterul tău propriu, aşa cum făcea Alcibiade, acel model al gentlemenilor. Adevărata graţie este elastică. Ea se adaptează tuturor împrejurărilor, este în armonie cu toate mediile sociale, ştie să-şi pună, când iese în stradă, o rochie de stofuliţă, remarcabilă numai prin croială, în loc să scoată la plimbare penele şi stofele costisitoare pe care vin să şi le vânture acolo unele burgheze.

Or, Canalis, sfătuit de o femeie care îl iubea mai mult pentru ea decât pentru el însuşi, voia să facă lege, să fie pretutindeni ceea ce era. El credea – eroare împărtăşită de unii oameni mari ai Parisului – că-şi poartă cu el publicul său particular.

În timp ce poetul îşi făcu o intrare studiată în salon, la Brière se strecură înăuntru ca un câine ce se teme să nu fie lovit.

— Ei, uite-l pe soldatul meu! spuse Canalis zărindu-l pe Dumay, după ce adresase un compliment doamnei Mignon şi salutase femeile. Grijile dumneavoastră s-au potolit, aşa-

i? reluă el, întinzându-i mâna cu emfază; dar după înfăţişarea domnişoarei, ele pot fi întru totul înţelese. Eu vorbeam de făpturile terestre, nu de îngeri.

Fiecare, prin atitudinea lui, cerea cheia acestei enigme.

— Ah! reluă poetul, înţelegând că fiecare dorea o explicaţie – aş socoti un triumf că l-am emoţionat pe unul dintre acei oameni de fier pe care a ştiut să-i găsească Napoleon pentru a face din ei temelia pe care a încercat să ridice un imperiu prea mare pentru a fi durabil. Unor asemenea lucruri numai timpul le poate servi de ciment! Dar este oare acesta un triumf cu care să mă pot mândri? Nu e meritul meu. A fost triumful ideii asupra faptului. Bătăliile dumneavoastră, dragă domnule Dumay, şarjele dumneavoastră eroice, domnule conte, în sfârşit războiul au fost forma pe care o îmbrăca gândirea lui Napoleon. Ce a mai rămas din toate astea? Iarba care le acoperă nu ştie nimic de ele, recoltele crescute deasupra nu vor spune nimic, iar fără istorie, fără scrisul nostru, viitorul ar putea să ignoreze acele vremuri eroice! Astfel, cei cincisprezece ani de lupte ai dumneavoastră nu mai sunt decât idei şi tocmai aceasta va salva Imperiul, căci poeţii vor face din ele un poem! O ţară care poate să câştige asemenea bătălii trebuie să ştie să le cânte!

Canalis se opri ca să culeagă, printr-o privire aruncată asupra feţelor, tributul de mirare pe care i-l datorau aceşti provinciali.

— Nu vă puteţi îndoi, domnule, cât sunt de mâhnită că nu vă pot vedea – spuse doamna Mignon – şi cum mă despăgubiţi prin plăcerea pe care o am, ascultându-vă – Hotărâtă să-l găsească pe Canalis sublim, Modeste, îmbrăcată ca în ziua când a început povestea noastră, stătea înmărmurită şi lăsase să-i alunece broderia, pe care doar firul de bumbac o mai ţinea atârnată de degetele ei.

— Modeste, acesta-i domnul de la Brière.

— Domnule Ernest, aceasta-i fiica mea, spuse Charles socotind că secretarul este situat de o poziţie prea umilă.

Tânără fată îl salută cu răceală pe Ernest, aruncându-i o privire care trebuia să dovedească tuturor că-l vede pentru prima oară.

— Iertaţi-mă, domnule, îi spuse ea fără să roşească, via admiraţie pe care i-o port celui mai mare poet al nostru este în ochii prietenilor mei o scuză suficientă pentru a nu-l fi văzut decât pe el.

Acel glas proaspăt şi expresiv ca şi vocea, atât de celebră, a domnişoarei Mars, îl vrăji pe bietul referendar, orbit de frumuseţea Modestei, aşa că răspunse, în surpriza sa, printr-o frază sublimă, dacă ar fi fost adevărată:

— Dar e prietenul meu!

— Atunci, m-aţi iertat, replică ea.

— E mai mult decât un prieten, exclamă Canalis, luându-l pe Ernest pe după umeri şi sprijinindu-se de el ca Alexandru de Efestion: ne iubim ca doi fraţi…

Doamna Latournelle îi tăie brusc vorba marelui poet, arătându-l pe Ernest micului notar şi spunându-i:

— Domnul nu e necunoscutul pe care l-am văzut la biserică?

— Şi de ce n-ar fi?… replică Charles Mignon văzându-l pe Ernest că roşeşte.

Modeste rămase impasibilă şi reîncepu să brodeze.

— S-ar putea ca doamna să aibă dreptate, am fost în două rânduri la Le Havre, răspunse la Brière, aşezându-se lângă Dumay.

Canalis uimit de frumuseţea Modestei, se înşelă în privinţa admiraţiei pe care o exprima ea şi se felicită, închipuindu-şi că a reuşit întru totul să obţină efectul urmărit.

— Pe omul de geniu care n-ar avea alături un prieten devotat, eu l-aş crede lipsit de inimă, spuse Modeste pentru a reînnoda discuţia întreruptă de stângăcia doamnei Latournelle.

— Domnişoară, devotamentul lui Ernest m-ar putea face să cred că am vreo valoare, spuse Canalis, căci acest scump

Pilade este plin de talent, a fost mâna dreaptă a celui mai mare ministru pe care l-am avut de la pace încoace. Deşi are o poziţie magnifică, el a consimţit să-mi fie preceptor în politică: mă pune la curent cu rezolvarea treburilor, mă hrăneşte cu experienţa sa, şi doar ar putea să aspire la un destin mai înalt. Oh, e mai bun ca mine…

La un gest al Modestei, Melchior spuse cu graţie:

— Poezia pe care eu o exprim, el o poartă în inimă, iar dacă vorbesc astfel faţă de el, este pentru că-i modest ca o călugăriţă.

— Gata, ajunge, spuse la Brière, care nu ştia ce atitudine să ia; dragul meu, parcă ai fi o mamă care vrea să-şi mărite fiica.

— Şi cum, domnule, spuse Charles Mignon adresându-se lui Canalis, chiar vă gândiţi să deveniţi om politic?

— Pentru un poet înseamnă a abdica, spuse Modeste; politica este resursa oamenilor practici…

— Ah, domnişoară, în ziua de azi tribuna este cel mai mare teatru din lume, ea a înlocuit ţarcul cavaleriei; ea va fi locul de întâlnire al tuturor celor inteligenţi, aşa cum era armata odinioară pentru toţi cei curajoşi.

Încălecându-şi calul de bătaie, Canalis vorbi timp de zece minute despre viaţa politică:

— Poezia era prefaţa bărbatului de stat. Astăzi oratorul devine un sublim mânuitor al generalităţilor, păstorul ideilor. Când poetul poate să indice ţării sale drumul viitorului, înceta-va, oare, să fie el însuşi?

Îl citată pe Chateaubriand, pretinzând că el va deveni într-o zi mai important din punct de vedere politic decât din cel literar. Tribuna franceză va fi darul umanităţii. Astăzi, înfruntările verbale au luat locul acelora de pe câmpul de bătaie. Cutare şedinţă a Camerei valorează cât Austerlitzul şi acolo oratorii se arată a fi la înălţimea generalilor, îşi pierd, la fel, existenţa, curajul, iar forţa lor se uzează ca şi într-un război. Cuvântul nu este una dintre cele mai

înspăimântătoare risipe de fluid vital pe care şi le poate îngădui omul? Etc., etc.

Această improvizaţie alcătuită din locuri comune moderne, îmbrăcate însă, în expresii sonore, în cuvinte noi şi destinată să probeze că baronul de Canalis trebuia să devină într-o zi una dintre gloriile tribunei, produse o adâncă impresie asupra notarului, asupra lui Gobenheim şi asupra doamnelor Latournelle şi Mignon.

Modeste se simţea ca la un spectacol, entuziasmată de jocul actorului, întocmai ca Ernest faţă de ea; căci dacă referendarul cunoştea toate aceste fraze pe de rost, el asculta prin ochii tinerei fete, îndrăgostit de ea ca un nebun. Pentru acest autentic îndrăgostit, Modeste eclipsa diferitele Modeste pe care el şi le imaginase citind scrisorile ei sau răspunzându-i.

Această vizită, a cărei durată fusese dinainte fixată de Canalis, care nu voia să lase admiratorilor săi timpul să devină indiferenţi faţă de el, sfârşi printr-o invitaţie la cină pentru lunea viitoare.

— Nu ne vom mai afla la *chalet,* spuse contele de la Bastie, casa redevenind locuinţa lui Dumay. Revin în vechea mea casă în baza unui contract cu clauză de răscumpărare în interval de şase luni, pe care tocmai l-am semnat cu domnul Vilquin la amicul meu Latournelle…

— Vă urez, spuse Dumay, ca Vilquin să nu vă poată restitui suma pe care i-aţi împrumutat-o.

— Veţi avea, acolo, spuse Canalis, o locuinţă potrivită cu averea dumneavoastră…

— Cu averea care mi se atribuie, răspunse cu vioiciune Charles Mignon.

— Ar fi păcat, spuse Canalis, întorcându-se spre Modeste şi adresându-i un salut fermecător, ca această madonă să nu aibă un cadru demn de divina ei perfecţiune.

Este tot ce spuse Canalis despre Modeste, căci se făcuse că nu o priveşte şi se purtase ca un om căruia îi era interzis orice gând de însurătoare.

— Ah, draga mea doamnă Mignon, cât e de inteligent, spuse notăreasa în clipa când nisipul din grădiniţă începu să scârţâie sub paşii celor doi parizieni.

— E bogat? Aceasta-i întrebarea, răspunse Gobenheim.

Modeste era la fereastră, nepierzând nicio mişcare a marelui poet şi neavând nicio privire pentru Ernest de la Brière. Când domnul Mignon reveni în casă, când Modeste, după ce fusese pentru o ultimă oară salutată de cei doi prieteni în clipa în care caleaşca ajunse la cotul drumului, îşi reluă locul, începu una dintre acele, discuţii profunde pe care le poartă provincialii despre parizieni în urma primei întrevederi. Auzind concertul de elogii pe care-l dădeau doamna Latournelle, Modeste şi mama ei, Gobenheim îşi repetă întrebarea: „E bogat?”

— Bogat? răspunse Modeste. Ei, ce importanţă are? Nu vedeţi că domnul de Canalis este unul dintre oamenii sortiţi să deţină cele mai înalte funcţii în stat? El are mai mult decât avere, posedă mijloacele de a face avere.

— Va fi ministru sau ambasador, spuse domnul Mignon.

— S-ar putea ca, totuşi, contribuabilii să fie nevoiţi să-i suporte cheltuielile de înmormântare, spuse micul Latournelle.

— Dar de ce? spuse Charles Mignon.

— Îmi pare un om capabil să irosească toate averile ale căror mijloace îi sunt cu atâta dărnicie acordate de domnişoara Modeste.

— Cum să nu fie darnică Modeste cu un poet care îi spune că e o madonă? zise Dumay, fidel constant în repulsia pe care i-o trezise Canalis.

Gobenheim pregătea masa de whist eu atât mai multă insistenţă, cu cât, de la întoarcerea domnului Mignon, Latournelle şi Dumay îşi îngăduiseră să joace la o jumătate de franc partida.

— Ei bine, îngeraşul meu, spuse tatăl fiicei sale care stătea la fereastră, recunoaşte că tata se gândeşte la toate, în opt zile, dacă îţi dai de astă-seară comenzile fostei tale

croitorese de la Paris şi tuturor furnizorilor tăi, vei putea să te înfăţişezi în toată splendoarea unei moştenitoare, tot aşa cum eu voi avea timpul să te instalez în casa noastră. Ai un ponei frumos, gândeşte-te să-ţi faci un costum de călărie, marele comis merită această atenţie…

— Cu atât mai mult cu cât avem oaspeţi pe care să-i plimbăm, spuse Modeste în ai cărei obraji renăşteau culorile sănătăţii.

— Secretarul, spuse doamna Mignon, n-a spus mare lucru.

— E un mic nătâng, răspunse doamna Latournelle. Poetul a fost atent cu toată lumea. A ştiut să-i mulţumească lui Latournelle pentru grija cu care i-a ales pavilionul, spunându-mi că pare să fi consultat gustul unei femei. Iar celălalt stătea aşa, întunecat ca un spaniol, cu privirea fixă, având aerul că vrea s-o înghită pe Modeste. M-ar fi speriat dacă s-ar fi uitat la mine.

— Are o voce plăcută, observă doamna Mignon.

— Venise, desigur, să ia informaţii despre casa Mignon pentru poet, spuse Modeste privindu-şi pe furiş tatăl, căci totuşi pe el l-am văzut noi în biserică.

Doamna Dumay, domnul şi doamna Latournelle acceptară această explicaţie a precedentei călătorii a lui Ernest.

— Ştii, Ernest, exclamă Canalis la douăzeci de paşi de *chalet,* nu văd în întreaga societate din Paris o partidă comparabilă cu această fată adorabilă!

— Eh, s-a terminat, replică la Brière cu multă amărăciune, ea te iubeşte sau, dacă vrei, te va iubi. Gloria ta a redus drumul la jumătate. Pe scurt, totul e la îndemâna ta. Te vei duce singur acolo, Modeste mă dispreţuieşte în modul cel mai profund şi are dreptate, iar eu nu văd de ce m-aş condamna la supliciul de a merge să admir, să doresc şi să ador ceea ce nu pot avea niciodată.

După câteva cuvinte de compasiune din care răzbătea satisfacţia de a fi reeditat fraza lui Cezar[{57}], Canalis dădu de înţeles că vrea s-o termine cu ducesa de Chaulieu. La Brière, neputând suporta această discuţie, invocă frumuseţea unei nopţi îndoielnice pentru a coborî din trăsură şi fugi ca un nebun spre ţărm, unde rămase pradă unui fel de demenţă, până la ora zece şi jumătate, ba mergând cu paşi repezi şi vorbind de unul singur, ba neclintit, în picioare sau aşezat, fără să-şi dea seama că stârnise neliniştea a doi vameşi aflaţi la pândă. După ce îi plăcuseră cultura inteligentă şi candoarea agresivă a Modestei, el adăugase adorarea frumuseţii, adică dragostea fără motiv, dragostea inexplicabilă, la toate motivele care-l aduseseră, cu zece zile înainte, în biserica din Le Havre.

Reveni spre *chalet,* unde câinii din Pirinei îl lătrară cu atâta furie, încât nu-i îngăduiră bucuria de a contempla ferestrele Modestei. În dragoste toate aceste lucruri nu contează mai mult pentru îndrăgostit decât contează pentru pictor munca ascunsă sub ultimul strat de culoare. Numai că ele sunt dragostea însăşi, aşa cum strădaniile nevăzute sunt însăşi arta: din ele ţâşneşte un mare pictor şi un adevărat îndrăgostit pe care femeia şi publicul ajung, deseori prea târziu, să-l adore.

— Ei bine, exclamă el, am să rămân, am s-o văd, am s-o iubesc numai pentru mine, cu egoism! Modeste va fi soarele meu, viaţa mea, am să respir prin suflul ei, am să mă bucur de bucuriile ei, am să slăbesc când va avea necazuri, chiar de-ar fi soţia egoistului de Canalis.

— Iată ce-nseamnă să iubeşti cu-adevărat, domnule! spuse o voce care pornea dintr-un tufiş de pe marginea drumului. Ei, asta-i! Toată lumea o iubeşte aşadar pe domnişoara de la Bastie?…

Şi Butscha, ivindu-se deodată, îl privi pe la Brière. La Brière îşi potoli mânia când îl văzu, la lumina lunii, pe pitic şi făcu câţiva paşi fără să-i răspundă.

— Ca soldaţi din aceeaşi companie, ar trebui să fim mai camarazi! spuse Butscha. Dacă nu vă place Canalis, nici eu nu mă omor după el.

— E prietenul meu, răspunse Ernest.

— Ah, sunteţi micul secretar, replică piticul.

— Aflaţi, domnule, replică la Brière, că nu sunt secretarul nimănui. Am cinstea de a fi consilier la una dintre Curţile Supreme ale regatului.

— Am cinstea să-l salut pe domnul de la Brière, făcu Butscha. Eu am cinstea de a fi prim-funcţionar la maestrul Latournelle, consilier suprem al oraşului Le Havre şi am fără îndoială o situaţie mai frumoasă decât a dumneavoastră. Da, am avut fericirea s-o văd pe domnişoara de la Bastie aproape seară de seară de patru ani încoace şi sper să trăiesc în preajma ei după cum un servitor al regelui trăieşte la Tuileries. De mi s-ar oferi tronul Rusiei, aş răspunde: „Iubesc prea mult soarele!” Nu echivalează asta, domnule, cu a vă spune că ţin la ea mai mult decât la mine însumi, cu cele mai bune intenţii, cu toată onoarea? Credeţi că trufaşa ducesă de Chaulieu va privi cu ochi buni fericirea doamnei de Canalis, când camerista ei, îndrăgostită de domnul Germain, oricum neliniştită de şederea la Le Havre a acestui încântător valet, se va plânge, în timp ce-şi coafează stăpâna, de…

— Cum de ştiţi toate acestea? îl întrerupse la Brière.

— În primul rând sunt funcţionar la un notar, răspunse Butscha. Şi apoi nu mi-aţi văzut cocoaşa? E plină de idei, domnule. M-am transformat în văr al domnişoarei Philoxene Jacmin, născută Hoinfleur, unde s-a născut mama mea, o Jacmin; sunt unsprezece ramuri ale Jacminilor în Honfleur. Aşadar, verişoara mea, atrasă de o moştenire improbabilă, mi-a povestit destule lucruri…

— Ducesa e răzbunătoare!… spuse la Brière.

— Ca o regină, mi-a spus Philoxene; încă nu i-a iertat domnului duce că nu e decât soţul ei, replică Butscha. Urăşte aşa cum iubeşte. Îi cunosc caracterul, toaletele,

gusturile, buna-credinţă şi minciunile, căci Philoxene mi-a descris-o în toate amănuntele. Ca s-o văd pe doamna de Chaulieu am mers la operă şi nu am regretat cei zece franci daţi (nu de spectacol vorbesc)! Dacă pretinsa mea verişoară nu mi-ar fi spus că stăpâna ei numără cincizeci de primăveri, aş fi crezut că sunt foarte larg dându-i treizeci: iernile n-au trecut peste doamna ducesă!

— Da, răspunse la Brière, este o camee conservată… Canalis ar fi tare încurcat dacă ducesa i-ar afla proiectele şi sper, domnule, că veţi opri aici acest spionaj nedemn de un om cinstit…

— Domnule, reluă Butscha cu mândrie, pentru mine Modeste este Statul! Eu nu spionez, eu iau măsuri de prevedere! Ducesa va veni aici, dacă va trebui, sau va rămâne în liniştea ei, dacă voi socoti convenabil aşa…

— Dumneavoastră?

— Eu!…

— Şi cum?… spuse la Brière.

— A, iată! răspunse micul cocoşat, smulgând un fir de iarbă. Uitaţi-vă, vedeţi? Această iarbă pretinde că omul îşi construieşte palatele ca s-o găzduiască şi ea face să se prăbuşească într-o bună zi blocurile de marmură cel mai solid asamblate, aşa cum poporul, introdus în edificiul feudalităţii, l-a răsturnat la pământ. Puterea celui slab care se poate strecura pretutindeni este mai mare decât a celui puternic care se bizuie pe tunurile sale. Suntem trei paznici credincioşi care am jurat că Modeste va fi fericită şi care ne-am vinde onoarea pentru ea. Adio, domnule! Dacă o iubiţi pe domnişoara de la Bastie, uitaţi această convorbire şi daţi-mi mâna, pentru că-mi păreţi un om de suflet!… Eram nerăbdător să văd *chalet*-ul, am ajuns acolo când *ea* tocmai sufla în lumânare, v-am văzut, lătrat de câini, şi v-am auzit strigându-vă desperarea. Tocmai de aceea mi-am permis să vă spun că servim în acelaşi regiment, acela al Devotamentului!

— Ei bine, răspunse la Brière, strângându-i mâna, arătaţi-mi destulă prietenie şi spuneţi-mi dacă domnişoara Modeste a fost vreodată îndrăgostită de cineva înainte de corespondenţa ei secretă cu Canalis?

— Oh! exclamă înăbuşit Butscha. Dar îndoiala este o injurie!… Chiar şi acum, cine ştie dacă iubeşte? O ştie ea însăşi! Au pasionat-o inteligenţa, geniul, sufletul acestui negustor de stanţe, a acestui şarlatan literar; dar ea îl va studia, noi îl vom studia, voi şti să scot la iveală adevăratu-i caracter, de sub carapacea omului manierat şi vom vedea capul meschin al ambiţiei sale, al vanităţii sale, spuse Butscha frecându-şi mâinile. Doar dacă nu cumva domnişoara moare după el…

— Oh, ea a rămas în faţa lui în admiraţie ca în faţa unei minuni! exclamă la Brière, lăsând să-i scape taina geloziei sale.

— Dacă-i un băiat cumsecade, sincer şi dacă o iubeşte, dacă e demn de ea, reluă Butscha, dacă renunţă la ducesă, pe ducesă o voi îmbrobodi!… Uitaţi-vă, dragul meu domn, urmaţi drumul acesta şi în zece minute veţi fi acasă.

Butscha se întoarse după câţiva paşi şi îl strigă pe bietul Ernest, care în calitatea lui de adevărat îndrăgostit ar fi stat toată noaptea să vorbească despre Modeste.

— Domnule, îi spuse Butscha, încă n-am avut cinstea să-l văd pe marele nostru poet, sunt curios să observ acest măreţ fenomen în exerciţiul funcţiilor sale; faceţi-mi serviciul de a veni să vă petreceţi seara de poimâine la *chalet* şi rămâneţi acolo mult, deoarece o oră nu ajunge pentru ca un om să se desfăşoare. Voi şti eu, primul, dacă o iubeşte, dacă o poate iubi sau dacă o va iubi pe domnişoara Modeste.

— Sunteţi cam tânăr pentru…

— Pentru a fi profesor, reluă Butscha, tăindu-i vorba. Ştiţi, un bolnav, când e bolnav vreme îndelungată, devine mai priceput decât medicul său, se înţelege cu boala sa. ceea ce nici medicii conştiincioşi nu izbutesc întotdeauna. Ei

bine, tot aşa un bărbat care preţuieşte femeia, dar pe care femeia nu poate să nu-l dispreţuiască din cauza urâţeniei sau gheboşeniei sale, sfârşeşte prin a fi un atât de bun cunoscător în ale dragostei încât trece drept un seducător, tot astfel după cum bolnavul îşi redobândeşte în cele din urmă sănătatea. Nevindecabilă este numai prostia… De la vârsta de şase ani (şi acum am douăzeci şi cinci), n-am nici mamă, nici tată; mamă îmi este caritatea publică, iar tată – procurorul regelui. Fiţi liniştit, spuse el, la un gest al lui Ernest, eu sunt o fire mai veselă decât îmi îngăduie situaţia în care mă aflu… Ei bine, de acum şase ani, când privirea insolentă a unei fete în casă a doamnei Latournelle mi-a spus că e o greşeală să vreau să iubesc, iubesc şi studiez femeile! Am început cu urâtele, doar trebuie întotdeauna să iei taurul de coarne. Aşa că mi-am ales, drept prim obiect de studiu, pe patroana mea, care este, desigur, un înger pentru mine. Poate că n-am făcut bine să descopăr, pitit în fundul inimii ei, acest gând: *Nu-s chiar aşa de urâtă cum se crede!* Şi în ciuda pioşeniei sale profunde, exploatând această idee, aş fi putut s-o conduc până în pragul prăpastiei… ca s-o las acolo!

— Şi aţi studiat-o pe Modeste?

— Credeam că v-am spus, răspunse cocoşatul, că viaţa mea îi aparţine, aşa cum Franţa aparţine regelui, înţelegeţi, acum, spionajul meu la Paris? Nimeni nu ştie ca mine câtă nobleţe, câtă mândrie, cât devotament, câtă graţie spontană, bunătate neobosită, credinţă adevărată, veselie, cultură, gingăşie, bunăvoinţă sunt în sufletul, în inima, în mintea acestei făpturi adorabile!…

Butscha îşi scoase batista ca să-şi şteargă două lacrimi şi la Brière îi luă mâna şi i-o strânse îndelung.

— Am să trăiesc sub strălucirea razelor sale care pornesc de la ea şi sfârşesc în mine; iată cum suntem noi uniţi, cam aşa cum este legată natura de Dumnezeu, prin lumină şi prin cuvânt. Adio, domnule! În viaţa mea n-am

flecărit atât, dar văzându-vă sub ferestrele ei am ghicit că o iubiţi cam tot în felul meu!

Fără să mai aştepte răspunsul, Butscha îl părăsi pe bietul îndrăgostit, pentru care această convorbire fusese ca un balsam pe inimă. Ernest hotărî să câştige prietenia lui Butscha, fără a bănui că prin limbuţia sa copistul urmărise să-şi asigure o sursă de informaţii din anturajul lui Canalis. În ce flux şi în ce reflux de gânduri, de hotărâri, de planuri de comportare nu fu legănat Ernest înainte de a-l prinde toropeala!... Pe când prietenul său Canalis dormea somnul victorioşilor, cel mai senin după somnul celor drepţi.

La dejun, cei doi prieteni se înţeleseră ca a doua zi să meargă împreună să-şi petreacă seara la *chalet,* ca să cunoască plăcerile unui whist, în provincie. Pentru a-şi umple însă ziua, ei cerură să li se înşeueze caii, amândoi închiriaţi în două scopuri, şi se aventurară prin regiune, care, desigur, le era tot atât de necunoscută ca şi China; căci ceea ce e cel mai străin francezilor în Franţa, e Franţa.

Gândindu-se la situaţia lui de îndrăgostit fără noroc, dispreţuit, referendarul se adânci în el însuşi aproape aşa cum îl determinase s-o facă întrebarea pusă de Modeste la începutul corespondenţei lor. Deşi se spune că nefericirea dezvoltă virtuţile, ea nu le dezvoltă decât la oameni virtuoşi; căci acest gen de curăţire a conştiinţei, nu are loc decât la oamenii curaţi din fire. La Brière promise să-şi suporte suferinţa ca un spartan, să rămână demn şi să nu comită nicio laşitate. În timp ce Canalis, fascinat de imensitatea zestrei se angajă faţă de sine să nu. neglijeze nimic pentru a o cuceri pe Modeste. Egoismul şi devotamentul, ca să le spunem pe nume celor două caractere, ajunseră, în virtutea unei legi morale destul de ciudate prin efectele ei, să folosească mijloace contrare naturii lor. Omul care se iubea numai pe sine avea să mimeze abnegaţia, iar omul care era bunăvoinţa însăşi avea să se refugieze pe Aventinul[{58}] orgoliului. Acest fenomen se constată şi în politică, unde

frecvent vezi caractere înfăţişate pe dos, întâmplându-se deseori ca publicul să nu mai ştie care e faţa.

După cină, cei doi prieteni aflară de la Germain de sosirea marelui comis, care în aceeaşi seară fu prezentat la *chalet* de domnul Latournelle. Domnişoara d'Hérouville găsi prilejul să-l jignească şi asta de la început pe acest om cumsecade transmiţându-i, printr-un valet, rugămintea de a veni la ea, în loc să-şi trimită pur şi simplu nepotul la notar, care, desigur, ar fi vorbit tot restul zilelor sale de vizita marelui comis. Aşa se face că micul notar îi atrase atenţia senioriei sale, când ea îi propusese să-l ia cu trăsura la Ingouville, că el trebuie s-o conducă acolo pe doamna Latournelle. Intuind după înfăţişarea îmbufnată a notarului că trebuie să repare o greşeală, ducele îi spuse pe un ton plin de graţie:

— Dacă-mi îngăduiţi, aş fi onorat să trec s-o iau pe doamna Latournelle.

Cu toată tresărirea despoticei domnişoare d'Hérouville, ducele plecă împreună cu micul notar. Şi aşa, beată de bucurie, văzând la poartă o caleaşcă magnifică şi oameni în livrea regală coborându-i scăriţa, notăreasa nu mai fu în stare să-şi găsească mănuşile, umbrela, gentuţa şi aerul ei demn când află că marele comis venise să o ia. Odată instalată în trăsură, pierzându-se în amabilităţi faţă de micul duce, ea exclamă într-o pornire de bunătate:

— Dar bine, şi Butscha?

— Să-l luăm şi pe Butscha, spuse ducele zâmbind.

Când oamenii din port, atraşi de strălucirea acestui echipaj, îi văzură pe cei trei omuleţi alături de această femeie înaltă şi uscată, se uitară unii la alţii şi izbucniră în râs.

— Dacă i-ai înnădi cap la cap, poate că ar ieşi un bărbat pe măsura lu' prăjina asta! spuse un marinar din Bordeaux.

— Mai aveţi de luat vreun lucru, doamnă? întrebă pe un ton de glumă ducele în momentul când valetul veni să-şi primească ordinele.

— Nu, monseniore, răspunse notăreasa, roşind şi privindu-şi soţul de parcă-l întreba: „Dar cu ce am greşit?”

— Senioria Sa, spuse Butscha, îmi face o mare cinste socotindu-mă un lucru. Un biet copist ca mine nu-i decât un fleac!

Cu toate că fraza fusese rostită râzând, ducele roşi şi nu răspunse nimic. Cei mari fac întotdeauna o greşeală când glumesc cu inferiorii lor. Gluma este un joc, iar jocul presupune egalitate. Şi tocmai pentru a evita inconvenientele acestei egalităţi trecătoare, jucătorii au dreptul ca, partida odată terminată, să nu se mai cunoască între ei.

Vizita marelui comis avea drept motiv declarat o afacere colosală, punerea în valoare a unui spaţiu imens lăsat de mare între gurile a două râuri şi a cărui proprietate tocmai fusese adjudecată de către Consiliul de Stat casei d’Hérouville. Era vorba, nici mai mult nici mai puţin, de a se face stăvilare la două poduri, de a deseca o plajă mlăştinoasă, lungă de un kilometru şi lată de trei – patru mii de prăjini –, de a săpa canale şi de a face drumuri. Când ducele d’Hérouville termină de explicat aşezarea terenului, Charles Mignon atrase atenţia că trebuie să se aştepte ca natura să consolideze prin vegetaţia ei spontană acest sol încă mişcător.

— Timpul, care în mod providenţial a îmbogăţit casa dumneavoastră, domnule duce, este singurul care poate să-şi ducă opera până la capăt, spuse el în încheiere. Ar fi prudent să lăsaţi să se scurgă vreo cincizeci de ani înainte de a începe lucrările.

— Nu vă rostiţi ultimul cuvânt, domnule conte, spuse ducele. Veniţi la Herouville să vedeţi personal cum stau lucrurile.

Charles Mignon răspunse că orice capitalist trebuie să examineze o asemenea afacere cu mintea odihnită, dându-i prin aceasta ducelui d’Hérouville un pretext ca să vină la *chalet.* Vederea Modestei îi făcu ducelui o puternică

impresie; el îi ceru favoarea s-o primească la dânsul, spunând că sora şi mătuşa sa auziseră vorbindu-se despre ea şi ar fi fericite să o cunoască. La această frază, Charles Mignon propuse să-şi prezinte el însuşi fiica mergând să le invite pe cele două domnişoare la cină în ziua reinstalării sale în vilă, ceea ce ducele acceptă. Aspectul cordonului albastru, titlul şi mai ales privirile gentilomului o impresionară pe Modeste, dar ea îşi controla perfect spusele, ţinuta, nobleţea. Ducele se retrase parcă cu regret, ducând cu el invitaţia de a veni la *chalet* în fiece seară, bazată pe faptul general admis că un curtean al lui Carol al X-lea nu putea să-şi petreacă vreo seară fără a juca o partidă de whist. Astfel, în seara următoare, Modeste avea să-i vadă la un loc pe cei trei pretendenţi ai ei. Orice ar spune tinerele fete şi cu toate că e în logica inimii să sacrifici totul preferinţei, este fără îndoială excesiv de măgulitor să vezi în juru-ţi mai multe nădejdi rivale, bărbaţi remarcabili, sau celebri, sau cu un nume mare, căutând să strălucească sau să placă. Chiar şi în defavoarea ei, Modeste recunoscu mai târziu că sentimentele exprimate în scrisorile sale slăbiseră în faţa plăcerii de a aţâţa trei firi atât de diferite, trei bărbaţi care, indiscutabil, ar fi însemnat fiecare o cinste pentru familia cea mai pretenţioasă. Totuşi, această voluptate a amorului propriu fu dominată la ea de maliţia mizantropică pe care i-o generase groaznica rană ce i se şi părea o decepţie. De aceea, când tatăl îi spuse zâmbind: „Ei bine, Modeste, vrei să devii ducesă?” ea îi răspunse, făcând o reverenţă ironică: „Nefericirea m-a făcut filosoafă”.

— Nu veţi fi decât baroană?… o întrebă Butscha.

— Sau vicontesă, replică tatăl.

— Cum aşa? spuse cu aprindere Modeste.

— Păi dacă l-ai agrea pe domnul de la Brière, el ar avea destul credit ca să obţină de la rege succesiunea, la titlurile şi armele mele…

— O, dacă-i vorba de o deghizare, ăsta n-o să facă mofturi, răspunse Modeste cu amărăciune.

Butscha nu înţelese nimic din acest joc de cuvinte, a cărui semnificaţie o puteau ghici numai doamna, domnul Mignon şi Dumay.

— Când e vorba de căsătorie toţi bărbaţii se deghizează, răspunse doamna Latournelle – iar femeile le dau exemplu. De când sunt pe lume, aud spunându-se: „Domnul cutare sau domnişoara cutare a făcut o partidă bună”; înseamnă aşadar că celălalt a făcut o partidă proastă?

— Căsătoria seamănă cu un proces, spuse Butscha, întotdeauna se întâmplă ca una dintre părţi să fie nemulţumită; iar dacă o parte păcăleşte pe cealaltă, jumătate din cei căsătoriţi joacă în mod cert teatru faţă de cealaltă jumătate.

— Şi ce conchide maiestatea voastră, Butscha? întrebă Modeste.

— Că trebuie urmărite, cu cea mai strictă atenţie, manevrele inamicului, răspunse copistul.

— Ce ţi-am spus, micuţa mea? spuse Charles Mignon, făcând aluzie la explicaţia avută cu fiica sa pe ţărmul mării.

— Bărbaţii, ca să se însoare, spuse Latournelle, joacă tot atâtea roluri câte le fac să joace mamele pe fiicele lor pentru a scăpa de ele.

— Atunci sunteţi de acord cu folosirea stratagemelor, spuse Modeste.

— De ambele părţi, exclamă Gobenheim, partida este atunci egală.

Această discuţie se purta, cum se spune familiar, pe sărite, concomitent cu jocul de cărţi şi cu aprecierile ce şi le îngăduia fiecare despre domnul d’Hérouville, pe care micul notar, Dumay şi Butscha îl găsiseră foarte bine.

— Constat, spuse doamna Mignon, că doamna Latournelle şi bietul meu soţ sunt aici ieşiţi din comun.

— Din fericire pentru el, colonelul nu este înalt – răspunse Butscha în timp ce patronul său dădea cărţile –

căci un om înalt care să fie şi spiritual este întotdeauna o excepţie.

Fără această mică discuţie despre îndreptăţirea şiretlicurilor matrimoniale, descrierea serii aşteptate cu nerăbdare de către Butscha ar fi considerată prea lungă; dar poate că averea, pentru care s-au comis atâtea laşităţi secrete, va împrumuta amănuntelor vieţii particulare imensul interes pe care-l va trezi mereu sentimentul social atât de sincer descris de Ernest în răspunsul către Modeste.

În cursul dimineţii sosi Desplain, care rămase doar atâta timp cât era necesar să se aducă alţi cai de poştă din Le Havre şi să fie înhămaţi, cam într-o oră. După ce o examină pe doamna Mignon, el spuse că bolnava îşi va redobândi vederea şi stabiliră momentul oportun pentru operaţie care avea să fie peste o lună. Fireşte, această importantă consultaţie avu loc în faţa locatarilor *chalet*-ului, cu toţii palpitând în aşteptarea sentinţei pe care urma s-o dea prinţul ştiinţei. Ilustrul membru al Academiei de Ştiinţe îi puse bolnavei vreo zece întrebări concise, cercetându-i ochii, lângă fereastră, la lumina puternică a zilei. Mirată de valoarea pe care o avea timpul pentru acest om atât de celebru, Modeste zări trăsura de călătorie plină de cărţi pe care savantul îşi propunea să le citească pe drumul de înapoiere la Paris, căci plecase seara, în ajun, folosind astfel noaptea ca să doarmă şi să călătorească. Repeziciunea, luciditatea judecăţilor pe care le exprima Desplein în legătură cu fiecare răspuns al doamnei Mignon, vorba lui concisă, manierele sale, totul îi dădu pentru prima oară Modestei, o idee exactă despre oamenii de geniu. Ea constată uriaşe deosebiri între Canalis, om de mâna a doua, şi Desplein, om mai mult decât superior. Omul de geniu are în conştiinţa valorii sale şi în soliditatea gloriei dobândite un fel de rezervaţie în care orgoliul său îndreptăţit se exercită şi respiră fără să stinghereasc pe cineva. Apoi, lupta lui constantă cu oamenii şi cu lucrurile nu-i lasă răgazul să se

dedea cochetăriilor pe care şi le permit eroii la modă, care se grăbesc să adune recolta unui sezon trecător şi a căror vanitate, al căror amor-propriu ştiu să pretindă şi să sâcâie, ca o vamă nesătulă care percepe drepturi pentru tot ce-i trece pe sub ochi. Modeste fu cu atât mai încântată de acest mare practician cu cât el, prin ale cărui mâini treceau atâtea femei şi care de multă vreme le examina într-un fel cu lupa şi cu bisturiul, se arătă izbit de frumuseţea deosebită a fetei.

— Ar fi, într-adevăr, mare păcat, spuse el pe acel ton galant pe care ştia să-l adopte şi care contrasta cu pretinsa lui duritate, ca o mamă să nu poată vedea o fiică atât de fermecătoare.

Modeste ţinu să servească ea însăşi dejunul frugal pe care marele chirurg acceptă să-l ia. Ea îl conduse, împreună cu domnul Mignon şi cu Dumay, pe savantul aşteptat de atâţia bolnavi, până la caleaşca oprită la portiţă şi acolo, cu ochii auriţi de speranţă, îl mai întrebă o dată pe Desplein:

— Deci mămica mea scumpă o să mă vadă?

— Da, spiriduşul meu, v-o făgăduiesc – răspunse el zâmbind – şi nu sunt în stare să vă înşel: ştiţi, şi eu am o fiică…

Caii porniră, ducându-l pe Desplein, după ce-şi rostise fraza plină de o graţie neaşteptată. Nimic nu farmecă mai mult ca neprevăzutul propriu oamenilor talentaţi.

Această vizită constitui evenimentul zilei, lăsând în sufletul Modestei o urmă luminoasă. Tânără entuziastă fu cuprinsă de o admiraţie naivă faţă de acest bărbat a cărui viaţă aparţinea tuturor şi în care deprinderea de a se îngriji de durerile fizice ucisese orice manifestare de egoism. Seara, când se adunară Gobenheim, Latournellii şi Butscha, Canalis, Ernest şi ducele d’Hérouville, fiecare felicită familia Mignon pentru vestea bună dată de Desplein. Fireşte că discuţia, dominată de Modeste aşa cum ne-au revelat-o scrisorile ei, se axă pe acest om al cărui geniu, din

nefericire pentru gloria lui, putea fi apreciat numai de lumea savanţilor şi a universităţii. Gobenheim lăsă să-i scape expresia de mai jos, care în zilele noastre constituie sfântul mir al geniului, în accepţia economiştilor şi a bancherilor:

— Câştigă fantastic!

— Se spune că e foarte interesat, răspunse Canalis.

Laudele aduse de Modeste lui Desplein îl incomodau pe poet. Vanitatea seamănă cu femeia. Amândouă cred că pierd ceva prin elogiile şi dragostea acordate altcuiva. Voltaire era gelos pe cuvintele de spirit ale unui şmecher pe care Parisul l-a admirat două zile, tot aşa cum o ducesă se simte ofensată de o privire aruncată spre camerista ei. Avariţia celor două sentimente e atât de mare, încât ele se simt jefuite chiar şi de pomana dată unui sărac.

— Socotiţi, domnule, întrebă Modeste zâmbind, că geniului trebuie să i se aplice măsura obişnuită?

— Poate că, înainte de toate, ar trebui să definim geniul, răspunse Canalis, iar una dintre condiţiile lui este invenţia: inventarea unei forme, a unui sistem sau a unei forţe. Astfel, Napoleon a fost un inventator, pe lângă celelalte trăsături de geniu ale sale. El a inventat metoda sa proprie de a purta războiul, Walter Scott este un inventator, Linne este un inventator, Goeffroy Saint-Hilaire şi Cuvier sunt inventatori. Asemenea oameni de geniu, înainte de orice, înnoiesc, îmbogăţesc sau transformă ştiinţa sau arta. Desplein, însă, este un om al cărui talent constă în a aplica bine legi descoperite, în a găsi, datorită unui dar natural, particularităţile fiecărui temperament şi ora fixată de natură pentru efectuarea unei operaţii. El n-a întemeiat, ca Hippocrat, ştiinţa însăşi. El n-a găsit un sistem, ca Gallien, Broussais sau Rasori. E un geniu executant, cum sunt Morcheles la pian, Paganini la vioară, Farinelli cu laringele ei – oameni care au imense însuşiri, dar care nu creează muzică. Între Beethoven şi Catalani, permiteţi-mi să-i acord lui cununa nemuritoare a geniului şi martirului, iar ei o

grămadă de piese de cinci franci. Cu ea suntem chit, pe când faţă de el lumea va rămâne întotdeauna debitoare! Zi de zi îi rămânem îndatoraţi lui Moliere, pe când lui Baron i-am plătit prea mult.

— Eu cred, amice, că exagerezi în privinţa ideilor, spuse la Brière cu o voce blândă şi melodioasă, contrastând brusc cu tonul peremptoriu al poetului, al cărui glas flexibil trecuse de la tonul de alintare la tonul profesoral al tribunei. Geniul trebuie să fie stimat mai ales în funcţie de utilitatea lui. Parmentier, Jacquard şi Papin{59}, cărora cândva li se vor ridica statui, sunt şi ei oameni de geniu. Într-un sens, ei au schimbat sau vor schimba faţa statelor. Din acest punct de vedere, Desplain va apărea întotdeauna, în ochii celor ce gândesc, însoţit de o întreagă generaţie ale cărei lacrimi şi suferinţe au încetat sub mâna lui puternică.

A fost de ajuns ca această părere să fie emisă de Ernest pentru ca Modeste să vrea s-o combată.

— Aşadar, domnule, spuse ea, cel ce ar găsi mijlocul de a secera grâul fără să strice paiele, cu ajutorul unei maşini care ar înlocui munca a zece secerători, ar fi un geniu?

— Oh, da! fiica mea, spuse doamna Mignon. O să-l binecuvânteze nevoiaşul a cărui pâine va fi atunci mai ieftină, iar cel pe care-l binecuvântează săracii este binecuvântat de Dumnezeu!

— Asta înseamnă a socoti utilul mai presus decât arta, răspunse Modeste, ridicând capul.

— Dacă n-ar exista utilul, spuse Charles Mignon, ar mai exista arta? Pe ce s-ar sprijini, din ce-ar trăi, unde s-ar adăposti poetul şi cine l-ar plăti?

— Oh, tată dragă, părerea asta tare aduce a căpitan de cursă lungă, a băcan, a scufie de bumbac! Că Cobenheim şi domnul referendar – spuse ea arătând spre la Brière – care sunt interesaţi în rezolvarea acestei probleme sociale, susţin aşa ceva, pot concepe. Dar dumneata, a cărui viaţă a constituit poezia cea mai inutilă a secolului, pentru că sângele dumitale, vărsat în întreaga Europă şi suferinţele enorme prin care ai trecut la cererea unui colos n-au împiedicat Franţa să piardă zece departamente dobândite de republică, dumneata cum poţi să cazi în acest raţionament prea „perucă”, cum spun romanticii?…

Impoliteţea cuvintelor Modestei fu agravată de tonul uşor dispreţuitor şi nepăsător pe care-l folosi intenţionat şi care îi surprinse în egală măsură pe doamna Latournelle, pe doamna Mignon şi pe Dumay. Doamna Latournelle nu înţelegea nimic deşi deschidea bine ochii; Butscha, atent ca o iscoadă, aruncă o privire plină de semnificaţie domnului Mignon când îi văzu obrajii aprinşi de o bruscă şi puternică indignare.

— Încă puţin, domnişoară, şi i-aţi fi arătat lipsă de respect tatălui dumneavoastră, spuse zâmbind colonelul, iluminat de privirea lui Butscha. Iată ce înseamnă să-ţi răsfeţi copiii.

— Sunt fiică unică! răspunse ea cu obrăznicie.

— Unică! repetă notarul, accentuând cuvântul.

— Domnule – răspunse sec Modeste lui Latournelle – tatăl meu este fericit să-i fiu preceptor; mi-a dat viaţa, îi dau învăţătură, îmi va rămâne într-un fel dator.

— Există maniere şi, mai ales, prilejul de a spune aşa ceva, observă doamna Mignon.

— Dar domnişoara are dreptate, reluă Canalis ridicându-se şi instalându-se în faţa căminului într-una dintre cele mai frumoase atitudini ale colecţiei sale de poze. Dumnezeu, cu prevederea sa, i-a dat omului hrană şi îmbrăcăminte şi nu i-a dat direct arta! El i-a spus omului: „Ca să trăieşti, te vei pleca spre pământ; ca să gândeşti, te vei ridica spre mine!”.

Viaţa sufletească ne este tot atât de necesară ca şi viaţa trupului. De aici decurg două feluri de utilitate. Astfel, fireşte nu încalţi o carte. Un cânt de epopee nu valorează, sub raport utilitar, cât o supă economică de la o cantină de binefacere. Cea mai frumoasă idee nu poate înlocui pânza unei nave. Sigur, o oală autoclavă, ne furnizează – metrul de americă cu un franc şi jumătate mai ieftin; dar această maşină şi perfecţiunile industriei nu insuflă unui popor şi nu vor spune viitorului că el a existat. Pe când arta egipteană, arta mexicană, arta greaca, arta romană, cu capodoperele lor calificate drept inutile, au atestat existenţa acestor popoare în vastul spaţiu al timpului, acolo unde mari naţiuni intermediare lipsite de oameni de geniu au dispărut, fără să-şi lase pe glob cartea de vizită! Toate operele de geniu sunt *summum*-ul unei civilizaţii şi presupun o imensă utilitate. Desigur, o pereche de cizme nu valorează în ochii dumneavoastră mai mult decât o piesă de teatru şi nu veţi prefera o moară bisericii din Saint-Ouen? Ei bine, un popor este însufleţit de acelaşi sentiment ca un om, iar omul are drept idee preferată să-şi supravieţuiască moralmente, tot aşa cum se reproduce fizic. Dăinuirea unui popor este opera oamenilor săi de geniu. În zilele noastre, Franţa dovedeşte, cu energie, adevărul acestei teze. Fără îndoială, ea este depăşită de Anglia în industrie, în comerţ, în navigaţie. Şi totuşi, eu cred că Franţa este în fruntea lumii prin artiştii ei, prin oamenii ei talentaţi, prin gustul cu care sunt făcute produsele ei. Nu-i artist şi nici inteligenţă care să nu-şi caute certificarea la Paris. O şcoală de pictură există azi numai în Franţa şi cartea ne va asigura o domnie mai sigură şi mai de durată decât spada. În sistemul lui Ernest ar fi suprimate florile de lux, frumuseţea femeii, muzica, pictura şi poezia; sigur, societatea nu s-ar răsturna, dar mă întreb cine ar accepta o astfel de viaţă? Tot ce este util este urât şi respingător. Bucătăria este indispensabilă într-o casă. Totuşi, nu în ea staţi, ci într-un salon, pe care-l împodobiţi, ca pe acesta, cu lucruri absolut inutile, ta ce

folosesc aceste picturi încântătoare, această lemnărie sculptată? Frumos este numai ceea ce ni se pare inutil! Am intitulat secolul al XVI-lea secol – renaştere şi justeţea expresiei este demnă de admirat. Acest secol a realizat zorii unei lumi noi, iar oamenii vor continua să vorbească despre el şi când vor fi date uitării câteva secole anterioare, al căror unic merit va fi acela că au existat, ca milioanele de făpturi care nu contează într-o generaţie!

— Zdreanţă, fie! Ţin la zdreanţa mea! interveni destul de glumeţ ducele d'Hérouville în timpul tăcerii care urmă acestei proze debitate pe un ton plin de importanţă.

— Arta, spuse Butscha, luându-se de Canalis, care după dumneavoastră e sfera în care este chemat să evolueze geniul, există oare? Nu este ea o magnifică minciună în care omul are mania să creadă? Ce nevoie am, în camera mea, de un peisaj din Normandia, când mă pot duce să-l văd foarte bine reuşit de Dumnezeu? În visurile noastre sunt poeme mai frumoase decât *Iliada.* Pentru o sumă derizorie pot să găsesc la Valognes, la Carentan, ca şi în Provenţa, la Arles, oricâte Venus tot atât de frumoase ca ale lui Tizian. „*Gazeta Tribunalelor*" publică romane altfel construite decât cele ale lui Walter Scott şi care au deznodăminte teribile, cu sânge adevărat şi nu cu cerneală. Fericirea şi virtutea sunt mai presus de artă şi de geniu.

— Bravo, Butscha! exclamă doamna Latournelle.

— Dar ce a spus? îl întrebă Canalis pe la Brière, începând să culeagă din ochii şi din atitudinea Modestei fermecătoarele mărturii ale unei admiraţii naive.

Dispreţul pe care-l simţise la Brière şi mai ales vorbele nerespectuoase adresate de fiică tatălui îl întristară într-atât pe bietul tânăr, încât el nu-i răspunse lui Canalis. Ochii săi, care o priveau cu durere pe Modeste, vădeau o meditare profundă. Argumentarea copistului fu reprodusă cu spirit de ducele d'Hérouville, care încheie spunând că extazurile sfintei Tereza erau mult superioare creaţiilor lordului Byron.

— Oh, domnule duce, observă Modeste, aceea e o poezie absolut personală, pe când geniul lui Byron sau cel al lui Moliere sunt utile omenirii…

— Pune-te de acord cu domnul baron, o întrerupse brusc Charles Mignon. Acum vrei ca geniul să fie util ca şi bumbacul. Dar poate că pentru tine logica este tot atât de „perucă”, de învechită ca şi sărmanul tău tată!

Butscha, la Brière şi doamna Latournelle schimbară priviri ironice care se adăugară la iritarea Modestei, cu atât mai mult cu cât momentan ea nu găsi răspuns.

— Păstraţi-vă firea, domnişoară, spuse Canalis, zâmbindu-i, nu suntem învinşi şi nici în contradicţie. Orice operă de artă, fie că e vorba de literatură, de muzică, de pictură, de sculptură sau de arhitectură, implică o utilitate socială concretă, egală cu a tuturor celorlalte produse comerciale. Arta este prin excelenţă comerţ, îl subînţelege. În zilele noastre, o carte îi aduce autorului ei cam zece mii de franci, iar fabricarea ei presupune tipografie, papetărie, librărie, topitorie, cu alte cuvinte mii de braţe în acţiune. Execuţia unei simfonii de Beethoven sau a unei opere de Rossini cere tot atâtea braţe, maşini şi fabricate. Preţul unui monument este un răspuns şi mai brutal la obiecţia ce ni s-a adus. De aceea se poate spune că operele de geniu au o bază extrem de costisitoare, dar ele aduc foloase celor care le-au realizat.

Bazat pe această teză, Canalis vorbi câteva minute făcând risipă de imagini şi legănându-şi fraza; ca multor mari vorbitori i se întâmplă, însă, ca în concluzie să revină la punctul de plecare al discuţiei şi să fie, fără să-şi dea seama, de aceeaşi părere cu la Brière.

— Scumpul meu baron – spuse eu fineţe micul duce d’Hérouville – văd cu plăcere că veţi fi un mare ministru constituţional.

— Oh, răspunse Canalis, făcând un gest măreţ, ce dovedim în toate discuţiile noastre? Eternul adevăr al acestei axiome: Totul este adevărat şi totul este fals! Există

medii în care adevărurile morale, ca şi fiinţele, îşi schimbă într-atât aspectul încât devin de nerecunoscut.

— Societatea se bazează pe lucruri stabilite, spuse ducele d’Hérouville.

— Câtă superficialitate! îi şopti doamna Latournelle soţului ei.

— E poet, răspunse Gobenheim care o auzise.

Canalis, care plutea la zece leghe deasupra auditoriului său şi care poate avea dreptate în ultima lui remarcă filosofică, luă drept semne de ignoranţă răceala zugrăvită pe toate feţele. Se văzu însă înţeles de Modeste şi fu mulţumit, fără să-şi dea seama cât de jignitor fusese monologul său pentru nişte provinciali a căror principală preocupare era să demonstreze parizienilor existenţa, inteligenţa şi înţelepciunea provinciei.

— E mult de când n-aţi mai văzut-o pe ducesa de Chaulieu? îl întrebă ducele pe Canalis ca să schimbe subiectul.

— Sunt şase zile de când mi-am luat rămas bun de la ea.

— Se simte bine? reluă ducele.

— Perfect.

— Fiţi atât de bun să-i amintiţi de mine când îi veţi scrie.

— Se spune că e fermecătoare, interveni Modeste, adresându-se ducelui.

— Despre aceasta, răspunse marele comis, domnul baron poate să vă vorbească mai cu pricepere decât mine.

— Mai mult decât fermecătoare, spuse Canalis, acceptând perfidia domnului d’Hérouville. Sunt însă părtinitor, domnişoară, îmi este prietenă de zece ani. Ei îi datorez tot ce am bun în mine, ea m-a ferit de primejdiile societăţii, în sfârşit, domnul duce de Chaulieu însuşi m-a ajutat să pornesc pe drumul meu actual. Fără protecţia acestei familii, regele, prinţesele ar fi putut deseori să-l uite pe bietul poet care sunt. Tocmai de aceea afecţiunea mea faţă de ei va fi întotdeauna plină de recunoştinţă.

Acestea fură rostite cu vocea înlăcrimată.

— Cât de mult trebuie s-o iubim pe cea care v-a dictat atâtea cântece sublime şi care vă inspiră un sentiment atât de frumos! spuse Modeste mişcată. Se poate oare concepe un poet fără muză?

— Ar fi lipsit de inimă, ar scrie versuri seci ca ale lui Voltaire, care nu l-a iubit niciodată decât pe Voltaire, răspunse Canalis.

— Nu mi-aţi făcut onoarea să-mi spuneţi, la Paris, îl întrebă bretonul pe Canalis, că n-aţi trăit niciunul dintre sentimentele pe care le exprimaţi?

— Lovitura e directă, bravul meu soldat, răspunse poetul zâmbind. Aflaţi, însă, că este permis să fii foarte inimos şi în viaţa intelectuală şi în viaţa reală. Poţi să exprimi cele mai frumoase sentimente fără să le trăieşti şi să le trăieşti fără să le poţi exprima. La Brière, prietenul meu, pe care-l vedeţi, iubeşte până la a-şi pierde minţile, spuse el cu generozitate privind-o pe Modeste. Eu, care iubesc, desigur, la fel de puternic, cred, dacă nu-mi fac iluzii, că aş putea să dau dragostei mele o formă literară în armonie cu intensitatea ei. Nu garantez, însă, domnişoară – spuse el, întorcându-se spre Modeste cu o graţie prea căutată – că mâine nu-mi voi fi pierdut mintea…

Astfel, poetul învingea toate obstacolele, ardea în cinstea dragostei sale beţele care i se aruncau printre picioare, iar Modeste stătea cu gura căscată în faţa acestui spirit parizian, pe care nu-l cunoştea şi care dădea strălucire declamaţiilor vorbitorului.

— Ce om fără opinie! şopti Butscha la urechea micului Latournelle după ce ascultă cea mai magnifică tiradă despre religia catolică şi despre fericirea de a avea că soţie o femeie pioasă, servită ca răspuns la o observaţie a doamnei Mignon.

Modeste, parcă ar fi fost legată la ochi. Prestigiul debitului verbal şi atenţia preconceptă cu care-l asculta pe Canalis o împiedicară să vadă ceea ce Butscha observa cu grijă: tonul declamator, lipsa de simplitate, emfaza

substituită sentimentului şi toate incoerenţele care-i dăruiseră copistului un calificativ cam dur. Acolo unde domnul Mignon, Dumay, Butscha, Latournelle se mirau de inconsecvenţa lui Canalis, fără să ţină seama de inconsecvenţa» unei conversaţii, totdeauna atât de capricioasă în Franţa, Modeste admira supleţea poetului şi îşi spunea, trăgându-l după ea pe căile întortocheate ale fanteziei: „Mă iubeşte!” Butscha, ca toţi spectatorii prezenţi la această reprezentaţie, cum trebuie s-o numim, fu izbit de defectul principal al egoiştilor, pe care Canalis îl lăsa cam prea mult să se vadă, ca toţi oamenii obişnuiţi să peroreze în saloane. Fie că înţelegea dinainte ce voia să spună interlocutorul său, fie că nu asculta, fie că avea. facultatea de a auzi în timp ce se gândea la altceva, Melchior afişa acel aer distrat care-l descurajează pe vorbitor şi-i răneşte vanitatea. A nu asculta este nu numai o lipsă de politeţe, ci şi o dovadă de dispreţ. Or, Canalis împingea puţin cam departe acest obicei, întrucât uita deseori să răspundă la un discurs de care se cuvenea să ţină seama şi aborda, fără o trecere politicoasă, subiectul care îl preocupa. Dacă din partea unui om suspus se acceptă fără protest o asemenea impertinenţă, totuşi ea sădeşte în fundul inimilor o sămânţă de ură şi un gând de răzbunare. În cazul unui egal, ea duce până la ruperea prieteniei. Când, din întâmplare, se silea să asculte, Melchior cădea într-un alt cusur: se împrumuta doar, nu se dăruia. Fără să fie la fel de supărător, acest semisacrificiu îl indispunea în aceeaşi măsură pe ascultător, nemulţumindu-l. Nimic nu e mai rentabil în „comerţul cu semenii” ca pomana atenţiei. „Cine are urechi de auzit, să audă!” nu este doar un precept evanghelic, ci totodată o excelentă speculaţie; respectaţi-l şi vi se va ierta totul, până şi viciile. Canalis se înfrâna mult, în intenţia de a-i fi pe plac Modestei. Dar dacă se arăta amabil faţă de ea, cu ceilalţi redevenea deseori el însuşi.

Modeste, necruţătoare faţă de cei zece oameni pe care-i supunea unui martiriu, îl rugă pe Canalis să citească ceva

din versurile sale, dorind un eşantion din multlăudatul lui talent la lectură.

Canalis luă volumul pe care i-l întindea Modeste şi-şi gunguri – acesta-i cuvântul – poezia considerată drept cea mai frumoasă, o imitaţie după *Iubirile îngerilor* de Moore, intitulată *Vitalis* şi pe care atât doamnele Latournelle şi Dumay, cât şi Gobenheim şi casierul o primiră căscând.

— Dacă jucaţi bine whist, domnule, spuse Gobenheim prezentând cinci cărţi în evantai, aş putea spune că n-am văzut în viaţa mea un om atât de perfect ca dumneavoastră…

Această remarcă stârni râsul, căci exprima gândurile asistenţei.

— Joc destul de bine ca să pot trăi în provincie restul zilelor mele, răspunse Canalis. Dar fără îndoială că pentru nişte jucători de whist am exagerat cu literatura şi conversaţia, adăugă el cu impertinenţă, aruncându-şi volumul pe consola căminului.

Acest amănunt arată primejdiile care-l pândesc pe eroul· unui salon când – ca în cazul lui Canalis – părăseşte sfera sa obişnuită. El se aseamănă atunci actorului îndrăgit de un anumit public, dar al cărui talent piere când el îşi abandonează cadrul şi abordează un repertoriu superior.

Se alcătui o pereche din baron şi duce, iar Gobenheim deveni partenerul lui Latournelle. Modeste veni să stea lângă poet, spre marea disperare a lui Ernest, care urmărea pe faţa capricioasei fete progresele fascinaţiei exercitate de Canalis. La Brière nu cunoştea puterea de seducţie pe care o avea Melchior şi pe care natura o refuză deseori acelor caractere îndeobşte timide. Acest dar pretinde o îndrăzneală, o vioiciune în mijloacele folosite, care s-ar putea numi acrobaţie a spiritului; el comportă chiar puţină prefăcătorie, dar oare nu există întotdeauna, în orice poet un actor? între a exprima sentimente pe care nu le ai, dar pe care le concepi sub toate variantele, şi a le simula când ai nevoie de ele pentru a repurta un succes pe

scena vieţii particulare, e mare diferenţă; totuşi, dacă ipocrizia necesară omului de lume l-a corupt pe poet, el reuşeşte să transpună facultăţile talentului său în exprimarea unui sentiment necesar, aşa cum un om mare condamnat la singurătate termină prin a-şi transfera inima în cuget.

— Se osteneşte pentru milioane, îşi spunea cu durere la Brière, şi va mima atât de bine pasiunea, încât Modeste îl va crede!

Şi în loc să se arate mai amabil, mai spiritual decât rivalul său, la Brière îl imită pe ducele d'Hérouville, stând posomorât, neliniştit, încordat. Dar în timp ce curteanul studia extravaganţele Modestei, Ernest căzu pradă chinurilor unei gelozii sumbre şi intense: idolul său încă nu-i aruncase nici măcar o privire. Ieşi pentru câteva clipe cu Butscha.

— S-a terminat, spuse, e nebună după el, iar eu îi sunt mai mult decât dezagreabil. De altfel, ea are dreptate. Canalis e fermecător, tăcerea lui degajă inteligenţă, ochii lui – pasiune, exagerările lui – poezie…

— E corect? întrebă Butscha.

— O, da, răspunse la Brière. E loial, cavaler şi capabil să piardă, sub influenţa Modestei, micile cusururi pe care i le-a imprimat doamna de Chaulieu…

— Sunteţi un om cumsecade, spuse micul cocoşat. Dar este el capabil să iubească şi o va iubi?

— Nu ştiu, răspunse la Brière. Ea a pomenit de mine? întrebă el după o clipă de tăcere.

— Da, spuse Butscha, reproducându-i lui la Brière aprecierea scăpată de Modeste în legătură cu deghizările.

Referendarul se lăsă pe o bancă; îşi ţinea capul în mâini: nu putea să-şi oprească lacrimile şi nu voia ca Butscha să le vadă. Piticul, însă, era în stare să le intuiască.

— Ce aveţi, domnule? întrebă Butscha.

— Are dreptate! spuse la Brière, ridicându-se brusc, sunt un mizerabil.

Îi povesti înşelăciunea la care-l îndemnase Canalis, precizându-i, însă, că voise să-i spună totul Modestei înainte ca ea să-i fi dezvăluit cine este şi se pierdu în imputări destul de copilăreşti la adresa soartei sale nefericite. Butscha recunoscu, cu simpatie, dragostea în puternica şi savuroasa sa naivitate, cu adevăratele şi adâncile ei nelinişti.

— Dar, spuse el referendarului, de ce nu vă desfăşuraţi în faţa domnişoarei Modeste şi îl lăsaţi pe rivalul dumneavoastră să-şi prezinte numărul?

— Ah, spuse la Brière, dar dumneavoastră nu v-aţi simţit gâtuit numai la gândul că trebuie să-i vorbiţi? Nu simţiţi cum vă furnică rădăcina părului, pielea, când vă priveşte, chiar şi cu un ochi distrat?

— V-aţi păstrat însă îndeajuns judecata ca să fiţi abătut şi trist, când, într-un fel, i-a spus tatălui ei: „Eşti un prostănac!”

— Domnule, o iubesc prea mult ca să nu fi simţit un cuţit pătrunzându-mi în inimă când am auzit-o dezminţind astfel perfecţiunea pe care i-o atribui.

— Canalis i-a găsit o justificare.

— Dacă ar avea mai mult amor-propriu decât inimă, n-aş avea de ce s-o regret, replică la Brière.

În această clipă, Modeste, urmată de Canalis, care pierduse la joc, ieşi în grădină împreună cu tatăl ei şi cu doamna Dumay ca să respire aerul nopţii înstelate. Lăsându-şi fiica să se plimbe cu poetul, Charles Mignon se depărtă de ea şi veni lângă la Brière.

— Prietenul dumneavoastră ar fi trebuit să se facă avocat, spuse el zâmbind şi privindu-l pe tânăr cu atenţie.

— Nu vă pripiţi să judecaţi un poet cu asprimea pe care aţi avea-o faţă de un om obişnuit, ca mine, de exemplu, domnule conte, răspunse la Brière. Poetul îşi are misiunea sa. El e sortit prin firea lui să vadă poezia problemelor, tot aşa cum o exprimă pe cea a oricărui lucru. De aceea, acolo unde îl credeai în contradicţie cu sine, el este fidel vocaţiei

sale. E la fel cu pictorul care face tot atât de bine portretul unei madone ca şi al unei curtezane. Moliere are dreptate şi în personajele sale bătrâne şi în cele tinere, iar Moliere avea, fără îndoială, o judecată sănătoasă. Aceste jocuri ale spiritului, corupătoare pentru oamenii de condiţie modestă, nu au nicio influenţă asupra caracterului oamenilor cu adevărat mari.

Charles Mignon îi strânse mâna lui la Brière şi-i spuse:

— Această uşurinţă ar putea totuşi servi la justificarea faţă de sine a unor acţiuni diametral opuse, mai ales în politică.

— Ah, domnişoară – răspundea în aceeaşi clipă Canalis, cu o voce dezmierdătoare, la o observaţie maliţioasă a Modestei – să nu credeţi că multitudinea senzaţiilor reduce cât de puţin forţa sentimentelor. Poeţii, mai mult decât ceilalţi oameni, trebuie să iubească cu statornicie şi credinţă. În primul rând, nu fiţi geloasă pe ceea ce numim Muză. Ferice de soţia unui bărbat ocupat! Dacă aţi auzi văicărelile femeilor oare suportă povara inactivităţii soţilor fără funcţii sau cărora bogăţia le lasă mult timp liber, aţi înţelege că principala fericire a pariziencei este libertatea, suveranitatea la ea acasă. Or, noi ăştia lăsăm femeia să poarte sceptrul la noi acasă, deoarece ne este imposibil să coborâm până la tirania exercitată de spiritele mărunte. Avem ceva mai bun de făcut… Dacă vreodată m-aş însura, ceea ce, vă jur, constituie o catastrofă foarte îndepărtată pentru mine, aş vrea ca soţia mea să aibă libertatea morală pe care şi-o păstrează o metresă şi care poate fi izvorul tuturor farmecelor sale.

Canalis dezvălui toată verva şi toate graţiile sale vorbind despre dragoste, căsătorie, adorarea soţiei şi discutând în contradictoriu cu Modeste, până când domnul Mignon, care li se alăturase, găsi, într-un moment de tăcere, prilejul să-şi ia fiica de braţ şi să o aducă în faţa lui Ernest, pe care bravul soldat îl sfătuise să încerce o explicaţie.

— Domnişoară, spuse Ernest cu vocea sugrumată, nu pot să suport povara dispreţului dumneavoastră. Nu mă apăr, nu încerc să mă justific, vreau doar să vă precizez că înainte de a citi măgulitoarea scrisoare nemaiadresată poetului, ci, de astădată, persoanei, în sfârşit ultima dumneavoastră scrisoare, voiam – şi v-am adus la cunoştinţă acest lucru printr-un bilet trimis din Le Havre – să risipesc confuzia pe care o făceaţi. Toate sentimentele pe care am avut fericirea să vi le exprim sunt sincere. A licărit o speranţă pentru mine când tatăl dumneavoastră mi-a spus, la Paris, că este un om sărac. Dar acum când totul este pierdut, când nu mai am decât regrete veşnice, de ce aş rămâne aici, unde totul e un chin pentru mine?… Lăsaţi-mă dar să iau, la plecare, un zâmbet al dumneavoastră. Mi se va întipări în inimă.

— Domnule, răspunse Modeste, părând rece şi distantă, nu sunt stăpâna acestei case. Dar, desigur, aş fi desperată să-i reţin pe cei cărora nu le face plăcere să rămână.

Ea îl părăsi pe referendar şi o luă de braţ pe doamna Dumay pentru a se înapoia în casă. Câteva clipe mai târziu toate personajele acestei scene casnice, din nou reunite în salon, erau destul de surprinse văzând-o pe Modeste aşezată lângă ducele d’Hérouville şi cochetând cu el aşa cum ar fi făcut-o cea mai vicleană pariziană: se arăta interesată de jocul lui, îi dădea sfaturile pe care el i le cerea şi găsi ocazia să-i spună lucruri măgulitoare ridicând hazardul originii nobile la acelaşi nivel cu hazardul talentului şi al frumuseţii. Canalis ştia sau credea că ştie cauza acestei transformări. Voise să o înţepe pe Modeste considerând căsătoria drept o catastrofă şi arătându-se distant. Dar ca toţi cei ce se joacă cu focul, el fu cel ce se arse. Atitudinea mândră, dispreţuitoare a Modestei îl alarmă pe poet, el reveni la ea dând spectacolul unei gelozii cu atât mai vizibile cu cât era prefăcută. Modeste, implacabilă ca îngerii, savură plăcerea pe care i-o dădea exercitarea puterii sale şi, firește, abuză de ea. Ducele d’Hérouville încă nu cunoscuse o asemenea fericire: o

femeie îi zâmbea. La ora unsprezece seara, eră neobişnuită la *chalet,* cei trei pretendenţi plecară, ducele găsind-o pe Modeste fermecătoare, Canalis socotind-o extrem de cochetă, iar la Brière întristat de asprimea ei.

Timp de opt zile, moştenitoarea se purtă cu cei trei pretendenţi ai săi aşa cum se purtase în această seară, astfel că poetul păru să-i biruie pe rivalii săi, în ciuda butadelor şi capriciilor care dădeau din când în când speranţe ducelui d'Hérouville. Grosolăniile Modestei, libertăţile foarte mari pe care şi le permitea faţă de tatăl ei, nerăbdarea pe care o manifesta faţă de mama ei oarbă făcându-i parcă cu regret micile servicii care înainte erau expresia dragostei sale filiale, păreau să fie consecinţele unei firi capricioase şi a unei veselii tolerate încă din copilărie. Când mergea prea departe, Modeste îşi făcea singură morală şi punea nesocotinţele sale pe seama spiritului ei independent. Ea mărturisea ducelui şi lui Canalis că îi displace să asculte şi că socoteşte acest lucru un obstacol real în calea întemeierii unui cămin, sondând astfel caracterul pretendenţilor săi aşa cum procedează cei ce găuresc pământul pentru a scoate aur, cărbune, tuf sau apă.

— Niciodată, spunea ea în ajunul zilei când urma să aibă loc instalarea familiei la vilă, nu voi găsi un soţ care să-mi suporte capriciile cu bunătatea nedezminţită a tatălui meu, cu indulgenţa adorabilei mele mame.

— Se ştiu iubiţi, domnişoară spuse la Brière.

— Fiţi sigură, domnişoară, că soţul dumneavoastră îşi va da întru totul seama de valoarea comorii sale, adăugă ducele.

— Sunteţi mai inteligentă şi mai hotărâtă decât trebuie pentru disciplinarea unui soţ, spuse Canalis râzând.

Modeste zâmbi, aşa cum zâmbise probabil Henric al IV-lea după ce dezvăluise unui ambasador străin caracterele celor trei principali miniştri ai săi prin cele trei răspunsuri date ei la o întrebare meşteşugită.

În ziua dineului, Modeste, lăsându-se antrenată de preferinţa ei pentru Canalis se plimbă mult timp singură cu el, pe terenul presărat cu nisip dintre casă şi peluza ornată cu flori. Din gesturile poetului, din înfăţişarea tinerei moştenitoare era uşor de văzut că ea îl asculta cu plăcere. Ca urmare, cele două domnişoare d'Hérouville se grăbiră să întrerupă această intimitate scandaloasă şi cu îndemânarea firească unor femei într-o astfel de împrejurare, ele îndrumară conversaţia spre Curtea regală, spre strălucirea unei funcţii pe lângă rege, explicând diferenţa dintre funcţiile pe lângă casa regală şi funcţiile pe lângă rege. Ele căutară s-o îmbete pe Modeste zgândărindu-i orgoliul şi arătându-i unul dintre cele mai înalte destine la care putea să aspire o femeie în acea vreme.

— A avea drept fiu un duce este un avantaj netăgăduit, exclamă bătrâna domnişoară. Titlul acesta e o avere absolut sigură pe care o laşi copiilor tăi.

— Cărei întâmplări – spuse Canalis destul de nemulţumit de a-şi vedea conversaţia, cu Modeste, întreruptă – trebuie să-l atribuim slabul succes pe care domnul mare comis l-a obţinut până acum în afacerea în care acest titlu poate servi în cel mai înalt grad pretenţiile unui bărbat?

Cele două domnişoare îi aruncară lui Canalis o privire încărcată cu tot atâta venin cât e în muşcătura unei vipere şi fură în aşa măsură descumpănite de zâmbetul batjocoritor al Modestei încât rămaseră fără cuvânt.

— Domnul mare comis, spuse Modeste lui Canalis, nu v-a imputat niciodată umilinţa pe care i-o inspiră gloria dumneavoastră: de ce să-i luăm în nume de rău modestia?

— De altfel, spuse bătrâna domnişoară, încă nu s-a ivit o femeie demnă de rangul nepotului meu. Am cunoscut unele care nu aveau decât averea potrivită acestei poziţii, altele care, fără avere, corespundeau pe deplin ca spirit. Şi mărturisesc·, bine am făcut aşteptând ca Dumnezeu să ne

ofere ocazia de a cunoaşte o persoană care să întrunească şi nobleţea şi inteligenţa şi averea unei ducese d’Hérouville.

— În Franţa, draga mea Modeste, spuse Hélène d’Hérouville ducându-şi prietena câţiva paşi mai încolo, există o mie de baroni Canalis, tot aşa cum la Paris sunt o sută de poeţi de valoarea lui. Şi e atât de puţin un om mare, încât eu, o biată fată sortită să se călugărească din lipsă de zestre, nu l-aş vrea! De altfel, nu ştii ce înseamnă un tânăr exploatat timp de zece ani de ducesa de Chaulieu. Într-adevăr, numai o femeie în vârstă de aproape şaizeci de ani se poate supune micilor capricii care se spune că-l chinuie pe marele poet şi dintre care cel mai neînsemnat a fost, la Ludovic al XIV-lea, un defect de nesuportat. Numai că, ce-i drept, ducesa nu suferă cât ar suferi o soţie, ea neavându-l tot timpul acasă cum îl ai pe soţ…

Şi folosind una dintre manevrele caracteristice femeilor în relaţiile dintre ele, Hélène d’Hérouville îi repetă la ureche calomniile pe care femeile geloase pe doamna Chaulieu le răspândeau pe seama poetului. Amănuntul acesta, destul de obişnuit în convorbirile tinerilor, arată cu câtă înverşunare ajunsese să fie disputată averea contelui de la Bastie.

În zece zile, părerile *chalet*-ului despre cei trei pretendenţi la mâna Modestei se schimbaseră mult. Această schimbare, cu totul în defavoarea lui Canalis, se baza pe consideraţii de natură să dea profund de gândit purtătorilor vreunei glorii. Nu se poate susţine, dacă ţinem seama de pasiunea cu care se vânează un autograf, că celebritatea n-ar stârni, cu putere, curiozitatea publică. Majoritatea provincialilor nu-şi dau, desigur, exact seama ce procedee folosesc oamenii iluştri când îşi leagă cravata, când merg pe bulevard, când cască gura la ciori sau când mănâncă o friptură. Căci atunci când văd un bărbat împodobit de razele modei sau strălucitor datorită unor favoruri mai mult sau mai puţin trecătoare, dar întotdeauna invidiate, unii spun: „Oh, asta era!” sau: „Ce ciudat!” şi alte exclamaţii

bizare. Pe scurt, farmecul straniu pe care îl stăpâneşte orice glorie, fie ea chiar pe drept dobândită, nu durează. El devine, mai ales pentru oamenii superficiali, pentru cei ironici sau invidioşi o senzaţie rapidă ca un fulger şi care nu se mai repetă. Pare că gloria, ca şi soarele, caldă şi luminoasă la distanţă, este, dacă te apropii, rece ca vârful unui munte. Poate că omul nu este cu adevărat mare decât pentru egalii săi; poate că defectele inerente condiţiei umane dispar mai degrabă în ochii lor decât în cei ai admiratorilor din rândurile vulgului. Ca să placă în fiece zi, un poet este, deci, obligat să etaleze graţiile mincinoase ale celor ce ştiu să-şi facă iertată obscuritatea prin comportarea lor binevoitoare şi discursurile lor complezente. Căci, în afară de geniu, fiecare îi pretinde banalele virtuţi de salon şi flecăreala de familie. Marele poet din foburgul Saint-Germain, care nu voise să se plece în faţa acestei legi sociale, văzu cum o indiferenţă jignitoare lua locul uluirii şi admiraţiei provocate de conversaţia sa din primele seri. Spiritul risipit fără măsură produce asupra sufletului acelaşi efect ca o prăvălie de cristaluri asupra ochiului. Ajunge să spunem că flacăra, strălucirea lui Canalis îi obosi repede pe nişte oameni cărora, după spusa lor, le plăceau valorile solide. Silit să se poarte ca un om obişnuit, poetul se poticni de numeroşi bolovani pe un teren pe care la Brière cuceri aprobarea celor ce la început îl găsiseră urâcios. Lumea simţi nevoia să se răzbune pe reputaţia lui Canalis, preferându-i-l pe prietenul său. Şi oamenii cei mai buni sunt aşa. Bun şi simplu, cum era, referendarul nu jignea amorul-propriu al nimănui. Întorcându-se spre el, fiecare îi descoperi sensibilitate, o mare modestie, discreţia unei case de bani şi o ţinută excelentă. Ducele d’Hérouville îl situa pe Ernest, ca valoare politică, mult deasupra lui Canalis. Poetul, inegal, ambiţios şi schimbător ca Tasso, iubea luxul, grandoarea, făcea datorii, în timp ce tânărul consilier, cu un caracter echilibrat, trăia cumpătat, util fără zarvă, aşteptând

răsplata fără să o ceară, şi făcea economii. De altfel, Canalis îndreptăţise părerea burghezilor care-l observau. De două-trei zile, avea gesturi de nerăbdare, cădea deseori într-o stare de descurajare, în acea melancolie, fără motiv aparent şi în acele bruşte schimbări de dispoziţie care sunt caracteristicile temperamentului puternic al poeţilor. Aceste originalităţi (vorba provinciei), născute din neliniştea pe care i-o stârneau greşelile sale, din zi în zi mai mari, faţă de ducesa de Chaulieu, căreia trebuia să-i scrie, fără să se poată însă hotărî· s-o facă, fură înregistrate cu atenţie de blinda americană, de demna doamnă Latournelle şi deveniră subiectul a destule conversaţii între ele şi doamna Mignon. Canalis simţi efectele acestor conversaţii, dar nu şi le putea explica. Atenţia ce i se acorda nu mai era aceeaşi, pe feţele celorlalţi nu mai vedea aerul de încântare din primele zile, în timp ce Ernest începea să se facă ascultat. Aşadar, de două zile poetul încerca să o cucerească pe Modeste şi profita de orice clipă când putea să fie singur cu ea ca s-o învăluie în plasa unui limbaj pasionat. Îmbujorarea Modestei le semnalase celor două domnişoare plăcerea cu care moştenitoarea asculta vorbele spirituale spuse în chip delicios. Şi, neliniştite de un asemenea progres, ele recurseseră la *ultima ratio*[{60}] a femeilor într-o asemenea împrejurare, la calomniile care rareori dau greş, întrucât fac apel la aversiunea fizică cea mai violentă. Aşa se şi face că, aşezându-se la masă, poetul zări norii pe fruntea idolului său, descifră în ei perfidiile domnişoarei d’Hérouville şi socoti necesar să se propună singur drept soţ de îndată ce va putea vorbi cu Modeste. Auzind un schimb de cuvinte dulci-acrişoare, deşi politicoase, între Canalis şi cele două nobile domnişoare, Gobenheim îl împinse cu cotul pe Butscha, vecinul său, ca să-i arate pe poet şi pe comis.

— Se vor distruge reciproc, îi şopti el la ureche.

— Canalis are destul talent ca să se distrugă singur, răspunse piticul.

În timpul cinei, de o mare bogăţie şi servită admirabil, ducele dobândi asupra lui Canalis un mare avantaj. Modeste, care îşi primise în ajun hainele de călărie, vorbi despre plimbările care se puteau face în împrejurimi. În timpul conversaţiei ea îşi exprimă dorinţa de a asista la o vânătoare cu gonaci, plăcere ce-i era necunoscută. Ducele propuse de îndată să-i ofere domnişoarei Mignon spectacolul unei vânători, într-o pădure a Coroanei, la câteva leghe de Le Havre. Datorită relaţiilor sale cu prinţul de Cadignan, mare maestru de vânătoare al regelui, el întrevăzu posibilitatea de a etala în faţa ochilor Modestei un fast regal şi de a o cuceri arătându-i lumea fascinantă a Curţii stârnindu-i dorinţa de a pătrunde acolo printr-o căsătorie. Privirile schimbate între ducele şi cele două domnişoare d’Hérouville, priviri surprinse de Canalis, spuneau destul de clar: „Am pus mâna pe moştenitoare!” pentru ca poetul, redus la splendorile sale personale, să se grăbească să obţină o dovadă de afecţiune. Temându-se aproape că a trecut dincolo de intenţiile sale faţă de familia d’Hérouville, Modeste, plimbându-se după cină în parc, simulă un pas mai departe în raporturile ei cu Melchior. Dintr-un sentiment de curiozitate, destul de îndreptăţit la o fată tânără, ea îi dădu de înţeles că a aflat de calomniile rostite de Hélène, iar când Canalis scoase o exclamaţie de uimire, îi ceru să păstreze secretul, ceea ce el promise.

— Aceste împunsături, spuse el, sunt acceptate în înalta societate. Corectă cum sunteţi, ele vă sperie, dar pe mine mă fac să râd, ba chiar mă bucură. Dacă recurg la ele, domnişoarele trebuie să fi socotit că interesele senioriei sale sunt în mare pericol.

Şi profitând imediat de avantajul pe care-l conferă o astfel de comunicare, Canalis se justifică glumind cu atâta vervă, exprimându-şi pasiunea atât de spiritual – mulţumindu-i Modestei pentru o confidenţă în care se grăbea să vadă un pic de dragoste, încât ea se văzu compromisă în egală măsură şi faţă de poet şi faţă de comis.

Canalis simţi nevoia să fie îndrăzneţ şi îşi declară făţiş dragostea. El făcu Modestei jurăminte în care poezia sa strălucea ca luna ingenios invocată şi în care scânteia descrierea frumuseţii acestei fermecătoare blonde, splendid îmbrăcată pentru această sărbătoare de familie. Exaltarea de comandă, căreia seara, frunzişul, cerul şi pământul, întreaga natură îi fură complici, îl antrenă pe avidul îndrăgostit dincolo de orice raţiune: el vorbi de dezinteresarea sa şi reuşi să întinerească, prin graţiile stilului, faimoasa temă: „O mie cinci sute de franci şi Sofia mea” a lui Diderot, sau „O colibă şi inima ta” a tuturor pretendenţilor care cunosc bine averea socrului.

— Domnule – spuse Modeste după ce savurase melodia acestui concert admirabil executat „pe o temă cunoscută” – libertatea pe care mi-o lasă părinţii mi-a permis să vă ascult. Numai că lor ar trebui să vă adresaţi.

— Ei bine, exclamă Canalis, spuneţi-mi că dacă le obţin consimţământul veţi binevoi să le daţi ascultare.

— Ştiu dinainte, răspunse ea, că tatăl meu are fantezii care pot contraria orgoliul îndreptăţit al unei familii vechi, ca a dumneavoastră, căci el vrea ca nepoţii să-i poarte titlul şi numele.

— Eh, scumpă Modeste, ce sacrificii n-ai face pentru a-ţi încredinţa viaţa unui înger ca dumneata?

— Permiteţi-mi să nu-mi hotărăsc într-o clipă soarta pentru tot restul vieţii, spuse ea, alăturându-se domnişoarelor d’Hérouville.

Cele două nobile domnişoare tocmai flatau vanitatea micului Latournelle, ca să-l atragă de partea lor. Domnişoara d’Hérouville, pe care. pentru a o deosebi de nepoata ei, Hélène, trebuie s-o numim exclusiv cu numele de familie, dădea de înţeles notarului că locul de preşedinte al tribunalului din Le Havre, pe care Carol al X-lea l-ar acorda la rugămintea lor, însemna o pensie cuvenită talentului său de legist şi cinstei sale. Butscha, care se plimba cu la Brière şi era speriat de progresele

îndrăzneţului Melchior, găsi prilejul să discute câteva clipe cu Modeste, pe treptele peronului, atunci când lumea reveni în casă pentru a se deda tachinărilor inevitabilului whist.

— Domnişoară, sper că încă nu-i spuneţi „Melchior”?… o întrebă el cu glas scăzut.

— Nu mai lipseşte mult, piticul meu misterios! răspunse ea cu un surâs care l-ar fi făcut şi pe un înger să blesteme.

— Doamne, Dumnezeule! exclamă copistul lăsând să-i cadă mâinile, care atinseră treptele.

— De ce, e mai prejos decât referendarul ăsta duşmănos şi posomorât la care ţii dumneata? reluă ea, aruncându-i lui Ernest una dintre acele priviri arogante al căror secret nu aparţine decât tinerelor fete, de parcă fecioria le-ar da aripi ca să zboare atât de sus. Oare drăguţul dumitale domn de la Brière este om să m-accepte fără zestre? spuse ea după o pauză.

— Întrebaţi-l pe tatăl dumneavoastră, replică Butscha, făcând câţiva paşi ca s-o atragă pe Modeste la o distanţă considerabilă de ferestre. Ascultaţi, domnişoară, ştiţi că cel ce vă vorbeşte este gata să vă dea nu numai viaţa, ci şi onoarea lui, oricând, în orice clipă, astfel că puteţi avea încredere în el, îi puteţi încredinţa ceea ce poate că n-aţi spune tatălui dumneavoastră. Ei bine, acest sublim Canalis v-a vorbit atât de dezinteresat încât să aruncaţi un asemenea reproş în faţă bietului Ernest?

— Da.

— Îl credeţi?

— Aceasta, sumbru copist, reluă ea, dându-i una dintre cele zece, douăsprezece porecle pe care i le găsise, mi se pare că pune la îndoială tăria amorului meu propriu.

— Glumiţi, scumpă domnişoară, aşadar nu-i nimic serios şi sper că râdeţi de el.

— Ce-ai gândi despre mine, domnule Butscha, dacă aş socoti că am dreptul să-mi bat joc de vreunul dintre cei ce-mi fac cinstea să mă vrea de soţie? Află, maestre Jean, că

atunci chiar când are aerul că dispreţuieşte omagiul cel mai demn de dispreţuit, o tânără este întotdeauna flatată să-l obţină…

— Aşadar, vă flatez spuse copistul cu faţa iluminată ca un oraş în zi de sărbătoare.

— Dumneata?… Dumneata îmi arăţi cea mai preţioasă dintre prietenii, un sentiment dezinteresat ca ai unei mame faţă de fiica ei! Nu te compara cu nimeni, căci până şi tatăl meu este obligat să-mi fie devotat.

Făcu o pauză.

— Nu pot spune că te iubesc în sensul pe care-l dau oamenii acestui cuvânt, dar ceea ce-ţi acord este veşnic şi nu va cunoaşte niciodată vicisitudini.

— Ei bine – spuse Butscha, făcându-se că ridică de jos o piatră ca să sărute vârful pantofilor Modestei, peste care lăsă să-i picure o lacrimă – îngăduiţi-mi să veghez asupra dumneavoastră ca un balaur asupra unei comori. Poetul şi-a desfăşurat pentru dumneavoastră dantela frazelor sale preţioase, precum şi clinchetul, promisiunilor sale. Şi-a cântat dragostea pe cea mai frumoasă coardă a lirei sale, aşa-i?… Dar dacă l-aţi vedea pe acest nobil îndrăgostit că, de îndată ce va avea certitudinea că nu sunteţi prea bogată, îşi schimbă comportarea şi se arată încurcat, devine rece, l-aţi mai vrea de soţ, i-aţi acorda în continuare stima dumneavoastră?…

— Să fie un Francisc Althor?… întrebă ea făcând un gest ce vădea un profund dezgust.

— Lăsaţi-mi plăcerea să provoc această schimbare de decor, spuse Butscha. Vreau ca ea să se producă brusc, şi sunt sigur că-l voi face pe poetul dumneavoastră să fie din nou îndrăgostit, să sufle când cald, când rece asupra inimii dumneavoastră cu aceeaşi graţie cu care într-o singură seară susţine ba un lucru, ba contrariul lui, uneori chiar fără să-şi dea seama.

— Dacă ai dreptate, spuse ea, în cine să mă mai încred?

— În cel ce vă iubeşte cu-adevărat.

— În micul duce?…

Butscha o privi pe Modeste. Făcură împreună câţiva paşi în tăcere. Tânără era de nepătruns, nici măcar nu clipea.

— Domnişoară, îmi permiteţi să traduc gândurile ascunse în fundul inimii dumneavoastră, ca muşchiul sub apele mării, şi pe care nu vreţi să vi le explicaţi?

— Cum – spuse Modeste, consilierul meu intim, particular, actual este şi o oglindă?…

— Nu, ci un ecou, răspunse el, însoţind acest cuvânt de un gest pătruns de o sublimă modestie. Ducele vă iubeşte, dar vă iubeşte prea mult. Dacă eu, piticul, am înţeles bine gingăşia nemărginită a inimii dumneavoastră, asta înseamnă că v-ar dezgusta să fiţi adorată ca sfânta cuminecătură în tabernacolul ei. Dar cum sunteţi femeie, nu vreţi nici să vedeţi tot timpul la picioarele dumneavoastră un bărbat de care aţi fi veşnic sigură, aşa cum nu l-aţi vrea pe un egoist, cum e Canalis, care întotdeauna s-ar prefera pe sine… De ce? Habar n-am. Aş vrea să fiu femeie, să fiu o bătrână ca să ştiu cauza acestui lucru pe care l-am citit în ochi şi care este, poate, specific tuturor fetelor. Şi totuşi în sufletul dumneavoastră sălăşluieşte nevoia de adoraţie. Când un bărbat e la picioarele tale, nu poţi şi tu să fii la picioarele lui. „Aşa nu se ajunge departe”, spunea Voltaire. Micul duce face, deci, prea multe plecăciuni, iar Canalis prea puţine, ca să nu spunem deloc. Aşa că am intuit maliţia ascunsă a zâmbetelor dumneavoastră, când vă adresaţi comisului, când vă vorbeşte, când îi răspundeţi. Cu ducele nu veţi fi niciodată nefericită, toată lumea vă va aproba dacă-l alegeţi de soţ, dar nu-l veţi iubi. Răceala egoismului şi căldura excesivă a unui extaz continuu stârnesc, fără îndoială în inima tuturor fetelor, o negaţie. E sigur că nu acest triumf neîncetat vă poate oferi deliciile nesfârşite ale căsniciei pe care o visaţi, în care întâlneşti ascultări ce te fac să fii mândră, în care faci mari sacrificii, în care simţi nelinişti fără pricină, în care aştepţi succesele, în care te pleci bucuros în faţa unor măreţii neprevăzute, în care eşti

înţeleasă până şi în secretele pe care le ai, în care uneori o femeie îl ocroteşte cu dragostea pe ocrotitorul ei…

— Eşti un vrăjitor! spuse Modeste.

— Nu veţi găsi nici acea dulce seninătate a sentimentelor, acea continuă împărţire a vieţii şi acea siguranţă că placi care te face să accepţi căsătoria, dacă vă veţi mărita cu un Canalis, cu un om care se gândeşte doar la sine, al cărui eu este nota unică, a cărui atenţie încă nu a coborât până asupra tatălui dumneavoastră sau a marelui comis!… Un ambiţios de mâna a doua căruia puţin îi pasă de demnitatea soţiei, de supunerea ei, care vă va transforma într-un obiect necesar în casa lui şi care încă de pe-acum vă insultă prin indiferenţa lui faţă de onoarea la care ţineţi! Da, chiar de v-aţi îngădui să vă jigniţi mama, Canalis ar închide ochii, pentru a putea nega faţă de sine această crimă, într-atât e de însetat de averea ce i-o veţi aduce. Aşa că, domnişoară, nu mă gândeam nici la marele poet, care nu-i decât un mărunt comediant, nici la Senioria Sa, care n-ar fi pentru dumneavoastră decât o partidă bună, dar nu un soţ…

— Butscha, inima mea este o carte cu file albe pe care dumneata însuţi gravezi ceea ce citeşti, răspunse Modeste. Te laşi antrenat de ura dumitale provincială împotriva a tot ce te sileşte să priveşti mai sus decât fruntea. Nu-i ierţi poetului că e om politic, că vorbeşte frumos, că are un viitor strălucit şi îi calomniezi intenţiile…

— El, domnişoară?… Vă va întoarce spatele, cu laşitatea unui Vilquin.

— Oh, fă-l să joace scena aceea de comedie şi…

— Pe toate tonurile, peste trei zile, miercuri, ţineţi minte. Până atunci, domnişoară, distraţi-vă ascultând toate ariile acestui menuet, pentru ca disonanţele mârşave ale celei de-a doua melodii să reiasă mai bine.

Modeste reveni veselă în salon, unde la Brière, aşezat în intrândul unei ferestre, fu singurul dintre toţi bărbaţii care se ridică de parcă un uşier ar fi strigat: „Regina!” Fu o

mişcare respectuoasă, plină de elocvenţa vie a gestului, superioară elocvenţei celor mai frumoase discursuri. Dragostea declarată nu preţuieşte cât dragostea dovedită şi toate fetele în vârstă de douăzeci de ani cunosc această axiomă de parcă ar avea cincizeci. E marele argument al seducătorilor. În loc s-o privească pe Modeste în faţă, cum făcu Canalis care o salută printr-un omagiu public, îndrăgostitul dispreţuit o urmări cu o privire lungă, ascunsă, umilă ca a lui Butscha, aproape înfricoşată. Tânăra moştenitoare remarcă această atitudine când trecu să se instaleze lângă Canalis, la al cărui joc păru că participă. În cursul conversaţiei, la Brière află dintr-o frază adresată de Modeste tatălui ei că miercuri va relua plimbările călare; îi atrase atenţia că îi lipseşte o cravaşă în armonie cu somptuozitatea hainelor sale de amazoană. Referendarul îi aruncă piticului o privire în care licărea un incendiu şi, câteva clipe mai târziu, tropăiau amândoi pe terasă.

— E ora nouă, îi spuse Ernest lui Butscha, plec la Paris în goana calului şi pot să ajung mâine dimineaţă la ora zece. Dragul meu Butscha, din partea dumitale ea o să accepte o amintire, pentru că îţi este prietenă; lasă-mă să-i dau, sub numele dumitale, o cravaşă şi să ştii că în schimbul acestui gest de imensă bunăvoinţă vei avea în mine nu un prieten, ci un devotat.

— Pleacă, spuse copistul, eşti într-adevăr fericit, dumneata ai bani!

— Anunţă-l pe Canalis din parte-mi că n-am să vin acasă şi că-l rog să inventeze un pretext pentru a justifica o absenţă de două zile.

Plecat peste o oră cu trăsura de poştă, Ernest ajunse în douăsprezece ore la Paris, unde prima lui grijă fu să-şi reţină un loc în diligenţa de Le Havre pe a doua zi. Merse apoi la trei bijutieri, cei mai celebri din Paris, comparând mânerele de cravaşă şi căutând tot ce putea oferi arta mai splendid. Găsi, făcută de Stidmann pentru o rusoaică ce nu

mai putuse s-o plătească după ce o comandase, o vânătoare de vulpi sculptată în aur şi în care era încrustat un rubin de un preţ exorbitant pentru leafa unui referendar. Îşi sacrifică toate economiile, şapte mii de franci. Ernest dădu desenul armelor familiei de la Bastie şi douăzeci de ore pentru executarea lor în locul celor aflate pe mâner. Această vânătoare, o capodoperă de gingăşie, fu montată pe o cravaşă de cauciuc şi pusă într-un toc de marochin roşu căptuşit cu catifea, pe care fură gravaţi doi M împletiţi. Miercuri dimineaţa la Brière sosi cu diligente şi încă la timp ca să dejuneze cu Canalis. Poetul ascunsese absenţa secretarului său spunând că este ocupat cu o lucrare trimisă de la Paris. Butscha, care se afla la poştă pentru a-l întâmpina pe referendar la sosirea diligentei, se grăbi să-i ducă Françoisei Cochet acea operă de artă, recomandându-i s-o pună pe măsuţa de toaletă a Modestei.

— O veţi însoţi, desigur, pe domnişoara Modeste în plimbarea ei, spuse copistul, care se înapoiase la Canalis pentru a-l anunţa printr-o ocheadă, pe la Brière că dorita cravaşă a ajuns cu bine la destinaţie.

— Eu, răspunse Ernest, am să mă culc…

— Ei asta-i! exclamă Canalis, privindu-şi prietenul! Nu te mai înţeleg.

Era ora dejunului şi, fireşte, poetul îi propuse copistului să rămână la masă. Butscha, citind pe faţa lui Germain insuccesul unei viclenii de cocoşat pe care ne lasă s-o întrevedem promisiunea făcută Modestei, aşteptase cu intenţia ca la nevoie să obţină invitaţia din partea lui la Brière.

— Domnul are dreptate să-l reţină pe copistul domnului Latournelle, îi spuse Germain la ureche lui Canalis.

La un semn cu ochiul, făcut de slugă stăpânului, Canalis şi Germain trecură în salon.

— Azi-dimineaţă, domnule, am fost la pescuit, o partidă pe care mi-a propus-o patronul unei bărci alaltăieri, şi cu care am făcut cunoştinţă.

Germain nu mărturisi că avusese prostul gust să joace biliard într-o cafenea din Le Havre, unde Butscha îl înconjurase cu amici de-ai săi ca să poată acţiona în voie asupra lui.

— Ei bine? spuse Canalis, la fapte, iute.

— Domnule baron, am auzit despre domnul Mignon o discuţie pe care am aţâţat-o cât m-am priceput, neştiindu-se pe cine servesc. Ah! domnule baron, în port se vorbeşte că veţi cădea într-o cursă. Averea domnişoarei de la Bastie este, ca şi numele ei, foarte modestă. Nava pe care a venit tatăl ei nu-i aparţine, ci este a unor negustori din China, cărora va trebui să li se plătească cinstit. Se vântură pe această temă lucruri puţin măgulitoare pentru onoarea colonelului. Auzind că dumneavoastră şi domnul duce v-o disputaţi pe domnişoara de la Bastie, mi-am luat îngăduinţa să vă previn, deoarece, dintre dumneavoastră doi, e mai bine „s-o-nghită” Senioria Sa. Întorcându-mă spre casă, am dat o raită prin port, prin faţa sălii de spectacole unde se plimbă negustorii, printre care m-am strecurat cu îndrăzneală. Oamenii aceia simpli, văzând un bărbat bine îmbrăcat, au început să discute despre Le Havre; din una-n alta, i-am făcut să vorbească despre colonelul Mignon şi au fost în aşa măsură de acord cu pescarii încât mi-aş nesocoti datoria dacă aş tăcea. Iată de ce l-am lăsat pe domnul să se scoale, să se îmbrace singur…

— Ce-i de făcut? exclamă Canalis, care se văzu angajat în aşa chip încât nu mai putea reveni asupra promisiunilor făcute Modestei.

— Domnul îmi cunoaşte devotamentul, spuse Germain văzându-l pe poet ca fulgerat – şi nu se va mira constatând că-i dau un sfat. Dacă-l puteţi îmbăta pe copistul ăsta, va spune el ce se ascunde aici. Şi dacă nu-şi dezleagă limba la a doua sticlă de şampanie, o va face la a treia. De altfel ar fi ciudat ca domnul, pe care-l vom vedea fără-ndoială într-o zi ambasador, cum a auzit Philoxene chiar din gura doamnei ducese, să nu-i vină de hac unui copist din Le Havre.

Între timp, Butscha, autorul neştiut al acelei partide de pescuit, îl ruga pe referendar să ascundă scopul călătoriei sale la Paris şi să nu împiedice manevra pe care o va întreprinde când vor sta la masă. Copistul profitase de faptul că în Le Havre se produsese o reacţie defavorabilă lui Charles Mignon. Iată şi explicaţia acesteia. Domnul conte de la Bastie îi lăsase într-o totală uitare pe prietenii de odinioară, care în timpul absenţei sale îi neglijaseră soţia şi fata. Aflând că va avea loc un mare dineu la vila Mignon, fiecare fusese convins că va fi unul dintre convivi şi se aşteptase să primească o invitaţie; când se află însă, că Gobenheim, Latournellii, ducele şi cei doi parizieni erau singurii invitaţi, izbucni o zarvă de protest împotriva orgoliului negustorului. Atitudinea lui ostentativă de a nu vedea pe nimeni, de a nu coborî în Le Havre fu atunci remarcată şi atribuită unui dispreţ pe care oraşul se răzbună punând la îndoială această avere neaşteptată. Flecărind, fiecare află curând că fondurile necesare pentru despăgubirea lui Vilquin fuseseră puse la dispoziţie de Dumay. Această împrejurare îngădui celor mai înverşunaţi să emită supoziţia calomnioasă că Charles încredinţase devotamentului absolut al lui Dumay fonduri pentru care prevedea discuţii cu pretinşii săi asociaţi din Canton. Reticenţele lui Charles, care avusese totdeauna intenţia de a-şi ascunde averea, spusele oamenilor săi, care primiseră un consemn, dădeau o aparenţă de verosimil acestor scorneli grosolane, cărora toţi le dădură crezare în virtutea pornirii care-i îndeamnă pe comercianţi să se denigreze unii pe alţii. Pe cât patriotismul local lăudase averea imensă a unuia dintre întemeietorii oraşului, pe atât invidia provincială o diminuă. Copistul ceruse pescarilor – care-i erau îndatoraţi pentru numeroase servicii – să păstreze secretul şi să-l ajute cu vorba. Fu bine servit. Patronul bărcii îi spuse lui Germain că un văr de-al său, un marinar, sosise de la Marsilia, concediat în urma vânzării bricului pe care venise colonelul. Bricul se vindea în contul unui oarecare

Castagnould, iar încărcătura, după părerea vărului, valora cel mult trei sau patru sute de mii de franci.

— Germain, spuse Canalis cameristului, ne vei servi şampanie şi vin de Bordeaux. Un membru al breslei juriştilor din Normandia trebuie să păstreze o bună amintire despre ospitalitatea unui poet. Şi-apoi, are tot atâta spirit ca *„Le Figaro”* – spuse Canalis, lăsându-şi mâna pe umărul piticului şi se cuvine ca acest spirit de ziar colţos să ţâşnească şi să spumege odată cu şampania. Nici noi nu ne vom precupeţi, Ernest!… Au trecut, pe legea mea, doi ani de când nu m-am mai îmbătat, reluă el privindu-l pe la Brière.

— Cu vin?… E de-nţeles, răspunse copistul. Vă îmbătaţi zilnic cu propria dumneavoastră persoană! Laudele le sorbiţi de-a dreptul. Ah, sunteţi frumos, sunteţi poet, sunteţi ilustru încă din viaţă, aveţi o conversaţie la înălţimea geniului şi sunteţi pe placul tuturor femeilor, chiar şi al patroanei mele. Iubit de cea mai frumoasă sultană Validé pe care am văzut-o vreodată (până acum n-am văzut-o decât pe ea), puteţi, dacă vreţi, să vă căsătoriţi cu domnişoara de la Bastie… Iată, – numai inventariind prezentul, fără să mai socotim viitorul (un titlu frumos, pairia, o ambasadă…), şi m-am îmbătat, ca oamenii care trag în sticle vinul altora.

— Toate aceste măriri sociale, interveni Canalis, nu sunt nimic fără ceea ce le pune în valoare: averea! Suntem aici între bărbaţi, sentimentele frumoase sunt fermecătoare în stanţe.

— Şi în circumstanţe, spuse copistul, făcând un gest semnificativ.

— Dar dumneavoastră, domnule făcător de contracte, spuse poetul zâmbind de întrerupere, ştiţi tot atât de bine ca şi mine că bordei înseamnă mizerie.

La masă, Butscha se avântă în aşa măsură în rolul lui Rigaudin din *Casa pusă la loterie*[{61}], încât îl sperie pe Ernest, care nu cunoştea flecăririle dintr-un birou de notar: ele egalează vorbăria din atelierele artiştilor. Copistul

relată cronica scandaloasă a oraşului Le Havre, istoria averilor, a alcovurilor şi crimele comise cu *Codul*[{62}] în mână, ceea ce în Normandia se numeşte „a te descurca cum poţi”. Nu iertă pe nimeni. Verva lui creştea odată cu torentul de vin care-i trecea prin gâtlej ca o furtună printr-un burlan.

— Ştii tu, la Brière, că băiatul ăsta de treabă ar fi un excelent secretar de ambasadă?

— Chiar şi-ar depăşi patronul! reluă piticul. Sunt destul de puţin recunoscător şi destul de intrigant ca să mă cocoţ în spatele dumneavoastră. Un poet purtând în cârcă un pitic!... Asta se vede uneori, şi chiar destul de des... în comerţul de carte. Haida-de, vă uitaţi la mine ca la un scamator. Eh, scumpul meu mare geniu, sunteţi un om superior, ştiţi prea bine că recunoştinţa este un cuvânt pentru imbecili, se pune în dicţionare, dar nu există în inima oamenilor. Recunoştinţa are valoare numai la un Munte anumit[{63}] care nu-i nici Parnasul, nici Pindul. Credeţi că sunt tare îndatorat patroanei mele că m-a crescut? Păi tot oraşul i-a restituit cheltuiala prin stimă, cuvinte, admiraţie, moneda cea mai scumpă. Eu nu accept binele pe care-l transformi în rente de amor-propriu. Oamenii fac între ei comerţ de servicii şi cuvântul recunoştinţă indică un debit, asta-i tot. În ce priveşte intriga, ei mă-nchin!... Cum! spuse el la un gest al lui Canalis – n-aţi adora facultatea care-i permite unui om să-l întreacă pe unul de geniu, care presupune o observare constantă a viciilor, a slăbiciunilor superiorilor noştri şi cunoaşterea momentului indicat în toate? întrebaţi-i pe diplomaţi dacă succesul cel mai frumos nu este triumful şireteniei asupra forţei! Dacă aş fi secretarul dumneavoastră, domnule baron, aţi deveni curând prim-ministru, pentru că aş avea cel mai mare interes!... Ştiţi ce, vreţi o probă a micilor mele talente de acest gen? Ascultaţi! O adoraţi pe domnişoara Modeste şi pe bună dreptate. Copila se bucură de stima mea, e o adevărată pariziancă. Pe ici, pe colo răsar parizience şi în

provincie!… Modeste a noastră e o femeie capabilă să lanseze un bărbat… Are asta, spuse el ciocănindu-şi fruntea. Aveţi un concurent redutabil, pe duce: ce-mi daţi ca să-l fac să plece din Le Havre în trei zile?…

— Să terminăm sticla, spuse poetul umplând paharul lui Butscha.

— O să mă-mbătaţi! răspunse copistul dând pe gât al nouălea pahar de şampanie. N-aveţi un pat unde să pot dormi o oră? Patronul meu e sobru ca o cămilă, iar doamna Latournelle la fel. Atât unul cât şi cealaltă ar fi destul de duri ca să mă certe şi ei ar avea dreptate, nu eu, care am de întocmit nişte acte…

Apoi, revenind fără nicio tranziţie la ideile sale anterioare, aşa cum fac cei ce s-au îmbătat, exclamă:

— Şi ce memorie… îmi egalează recunoştinţa.

— Butscha, exclamă poetul, adineaori susţineai că eşti nerecunoscător, te contrazici.

— Deloc, reluă copistul. A uita înseamnă aproape întotdeauna a-ţi aminti! Haide, recunoaşteţi, sunt făcut să fiu un excelent secretar…

— Ce-ai întreprinde ca să-l goneşti pe duce? spuse Canalis, încântat că discuţia se îndreaptă de la sine spre scopul său.

— Asta… mu vă priveşte! răspunse copistul, sughiţând zdravăn.

Butscha îşi rostogoli capul pe umeri şi ochii de la Germain la la Brière, de la la Brière la Canalis, aşa cum fac cei ce, simţind că-i cuprinde beţia, vor să afle cum sunt priviţi; căci se poate constata că, în naufragiul beţiei, amorul-propriu este singurul sentiment care supravieţuieşte.

— Ia staţi, domnule mare poet, sunteţi cam farsor! Mă luaţi drept unul dintre cititorii dumneavoastră, şi nu vă sfiiţi să vă trimiteţi prietenul în goana mare la Paris ca să strângă informaţii despre casa Mignon… Eu glumesc, tu glumeşti, noi glumim… Bun! Dar faceţi-mi cinstea să credeţi

că sunt destul de calculat ca să fiu întotdeauna conştient de starea mea. În calitatea mea de prim-copist al maestrului Latournelle, inima mea este un dosar pecetluit... Gura mea nu dezvăluie nici o hârtie referitoare la clienţi. Ştiu totul şi nu ştiu nimic. Şi-apoi pasiunea mea este cunoscută. O iubesc pe Modeste, ea este eleva mea, trebuie să facă un mariaj bun... Şi o să-l înghit pe duce, dacă trebuie. Dar vă însuraţi cu...

— Germain, cafeaua, lichiorurile!... spuse Canalis.

— Lichioruri?... repetă Butscha, ridicând mâna ca o falsă fecioară care vrea să reziste unei mici seducţii. Ah! Bietele mele acte!... E vorba tocmai de un contract de căsătorie. Ştiţi, al doilea copist al meu e prost ca un avantaj matrimonial şi capabil să-nfi... să-nfi... să-nfigă briceagul în parafernaliile{64} viitoarei soţii; se crede bărbat frumos pentru că-i lung de cinci picioare şi şase degete... un imbecil!

— Poftim nişte cremă de ceai, un lichior din insule, spuse Canalis. Dumneavoastră, pe care domnişoara Modeste vă consultă...

— Mă consultă...

— Ei bine, credeţi că mă iubeşte? întrebă poetul.

— Da, mai mult decât îl iubeşte pe duce! răspunse piticul ieşind dintr-un fel de torpoare pe care o mima de minune. Vă iubeşte fiindcă vă ştie dezinteresat. Îmi spunea că pentru dumneavoastră ar fi capabilă de cele mai mari sacrificii, să se lipsească de toalete, să nu cheltuiască decât o mie de scuzi pe an, să trăiască în aşa fel încât să vă arate că aţi făcut o afacere excelentă luând-o de nevastă şi e ferm (un sughit) cinstită, ce mai! şi instruită, de toate ştie fata asta!

— Şi în plus trei sute de mii de franci, spuse Canalis.

— Oh! s-ar putea să fie aşa cum spuneţi, continuă cu entuziasm copistul. Papa Mignon... Ştiţi, e drăguţ ca tată (de aceea-l şi stimez...). Ca s-o mărite bine pe unica sa fiică s-ar lipsi de tot ce are... Colonelul acesta e obişnuit de

Restauraţia[{65}] voastră (un sughiţ) să trăiască cu jumătate de soldă, va fi fericit să trăiască împreună cu Dumay, ciupind pe ici, pe colo, în Le Havre câte ceva; îi va da desigur cei trei sute de mii de franci ai săi micuţei... Dar să nu-l uităm pe Dumay, care-şi va lăsa averea Modestei. Dumay, ştiţi, este breton, originea lui constituie o valoare, iar averea lui o va egala pe cea a patronului său. Totuşi, cum ei mă ascultă, deşi nu vorbesc atât de mult şi nici atât de bine, le-am spus: „Investiţi prea mult în locuinţă; dacă Vilquin v-o lasă, uite două sute de mii de franci care nu vor aduce niciun venit... Rămân deci o sută de mii de franci de fructificat... nu-i de ajuns, după părerea mea". Acum, colonelul şi Dumay se consultă. Credeţi-mă, Modeste e bogată! Oamenii din port spun prostii prin oraş, sunt invidioşi... Cine mai are o zestre ca asta în departament? spuse Butscha care ridică degetele ca să numere. Două-trei sute de mii de franci lichizi, spuse el înclinând policarul de la mâna stângă şi atingându-l cu arătătorul de la mâna dreaptă, unu!. Proprietatea fără uzufruct asupra vilei Mignon, continuă el îndoindu-şi arătătorul sting, doi! *Tertio,* averea lui Dumay! adăugă el, îndoind degetul mijlociu. — Păi micuţa Modeste va fi o fată de şase sute de mii de franci când cei doi militari vor da ortul popii!

Această confidenţă naivă şi brutală, întreruptă de câte un păhărel, îl trezea pe Canalis pe cât părea să-l ameţească pe Butscha. Pentru copist, un tinerel provincial, evident că această avere era colosală. Lăsă să-i cadă capul în palma mâinii sale drepte. Şi rezemat majestuos, cu coatele pe masă, clipi din ochi vorbindu-şi sieşi.

— Peste douăzeci de ani în ritmul cu care acţionează *Codul* care jefuieşte averile de la capitolul *Succesiuni,* o moştenitoare cu şase sute de mii de franci va fi ceva tot atât de rar ca dezinteresarea la un cămătar. O să-mi spuneţi că Modeste va înghiţi totuşi douăsprezece mii de franci pe an, dobânda adusă de zestrea ei; dar e tare drăguţă... tare drăguţă... tare drăguţă... Ea e, vedeţi dumneavoastră (unui

poet îi trebuie imagini…), e o hermină maliţioasă ca o maimuţă.

— Păi ce-mi spuneai tu că are şase milioane?… exclamă încet Canalis, privindu-l pe la Brière.

— Prietene, spuse Ernest, dă-mi voie să-ţi atrag atenţia că trebuie să tac, sunt legat printr-un jurământ şi poate că oricum spun prea mult dacă…

— Un jurământ faţă de cine?

— Faţă de domnul Mignon.

— Cum! Ernest, tu care ştii cât de necesară mi-e averea…

Butscha sforăia.

— …Tu care-mi cunoşti situaţia şi tot ce-aş pierde dacă m-aş însura, mă laşi, impasibil, să mă scufund?… spuse Canalis pălind. Dar e o afacere între prieteni şi prietenia noastră, dragul meu, înseamnă un pact anterior celui pe care ţi l-a cerut provensalul acesta şiret…

— Dragul meu, spuse Ernest, o iubesc prea mult pe Modeste ca să…

— Imbecilule, ţi-o las! strigă poetul. Aşa că poţi să-ţi calci jurământul…

— Îmi juri, îmi dai cuvântul tău, că ai să uiţi ce-am să-ţi spun, că orice s-ar întâmpla ai să te porţi cu mine ca şi când nu ţi-aş fi făcut această confidenţă?

— Ţi-o jur pe memoria mamei mele!

— Ei bine, la Paris, domnul Mignon mi-a spus că e departe de a avea averea colosală despre care îmi vorbiseră bancherii Mongenod. Intenţia colonelului este de a-i da fiicei sale două sute de mii de franci. Ştiu eu, Melchior, dacă tatăl era neîncrezător? Era sincer? N-am de ce să rezolv chestiunea. Dacă ar binevoi să m-aleagă, Modeste mi-ar fi soţie chiar şi fără zestre.

— O pretinsă literată! Cu o instrucţie înspăimântătoare, care a citit totul. Care ştie totul… în teorie, exclamă Canalis la un gest pe care-l făcu la Brière. — O copilă răsfăţată, crescută în lux din cei dintâi ani ai săi şi care a fost

înţărcată de el de cinci ani încoace!... Ah! sărmane prietene, gândeşte-te bine...

— *Odă* şi *Cod!* spuse Butscha trezindu-se. Dumneavoastră vă ocupaţi de *Odă,* iar eu de *Cod,* diferenţa dintre noi aproape că se rezumă la C. Or, *Cod* vine de la *coda,* coaclă! M-aţi ospătat, vă iubesc... şi nu vă bizuiţi pe *Cod*... Ştiţi, un sfat bun valorează cât vinul dumneavoastră şi crema de ceai. Mignon-tatăl este şi el o cremă, crema oamenilor cumsecade... Ei bine, încălecaţi, el îşi însoţeşte fiica, puteţi să-l abordaţi deschis, vorbiţi-i de zestre, o să vă răspundă pe şleau şi o să vedeţi tot ce-i în sac, e adevărul adevărat aşa cum eu sunt beat şi dumneavoastră un mare om; dar, nu-i aşa, plecăm din Le Havre împreună?... Am să vă fiu secretar, pentru că micuţul ăsta, care mă crede beat şi râde de mine, vă părăseşte... Haide! Lăsaţi-l să se-nsoare cu fata.

Canalis se sculă pentru a se duce să se-mbrace.

— Niciun cuvânt... se grăbeşte să se sinucidă, îi spuse lui la Brière. cu voce joasă Butscha, rece ca Gobenheim şi făcându-i lui Canalis un semn familiar puştilor din Paris. Adio! stăpâne, reluă copistul strigând cât îl ţinea gura: îmi permiteţi să merg să vomit în chioşcul doamnei Amaury?...

— Simţiţi-vă ca acasă, răspunse poetul.

În râsetele celor trei servitori ai lui Canalis, copistul ajunse la chioşc călcând în picioare straturile şi coşurile de flori eu graţia încăpăţânată a insectelor care descriu interminabilele lor zigzaguri încercând să iasă printr-o fereastră închisă. După ce se cocoţă în chioşc şi servitorii intrară în casă, se aşeză pe o bancă de lemn şi dădu frâu liber bucuriei. Reuşise să păcălească un om superior; reuşise nu să-i smulgă masca, ci să-l facă să şi-o lepede singur şi acum râdea ca un autor la propria sa piesă, încrezător în marea valoare a ceea ce se cheamă *„vis comica”.*

— Oamenii sunt nişte sfârleze, totul e să găseşti sfoara{66} care se înfăşoară în jurul torsului lor! exclamă el..

Nu m-ar mira prea mult dacă mi s-ar spune: „Domnişoara Modeste a căzut de pe cal şi şi-a rupt un picior!”

Câteva clipe mai târziu, Modeste, îmbrăcată într-un delicios costum de călărie, din caşmir verde-închis, pe cap cu o pălăriuţă verde, în mâini cu mănuşi din piele de căprioară, încălţată cu botine de catifea pe care juca garnitura de dantelă a pantalonilor ei şi călare pe un ponei cu un harnaşamentul bogat, îi arăta tatălui său şi ducelui d’Hérouville frumosul dar pe care-l primise; o făcuse fericită, intuind în el una dintre acele atenţii care măgulesc cel mai mult femeile.

— E de la dumneavoastră, domnule duce?... spuse ea întinzând special capătul strălucitor al cravaşei. Avea pe el o carte de vizită pe care scria: „Ghiceşte dacă poţi” şi puncte de suspensie. Françoise şi doamna Dumay atribuie această surpriză fermecătoare lui Butscha; numai că dragul meu Butscha nu este destul de bogat ca să plătească un rubin atât de frumos! Or, tatăl meu, căruia i-am spus, băgaţi bine de seamă, duminică seară, că nu am cravaşă, a trimis să mi se aducă una de la Rouen.

Modeste arătă în mâna tatălui ei o cravaşă pe al cărei mâner era o spuzeală de turcoaze, născocire pe atunci la modă şi devenită între timp ceva destul de banal.

— Mi-aş fi dat zece ani din viaţă, domnişoară, ca să am dreptul să vă ofer această bijuterie magnifică, răspunse ducele plin de curtoazie.

— Ah, iată deci cine-i îndrăzneţul, exclamă Modeste, văzându-l pe Canalis apropiindu-se călare. Numai un poet ştie să găsească lucruri atât de frumoase... Domnule, spuse ea lui Melchior, tatăl meu o să vă certe, le daţi dreptate celor care vă reproşează că sunteţi risipitor.

— Ah, exclamă naiv Canalis, aşadar de asta a plecat la Brière din Le Havre la Paris cu atâta grabă!

— Secretarul dumneavoastră şi-a permis o asemenea libertate? spuse Modeste pălind şi aruncându-şi cravaşa

Francoasei Cochet cu un gest repezit menit să exprime profundul său dispreţ. Dă-mi înapoi cravaşa aceea, tată!

— Bietul băiat care zace pe patul său, frânt de oboseală! reluă Melchior urmând-o pe tânără fată, care se lansase în galop. Sunteţi dură, domnişoară. „E singura mea şansă – mi-a zis – s-o fac să-şi amintească de mine…”

— Şi aţi stima o femeie capabilă să păstreze amintiri din toate parohiile? întrebă Modeste.

Surprinsă că nu căpătă un răspuns din partea lui Canalis, Modeste pusese această neatenţie pe seama zgomotului făcut de cai.

— Tare vă mai place să-i chinuiţi pe cei ce vă iubesc! îi spuse ducele. Nobleţea aceasta, mândria aceasta dezmint atât de bine inconsecvenţele dumneavoastră, încât încep să bănuiesc că vă calomniaţi singură, premeditându-vă răutăţile.

— Ah, abia vă daţi seama, domnule duce! spuse ea râzând. Aveţi exact perspicacitatea unui soţ!

Aproape un kilometru fu străbătut în tăcere. Modeste se miră că nu mai primeşte flacăra privirilor lui Canalis, care păreau puţin prea captivate de frumuseţea peisajului pentru ca această admiraţie să fie naturală. În ajun, Modeste, arătându-i poetului un admirabil asfinţit ele soare în mare, îi spusese descoperindu-l surprins ca un surd:

— Dar bine, n-aţi văzut?

— N-am văzut decât mâna dumneavoastră, răspunse el.

— Domnul la Brière ştie să călărească? îl întrebă Modeste pe Canalis ca să-l tachineze.

— Nu prea bine, dar se descurcă, răspunse poetul devenit rece ca Gobenheim înainte de întoarcerea colonelului.

Pe o scurtătură pe care se angajară la indicaţia domnului Mignon, ca să ajungă printr-o frumoasă vâlcea, pe o colină care domina cursul Senei, Canalis îi lăsă pe Modeste şi pe duce să treacă înainte, încetinind pasul calului astfel încât să poată continua drumul împreună cu colonelul.

— Domnule conte, sunteţi un militar sincer, aşa că fără îndoială veţi vedea în francheţea mea un gest de stimă pentru dumneavoastră. Când propunerile de căsătorie, cu toate discuţiile lor sălbatice sau, dacă vreţi, prea civilizate, trec prin gura unor terţe persoane, toată lumea iese în pierdere. Suntem amândoi gentilomi, la fel de discreţi şi unul şi celălalt şi aţi depăşit, ca şi mine vârsta mirărilor; să vorbim deci prieteneşte. Voi da eu exemplul: Am douăzeci şi nouă de ani, nu posed niciun domeniu şi sunt ambiţios. Domnişoara Modeste îmi place nespus de mult, trebuie să vă fi dat seama. Or, în ciuda defectelor pe care scumpa dumneavoastră copilă şi le atribuie cu plăcere…

— Ca să nu mai vorbim de cele pe care le are, spuse colonelul zâmbind.

— Aş lua-o bucuros de soţie şi cred că o pot face fericită. Problema averii are multă importanţă pentru viitorul meu, astăzi nesigur. Toate fetele de măritat trebuie să fie iubite oricum! Totuşi nu sunteţi omul care să vrea să o mărite pe scumpa sa Modeste fără zestre, iar situaţia mea nu mi-ar permite să închei o căsătorie aşa-zisă din dragoste, nici să mă însor cu o femeie care n-ar aduce o avere cel puţin egală cu a mea. Am, din salariu, din sinecurile mele, de la Academie şi de la librarul meu, în jur de treizeci de mii de franci pe an, avere imensă pentru un celibatar. Dacă întrunim, soţia mea şi cu mine, o rentă de şaizeci de mii de franci, rămân cam la condiţiile de existenţă pe care le am. Îi daţi un milion domnişoarei Modeste?

— Ah, domnule, suntem tare departe de cifră, spuse colonelul, ipocrit.

— Să presupunem atunci, replică cu aprindere Canalis, că, în loc să vorbim, am fluierat. Veţi fi mulţumit de purtarea mea, domnule conte; se va spune că sunt unul dintre cei pe care această fermecătoare persoană i-a făcut nefericiţi. Daţi-mi cuvântul că veţi păstra tăcerea faţă de toată lumea, chiar şi faţă de domnişoara Modeste; căci – adăugă el ca premiu de consolare – s-ar putea ca în situaţia

mea să survină o schimbare care să-mi permită să v-o cer fără zestre.

— V-o jur, spuse colonelul. Ştiţi, domnule, cu câtă emfază vorbeşte publicul, atât cel din provincie, cât şi cel din Paris, despre averile care se fac şi se desfac. Se exagerează în egală măsură şi nefericirea şi fericirea, nu suntem niciodată atât de nefericiţi sau atât de fericiţi pe cât se spune. În comerţ, singurele capitaluri sigure sunt cele investite în fonduri funciare, după achitarea conturilor. Aştept cu o vie nerăbdare rapoartele agenţilor mei. Nici vânzarea mărfurilor şi a navei mele, nici lichidarea conturilor mele din China, nimic nu s-a încheiat. Nu-mi voi cunoaşte averea decât peste zece luni. Totuşi, la Paris, i-am garantat domnului de la Brière două sute de mii de franci zestre. În numerar. Vreau să constitui un majorat din terenuri şi să asigur viitorul nepoţilor mei obţinând pentru ei transmiterea armelor şi a titlurilor mele.

Încă de la începutul acestui răspuns, Canalis nu mai asculta.

Cei patru călăreţi, aflându-se pe un drum destul de larg, călăriră alături şi ajunseră pe platou, de unde privirea plana peste bogatul bazin al Senei, înspre Rouen, în timp ce la celălalt capăt ochii nu mai puteau să zărească marea.

— Butscha, cred, avea dreptate, Dumnezeu este un mare peisagist, spuse Canalis contemplând această vedere unică printre cele ce fac malurile Senei atât de celebre.

— Mai ales la vânătoare, scumpul meu baron, răspunse ducele, când natura este însufleţită de o voce, de un tumult care-i rupe tăcerea, atunci, zărite în trecere, peisajele par cu adevărat sublime, cu efectele lor schimbătoare.

— Soarele este o paletă inepuizabilă, spuse Modeste privindu-l pe poet cu un fel de stupefacţie.

La o observaţie a Modestei în legătură cu aerul preocupat al lui Canalis, el îi răspunse că era prins de gândurile sale, scuză pe care autorii o au în plus în comparaţie cu ceilalţi oameni.

— Suntem oare cu adevărat fericiţi mutându-ne viaţa în sânul societăţii, sporind-o cu mii de nevoi artificiale şi cu vanităţile noastre exacerbate? spuse Modeste la vederea acestei câmpii bogate şi liniştite, care te îndemna la înţelepciunea unei vieţi tihnite.

— Această bucolică, domnişoară, a fost întotdeauna scrisă pe table de aur, spuse poetul.

— Şi concepută, poate, în mansarde, replică colonelul.

După ce îi aruncă lui Canalis o privire străpungătoare, pe care n-o susţinu, Modeste auzi un zgomot ca de clopote; totul i se întunecă în faţa ochilor săi şi exclamă pe un ton glacial:

— Ah, dar azi e miercuri!

— N-o fac pentru a măguli capriciul, desigur, foarte trecător al domnişoarei, spuse solemn ducele d’Hérouville, căruia această scenă îi dăduse răgazul să gândească – dar declar că sunt atât de profund dezgustat de societate, de Curte, de Paris, încât cu o ducesă d’Hérouville înzestrată cu graţiile şi spiritul domnişoarei mi-aş lua angajamentul să trăiesc ca un filosof la castelul meu, făcând binele în jur, desecându-mi mlaştinile, crescându-mi copiii…

— Aceasta, domnule duce, vă va fi luat în seamă, răspunse Modeste oprindu-şi destul de îndelung ochii asupra nobilului gentilom. Mă flataţi, reluă ea, nu mă credeţi frivolă şi presupuneţi că am destule resurse în mine ca să trăiesc în singurătate. Poate că asta mi-e soarta, adăugă ea, privindu-l pe Canalis cu o expresie de milă.

— Este cea a tuturor averilor mediocre, răspunse poemul. Parisul pretinde un lux babilonian. Uneori mă întreb cum am făcut faţă până acum.

— Regele poate să răspundă pentru noi doi, zise ducele cu candoare – pentru că trăim din bunătatea Majestăţii Sale. Dacă, de la căderea Domnului cel Mare, cum i se spunea lui Cinq-Mars, casa noastră n-ar fi avut întotdeauna o funcţie rămasă de la el, ar fi trebuit să vindem Hérouville-ul la licitaţie. Ah, credeţi-mă, domnişoară, este o mare

durere pentru mine să leg căsătoria mea de chestiuni financiare…

Simplitatea acestei mărturisiri, pornite din inimă şi în care geamătul era sincer, o mişcă pe Modeste.

— Astăzi, în Franţa, domnule duce, spuse poetul, nimeni nu este destul de bogat ca să comită nebunia de a se însura cu o femeie pentru valoarea ei personală, pentru graţiile ei, pentru caracterul sau frumuseţea ei…

Colonelul îl privi pe Canalis într-un fel ciudat, după ce o examinase pe Modeste, pe a cărei faţă nu se mai citea nicio mirare.

— Pentru oameni de onoare, spuse atunci colonelul, este un fel frumos de a-şi folosi bogăţia consacrând-o reparării stricăciunilor aduse de timp vechilor familii istorice.

— Da, tată! răspunse grav tânăra fata.

Colonelul îi invită pe duce şi pe Canalis să cineze la el, fără ceremonie şi în hainele lor de călărie, dând el exemplu. Când, la înapoierea acasă, Modeste se duse să se schimbe, ea privi cu curiozitate bijuteria adusă de la Paris şi pe care o dispreţuise cu atâta cruzime.

— Cum se lucrează azi! îi spuse ea Françoisei Cochet, devenită între timp camerista ei.

— Şi sărmanul băiat care are febră…

— Cine ţi-a spus?

— Domnul Butscha. A venit să mă roage să vă atrag atenţia că desigur v-aţi dat seama că şi-a ţinut cuvântul în ziua promisă.

Modeste coborî în salon îmbrăcată cu o simplitate regală.

— Dragă tată, spuse ea cu glas tare, luându-l pe colonel de braţ, du-te şi află cum se simte domnul de la Brière şi du-i, te rog, înapoi darul său. Poţi să pretextezi că averea mică pe care o am, ca şi gusturile mele îmi interzic să primesc daruri care nu stau bine decât reginelor sau curtezanelor. De altfel, nu pot accepta nimic decât de la

logodnicul meu. Roagă-l să păstreze cravaşa până când vei şti dacă eşti destul de bogat ca să i-o răscumperi.

— Fetiţa mea e deci plină de bun-simţ? spuse colonelul, sărutând-o pe Modeste pe frunte.

Canalis profită de o conversaţie angajată între ducele d'Hérouville şi doamna Mignon ca să iasă pe terasă, unde Modeste îl urmă, împinsă de curiozitate, în timp ce el credea că o aduce dorinţa de a fi doamna Canalis. Speriat de neruşinarea cu care făcuse ceea ce militarii numesc o întoarcere de front şi pe care, conform jurisprudenţei ambiţioşilor, orice bărbat în situaţia sa ar fi făcut-o tot atât de brusc, el căută, când o văzu venind pe nefericita Modeste, nişte motive plauzibile pe care să le poată invoca.

— Dragă Modeste, îi spuse el, adoptând un ton dezmierdător, ţinând seama de relaţiile dintre noi, ţi-ar displace să-ţi atrag atenţia cât de penibile sunt răspunsurile date domnului d'Hérouville pentru un bărbat care iubeşte, dar mai ales pentru un poet, al cărui suflet este sensibil ca o femeie, şi pe care îl încearcă miile de gelozii ale unei iubiri adevărate. Aş fi un diplomat tare nepriceput dacă n-aş fi ghicit că primele dumitale cochetării, inconsecvenţele calculate aveau drept scop studierea caracterelor noastre…

Modeste îşi înălţă capul cu un gest inteligent, rapid şi cochet, al cărui model îl oferă poate numai animalele, la care instinctul produce minuni de graţie.

— …De aceea, întors acasă, nu mai eram păcălit. Mă minunam de fineţea dumitale, în armonie cu caracterul şi înfăţişarea dumitale. Fii liniştită, n-am presupus niciodată că atâta duplicitate artificială n-ar fi învelişul unei candori adorabile. Nu, inteligenţa dumitale, instrucţia dumitale nu au răpit nimic din preţioasa inocenţă pe care o cerem unei neveste. Eşti într-adevăr soţia unui poet, a unui diplomat, a unui gânditor, a unui bărbat sortit să cunoască situaţii mari în viaţă şi te admir tot atât de mult pe cât mă simt de legat de dumneata. Te implor, dacă n-ai jucat teatru faţă de mine ieri, când acceptai credinţa unui bărbat a cărui vanitate se

va schimba în orgoliu văzându-se ales de dumneata, ale cărui defecte vor deveni calităţi la atingerea-ţi divină, nu lovi în sentimentul care l-a împins până la viciu! în sufletul meu gelozia este un dizolvant şi dumneata mi-ai dezvăluit toată puterea ei, este înfiorătoare, distruge tot. Oh, nu este vorba de o gelozie ca a lui Othello! – reluă el la un gest al Modestei. E vorba de mine însumi! Sunt răsfăţat în această privinţă. Cunoşti afecţiunea fără egal căreia îi datorez singura fericire de care m-am bucurat, destul de incomplet, de altfel. (Îşi înălţă capul.) Amorul este reprezentat la toate popoarele ca un copil pentru că nici el nu poate fi conceput fără o întreagă viaţă a lui… Ei bine, acest sentiment avea sorocul său, indicat de natură. Era născut mort. Maternitatea cea mai ingenioasă a ghicit, a calmat acest punct dureros din inima mea, deoarece o femeie care simte, care vede că pentru ea pier bucuriile dragostei, are gesturi de cruţare angelice. De aceea ducesa nu mi-a provocat nici cea mai mică suferinţă de acest fel. În zece ani n-a existat nicio vorbă, nicio privire care să se fi abătut de la scopul său. Eu dau cuvintelor, gândurilor, privirilor o valoare mai mare decât le acordă oamenii obişnuiţi. Dacă pentru mine o privire este comoară imensă, cea mai mică îndoială este o otravă mortală, care acţionează instantaneu: nu mai iubesc. După părerea mea şi contrar celei a mulţimii, căreia îi place să tremure, să spere, să aştepte, dragostea trebuie să însemne o siguranţă totală, infinită… Pentru mine, deliciosul purgatoriu prin care femeilor le place să ne treacă aici, pe pământ, este o fericire cumplită pe care o refuz: pentru mine, dragostea este sau cerul sau iadul. De iad n-am nevoie şi mă simt capabil să suport seninul veşnic al paradisului. Eu mă dărui fără rezerve, din partea mea pe viitor nu va exista niciun secret, nicio îndoială, nicio înşelăciune şi cer reciprocitate. Te ofensez, poate, îndoindu-mă de dumneata! Gândeşte-te că, în toate astea, nu vorbesc decât despre mine…

— Mult: dar nu va fi niciodată prea mult, spuse Modeste, rănită de toţi ţepii acestui discurs în care ducesa de Chaulieu servea de măciucă, sunt obişnuită să te admir, dragul meu poet.

— Ei bine, îmi promiţi fidelitatea pe care ţi-o ofer? Nu-i frumos? Nu-i ceea ce-ţi doreai?

— De ce, scumpe poet, nu-ţi cauţi de soţie o mută care să fie oarbă şi un pic toantă? Nu vreau nimic mai mult decât să-i plac în toate privinţele soţului meu; dumneata însă ameninţi o fată că îi vei răpi fericirea deosebită pe care i-o rânduieşti, că i-o vei răpi la cel mai mic gest, la cel mai mic cuvinţel, la cea mai neînsemnată privire! Îi tai unei păsări aripile şi apoi vrei s-o vezi zburând de colo-colo. Ştiam prea bine că poeţii sunt acuzaţi de inconsecvenţă… O, pe nedrept – spuse ea la gestul de negaţie făcut de Canalis – pentru că acest pretins defect provine din faptul că vulgul nu sesizează sprinteneala inteligenţei lor. Nu credeam însă ca un om de geniu să inventeze condiţiile contradictorii ale unui asemenea joc şi să-l numească viaţă! Ceri imposibilul din plăcerea de a mă prinde greşind, aşa cum fac vrăjitorii din basme dând corvezi tinerelor fete persecutate, pe care le salvează zânele bune…

— Aici zâna va fi dragostea adevărată, spuse Canalis pe un ton sec. văzând că pretextul său pentru ruptură a fost ghicit de această minte fină şi delicată pe care Butscha o îndruma atât de bine.

— În această clipă, scumpe poet, semeni cu părinţii care se interesează de zestrea fetei înainte de a o arăta pe a fiului lor. Faci pe mofturosul cu mine fără să ştii dacă ai acest drept. Bietul duce d’Hérouville se lasă în voia soartei, ca unchiul Tobie, cu deosebirea că eu nu sunt văduva Wadman, deşi sunt văduvită acum de multe iluzii în privinţa poeziei. Da, noi, tinerele fete, nu vrem să credem nimic ce ne tulbură lumea plăsmuită! Şi fusesem prevenită de toate! Oh, îmi cauţi ceartă într-un mod nedemn de dumneata, nu-l recunosc pe Melchior cel de ieri.

— Pentru că Melchior a constatat la dumneata o ambiţie pe care te mai bizui…

Modeste îl măsură pe Canalis cu o privire imperială.

— Dar voi fi într-o bună zi ambasador şi *pair* al Franţei ca şi el.

— Mă luaţi drept o burgheză, spusa ea urcând treptele peronului.

Se întoarse însă brusc şi, pierzându-şi stăpânirea. Într-atât era de indignată, adăugă:

— E mai puţin impertinent decât să mă luaţi drept o proastă. Schimbarea manierelor dumneavoastră îşi are cauza în neroziile debitate prin Le Havre şi pe care Françoise, camerista mea, mi le-a raportat.

— Ah! Modeste, cum poţi s-o crezi? spuse Canalis adoptând o poză dramatică. M-ai presupune deci capabil să nu te iau de soţie decât pentru averea dumitale?

— Dacă vă aduc această injurie după edificatoarele discursuri rostite pe malul Senei, nu ţine decât de dumneavoastră să-mi dovediţi că mă-nşel şi atunci voi fi tot ceea ce veţi vrea să fiu, spuse ea fulgerându-l cu dispreţ.

„Dacă crezi, micuţo, că mă prinzi în capcana asta, îşi spuse poetul urmând-o, mă socoteşti mai tânăr decât sunt. Ce atâtea mofturi cu o mică vicleană, la a cărei stimă ţin tot atât cât la aceea a regelui din Borneo! Numai că, atribuindu-mi un sentiment josnic, ea îndreptăţeşte noua mea atitudine. Şireată mai el… Pune ea şaua pe la Brière, ca pe un prostănac ce e; iar peste cinci ani ce-o să mai râdem împreună de el!”

Răceala produsă de această ceartă între Canalis şi Modeste fu vizibilă pentru toată lumea încă în aceeaşi seară.

Canalis plecă devreme, invocând indispoziţiile lui la Brière şi lăsă terenul liber pentru marele comis. Pe la ora unsprezece, Butscha, care venise să-şi ia patroana, îi spuse încet Modestei, zâmbind:

— Aveam dreptate?

— Din păcate, da! spuse ea.

— Dar aţi lăsat, conform înţelegerii noastre, uşa întredeschisă ca să poată reveni?

— M-am lăsat dusă de furie, răspunse Modeste. Atâta laşitate a făcut să mi se suie sângele la cap şi i-am spus ce gândesc despre el.

— Cu atât mai bine, atunci! Mă angajez ca, în momentul când veţi fi supăraţi într-atât încât să nu vă mai vorbiţi amabil, să-l fac să fie atât de îndrăgostit şi de insistent încât să vă înşelaţi şi dumneavoastră.

— Haida, Butscha, e un mare poet, un gentilom, un om inteligent.

— Cele opt milioane ale tatălui dumneavoastră sunt mai tari ca toate astea.

— Opt milioane?… întrebă Modeste.

— Patronul meu, care îşi vinde biroul de notariat, urmează să plece în Provenţa ca să conducă achiziţiile pe care le propune Castagnould, secundul tatălui dumneavoastră. Cifra contractelor care trebuie încheiate pentru a reconstitui domeniul la Bastie se urcă la patru milioane şi tatăl dumneavoastră a aprobat să se cumpere totul. Aveţi două milioane zestre, iar colonelul prevede un milion pentru instalarea voastră la Paris, o casă şi mobilierul. Calculaţi!

— Ah! Pot să fiu ducesă d’Hérouville, spuse Modeste privindu-l pe Butscha.

— Dacă nu era prefăcutul acela de Canalis, aţi fi păstrat cravaşa lui ca fiind din partea mea, spuse copistul pledând astfel cauza lui la Brière.

— Domnule Butscha, nu cumva, din întâmplare, vrei să mă măriţi după gustul dumitale? întrebă Modeste, râzând.

— Băiatul acesta merituos iubeşte ca şi mine; l-aţi iubit timp de opt zile; este un om de suflet, răspunse copistul.

— Şi poate el să lupte împotriva unei funcţii pe lângă casa regală? Nu sunt decât şase: mare capelan, cancelar,

mare şambelan, mare maestru, conetabil, mare amiral; dar conetabili nu se mai numesc.

— În şase luni, domnişoară, poporul, care se compune din nenumăraţi Butscha răi, poate mătura toate aceste mărimi. Şi, de altfel, ce reprezintă nobilimea de azi? Nu sunt nicio mie de nobili adevăraţi în Franţa. D'Herouville coboară dintr-un uşier al lui Robert de Normandia. Veţi avea destule necazuri cu cele două fete bătrâne cu faţa scorţoasă! Dacă ţineţi la titlul de ducesă, sunteţi neam de conte, Papa va avea. desigur, faţă de dumneavoastră tot atâta bunăvoinţă ca şi faţă de unii negustori şi vă va vinde vreun ducat în *nia* sau *agno.* Aşa că nu vă puneţi în joc fericirea pentru o funcţie pe lângă casa regală!

Peste noapte Canalis reflectă numai la lucruri concrete. Nu-şi putea închipui nimic mai rău pe lume decât situaţia unui bărbat însurat, fără avere. Încă tremurând din pricina primejdiei prin care trecuse din cauza vanităţii sale puse în joc faţă de Modeste, a dorinţei de a-l învinge pe ducele d'Hérouville şi a credinţei sale în milioanele domnului Mignon, se întrebă ce o fi gândind ducesa de Chaulieu despre şederea lui la Le Havre, agravată de o tăcere epistolară de patrusprezece zile. În timp ce la Paris îşi scriau unul altuia patru sau cinci scrisori pe săptămână.

— Şi biata femeie care se zbate să-mi obţină cordonul de comandor al Legiunii de onoare şi postul de ministru plenipotenţiar pe lângă marele-duce de Baden! exclamă el.

Şi pe loc, cu acea rapiditate în hotărâri care, la poeţi ca şi la speculanţi, rezidă într-o puternică intuire a viitorului, se aşeză la masa lui de lucru şi compuse următoarea scrisoare:

„Doamnei ducese de Chaulieu,

Draga mea Éléonore, eşti desigur, mirată că încă n-ai primit veşti de la mine, dar nu stau aici numai ca *să-mi îngrijesc sănătatea, ci trebuie să mă achit într-un*

fel faţă de amicul nostru la Brière. Bietul băiat s-a îndrăgostit foarte de o anume domnişoară Modeste de la Bastie, o fetiţă palidă, ştearsă şi confuză, care, în paranteză fie spus, are viciul de a iubi literatura şi se pretinde poetesă ca să justifice capriciile, nazurile şi inconsecvenţele unui caracter destul de urât. Îl ştiţi pe Ernest, poate fi păcălit la fel de uşor, încât n-am vrut să-l las să plece singur. Domnişoara de la Bastie a cochetat îndeosebi cu Melchior al tău; era foarte dispusă să-ţi devină rivală, deşi are braţe slabe, umeri sărmani ca toate tinerele fete, părul mai searbăd decât al doamnei de Rochefide şi nişte ochi mici şi cenuşii foarte suspecţi. Am pus capăt, poate prea brutal, graţiozităţilor acestei nemodeste. Dar aşa-i dragostea unică. Ce-mi pasă mie de toate femeile din lume, care toate laolaltă sunt mai prejos de tine?

Oamenii cu care-mi petrec timpul şi care alcătuiesc societatea moştenitoarei sunt burghezi de ţi se-ntoarce stomacul. Poţi să mă plângi, îmi petrec serile cu copişti de notar, notărese, casieri, un cămătar de provincie. Şi, desigur, ce distanţă faţă de serile din strada Grenelle! Pretinsa avere a tatălui, care revine din China, ne-a binecuvântat cu prezenţa eternului pretendent, marele comis, cu atât mai hămesit de milioane cu cât avea nevoie, spune-se, de şase sau şapte pentru a pune în valoare faimoasele mlaştini ale d'Hérouvillilor. Regele nici nu ştie cât de fatal este darul pe care l-a făcut micului duce. Înălţimea Sa, care nu bănuia cât de mică e averea doritului socru, e gelos numai pe mine. La Brière îşi croieşte drum pe lângă idolul său sub aripa prietenului său, care-i serveşte de paravan. În ciuda extazelor lui Ernest, eu, poetul, mă gândesc la aspectele concrete, iar informaţiile pe care le-am luat asupra averii întunecă viitorul secretarului nostru, a cărui logodnică are dinţii destul de ascuţiţi ca să primejduiască orice avere. Dacă îngerul meu vrea să răscumpere unele din păcatele noastre, va

încerca să afle adevărul în această chestiune chemându-l şi chestionându-l, cu abilitatea care-l caracterizează, pe Mongenod, bancherul său. Domnul Charles Mignon, fost colonel de cavalerie în garda imperială, a fost timp de şapte ani corespondentul casei Mongenod. Se vorbeşte de o zestre de cel mult două sute de mii de franci şi aş vrea, înainte de a o cere pe domnişoară pentru Ernest, să am date concrete. Odată oamenii noştri înţeleşi, voi fi din nou la Paris. Cunosc mijlocul de a încheia totul în favoarea îndrăgostitului nostru: e vorba de a obţine transmiterea titlului de conte ginerelui domnului Mignon şi nimeni nu este mai apt decât Ernest, date fiind serviciile aduse de el, să obţină această favoare, mai ales dacă e secundat de noi trei, tu, ducele şi eu. Cu gusturile sale, Ernest, va ajunge uşor preşedinte la Curtea. de Conturi, va fi fericit la Paris văzându-se cu douăzeci şi cinci de mii de franci pe an, un post inamovibil şi o nevastă, nefericitul!

Oh, draga mea, cât de nerăbdător sunt să revăd strada Crenelle! Cincisprezece zile de absenţă, când nu ucid dragostea, îi redau înflăcărarea din primele zile, iar tu cunoşti, poate mai bine decât mine, motivele care fac ca dragostea mea să fie.. eternă. Şi osemintele mele, în mormânt, te vor mai iubi.! Aşa că n-am să pot răbda Dacă sunt nevoit să rămân încă zece zile, voi veni pentru câteva ceasuri la Paris.

Ducele mi-a obţinut cu ce să mă spânzur? Vei mai avea nevoie, viaţa mea, să urmezi cura la Baden în anul ce vine? Gânguritul nostru, comparat cu accentele iubirii fericite, aceeaşi în toate clipele ei de aproape zece ani, mi-au stârnit mult dispreţ faţă de căsătorie, nu văzusem. niciodată lucrurile acestea de atât de aproape. Ah, draga mea, ceea ce se numeşte greşeală, leagă două fiinţe mult mai puternic decât legea, nu-i aşa?”

Această idee servi la umplerea a două pagini de amintiri şi năzuinţe puţin prea intime ca să ne îngăduim să le publicăm.

În ajunul zilei când Canalis puse această scrisoare la poştă, Butscha răspunse sub numele de Jean Jacmin unei scrisori a pretinsei sale verişoare Philoxene, dând acestui răspuns un avans de douăsprezece ceasuri faţă de scrisoarea poetului. În culmea îngrijorării, de cincisprezece zile, şi rănită de tăcerea lui Melchior, ducesa, care dictase scrisoarea Philoxenei către vărul ei, îşi luase informaţii exacte despre averea colonelului Mignon după citirea răspunsului primit de la copist, cam prea tranşant pentru un amor-propriu cincuagenar. Văzându-se trădată, abandonată în schimbul unor milioane, Éléonore fu cuprinsă de o furie, de o ură şi de o răutate rece împinse la paroxism. Philoxene ciocăni ca să intre în camera somptuoasă a stăpânei sale, o găsi cu ochii în lacrimi şi rămase uluită de acest fenomen fără precedent în cei cincisprezece ani de când o slujea.

— Zece ani de fericire se ispăşesc în zece minute! exclamă ducesa.

— O scrisoare din Le Havre, doamnă.

Éléonore citi proza lui Canalis fără să-şi dea seama de prezenţa Philoxenei, a cărei mirare crescu când văzu că pe faţa ducesei reapare seninătatea pe măsură ce înainta în citirea scrisorii. Întindeţi unui om care se îneacă o prăjină groasă doar cât un baston şi o să vadă în ea o şosea regală. De aceea, citind cele patru pagini în care dragostea şi afacerile, minciuna şi adevărul se împleteau, fericita Éléonore fu convinsă de buna-credinţă a lui Canalis. Ea, care după plecarea bancherului îl chemase pe soţul său ca să împiedice, dacă mai era timp, numirea lui Melchior, fu cuprinsă de un simţământ generos, care atinse sublimul.

— Bietul băiat! gândi ea. N-a avut nici cel mai mic gând rău! Mă iubeşte ca-n prima zi, îmi spune tot. Philoxene! spuse ea văzând-o pe prima ei cameristă aşteptând cu aerul că ar face ordine pe toaletă.

— Doamnă ducesă?

— Oglinda, copila mea.

Éléonore se privi, văzu ridurile fine de pe fruntea ei, care dispăreau, de la distanţă, şi suspină, crezând că prin acest suspin spune adio dragostei. Îi veni atunci o idee bărbătească, deasupra meschinăriilor femeieşti, o idee. care ameţeşte pentru câteva. clipe şi a cărei beţie poate să explice clemenţa Semiramidei Nordului când a măritat-o pe tânără şi frumoasa ei rivală cu Momonof.

— Pentru că n-a greşit – gândi ea – vreau să aranjez să aibă şi milioanele şi fata, dacă micuţa domnişoară Mignon e atât de urâtă pe cât spune el.

Trei ciocănituri elegante anunţară venirea ducelui, căruia soţia sa îi deschise ea însăşi.

— Ah, te simţi mai bine, draga mea! exclamă el cu bucuria artificială pe care ştiu să o mimeze atât de bine linguşitorii şi care îi păcăleşte pe proşti.

— Dragul meu Henri, răspunse ea, e într-adevăr de neînchipuit că încă n-ai obţinut numirea lui Melchior, dumneata care te-ai sacrificat pentru rege în guvernul dumitale de un an, ştiind că cu greu va dura şi-atât…

Ducele o privi pe Philoxene şi camerista îi arătă printr-un semn imperceptibil scrisoarea din Le Havre pusă pe toaletă.

— Ai să te plictiseşti foarte tare în Germania şi ai să te întorci certată cu Melchior, spuse cu naivitate ducele.

— De ce?

— Păi nu veţi fi tot timpul împreună?… răspunse acest fost ambasador cu o blândeţe comică.

— O, nu, spuse ea, am să-l însor.

— Dac-ar fi să-l cred pe d’Hérouville, scumpul nostru Canalis nu stă s-aştepte bunele dumitale oficii, reluă ducele zâmbind. Ieri, Grandlieu mi-a citit pasaje dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o comisul şi care, fără îndoială, era întocmită de mătuşa lui la adresa dumitale, deoarece domnişoara d’Hérouville, mereu la pândă după o zestre, ştia că Grandlieu joacă aproape seară de seară whist cu mine. Micul d’Hérouville îi cere prinţului de Cadignan să vină să organizeze o vânătoare regală în Normandia,

recomandându-i să-l aducă pe rege pentru a-i suci capul domnişoarei când ea se va vedea obiectul unei asemenea cavalcade. Şi-ntr-adevăr, două vorbe ale lui Carol al X-lea ar aranja totul. D’ Hérouville spune că fata e de-o frumuseţe fără seamăn…

— Henri, să plecăm la Le Havre! strigă ducesa, întrerupându-şi solul.

— Şi cu ce pretext? spuse grav cel ce fusese unul dintre confidenţii lui Ludovic al XVIII-lea.

— N-am văzut niciodată o vânătoare.

— Ar fi bine dacă regele ar merge, dar e bătaie de cap să vânezi atât de departe şi n-o să se ducă, tocmai i-am vorbit de asta.

— Ar putea să vină Madame…

— Mai degrabă, reluă ducele, iar ducesa de Maufrigneuse te poate ajuta s-o scoţi din Rosny. În cazul acesta, regele n-ar obiecta să se folosească de echipajele lui de vânătoare. Nu pleca la Le Havre, draga mea, ar însemna să te afişezi. Ştii ce, uite, am un mijloc mai bun. Gaspard are dincolo de pădurea Brotonne castelul său de la Rosembray, de ce să nu i se sugereze să primească acolo pe toată lumea?

— Prin cine? spuse Éléonore.

— Prin solia sa, ducesa, care merge la împărtăşanie cu domnişoara d’Hérouville, ar putea, montată de fata aia bătrână, să i-o ceară lui Gaspard.

— Eşti un om adorabil, spuse Éléonore. Am să scriu două bileţele, fetei bătrâne şi Dianei, pentru că trebuie să, ne facem haine de vânătoare. Cred că pălărioara asta întinereşte excesiv. Ai câştigat ieri la ambasadorul Angliei?…

— Da, spuse ducele, m-am achitat.

— Mai ales, Henri, suspendă totul în legătură cu cele două numiri ale lui Melchior…

După ce scrise zece rânduri frumoasei Diana de Maufrigneuse şi un bilet ca s-o înştiinţeze pe domnişoara

d’Hérouville, Éléonore şfichiui cu următorul răspuns minciunile lui Canalis:

„Domnului baron de Canalis,

Dragul meu poet, domnişoara, la de la Bastie este foarte frumoasă, Mongenod mi-a dovedit că tatăl are opt milioane, eu gândeam să te însor cu ea, aşa că sunt foarte supărată pentru lipsa dumitale de încredere. Dacă, plecând la Le Havre, aveai intenţia să-l însori pe la Brière, nu înţeleg de ce nu mi-ai spus-o înainte de plecare. Şi de ce laşi să treacă cincisprezece zile fără să-i scrii unei prietene care se nelinişteşte atât de uşor ca mine? Scrisoarea dumitale a sosit puţin prea târziu, îl şi văzusem pe bancherul nostru. Eşti un copil, Melchior, umbli cu şiretlicuri faţă de noi. Nu-i bine. Chiar şi ducele este indignat de procedeele dumitale, socoteşte că nu te porţi ca un gentilom, ceea ce trezeşte îndoieli cu privire la onoarea dumitale.

Acum, doresc să văd cum stau lucrurile cu propriii mei ochi. Voi avea onoarea, cred, să o însoţesc pe Madame la vânătoarea pe care o organizează ducele d’Hérouville în cinstea domnişoarei de la Bastie; voi aranja să fii invitat la Rosembray, deoarece întâlnirea pentru vânătoare va avea loc probabil la ducele de Verneuil.

Crede-mă, dragul meu poet, că nu sunt mai puţin, pe viaţă,

A dumitale prietenă,
Éléonore.”

— Uite, Ernest, spuse Canalis aruncându-i lui la Brière în faţă, peste masă, scrisoarea primită în timpul dejunului, e al două miilea răvaş de dragoste pe care-l primesc de la femeia asta şi nu conţine niciun tu! Ilustra Éléonore nu s-a compromis niciodată mai mult decât o face aici... Însoară-te. ce mai! Căsnicia cea mai rea e mai bună decât cel mai

dulce căpăstru de felul acesta... Ah. sunt cel mai mare nerod de pe faţa pământului... Modeste are milioane, iar eu am pierdut-o pentru totdeauna, deoarece de la poli, unde suntem, nu se mai revine la tropice, unde eram cu trei zile în urmă! De aceea, doresc triumful tău asupra comisului, cu atât mai mult cu cât i-am spus ducesei că am venit aici numai în interesul tău; aşa că voi lucra pentru tine.

— Din păcate, Melchior, pentru a rezista la spectacolul Curţii şi al splendorilor atât de abil desfăşurate în onoarea şi spre gloria ei, de către duce, Modeste ar trebui să aibă un caracter atât de mare, atât de format, atât de nobil, încât nu cred în existenţa unei asemenea perfecţiuni. Şi totuşi, dacă Modeste mai este cea din scrisorile sale, ar fi o speranţă...

— Fericit mai eşti, tinere Bonifaciu, că vezi lumea şi pe iubita ta în roz! exclamă Canalis ieşind să se plimbe în grădină.

Prins între două minciuni, poetul nu mai ştia ce hotărâre să ia.

— Să respecţi regulile jocului şi să pierzi! exclamă el, luând loc în chioşc. Fără îndoială, orice bărbat chibzuit ar fi procedat aşa cum am făcut eu cu patru zile în urmă ieşind din capcana în care mă vedeam prins; pentru că în asemenea cazuri nu-ţi mai pierzi vremea să desfaci nodul, ci îl tai!... Hai, să rămânem reci, calmi, demni, ofensaţi. Onoarea nu-mi permite să fiu altfel. Şi o rigiditate englezească este singurul mijloc ele a redobândi stima Modestei. La urma urmei, dacă mă retrag de aici pentru a mă întoarce la vechea mea dragoste, fidelitatea mea de zece ani va fi răsplătită, Éléonore tot o să mă însoare bine!

Partida de vânătoare avea să fie locul de întâlnire al tuturor pasiunilor stârnite ele averea colonelului şi de frumuseţea Modestei. De aceea, între toţi adversarii se stabili un fel de armistiţiu timp de cele câteva zile cerute de pregătirile pentru acea solemnitate. Salonul vilei Mignon oferi atunci imaginea calmă a unei familii strâns unite.

Canalis, retras în rolul său de bărbat jignit de Modeste, ţinu să se arate curtenitor; îşi abandonă pretenţiile, nu mai făcu nicio demonstraţie a talentului său oratoric şi deveni, aşa cum sunt oamenii de spirit când renunţă la afectările lor, fermecător. Discuta despre finanţe cu Gobenheim, despre război cu colonelul, despre Germania cu doamna Mignon şi despre gospodărie cu doamna Latournelle, încercând să-i câştige de partea lui la Brière. Ducele d'Hérouville lăsă destul de des drum liber celor doi prieteni, deoarece era nevoit să meargă la Rosembray să se consulte cu ducele de Verneuil şi să vegheze la executarea ordinelor prinţului de Cadignan, marele maestru de vânătoare. Totuşi, nici elementul comic nu lipsi. Modeste se pomeni între atenuările aduse de Canalis galanteriei comisului şi exagerările celor două domnişoare d'Hérouville, care veniră seară de seară. Canalis îi atrăgea Modestei atenţia că în loc să fie eroina vânătorii, abia va fi remarcată. Madame va fi însoţită de ducesa de Maufrigneuse, nora marelui maestru, de vânătoare, de ducesa de Chaulieu, de unele doamne de la Curte, printre care o fetişcană ca dânsa nu va produce nicio senzaţie. Vor fi invitaţi, desigur, ofiţerii aflaţi în garnizoană la Rouen etc. Hélène nu contenea să-i repete celei pe care o şi socotea cumnată că va fi prezentată Madamei; era sigur că ducele de Verneuil o va invita pe ea şi pe tatăl ei să stea la Rosembray; în cazul când colonelul dorea să obţină o favoare din partea regelui, titlul de *pair,* ocazia va fi unică, deoarece tot se spera în prezenţa regelui cel puţin pe a treia zi; avea să fie surprinsă de primirea fermecătoare pe care i-o vor face cele mai frumoase femei de la Curte, ducesele de Chaulieu, de Maufrigneuse, de Lenoncourt-Chaulieu etc. Prejudecăţile Modestei împotriva foburgului Saint-Germain se vor risipi etc., etc. Fu un mic război deosebit de amuzant prin marşurile, contramarşurile şi stratagemele sale, o adevărată plăcere pentru cei doi Dumay, Latournelli, Gobenheim şi Butscha, care, în cercul lor restrâns, foloseau

cele mai grele cuvinte la adresa nobililor, subliniindu-le laşităţile, studiate conştient, cu cruzime.

Spusele clanului d’Hérouville fură confirmate de o invitaţie concepută în termeni măgulitori, prin care ducele de Verneuil şi marele maestru de vânătoare al Franţei îi pofteau pe domnul conte de la Bastie şi pe fiica lui să ia parte la o mare vânătoare la Rosembray în zilele de 7, 8, 9 şi 10 noiembrie.

La Brière, stăpânit de presentimente funeste, se bucura de prezenţa Modestei cu acel nesaţ ale cărui crunte plăceri sunt cunoscute doar de îndrăgostiţii pe care fatalitatea îi desparte pentru o vreme. Acele fulgerări de fericire singuratică, alternând cu meditaţii melancolice pe tema: „E pierdută pentru mine”, îl transformară pe tânăr într-un spectacol cu atât mai emoţionant cu cât fizionomia şi persoana lui erau în armonie cu acest simţământ profund. Nimic nu poate fi mai poetic decât o elegie însufleţită, care are ochi, care merge şi care suspină fără motiv.

În sfârşit, ducele d’Hérouville veni să se pună de acord în privinţa plecării Modestei, care, după traversarea Senei, urma să facă drumul cu caleaşca ducelui, în compania domnişoarelor d’Hérouville. Ducele fu de o curtoazie admirabilă; îi invită pe Canalis şi pe la Brière, precizându-le, ca şi domnului Mignon, că avusese grijă să le ţină cai de vânătoare la dispoziţie. Colonelul îi rugă pe cei trei pretendenţi ai fiicei sale să accepte să ia cu el micul dejun în dimineaţa plecării. Canalis încercă atunci să pună în practică un proiect conceput în ultimele zile, acela de a o recuceri pe tăcute pe Modeste, de a-i trage pe sfoară pe ducesă, pe comis şi pe la Brière. Un elev într-ale diplomaţiei nu putea să rămână împotmolit în situaţia în care se găsea. La rândul lui, la Brière hotărâse să-şi ia rămas bun definitiv de la Modeste. Astfel, fiecare pretendent avea intenţia să-şi spună ultimul cuvânt, ca pledantul în faţa judecătorului înainte de pronunţarea deciziei, presimţind încheierea unei lupte care dura de trei săptămâni. În ajun, după cină,

colonelul îşi luă fiica de braţ şi o făcu să simtă nevoia de a se destăinui.

— Poziţia noastră faţă de familia d’Hérouville va fi intolerabilă la Rosembray. Vrei să devii ducesă? o întrebă el.

— Nu, tată, răspunse ea.

— Îl iubeşti deci pe Canalis?

— Cu siguranţă nu, tată, de o mie de ori nu! spuse ea cu o nerăbdare copilărească.

Colonelul o privi pe Modeste cu bucurie.

— Ah, nu te-am influenţat, exclamă bunul tată; pot acum să-ţi mărturisesc că încă ele la Paris mi-am ales ginerele, când, făcându-l să creadă că nu am avere, mi-a sărit de gât spunându-mi că i-am luat o povară de pe inimă.

— De cine vorbeşti? întrebă Modeste roşind.

— „De bărbatul cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură”, spuse el cu ironie, repetând fraza care a doua zi după întoarcerea sa risipise visele Modestei.

— Ei, nu mă gândesc la el, tată! Dă-mi voie să-l refuz eu însămi pe duce, îl cunosc, ştiu cum să-l măgulesc…

— Deci încă n-ai ales?

— Încă nu. Îmi mai rămân câteva silabe de ghicit din şarada viitorului meu; dar după ce voi fi văzut Curtea printr-o crăpătură, îţi voi spune secretul meu la Rosembray.

— Mergeţi la vânătoare, nu-i aşa? strigă colonelul văzându-l de departe pe la Brière venind pe aleea unde se plimba cu Modeste.

— Nu, domnule colonel, răspunse Ernest. Vin să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră şi de la domnişoara, mă întorc la Paris.

— Nu sunteţi curios, spuse Modeste întrerupându-l şi privindu-l pe timidul Ernest.

— Ar fi de-ajuns, ca să mă facă să rămân, o dorinţă la care nu îndrăznesc să sper, replică el.

— Dacă e vorba numai de-atât, mi-aţi face mie o plăcere, spuse colonelul pornind în întâmpinarea lui Canalis şi

lăsându-şi fiica singură cu Ernest pentru o clipă.

— Domnişoară, spuse el ridicându-şi ochii spre ea cu îndrăzneala unui om lipsit de speranţă, vreau să vă rog ceva.

— Pe mine?

— Să am, la plecare, iertarea dumneavoastră! Viaţa mea nu va mai fi niciodată fericită, mă chinui e remuşcarea că mi-am pierdut fericirea, desigur, din vina mea; dar, cel puţin…

— Înainte de a ne părăsi pentru totdeauna, răspunse Modeste cu emoţie în glas, întrerupându-se aşa cum făcea Canalis, nu vreau să aflu de la dumneavoastră decât un singur lucru, iar dacă vreodată v-aţi prefăcut, nu cred că acum veţi avea laşitatea să mă înşelaţi…

Cuvântul laşitate îl făcu pe Ernest să pălească şi să exclame:

— Sunteţi fără milă!

— Veţi fi sincer?

— Sunteţi îndreptăţită să-mi puneţi o întrebare atât de umilitoare, spuse el cu glasul slăbit de o palpitaţie violentă.

— Ei bine, i-aţi citit scrisorile mele domnului de Canalis?

— Nu, domnişoară. Şi dacă i le-am dat tatălui dumneavoastră să le citească a fost pentru a-mi justifica ataşamentul arătându-i şi cum a putut să ia naştere afecţiunea mea şi cât de sincere au fost încercările mele de a vă vindeca de fantezia dumneavoastră.

— Dar cum s-a ivit ideea acelei josnice mascarade? spuse ea cu un fel de nerăbdare.

La Brière povesti, scena la care dăduse loc prima scrisoare a Modestei, sfidarea care rezultase de aici ca urmare a bunei păreri avute despre el, Ernest, despre tânără atrasă de glorie ca o plantă ce-şi caută partea ei de soare.

— Ajunge, răspunse Modeste înăbuşindu-şi emoţia. Dacă nu aveţi inima mea, domnule, aveţi toată stima mea.

Această simplă frază îi provocă lui la Brière o violentă ameţeală. Simţind că se clatină, se sprijini de un copăcel ca un om care nu mai ştie ce-i cu el. Modeste, care se îndepărta, întoarse capul şi reveni în grabă.

— Ce-aveţi? întrebă ea, apucându-l de mână ca să nu se prăbuşească.

Modeste simţi o mână rece ca gheaţa şi văzu o faţă albă ca un crin, tot sângele fiind adunat în inimă.

— Iertare, domnişoară... Mă credeam atât de dispreţuit...

— Dar, reluă ea cu trufie, nu v-am spus că v-aş iubi.

Şi îl părăsi din nou pe la Brière, care, în ciuda durităţii acestor cuvinte, avea impresia că pluteşte. Pământul se muia sub paşii lui, copacii i se păreau înfloriţi, cerul era trandafiriu şi aerul i se părea azuriu, aşa cum este la serbările cu care se încheie spectacolele-feerie. În astfel de situaţii, femeile sunt ca Ianus{67}, văd fără să se întoarcă ce se petrece în spatele lor; iar Modeste văzu atunci în atitudinea acestui îndrăgostit simptomele unei iubiri ca a lui Butscha. ceea ce „desigur, constituie dorinţa *nec plus ultra*{68} *a* unei femei. De aceea, înaltul preţ pus pe stima ei de către la Brière îi provocă Modestei o emoţie de o nemăsurată gingăşie.

— Domnişoară, spuse Canalis, lăsându-l pe colonel şi apropiindu-se de Modeste, deşi vă interesează prea puţin sentimentele mele, pentru onoarea mea e important să înlătur o pată pe care am răbdat-o prea mult. Iată ce-mi scria ducesa de Chaulieu, cinci zile după sosirea mea aici.

El îi dădu Modestei să citească primele rânduri ale scrisorii în care ducesa spunea că-l văzuse pe Mongenod şi că voia să-l însoare pe Melchior cu Modeste; apoi, rupându-le din scrisoare, i le înmână.

— Nu pot să vă las să vedeţi restul, spuse el punând hârtia în buzunar, dar încredinţez delicateţei dumneavoastră aceste câteva rânduri, ca să puteţi verifica scrisul. Tânăra care m-a suspectat de sentimente josnice

este, desigur, capabilă să mă bănuie de o cârdăşie, de o manevră. Aceasta vă poate dovedi cât ţin să vă arăt că supărarea care dăinuie între noi nu are la bază, în ceea ce mă priveşte, un interes abject. Ah, Modeste! spuse el cu lacrimi în glas. Poetul dumitale, poetul doamnei de Chaulieu nu are în inimă mai puţină poezie decât în cuget. O vei vedea pe ducesă, nu mă judeca până atunci.

Şi o lăsă pe Modeste uluită.

— Asta-i bună! Iată-i pe toţi nişte îngeri, îşi spuse ea. niciunul nu e de luat în căsătorie!… Numai ducele mai are oarecare omenie.

— Domnişoară Modeste, vânătoarea asta mă nelinişteşte, spuse Butscha, apărând cu un pachet sub braţ. Am visat cum calul pe care eraţi s-a speriat şi am fost la Rouen să vă caut o zăbală spaniolească, mi s-a spus că niciodată un cal nu ar putea s-o ia în dinţi; vă implor să o folosiţi; am arătat-o colonelului, care mi-a şi mulţumit mai mult decât meritam.

— Dragul meu, bietul meu Butscha! exclamă Modeste emoţionată până la lacrimi de această grijă maternă.

Butscha se depărtă ţopăind ca un om căruia tocmai i s-a comunicat moartea unui unchi bătrân pe care-l moştenea.

— Tată dragă, spuse Modeste revenind în salon, tare aş vrea să am cravaşa aceea frumoasă… Ce-ar fi să-i propui domnului de la Brière să o schimbe cu tabloul dumitale de Van Ostade?

Modeste îl privi cu şiretenie pe Ernest în timp ce colonelul îi făcea această propunere, în faţa tabloului, singurul lucru pe care îl avea amintire din campaniile sale şi pe care-l cumpărase de la un burghez din Regensburg. Văzând graba cu care la Brière părăsi salonul, îşi spuse în sinea ei:

— O să fie şi el la vânătoare!

Lucru ciudat, toţi trei pretendenţii Modestei plecară la Rosembray cu speranţa în inimă şi fermecaţi de calităţile ei.

Domeniul Rosembray, cumpărat recent de ducele de Verneuil cu partea sa din miliardul votat pentru a legitima vânzarea bunurilor naţionale, poseda un castel de o măreţie comparabilă cu castelele de la Mesniere sau Balleroy. La acest impunător şi nobil edificiu se ajungea printr-o imensă alee largă cu patru şiruri de ulmi seculari şi traversând o imensă curte de onoare în pantă, cum este cea de la Versailles, cu două pavilioane la poartă şi împodobită cu portocali mari, puşi în lăzi. Înspre curte castelul prezenta, între două corpuri de locuinţe arcuite, două şiruri de câte nouăsprezece ferestre înalte, cu geamuri pătrate mici şi cu arcade sculptate, separate între ele de coloane îngropate şi caneluri.

Un „antablament” cu baluştri ascundea un acoperiş în stil italienesc, din care răsăreau coşuri de piatră mascate de trofee militare, castelul Rosembray fiind construit sub Ludovic al XIV-lea de un administrator-general al impozitelor, pe nume Cottin. Înspre parc, faţada se deosebea de cea dinspre curte printr-un ieşind cu cinci ferestre şi coloane, deasupra căruia se vedea un minunat fronton. Familia de Marigny, în care bunurile acelui Cottin au fost aduse de domnişoara Cottin, unică moştenitoare a tatălui ci, a pus să se sculpteze pe acest fronton un *Răsărit de soare* de Coysevox. Dedesubt, doi îngeri desfăşoară o panglică purtând deviza *Sol nobis benignus,* care, în cinstea marelui rege, a înlocuit-o pe cea veche. Marele rege îi acordase titlul de duce marchizului de Marigny, unul dintre cei mai neînsemnaţi favoriţi ai săi.

De pe peronul cu scări mari, circulare şi cu baluştri, vederea cuprindea un eleşteu imens, lung şi larg cât marele canal de pe Versailles şi care începea la capătul unei pajişti demne de peluzele britanice, mărginită de coşuri în care străluceau atunci Ciorile toamnei. În laturi, două grădini franceze îşi etalau pătratele, aleile, frumoasele lor pagini scrise în cei mai maiestuos stil Le Notre. Cele două grădini erau încadrate, pe toată lungimea lor, de o bordură de

lemn, de aproximativ treizeci de pogoane, pe care, sub Ludovic al XIV-lea, au fost desenate parcuri englezeşti. De pe terasă, vederea se oprea, în fund, asupra unei păduri ţinând de Rosembray şi vecină cu alte două păduri, una a statului, cealaltă a coroanei. Cu greu se putea găsi un peisaj mai frumos.

Sosirea Modestei produse oarecare senzaţie pe aleea principală, unde se ivi o trăsură cu armele Franţei, însoţită de comis, de colonel, de Canalis, de la Brière, toţi călări, precedaţi de un olăcar în livrea de gală, urmaţi de zece servitori, printre care se remarcau mulatrul şi negrul, şi de eleganta brişcă a colonelului, în care se aflau cele două cameriste şi bagajele. Cei patru cai ai trăsurii erau mânaţi de „tigri”{69} îmbrăcaţi cu o deosebită cochetărie, aşa cum ordonase comisul, acesta fiind deseori mai bine slujit decât regele. Pătrunzând în acest mic Versailles şi văzându-l, Modeste, uluită de splendoarea marilor seniori, îşi aminti deodată că avea să se întâlnească cu celebrele ducese; se temu să nu pară artificială, provincială sau parvenită şi se pierdu cu totul, căindu-se că-şi dorise această partidă de vânătoare.

Din fericire, după ce trăsura se opri, Modeste zări un bătrân purtând o perucă blondă, pieptănată cu bucle mici, pe a cărui faţă calmă, plină, netedă, erau aşternute un zâmbet părintesc şi o expresie de voioşie călugărească, aproape demnă, datorită privirii pe jumătate voalată. Ducesa, femeie foarte evlavioasă, fiică unică a unui prim-preşedinte extrem de bogat, mort în 1800, uscată şi dreaptă, mamă a patru copii, semăna cu doamna Latournelle dacă imaginaţia ar consimţi s-o înfrumuseţeze pe notăreasă cu toate graţiile unei adevărate ţinute de stareţă.

— Ei, bună ziua, dragă Hortense, spuse domnişoara d’Hérouville, sărutând-o pe ducesă cu toată simpatia care unea aceste două firi trufaşe. Dă-mi voie să vi-l prezint, ţie,

ca şi dragului nostru duce, pe îngeraşul acesta, domnişoara de la Bastie.

— Ni s-a vorbit atât de mult de dumneavoastră, domnişoară, spuse ducesa, încât eram tare nerăbdători să vă avem printre noi…

— Vom regreta timpul pierdut, spuse ducele de Verneuil, înclinându-şi capul cu o galantă admiraţie.

— Domnul conte de la Bastie, spuse comisul luându-l pe colonel de braţ şi prezentându-l ducelui şi ducesei cu o nuanţă de respect în gest şi în vorbe.

Colonelul o salută pe ducesă, iar ducele îi întinse mâna.

— Fiţi binevenit, domnule conte, spuse domnul de Verneuil. Aveţi o imensă comoară! adăugă el privind-o pe Modeste.

Ducesa o luă pe Modeste de braţ şi o conduse într-un salon uriaş unde, în faţa căminului, erau grupate vreo zece femei. Bărbaţii, urmându-l pe duce, se plimbară pe terasă, cu excepţia lui Canalis, care se îndreptă respectuos către superba Éléonore. Ducesa aşezată în faţa unei tapiţerii, o sfătuia pe domnişoara de Verneuil cum să potrivească culorile.

De şi-ar fi străpuns un deget apucând o perniţă cu ace, Modeste n-ar fi fost atât de dureros rănită ca de privirea glaciară, trufaşă, dispreţuitoare pe care i-o aruncă ducesa de Chaulieu. În prima clipă, ea n-o văzu decât pe această femeie, o intui. Ca să ştii până unde merge cruzimea acestor făpturi fermecătoare pe care pasiunile noastre le aşază atât de sus, trebuie să vezi femeile între ele. Pe oricare alta decât Éléonore, Modeste ar fi dezarmat-o cu admiraţia ei stupidă şi involuntară; căci dacă nu i-ar fi cunoscut vârsta, ar fi crezut că vede o femeie de treizeci şi şase de ani. Îi erau însă rezervate destule surprize!

Poetul se izbea, între timp, de mânia unei mari doamne. O asemenea mânie este cel mai crud sfinx; fala este radioasă, iar restul este crâncen. Regii înşişi nu ştiu cum să obţină capitularea distinsei politeţi de gheaţă pe care o

iubită o ascunde atunci sub o armură de oţel. Figura delicioasă a femeii e surâzătoare şi în acelaşi timp oţelul muşcă: mâna e de oţel, braţul, trupul, totul e de oţel. Canalis încerca să se cramponeze de oţelul acesta, dar degetele îi alunecau de pe el după cum şi vorbele îi alunecau de pe inimă. Iar capul graţios, fraza graţioasă, ţinuta graţioasă a ducesei ascundeau tuturor privirilor oţelul mâniei sale coborâte la douăzeci şi cinci de grade sub zero. Aspectul sublimei frumuseţi a Modestei, pe care drumul o făcuse şi mai frumoasă, vederea tinerei fete îmbrăcată tot atât de bine ca şi Diane de Maufrigneuse făcură să explodeze praful de puşcă acumulat în mintea Éléonorei.

Toate femeile veniseră la o fereastră să vadă coborând din trăsură minunea zilei, însoţită de cei trei îndrăgostiţi.

— Să nu ne arătăm atât de curioase, spusese doamna de Chaulieu, lovită în inimă de vorbele Dianei: „E divină! De unde răsare aşa ceva?”

Şi fugiseră înapoi în salon, unde fiecare îşi reluase atitudinea dinainte şi unde doamna de Chaulieu simţi în inimă o mie de vipere cerându-şi simultan prada.

Domnişoara d’Hérouville îi spuse încet şi insinuant ducesei de Verneuil:

— Éléonore îi face o primire destul de urâtă marelui său Melchior.

— Ducesa de Maufrigneuse crede că relaţiile dintre ei s-au răcit, răspunse Laure de Verneuil cu simplitate.

Oare nu-i admirabilă această frază, atât de des repetată în societate? Parcă simţi în ea suflul polului.

— Dar de ce? o întrebă Modeste pe fermecătoarea tânără, ieşită abia de două luni de la Sacre-Coeur.

— Marele om, răspunse, cuvioasa ducesă, făcându-i fiicei sale semn să tacă, a lăsat-o două săptămâni fără să-i scrie măcar un cuvânt după plecarea lui la Le Havre, după ce-i spusese că merge acolo ca să-şi vadă de sănătate.

Modeste avu, fără să vrea, o tresărire, care nu scăpă Laurei, Hélènei şi domnişoarei d’Hérouville.

— Şi în acest timp, continuă ducesa, ea obţinea să fie numit comandor şi ministru la Baden.

— Oh, nu-i frumos din partea lui Canalis, doar îi datorează totul, spuse domnişoara d’Hérouville.

— De ce n-a venit doamna de Chaulieu la Le Havre? o întrebă naiv Modeste pe Hélène.

— Micuţa mea, spuse ducesa de Verneuil, ea s-ar lăsa asasinată fără să scoată un cuvânt. Priviţi-o! O adevărată regină! Şi cu capul pe butuc ar continua să surâdă, cum a făcut Maria Stuart. De altfel, în vinele frumoasei noastre Éléonore curge acelaşi sânge.

— Nu i-a scris? reluă Modeste.

— Diane, răspunse ducesa, încurajată în aceste confidenţe de un ghiont cu cotul al domnişoarei d’Hérouville, mi-a spus că la prima scrisoare pe care i-a scris-o Canalis, cam cu vreo zece zile în urmă, ea i-a trimis un răspuns foarte sângeros.

Explicaţia o făcu pe Modeste să roşească de ruşine pentru Canalis; ea dori, nu să-l calce în picioare, ci să se răzbune jucându-i un renghi mai dureros decât o lovitură de pumnal. O privi mândru pe ducesa de Chaulieu. Fu o privire în care strălucea aurul a opt milioane.

— Domnule Melchior… spuse ea.

Toate femeile îşi ridicară nasul şi îşi plimbară ochii, alternativ de la ducesă, care discuta încet cu Canalis, lângă tapiţerie, la această tânără destul de prost-crescută ca să tulbure cearta a doi amanţi, ceea ce nu se face în nicio societate. Diane de Maufrigneuse clătină din cap cu aerul ele a spune: „Copila e în dreptul ei!”

În cele din urmă cele douăsprezece femei îşi zâmbiră una alteia, toate fiind geloase pe o femeie de cincizeci şi şase de ani, încă destul de frumoasă ca să se poată înfrupta din tezaurul comun cu o poftă tinerească. Melchior întoarse capul spre Modeste cu febrilă nerăbdare, cu un gest de

stăpân faţă de slugă, pe când ducesa îşi coborî privirea cu o mişcare de leoaică deranjată în timp ce se ospătează; numai că ochii ei, deşi plecaţi pe canava, aruncară flăcări asupra poetului şi ea îi sfârtecă inima cu vorbe muşcătoare, punând în fiecare câte o triplă injurie.

— Domnule Melchior! repetă Modeste cu o voce care se cerea ascultată.

— Ce-i, domnişoară? întrebă poetul.

Nevoit să se ridice, el se opri în picioare la jumătatea distanţei dintre tapiţerie, aflată lângă o fereastră şi cămin, alături de care şedea Modeste pe canapeaua ducesei de Verneuil.

Câte reflecţii dureroase nu făcu acest ambiţios întâlnind privirea fixă a Éléonorei. Dacă se supunea Modestei, totul între poet şi protectoarea sa lua definitiv sfârşit. Dacă n-o asculta pe tânără, Canalis îşi mărturisea aservirea, anula ceea ce câştigase în cele douăzeci şi cinci de zile de josnicii, încălca legile cele mai simple ale unei bune-cuviinţe elementare şi sincere. Pe cât de mare era prostia, pe atât de imperios o cerea ducesa. Frumuseţea şi averea Modestei puse în balanţă cu influenţa şi drepturile Éléonorei transformară această ezitare între om şi onoarea lui într-un spectacol tot atât de teribil ca primejdia prin care trece un matador în arenă. Un bărbat nu cunoaşte palpitaţii asemănătoare celor care i-ar fi putut provoca un anevrism lui Canalis decât în faţa unei mese de joc, când îşi vede ruina sau bogăţia hotărâte în decursul a cinci minute.

— Domnişoara d’Hérouville, îi spuse Modeste lui Canalis, m-a făcut să cobor atât de repede din trăsură, încât mi-am uitat în ea batista…

Canalis ridică semnificativ din umeri.

— Şi, continuă Modeste în ciuda acestui gest de nerăbdare, am înnodat în ea cheia unui portofel care conţine un fragment dintr-o scrisoare importantă; fii atât de bun, Melchior, şi cere să-mi fie adusă…

Între un înger şi un tigru înfuriaţi în egală măsură, Canalis, palid la faţă, nu mai ezită, tigrul i se păru mai puţin periculos: era gata să deschidă gura, când la Brière se ivi în uşa salonului, făcându-i impresia că arhanghelul Mihail pogorâse pe pământ.

— Ernest, uite, domnişoara de la Bastie are nevoie de tine, spuse poetul, grăbindu-se să-şi reocupe scaunul de lângă război.

Ernest, în schimb, alergă la Modeste nesalutând pe nimeni, nevăzând-o decât pe ea; primi însărcinarea cu o vădită fericire şi se repezi afară din salon cu aprobarea tacită a tuturor femeilor.

— Ce meserie[{70}] pentru un poet! se adresă Modeste Hélènei, arătând spre tapiţeria la care ducesa lucra cu turbare.

— Dacă îi vorbeşti, dacă o priveşti o singură dată, între noi totul s-a terminat definitiv, îi spunea Éléonore lui Melchior cu glas scăzut; intervenţia lui Ernest n-o mulţumise. Şi să ştii, când n-am să fiu aici, las eu ochi să te urmărească.

Acestea fiind zise, ducesa, femeie de talie mijlocie, cam grasă, cum sunt toate femeile peste cincizeci de ani când rămân frumoase, se ridică şi se îndreptă spre grupul în care se afla Diane de Maufrigneuse, păşind pe picioarele ei subţiri şi nervoase ca de căprioară. Corpolenţa lăsa să transpară distinsa fineţe pe care o au femeile de acest gen datorită vigorii sistemului lor nervos, care domină şi însufleţeşte dezvoltarea trupului. Altfel nu s-ar putea explica mersul ei uşor, care iu de o eleganţă fără seamăn. Numai femeile ale căror titluri de nobleţe urcă până la Noe ştiu, ca Éléonore, să fie maiestuoase cu toată rotunjimea lor de fermiere. Un filosof ar fi deplâns-o poate pe Philoxene admirând fericita distribuţie a corsajului şi grija minuţioasă acordată unei toalete de dimineaţă purtate cu o eleganţă de regină, cu dezinvoltură tinerească. Pieptănată îndrăzneţ, cu părul ei lung, nevopsit, împletit în cozi răsucite pe cap în

formă de turn, Éléonore îşi arăta cu mândrie gâtul alb ca neaua, pieptul şi umerii de o linie încântătoare, braţele goale, orbitoare şi mâinile celebre. Modeste, ca toate adversarele contesei, recunoscu în ea una dintre femeile despre care se spune: „Este mai presus de noi toate!” Şi, într-adevăr, în Éléonore recunoşteai una dintre cele câteva mari doamne astăzi atât de rare în Franţa. A încerca să explici ce este maiestuos în portul capului, fin, delicat, în cutare sau cutare curbură a gâtului armonios în mişcări, de ţinută demnă, nobil în acordul perfect dintre amănunte şi ansamblu, în acele artificii devenite fireşti care fac o femeie să pară sfântă. şi măreaţă, ar însemna să vreau să analizez sublimul. De o asemenea poezie te bucuri, ca şi de cea a lui Paganini, fără să-ţi explici cum acţionează, deoarece cauza ei este întotdeauna exteriorizarea sufletului. Ducesa înclină capul ca să le salute pe Hélène şi pe mătuşa ei. Apoi îi spuse Dianei, cu glas vesel, limpede, fără urmă de emoţie:

— Nu-i timpul să ne îmbrăcăm, ducesă?

Şi îşi făcu ieşirea însoţită de nora ei şi de domnişoara d’Hérouville, care îi dăduseră braţul. Se îndepărtară şuşotind cu fata bătrână, care o strânse la piept spunându-i: „Eşti fermecătoare!”, ceea ce însemna: „Îţi sunt recunoscătoare din tot sufletul pentru serviciul pe care ni l-ai făcut”. Domnişoara d’Hérouville reveni în salon pentru a-şi îndeplini rolul de iscoadă şi încă de la prima ci privire Canalis constată că ultimele cuvinte rostite de ducesă nu fuseseră o simplă ameninţare. Ucenicul într-ale diplomaţiei se simţi prea nepriceput pentru o luptă atât de teribilă şi inteligenţa îl ajută măcar atât, să adopte o atitudine nesinceră, dacă nu demnă. Când Ernest reapăru aducând batista Modestei, îl luă de braţ şi îi duse afară, pe pajiştea din faţa peronului.

— Dragă prietene, îi spuse, sunt nu cel mai nefericit, ci cel mai ridicol om de pe faţa pământului. De aceea am şi recurs la tine ca să scap din viesparul în care mă vârâsem. Modeste este un demon. A văzut în ce încurcătură mă aflu

şi râde de mine, mi-a pomenit de două rânduri dintr-o scrisoare a doamnei de Chaulieu, pe care am făcut prostia să i le încredinţez; dacă le-ar arăta, n-aş mai putea să mă împac niciodată cu Éléonore. Aşa că cere-i imediat hârtia aceea Modestei şi spune-i, din partea mea, că n-am nicio intenţie faţă de ea, nicio pretenţie. Mă bizui pe delicateţea ei, pe cinstea ei de fată că se va purta cu mine ca şi cum nu ne-am fi văzut niciodată; o rog să nu mi se adreseze, o implor să-mi acorde toată asprimea ei, fără a îndrăzni să cer maliţiei sale un fel de mânie geloasă care ar sluji de minune intereselor mele… Du-te, te aştept aici.

Revenind în salon, Ernest de la Brière zări un tânăr ofiţer din compania de gardă d’Havre, vicontele de Serizy, care tocmai sosise de la Rosny ca să anunţe că *Madame* era nevoită să participe la deschiderea sesiunii. E cunoscută importanţa acestei solemnităţi constituţionale, la care Carol al X-lea şi-a rostit discursul înconjurat de întreaga sa familie, soţia prinţului moştenitor şi *Madame* asistând în tribuna lor. Alegerea ambasadorului însărcinat să exprime regretele prinţesei era o atenţie faţă de Diane: se spunea că e adorată de acest tânăr fermecător, fiu de ministru, în mod curent de serviciu la mama regelui şi sortit unor înalte onoruri datorită calităţii sale de fiu unic şi de moştenitor al unei averi imense. Ducesa de Maufrigneuse nu suporta atenţiile vicontelui decât pentru a pune bine în lumină vârsta doamnei de Serizy, care, conform cronicii difuzate în spatele evantaielor, îi răpise inima frumosului Lucien de Rubempré.

— Sper că ne veţi face plăcerea să rămâneţi la Rosembray, îi spuse severa ducesă tânărului ofiţer.

Deşi îşi pleca urechea la bârfeli, bigota închidea totodată ochii la uşurinţele oaspeţilor ei dirijaţi cu grijă de către duce. Nici nu ştiţi cât de multe tolerează aceste excelente femei sub pretextul de a readuce la turmă, prin indulgenţa lor, oile rătăcite.

— N-am ţinut seamă de regimul nostru constituţional, spuse comisul, şi Rosembray, doamnă ducesă, pierde o mare cinste…

— Abia ne vom simţi mai în largul nostru! spuse un bătrân înalt şi uscăţiv, în vârstă de aproximativ şaptezeci şi cinci de ani, îmbrăcat în postav albastru, care, cu permisiunea doamnelor, îşi păstrase în cap cascheta de vânătoare.

Personajul acesta, foarte asemănător la chip cu ducele de Bourbon, nu era altul decât prinţul de Cadignan, marele maestru de vânătoare, unul dintre ultimii mari seniori francezi.

Tocmai când la Brière încerca să treacă în spatele canapelei pentru a-i cere Modestei o scurtă întrevedere, îşi făcu apariţia un bărbat de treizeci şi opt de ani, scund, gras şi cu o înfăţişare comună.

— Fiul meu, prinţul de Loudon, îi spuse ducesa de Verneuil Modestei, care nu putu să-şi reţină expresia de uluială ce se întipări pe faţa ei tânără când văzu cine purta numele făcut celebru de generalul cavaleriei vendeene şi prin vitejia sa şi prin supliciul său de martir.

Actualul duce de Verneuil era un al treilea fiu luat de tatăl său în emigraţie şi singurul supravieţuitor dintre cei patru copii.

— Gaspard! spuse ducesa, chemându-şi fiul lângă ea.

Tânărul prinţ se prezentă la ordinul mamei sale, care reluă arătându-i-o pe Modeste:

— Domnişoara de la Bastie, amice.

Moştenitorul prezumtiv, a cărui căsătorie cu fiica unică a lui Desplein era hotărâtă, o salută pe tânără fără să pară, cum fusese tatăl său, fermecat de frumuseţea ei. Modeste avu prilejul să compare tineretul de azi cu bătrânii de odinioară, deoarece bătrânul prinţ de Cadignan îi şi adresase două-trei cuvinte încântătoare, arătându-i astfel că aduce femeii acelaşi înalt omagiu ca şi regalităţii. Ducele de Rethore, fiul mai vârstnic al doamnei de Chaulieu,

remarcabil prin acel ton care îmbină impertinenţa cu nepăsarea, o salutase pe Modeste, ca şi prinţul de Loudon, aproape cu grosolănie. Cauza acestui contrast între fii şi taţi rezidă poate în faptul că moştenitorii nu se mai simt de talia străbunilor lor şi se lipsesc de povara puterii. Taţii continuă să aibă politeţea inerentă măreţiei lor dispărute, ca piscurile încă aurite de soare când totul în jur s-a cufundat în întuneric.

În sfârşit, Ernest izbuti să-i strecoare două vorbe Modestei, care se ridică.

— Drăguţa mea, spuse ducesa crezând că Modeste se duce să se schimbe, vei fi condusă la apartamentul dumitale.

Însoţind-o pe Modeste până la scară, Ernest îi transmise cererea nefericitului Canalis şi încercă să o înduioşeze zugrăvindu-i neliniştile lui Melchior.

— Iubeşte, înţelegeţi! Este un sclav care credea că poate să-şi rupă lanţurile.

— Dragoste la calculatorul ăsta feroce?... replică Modeste.

— Domnişoară, abia păşiţi în viaţă, nu-i cunoaşteţi strâmtorile. Unui bărbat care se pune sub dominaţia unei femei mai în vârstă decât el trebuie să i se ierte toate inconsecvenţele, deoarece el n-are nicio vină. Gândiţi-vă câte sacrificii i-a adus Canalis acestei divinităţi! Acum, prea a semănat mult ca să dispreţuiască recolta, ducesa reprezintă zece ani de îngrijiri şi de fericire. Dumneavoastră l-aţi făcut pe acest poet, – să uite totul, din nefericire, e mai mult vanitos decât mândru. N-a ştiut ce pierde decât revăzând-o pe doamna de Chaulieu. Dacă l-aţi cunoaşte pe Canalis, l-aţi ajuta. Este un copil care îşi ratează viaţa pentru totdeauna!... Spuneţi despre el că este un calculat. Dar calculează tare prost, ca toţi poeţii de altfel, oameni ai impulsurilor, copilăroşi, orbiţi şi atraşi de tot ce străluceşte!... I-au plăcut caii şi tablourile, a îndrăgit gloria: îşi vinde pânzele ca să aibă armuri, mobile din

vremea Renaşterii şi a lui Ludovic al XV-lea, iar acum aspiră la putere. Nu sunteţi de acord că jucărioarele lui au ceva măreţ?

— Ajunge, spuse Modeste. Veniţi – continuă ea zărindu-şi tatăl şi chemându-l, printr-un semn cu capul, ca să-i ceară braţul – am să vă dau cele două rânduri; le veţi duce marelui om, asigurându-l de toată bunăvoinţa mea faţă de dorinţele sale. Cu o condiţie însă. Vreau să-i prezentaţi toate mulţumirile mele pentru plăcerea pe care am avut-o văzând interpretată numai pentru mine una dintre cele mai frumoase piese ale dramaturgiei germane. Acum ştiu că nu *Faust* este capodopera lui Goethe, nici *Contele Egmont...*

Şi, cum Ernest o privea buimac pe maliţioasa fată, ea continuă:

— ...Ci *Torquato Tasso!* Spuneţi-i domnului de Canalis s-o recitească, adăugă ea zâmbind. Ţin să-i repetaţi aceasta prietenului dumneavoastră cuvânt cu cuvânt, deoarece nu-i o epigramă, ci justificarea comportării sale, cu singura diferenţă că, datorită nebuniei Éléonorei, va deveni, spre bătrâneţe, foarte cumpănit.

Prima cameristă a ducesei îi conduse pe Modeste şi pe tatăl ei în apartamentul care le fusese rezervat, unde Françoise Cochet pusese totul în ordine, şi a cărui eleganţă, al cărui rafinament îl uimiră pe colonel, cu atât mai mult cu cât află de la Françoise că în castel erau treizeci de apartamente pentru oaspeţi rânduite cu acelaşi gust.

— Uite, aşa concep eu un domeniu, spuse Modeste.

— Contele de la Bastie o să-ţi construiască un castel la fel, răspunse colonelul.

— Poftim domnule, spuse Modeste dându-i hârtiuţa lui Ernest, mergeţi de-l liniştiţi pe prietenul nostru.

Această expresie, „prietenul nostru”, îl izbi pe referendar. O privi pe Modeste încercând să vadă dacă era ceva serios în comuniunea de sentimente pe care părea s-o accepte. Iar tânără, înţelegându-i întrebarea, îi spuse:

— Ei haide, duceţi-vă, prietenul dumneavoastră vă aşteaptă.

La Brière roşi puternic şi ieşi într-o stare de îndoială, de frământare, de tulburare mai cruntă decât disperarea. Apropierea fericirii este, pentru adevăraţii îndrăgostiţi, asemănătoare cu ceea ce poezia catolică a numit atât de bine intrarea în paradis, pentru a exprima un loc întunecat, anevoios, strâmt şi unde răsună cele din urmă strigăte ale unei nelinişti supreme.

O oră mai târziu, aşteptând să fie poftită la cină, ilustra societate era reunită în salon, unii jucând whist, alţii discutând, iar femeile văzându-şi fiecare de lucrul ei de mână. Marele maestru de vânătoare îl întrebă pe domnul Mignon despre China, despre campaniile sale, despre Portenduere, l’Estorade şi Maucombe, familii provensale, îi reproşă că nu cere să slujească în armată, asigurându-l că nimic nu era mai uşor ca numirea lui, în gradul său de colonel, în gardă.

— Un om cu originea şi averea dumneavoastră nu îmbrăţişează vederile actualei opoziţii, spuse ducele zâmbind.

Nu numai că această societate de elită îi plăcu Modestei, dar în timpul şederii ei la castel avea să-şi şlefuiască manierele, ceea ce, fără această revelaţie, n-ar fi reuşit toată viaţa. Arătaţi-i unui om născut să fie mecanic un orologiu şi, fără îndoială, îi veţi revela întreaga mecanică: pe loc el va face să înmugurească germenii care dormitează în el. La fel, Modeste ştiu să-şi însuşească tot ceea ce dădea distincţie duceselor de Maufrigneuse şi de Chaulieu. Acolo unde nişte burgheze n-ar fi reuşit altceva decât să devină ridicole prin imitarea acestor maniere, pentru Modeste totul fu prilej de învăţătură. O tânără de familie bună, cultă şi capabilă ca Modeste se puse firesc la unison şi descoperi ceea ce deosebeşte lumea aristocratică de lumea burgheză, provincia de foburgul Saint-Germain; ea sesiză nuanţele

aproape insesizabile, înţelese, în sfârşit, în ce constă graţia unei mari doamne şi nu disperă să o dobândească. Totodată, ea constată că tatăl său şi la Brière se prezintă în acest Olimp infinit mai bine decât Canalis. Marele poet, renunţând la adevărata şi incontestabila sa forţă, cea a spiritului, nu mai fu decât un consilier-raportor care năzuieşte la un post de ambasador şi urmăreşte obţinerea colierului de comandor, obligat să placă tuturor acestor constelaţii. Ernest de la Brière, lipsit de ambiţii, rămânea el însuşi; în timp ce Melchior, devenit un puşti, ca să folosim un termen vulgar, îi făcea curte prinţului de Loudon, ducelui de Rethore, vicontelui de Serisy, ducelui de Maufrigneuse, ca un om lipsit de francheţea colonelului Mignon, conte de la Bastie, mândru de meritele sale militare şi de stima împăratului Napoleon. Modeste remarcă preocuparea continuă cu care omul de spirit căuta o vorbă de duh ca să provoace râsul, o expresie memorabilă, ca să uluiască, un compliment ca să-i măgulească pe potentaţii printre care voia să se menţină.

Pe la mijlocul serii, Modeste se aşează într-un colţ al salonului împreună cu comisul: îl dusese acolo pentru a pune capăt unei lupte pe care nu mai putea s-o încurajeze fără să-şi piardă propria ei stimă faţă de sine.

— Domnule duce, îi spuse ea, dacă m-aţi cunoaşte aţi şti cât sunt de mişcată de grija pe care mi-o arătaţi. Tocmai datorită stimei adânci pe care o am pentru caracterul dumneavoastră, datorită prieteniei pe care o inspiră un astfel de suflet, n-aş vrea să vă rănesc câtuşi de puţin amorul propriu. Înainte de sosirea dumneavoastră la Le Havre iubeam sincer, profund şi pentru totdeauna, o persoană demnă de a fi iubită şi pentru care afecţiunea mea continuă să fie o taină; să ştiţi, însă, iar în această privinţă sunt mai sinceră decât sunt de obicei tinerele fete, că de n-ar fi fost angajamentul meu voluntar, pe dumneavoastră v-aş fi ales, într-atât m-au impresionat calităţile nobile şi frumoase pe care le aveţi. Ceea ce mă obligă să vă vorbesc

astfel sunt cele câteva cuvinte scăpate de sora şi de mătuşa dumneavoastră. Dacă o socotiţi necesar, mâine, înainte de a se porni vânătoarea, mama mea mă va fi rechemat lângă ea, printr-un mesaj, sub pretextul unei grave indispoziţii. Nu vreau să iau parte, fără să vă am consimţământul, la o serbare pregătită prin grija dumneavoastră şi unde secretul meu s-ar putea să-mi scape, jignindu-vă pretenţiile îndreptăţite şi mâhnindu-vă. Mă veţi întreba de ce am venit aici? Puteam să nu accept. Fiţi atât de generos şi nu-mi socotiţi inevitabila curiozitate o crimă. Nu aceasta este ceea ce aveam mai delicat să vă spun. Aveţi în tatăl meu şi în mine prieteni mai de nădejde decât credeţi. Cum averea a fost primul mobil al gândurilor cu care aţi venit spre mine şi fără a vrea să mă folosesc de aceasta ca de un calmant pentru durerea pe care, curtenitor, trebuie s-o arătaţi, aflaţi că tatăl meu se ocupă de afacerea d'Hérouville: prietenul său Dumay o socoteşte realizabilă, a şi întreprins demersuri pentru constituirea unei companii. Gobenheim, Dumay, tatăl meu oferă un milion şi jumătate de franci şi se obligă să obţină restul prin încrederea pe care o vor inspira capitaliştilor participând la afacere cu o investiţie atât de serioasă. Dacă nu am onoarea de a fi ducesa d'Hérouville, sunt aproape sigură că vă ofer posibilitatea să o alegeţi, într-o bună zi, absolut liber, în sfera înaltă unde este. Oh! lăsaţi-mă să termin, spuse ea la un gest al ducelui…

— După emoţia fratelui tău, tocmai îi spunea domnişoara d'Hérouville nepoatei sale, e de dedus că ai o cumnată…

— …Domnule duce, acest lucru l-am hotărât în ziua primei noastre plimbări călare, auzind cum vă deplângeaţi situaţia. Iată ce vreau să vă dezvălui. În acea zi s-a hotărât soarta mea. Dacă n-aţi cucerit o soţie, în schimb v-aţi găsit, la Ingouville, nişte prieteni, dacă binevoiţi să ne acceptaţi în această calitate…

Micul discurs, gândit dinainte de Modeste, fu rostit cu atâta suflet, cu atâta farmec, încât comisului îi dădură lacrimile; el luă mâna Modestei şi o sărută.

— Rămâneţi. aici pe timpul vânătorii, răspunse ducele d’Hérouville; lipsa mea de merite mi-a dat obişnuinţa acestor refuzuri; dar, primind prietenia dumneavoastră şi a colonelului, îngăduiţi-mi, înainte de a accepta devotamentul prietenilor pe care îi aveţi, să mă asigur, prin specialiştii cei mai competenţi, că desecarea mlaştinilor d’Hérouville nu implică riscuri pentru compania despre care îmi vorbiţi şi poate să-i aducă beneficii. Sunteţi o fiinţă nobilă şi, cu toate că pentru mine e sfâşietor să nu vă fiu decât prieten, mă voi mândri cu acest titlu şi am să v-o dovedesc întotdeauna, în orice împrejurare.

— În orice caz, domnule duce, să păstrăm secretul; alegerea mea va fi cunoscută, dacă nu mă înşel singură, abia după însănătoşirea deplină a mamei mele, deoarece vreau ca viitorul meu soţ şi cu mine să fim binecuvântaţi de primele ei priviri…

— Doamnelor, spuse prinţul de Cadignan înainte de a ne duce la culcare, am aflat că unele dintre dumneavoastră au intenţia să vâneze mâine împreună cu noi; or, cred de datoria mea să vă previn că, dacă vreţi să o faceţi pe Dianele, trebuie să vă sculaţi vânătoreşte, de cum se luminează. Plecarea este la ora opt şi jumătate. Am văzut, de-a lungul vieţii mele, că femeile manifestă adesea mai mult curaj decât bărbaţii, dar numai pentru câteva clipe. Şi veţi avea cu toatele nevoie de o anumită doză de încăpăţânare ca să rămâneţi în şa o zi întreagă, exceptând popasul pe care-l vom face, pentru a gusta ceva, ca adevăraţii vânători, în fugă… Ei bine, mai aveţi toate intenţia să vă arătaţi perfecte amazoane?…

— Prinţe, eu, una, sunt obligată, observă cu fineţe, Modeste.

— Răspund de mine, spuse ducesa de Chaulieu.

— Pe fiica mea, Diana, o ştiu, e demnă de numele ei, replică prinţul. Aşadar, rămâneţi cu toatele pe poziţie… Totuşi, pentru doamna şi domnişoara de Verneuil, pentru

persoanele care vor rămâne aici, voi face astfel încât să încolţim cerbul la capătul eleşteului.

— Fiţi liniştite, doamnelor, gustarea în fugă va avea loc sub un splendid cort, spuse prinţul de Loudon, după ce marele maestru de vânătoare părăsi salonul.

Dimineaţa, în zori, totul prevestea o zi frumoasă. Cerul, voalat de un abur uşor cenuşiu, lăsa, din loc în loc, să se întrevadă albastrul lui pur şi avea să fie în întregime limpezit, spre amiază, de o briză dinspre nord-vest, care de pe acum fugărea mici nori de vată. În timp ce se depărtau de castel şi se îndreptau primii, neavând doamne în seamă, spre locul de întâlnire, marele maestru de vânătoare, prinţul de Loudon şi ducele de Rhetore văzură înălţându-se, din aburul dimineţii, hornurile castelului şi masa lui albă proiectate pe frunzişul brun-roşcat al copacilor, caracteristic sfârşiturilor de toamnă, atât de frumoase în Normandia.

— Au noroc doamnele, i se adresă prinţului ducele de Rhetore.

— O, cu toată fanfaronada lor de ieri, cred că o să ne lase să vânăm fără ele, răspunse marele maestru de vânătoare.

— Da, dacă n-ar avea fiecare câte un curtezan, replică ducele.

Deodată, aceşti vânători pasionaţi – prinţul de Loudon şi ducele de Rhetore făcând parte din rasa Nemrozilor şi fiind socotiţi cei mai buni ţintaşi din foburgul Saint-Germain, auziră zarva unei sfade şi porniră în galop spre răspântia fixată ca loc de întâlnire, la una dintre intrările în pădurea Rosembray, marcată printr-o piramidă îmbrăcată în muşchi. Iată şi cauza conflictului. Prinţul de Loudon, atins de anglomanie, pusese la dispoziţia marelui maestru un echipaj de vânătoare pe de-a-ntregul englezesc. Deci, de o parte a răspântiei se instalase un tânăr englez scund, blond, palid, cu un aer insolent şi flegmatic, care vorbea aproape bine franceza şi al cărui costum se distingea prin

curăţenia caracteristică tuturor englezilor, chiar şi celor din clasele cele mai de jos. John Barry purta o redingotă scurtă, strânsă pe talie, de postav stacojiu, cu nasturi de argint având pe ei armele familiei de Verneuil, pantaloni albi de piele, cizme cu carâmbul răsfrânt, o vestă în dungi, un guler şi o caschetă de catifea neagră. În mână ţinea o biciuşcă de vânătoare, iar pe şoldul stâng îi atârna, de un şnur de mătase, un corn de aramă. Acest prim gonaci era însoţit de doi câini mari de rasă, buni alergători, adevăraţi *fox-hound,* albi cu pete brun-deschis, cu picioare lungi, nas fin şi urechi mici în vârful capului îngust. Acest gonaci, unul dintre cei mai celebri în comitatul de unde prinţul îl adusese cu mare cheltuială, comanda un echipaj alcătuit din cincisprezece cai şi şaizeci de câini de rasă englezească, a căror întreţinere îl costa enorm pe ducele de Verneuil, el însuşi prea puţin atras de vânătoare, dar îngăduitor faţă de acest capriciu regal al fiului său. Subordonaţii, oameni şi cai, stăteau la oarecare distanţă, într-o linişte desăvârşită.

Or, ajungând la teren, John se văzu precedat de trei gonaci în fruntea a două haite regale, sosite cu trăsura, cei mai buni gonaci ai prinţului de Cadignan, care, prin fizionomia şi prin costumele lor franţuzeşti, contrastau total cu reprezentantul insolentului Albion. Aceşti favoriţi ai prinţului, toţi trei purtând pe cap pălării în trei colţuri cu borul întors, foarte plate, foarte evazate, sub care îşi schimonoseau feţele arse de soare, tăbăcite, brăzdate, parcă luminate de ochii lor scânteietori, erau izbitor de uscaţi, de slabi, de nervoşi, aşa cum sunt oamenii pe care îi macină pasiunea vânătorii. Înzestraţi cu goarne mari, a la Dampierre, împodobite cu şnururi de serj verde care nu descoperă decât pavilionul de aramă, îşi potoleau câinii cu privirea şi cu glasul. Demnele animale, care formau o adunare de supuşi mai fideli decât cei cărora li se adresa atunci regele, erau toate pătate cu alb, cu brun, cu negru şi îşi avea fiecare fizionomia lui, aidoma soldaţilor lui Napoleon. Cel mai mic zgomot le aprindea o flacără în ochii

ce sticleau ca diamantele. Unul, venit din Poitou, era scurt, cu pieptul larg şi cu urechi lungi. Altul, venit din Anglia, alb, subţire ca un ogar, cu stomacul supt, era croit pentru alergare. Toţi cei tineri – nerăbdători şi gata de zarvă, în timp ce bătrânii, însemnaţi de cicatrici, destinşi, calmi, cu capul lăsat pe labele din faţă, ascultau pământul asemeni sălbaticilor.

Văzându-i venind pe englezi, câinii şi oamenii regelui se uitară unii la alţii întrebători, fără să scoată un cuvânt.

— Aşadar nu vom vâna singuri?… Nu cumva serviciul Majestăţii Sale este compromis?

După câteva glume, o dispută s-a încins între domnul Jacquin La Roulie, bătrânul şef al gonacilor francezi şi tânărul insular.

Cei doi prinţi ghiciră de la distanţă motivul acestei altercaţii şi grăbindu-şi calul, marele maestru de vânătoare îi puse capăt întrebând pe un ton imperios:

— Cine a bătut pădurea?

— Eu, monseniore, răspunse englezul.

— Bine, spuse prinţul de Cadignan, ascultând raportul lui John Barry.

Atât oamenii cât şi câinii se arătară respectuoşi faţă de marele maestru de vânătoare, de parcă i-ar fi cunoscut în egală măsură funcţia supremă. Prinţul stabili un plan al zilei, deoarece o vânătoare se aseamănă cu o bătălie, iar marele maestru de vânătoare al lui Carol al X-lea era un Napoleon al pădurilor. Datorită ordinei admirabile pe care o introdusese în problemele administrative, maimarele vânătorilor putea să se ocupe exclusiv de strategie şi de ştiinţa înaltă. El ştiu să-i atribuie echipajului prinţului de Loudon locul potrivit în planul zilei, rezervându-l, ca pe un corp de cavalerie, pentru abaterea cerbului înspre eleşteu, dacă haitele regale aveau să-i împlinească gândul, reuşind să-i gonească în pădurea regală, care închidea zarea în faţa castelului. Marele maestru de vânătoare se pricepu să menajeze şi amorul propriu al bătrânilor săi slujitori,

încredinţându-le treaba cea mai grea, şi pe acela al englezului, pe care îl folosea în specialitatea lui, dându-i prilejul să arate tot ce pot câinii şi caii săi. Cele două sisteme urmau să se completeze reciproc şi să se întreacă în minuni.

— Monseniorul ne ordonă să mai aşteptăm? întrebă respectuos La Roulie.

— Te înţeleg, bătrâne! replică prinţul. E târziu. Dar…

— Sosesc şi doamnele, căci Jupiter adulmecă aerul, spuse al doilea hăitaş văzând cum adulmecă aerul clinele său favorit.

Şi într-adevăr, cei trei seniori văzură în depărtare un escadron format din şaisprezece cai, în fruntea căruia străluceau vălurile verzi a patru doamne. Modeste, acompaniată de tatăl ei, de marele comis şi de la Brière, era prima, alături de ducesa de Maufrigneuse, pe care o însoţea vicontele de Serisy. Apoi venea ducesa de Chaulieu, flancată de Canalis, căruia îi zâmbea fără urmă de pică. Ajungând la răspântie, unde vânătorii, cu hainele lor roşii şi cu goarnele lor de vânătoare, înconjuraţi de câini şi de hăitaşi, alcătuiau un tablou demn de penelul unui Van der Meulen, ducesa de Chaulieu, care călărea admirabil în ciuda rotunjimilor sale, se nimeri lângă Modeste şi socoti de demnitatea ei să nu se arate răutăcioasă faţă de tânăra căreia, în ajun, nu-i adresase niciun cuvânt.

Când marele maestru de vânătoare îşi încheie complimentele la adresa unei punctualităţi fabuloase, Éléonore catadicsi să remarce minunatul mâner de cravaşă care scânteia în mânuţa Modestei şi i-l ceru, cu graţie, să-l vadă.

— E tot ce cunosc mai frumos în acest gen, spuse ea, arătându-i acea capodoperă Dianei de Maufrigneuse. De altfel, este în armonie cu tot restul persoanei, continuă ea, înapoindu-l Modestei.

— Recunoaşteţi, doamnă ducesă, răspunse domnişoara de la Bastie, aruncându-i lui la Brière o privire tandră şi maliţioasă, în care îndrăgostitul putea să citească o mărturisire, că din partea unui logodnic este un dar tare ciudat...

— Eu – spuse doamna de Maufrigneuse – l-aş lua ca o declaraţie a drepturilor mele, în amintirea lui Ludovic al XIV-lea.

Lui la Brière îi dădură lacrimile şi scăpă frâul din mână, gata să cadă. O nouă privire a Modestei îl readuse însă în puteri, ordonându-i să nu-şi trădeze fericirea.

Porniră la drum.

Ducele d'Hérouville se adresă cu glas scăzut tânărului referendar:

— Sper, domnule, că o veţi face fericită pe soţia dumneavoastră, iar dacă pot să vă fiu de folos în vreo privinţă, dispuneţi de mine, deoarece aş vrea să pot contribui la fericirea a două fiinţe atât de încântătoare.

Această zi măreaţă, în care îşi aflară soluţia interese sentimentale şi materiale atât de importante, îi ridică marelui maestru de vânătoare doar o singură problemă, aceea de a şti dacă cerbul va traversa eleşteul pentru a veni să moară la capătul peluzei din faţa castelului. Fericitul bătrân îşi văzu împlinite toate dorinţele: realiză o vânătoare splendidă, iar doamnele îl scutiră de prezenţa lor în a treia zi, care fu ploioasă.

Oaspeţii ducelui de Verneuil rămaseră cinci zile la Rosembray. În ultima zi *„Gazette de France"* anunţa că domnului baron de Canalis i s-a conferit gradul de comandor al Legiunii de onoare şi că a fost numit ambasador la Karlsruhe.

În primele zile ale lunii decembrie, când doamna contesă de la Bastie, operată de Desplein, putu, în sfârşit, să-l vadă pe la Brière, ea îi strânse mâna Modestei şi-i şopti la ureche:

— L-aş fi ales…

Către sfârşitul lunii februarie, toate contractele de cumpărare fură semnate de bunul şi priceputul Latournelle, mandatarul domnului Mignon în Provenţa. Tot pe atunci, familia la Bastie obţinu din partea regelui remarcabila onoare a semnăturii sale pe contractul de căsătorie şi transmiterea titlului şi blazonului familiei la Bastie lui Ernest de la Brière, care fu autorizat să poarte numele de viconte de la Bastie la Brière. Domeniul la Bastie, reconstituit astfel încât să aducă o rentă de peste o sută de mii de franci, era transformat în majorat prin scrisori patente pe care Curtea regală le înregistră spre sfârşitul lunii aprilie. Martorii lui la Brière fură Canalis şi ministrul căruia îi slujise timp de cinci ani ca secretar particular. Martori ai miresei fură ducele d'Hérouville şi Desplein, căruia familia Mignon îi păstră o îndelungată recunoştinţă, după ce i-o arătase prin dovezi magnifice.

Poate că mai târziu, în cursul acestei lungi istorii a moravurilor noastre, ne vom reîntâlni cu domnul şi cu doamna de la Brière la Bastie. Cunoscătorii vor remarca atunci cât este căsnicia de dulce şi de uşor de dus cu o femeie cultă şi spirituală, deoarece Modeste, care a ştiut să evite ridicolul pedantismului, a continuat să fie mândria şi fericirea atât a soţului, cât şi a familiei sale şi a tuturor celor ce alcătuiau societatea ei.

Paris, martie-iulie 1844

Addenda

Următoarele personaje se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac din *Comedia Umană*:

Beaupre, Fanny
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
La Muse du département, 1843 (Muza departamentului)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Bixiou, Jean-Jacques
La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
La Muse du département, 1843 (Muza departamentului)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Un homme d'affaires (Esquisse d'homme d'affaires d'après nature), 1845 (Un om de afaceri)
Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Blondet, Emile
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839 (Secretele prinţesei de Cadignan)

Une fille d'Ève

La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Les Paysans, 1854 (Ţăranii - neterminată)

Bridau, Joseph

La Bourse, 1830

Un Ménage de garçon, 1842

Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)

Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)

Pierre Grassou, 1839 (Pierre Grassou)

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Le Député d'Arcis, 1839

Cadignan, Prinţul de

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839 (Secretele prinţesei de Cadignan)

Canalis, Constant-Cyr-Melchior, Baronul de

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)

Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)

Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)
Le Député d'Arcis, 1839

Chatillonest, De
La Femme de trente ans, 1834 (Femeia de 30 ani)

Chaulieu, Henri, Ducele de
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Histoire des Treize, 1834—1835 (Cei treisprezece)

Dauriat
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Desplein
La Messe de l'athée, 1836 (Liturghia unui ateu)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Histoire des Treize, 1834—1835 (Cei treisprezece)
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)
Pierrette, 1840 (Pierrette)
Un Ménage de garçon, 1842
L'envers de l'histoire contemporaine, 1845
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Honorine

Estourny, Charles d'

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Un homme d'affaires (Esquisse d'homme d'affaires d'après nature), 1845 (Un om de afaceri)

Fontaine, Contele de
Les Chouans, 1829 (Şuanii)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)

Grandlieu, Ducele **Ferdinand de**
Une ténébreuse affaire, 1843
Histoire des Treize, 1834—1835 (Cei treisprezece)
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Herouville, Ducele d'
L'Enfant maudit, 1831 (Copilul renegat)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

La Bastie la Briére, Ernest de
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)

La Bastie la Briére, Doamna **Ernest de (Modeste)**
Le Député d'Arcis, 1839
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Loudon, Prince de *Les Chouans, 1829 (Şuanii)*

Marsay, Henri de
Histoire des Treize, 1834—1835 (Cei treisprezece)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)
Le Lys dans la vallée, 1836
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)
Le Contrat de mariage, 1835 (Contractul de căsătorie)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839 (Secretele prinţesei de Cadignan)
Une ténébreuse affaire, 1843
Une fille d'Ève

Maufrigneuse, Ducesa de
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839 (Secretele prinţesei de Cadignan)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
La Muse du département, 1843 (Muza departamentului)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)
Une ténébreuse affaire, 1843
Le Député d'Arcis, 1839

Nucingen, Baroana **Delphine de**
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Histoire des Treize, 1834—1835 (Cei treisprezece)
Eugenie Grandet

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Melmoth réconcilié, 1835 (Melmoth împăcat)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Autre étude de femme, 1839—1842 (Alt studiu de femeie)
Une fille d'Ève
Le Député d'Arcis, 1839

Schinner, Hippolyte
La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Pierre Grassou, 1839 (Pierre Grassou)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Albert Savarus, 1842
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)
La Fausse maîtresse, 1842
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Serizy, Contele **Hugret de**
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un Ménage de garçon, 1842
Honorine
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Serizy, Vicontele **de**
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
La Fausse maîtresse, 1842

Sommervieux, Theodore de

La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)

Les Employés, 1838 (Slujbaşii)

Stidmann

Béatrix, 1839 (Béatrix)

Le Député d’Arcis, 1839

La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

{1} *Contesa Hanska* (Ewelina Hańska), poloneză cu care Balzac se va căsători în 1850 (n.k.)
{2} *Ţara Tandreţei* – ţară alegorică, imaginată de domnişoara de Scudéry şi de alţi romancieri din secolul al XVII-lea (n. tr.).
{3} Joc de cuvinte în limba franceză: *clerc obscur,* care se pronunţă ca şi *clair-obscur* (clar-obscur) (n. tr.)
{4} Tăbliţe cu însemne al unor funcţii în aparatul judiciar: notar, portărel etc. (n. tr.)
{5} *Montmorency* – localitate pitorească în mijlocul unei păduri, în apropierea Parisului (n.k.).
{6} În limba franceză *„gobe-or”,* de la *„gober”* (a înghiţi) şi *„or”* — aur (n. tr.)
{7} *Niobe* – în mitologie, fiica lui Tantal şi soţia lui Amfion – regele Tebei – este simbolul mamei îndurerate; cei 14 copii ai ei (şapte fete şi şapte băieţi) au fost ucişi de Apolo şi Diana, copiii Latonei, deoarece Niobe glumise pe socoteala slabei fecundităţi a acesteia; înmărmurită de durere, Niobe a fost transformată în stâncă (n.k).
{8} *9 Thermidor – 27* iulie, *1794,* zi în care iacobinii şi guvernul radical al lui Robespierre au fost răsturnaţi de la putere, punându-se astfel capăt perioadei violente din Revoluţia franceză, cunoscută sub numele de „Teroarea Iacobină” (n.k.).
{9} La Marengo, în Italia, armatele lui Bonaparte i-au învins pe austrieci la 14 iunie, 1800. Victoria de la Marengo a fost decisivă pentru cariera dictatorială şi imperială a lui Napoleon, care a putut să se substituie guvernului republican (n.k.).
{10} *Legiunea de onoare* – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare şi civile. Distincţia se acordă şi astăzi de către statul francez şi comportă mai multe grade (cavaler, ofiţer, comandor etc. (n.k.).
{11} *Nicolas Charlet* (1792—1845), desenator francez; a excelat în scene militare, având ca eroi preferaţi pe ostaşii din garda imperială. (n. tr.)
{12} guvernantă, doică (span. *dueña*) (n.k.).
{13} *Child Harold* – personaj din poemul lui Byron (1812—1818) *Pelerinajul lui Child Harold* (n.k.).
{14} *Lebrun (Charles)* (1619—1690) cunoscut pictor francez; a decorat palatul din Versailles (n.k.).
{15} denumirea unei partide de whist sau de bridge (n.k.)
{16} Aluzie la personajul din piesele lui Beaumarchais (n. tr.)
{17} *La nouvelle Héloïse* – roman sentimental de J.-J. Rousseau (1761); eroina, Julie, e o „nouă Heloiză” prin dragostea ei statornică şi curată pentru tânărul Saint-Preux, dragoste care o aminteşte pe cea a Heloizei din secolul al XII-lea pentru filosoful Abélard (n.k.).
{18} *Ninon de Lenclos* – curtezană celebră atât pentru frumuseţea cât şi pentru spiritul ei (1620—1705), al cărei salon era foarte frecventat şi despre a cărei viaţă aventuroasă s-a vorbit mult. (n.k.)

{19} *Gil Blas* – eroul romanului lui Lesage (publicat între 1715 şi 1735): *Istoria lui Gil Blas de Santillane.* După o serie de aventuri şi de peripeţii, care amintesc pe cele din romanele picareşti spaniole, Gil Blas se retrage într-un castel şi-şi scrie memoriile (n.k.).

{20} *Maria Felicia Garcia Malibran* (1808—1836), celebră cântăreaţă din Paris, de origine spaniolă (n.k.).

{21} *pair al Franţei* – membru (numit de rege) al Camerei aristocratice. În timpul Restauraţiei (1815—1830) şi al monarhiei din iulie (1830—1848), sistemul legislativ francez era format din două camere: Camera aristocratică, a *pair*-ilor, ai cărei membri erau numiţi de rege, şi Camera deputaţilor *(a reprezentanţilor),* care erau aleşi prin vot, dar de către un număr limitat de electori (n.k.).

{22} Anne Louise Germaine de Staël-Holstein (1766—1817), cunoscută mai ales ca *Madame de Staël,* a fost o scriitoare elveţiană de limbă franceză. A trăit în Paris şi a influenţat gusturile literare în Europa, la cumpăna dintre secolele XVIII şi XIX (n.k.).

{23} Înfrânt de rivalul său, Sylla, generalul şi consulul roman *Caius Marius* (156—86 î.e.n.) s-a refugiat în locurile unde fusese odinioară Cartagina (n.k.).

{24} *„Lara”* – celebru poem romantic al poetului englez Byron (n.k.).

{25} Aici, ca şi mai departe, dăm o traducere explicativă, fără a recurge strict la terminologia heraldică, folosită de Balzac (n. tr.)

{26} *foburgul Saint-Germain* – cartier din Paris, locuit de aristocraţie (n.k.).

{27} *Joseph Bridau* – personaj balzacian; pictor ajuns cu mari greutăţi la celebritate; apare în mai multe romane din *Comedia umană;* modelul pare să fi fost Delacroix (n.k.).

{28} *(Hippolyte) Schinner, Sommervieux* – pictori; personaje balzaciene din universul *Comediei umane* (n.k.).

{29} *Didot* – familie de tipografi celebri; familia *Didot* era celebră încă din secolul al XVIII-lea în Franţa, mulţi membri ai familiei Didot au adus inovaţii în arta tipografică: astfel, François-Ambroise *Didot* (1730—1804) este inventatorul hârtiei veline şi al literelor clasice ale tiparului francez; Léger *Didot* (1767—1829) a construit prima maşină de fabricare a hârtiei-sul, iar Firmin *Didot* (1764—1836) a rămas celebru pentru măiestria gravurilor şi literelor sale şi pentru invenţia stereotipiei (n.k.).

{30} *Charles Nodier* (1780—1844) – scriitor romantic francez (n.k.).

{31} *Bernardin de Saint-Pierre* (Jacques-Henri) – scriitor francez (1737—1814) cunoscut mai ales pentru romanul sentimental *Paul şi Virginia* (n.k.).

{32} *Dorat (Jean Dinemandi,* zis) (1508—1588), poet din grupul Pleiadei (n. tr.)

{33} Este vorba de *François-René de Chateaubriand* (1768—1848) (n. tr.).

{34} *Claude François de Méneval* (1778—1850), secretar personal al lui Napoleon şi biograf al acestuia (n.k.).

{35} *Clarisse Harlowe,* este un foarte lung roman epistolar, socialo-sentimental (14 volume) datorat scriitorului englez Samuel Richardson (1689—1761).

Romanul a fost mult apreciat în secolul al XVIII-lea, iar Balzac face multe referinţe la el în *Comedia umană (n.k.)*

{36} *Corina,* eroină a romanului cu acelaşi nume al Doamnei de Staël (apărut în 1807) (n.k.).

{37} Aluzie ironică la femeile pedante, cu pretenţii literare, numite în limba franceză *bas-bleus* — ciorapi albaştri (n. tr.)

{38} *Daniel d'Arthez* – personaj balzacian al *Comediei umane*. Apare şi în *Iluzii pierdute, Secretele principesei de Cadignan etc.* După cum se crede, în *d'Arthez* – romancierul filosof şi integru – Balzac s-a oglindit pe sine însuşi (n.k.).

{39} personaje din comedia „Femeile savante" a lui Molière (n.k.).

{40} *Montaigne (Michel de)* – (1533—1502) celebru scriitor şi filosof francez din vremea Renaşterii, autorul celebrelor *Esseuri.* A fost un umanist epicurian antidogmatic; scepticismul său, inspirat din cel antic, are o semnificaţie pozitivă, fiind îndreptat împotriva ideologiei medievale (n.k.).

{41} *marchiza de Pescaire* – este *Vittoria Colonna,* poetă celebră, soţia lui *Ferdinand Avalos, marchiz de Pescaire,* general spaniol (1489—1525). Moartea frumoasei şi tinerei lui soţii l-a lăsat nemângâiat.

{42} personaj din farsa lui Molière „Vicleniile lui Scapin" (n.k.).

{43} În limba franceză *mes petits levers,* aluziela ceremonialul care avea loc dimineaţa, la curtea regelui Franţei, când suveranul se trezea din somn (n. tr.)

{44} CÂNTECUL TINEREI FETE

Trezeşte-te, inimă! De pe acum ciocârlia
Îşi bale aripa in soare, cântând;
Nu mai dormi, inima mea, căci violeta
Înalţă spre Dumnezeu lauda trezirii ei.

Fiecare floare vie şi bine odihnită,
Deschizând, rând pe rând, ochii ca să se vadă,
Are in caliciu puţină rouă
Perlă de-o zi care ii serveşte de oglindă.

Simţi în aerul pur cum îngerul trandafirilor
Trece noaptea să binecuvânteze florile;
Vezi cum pentru el toate au înflorit.
Vine de sus să le însufleţească culorile.

Deci trezeşte-te, pentru că ciocârlia
îşi bate aripa in soare cântând;
Nimic nu mai doarme, inima mea!
Violeta înalţă spre Dumnezeu lauda trezirii ei. (n. tr.)

{45} Pasionaţii (l. italiană) (n. tr.)

{46} în l. franceză *besants,* de la *bisantius* (în l. latină), monedă bizantină de aur sau de argint, arătând că primul purtător al blazonului a participat la cruciade, trecând prin Bizanţ (n. tr.)

{47} În limba franceză *Madame,* e denumirea dată fiicelor regelui, soţiei prinţului moştenitor (Delfinul) şi soţiei fratelui regelui (n. tr.)
{48} *Bertrand şi Ratonul* – profitor şi exploatat – după personajele din fabula lui La Fontaine, „Maimuţa şi pisica”; cea dintâi – Bertrand – e slujită de cea de-a doua – Raton – care-i scoate castanele din foc (n.k.).
{49} *Desplein* – un personaj pomenit deseori în romanele *Comediei umane;* are un rol de prim-plan în povestirea *Liturghia unui ateu;* ca model i-a servit celebrul chirurg francez *Dupuytren* (1777—1835) (n.k.).
{50} *Marchizul d’Aiglemont* – personaj balzacian. Legătura dintre Victor d’Aiglemont şi contesa de Sérisy este amintită în romanul balzacian *La Duchesse de Langeais (n.k.).*
{51} *Orgon* - personaj din comedia lui Molière, *Tartuffe* (1667) (n.k.).
{52} *Julie D’Estanges* – eroina romanului epistolar sentimental *La nouvelle Héloïse* de J.-J. Rousseau (1761) (n.k.).
{53} *Morala în acţiune – La Morale en action...* (1787) de Laurent Pierre Bérenger (1749—1822), culegere de texte moralizatoare (n.k.).
{54} Aluzie la comedia *Jocul dragostei şi al întîmplării* de dramaturgul şi romancierul francez *Pierre de Chamblain de Marivaux* (1688—1763) (n. tr.).
{55} *Crinul din vale, Interdicţia, Copilul blestemat* – romane din *Comedia umană* a lui Balzac,
{56} Personajul balzacian Fanny Beaupre, *loretă*, mai apare în romanele *Béatrix, Splaideurs et misères des courtisanes, Modeste Mignon, La Muse du département* (n.k.).
{57} Aluzie la celebra frază a lui Cezar: *Veni, vidi, vici* – Am venit, am văzut, am învins (n. tr.)
{58} *Muntele Aventin* – una dintre cele şapte coline ale Romei, locuite în Antichitate de popor *(plebs);* aici s-a refugiat o parte din plebe, în momentul revoltei împotriva patricienilor (493 î.e.n.) (n.k.).
{59} *Parmentier, Jacquard şi Papin* – inventatori francezi: *Antoine-Augustin Parmentier* (1737—1813), farmacist şi agronom francez, unul dintre primii specialişti în nutriţie, dietetică şi igienă alimentară; Joseph-Marie *Jacquard* (1752—1834), a inventat un război de ţesut mecanic foarte performant pentru acele vremuri; *Denis Papin* (1647—1712), matematician şi fizician – a inventat oala sub presiune şi unul dintre primele motoare cu aburi (n.k.)
{60} *ultima ratio* – lat. – mijlocul suprem, ultima scăpare (n.k).
{61} *Casa pusă la loterie* – piesă de Louis Benoît Picard şi Jean Baptiste Radet; a fost reprezentată pentru prima dată la sfârşitul lui 1817 (n.k.).
{62} *Codul Civil francez*, redactat între 1800 şi 1801 sub privegherea lui Napoleon. A legiferat relaţiile de familie, şi de proprietate, rămânând în vigoare în Franţa, cu adaptări neesenţiale, până în prima jumătate a sec. XX. A influenţat majoritatea codurilor civile redactate în Europa în sec. XIX (n.k.).
{63} E vorba de Muntele de Pietate (n. tr.)
{64} *Parafernă* – Avere aparţinând soţiei, necuprinsă în dotă, pe care o administrează ea însăşi (n.k.).

{65} *Restauraţia* – Este perioada din istoria Franţei dintre 1814 (15) şi 1830, numită aşa deoarece în 1814, şi apoi în 1815 dinastia Bourbonilor a fost „restaurată” pe tron cu ajutorul armatelor străine care îl învinseseră pe Napoleon (n.k.).

{66} Joc de cuvinte. În original *ficelle,* care înseamnă totodată şi şiretlic (n. tr.)

{67} *Ianus* – personaj din mitologie. Ianus dobândise de la Saturn calitatea de a privi cu o faţă spre trecut şi cu alta spre viitor, din care cauză era reprezentat cu două feţe (n.k.)

{68} *nec plus ultra* – mai departe (mai mult, mai frumos) nu se poate (l. lat.) (n.k.).

{69} *„Tigru”* – copil-lacheu, a cărui unică atribuţie era să-şi însoţească stăpânul când ieşea la plimbare cu trăsura sau călare. Moda „tigrilor”, preluată în Franţa din Anglia, este descrisă de Balzac în *Banca Nucingen* (n. tr.)

{70} Joc de cuvinte: în limba franceză *métier* înseamnă meserie şi totodată război de ţesut (n. tr.)